

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA
KETTŐS KÖTET

BECSVÁGYBÓL
(MICHEL VERNEUIL)

REGÉNY

IRTA
THEURIET ANDRÉ

FORDITOTTA
SZÁSZ KÁROLY

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1896.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-90-3 (online)
MEK-14707

I.

- Most elhagyom önt, kedves Perrussonom; jó éjszakát!

- Már? Ezt csak ön teszi, Verneuil, hogy bezárkózzék ily szép időben, s oly órában, mikor mindenki elmegy hazulról.

A két fiatal ember egymás mellett, háromszor sétálta végig Tours főutcáját, miután együtt ebédeltek a Fácánhoz címzett vendéglőben s most a régi kormányshéki palota (most városház) sarkánál állapodtak meg. A boltok és raktárak kivilágítva már, kirakataik összes fényét a járdákra vetették, melyeken a föl- s lejárók serege hullámszerűen, kik a nagy hid felé özönlöttek, a toursiak e rendes séta-vonalán. A gázlámpák is egymás után lobbantak fel az utca hosszú során, mely fölött a házak szabályos homlokzat-sora párhuzamosan szelte át a rendkívül tiszta nyári ég már barnuló kékjét.

- Igazi nyomorúság benn szorongani a szobában, mikor künn oly szép idő van, - ismétlé Perrusson Adorján. - Mi az ördög sürgeti, hogy haza menjen?

- Tudori értekezésem furok-faragok, s miután a lyceum egész napomat igénybe veszi, csak estém marad a munkára.

- Mily rendes ember! - Jó, elkísérem a kapujáig, miután nincs kedvem befalazni magamat.

Befordultak a városháza melletti utcába, mely már kevésbé élénk s kevésbé is volt világítva. Szivarovva, lassan haladtak a szűk utcán belebb. Mind a ketten huszonhét-huszonnyolc évesek lehettek. Verneuil Mihály, a tanár, ki oly dicséretes szándékot nyilvánított a szorgalmas dolgozásra, középtermetű, elég sovány, de csontos legény volt, keresetlenül öltözve, s mozdulataiban volt valami nyers és hirtelen. Néha egy-egy bolt lámpái, fehér fényöket vetve rá, a mint elhaladt előttük, egész személyét megvilágították, halvány arcza kiálló pofacsontjait, barna szakálltól körözve, és egészen fekete szemöldei alatt gödreikben mélyen fekvő villogó szeme pártját. - A másik Perrusson Adorján, véznább s magasabb, finomabb és gondosan kiborotvált arczczal, nyájas tekintetével, kék szemei, finom metszetű orra és ajkai megnyerő kifejezésével: egész valójában igényteljesebbnek s öltözkéiben is választékosabbnak s csinosabbnak látszott barátjánál. Kezeire finom keztyű szorult, divatos fekete kabátot s karján könnyű nyári felöltőt hordott.

- És mi a tárgya tudori értekezésének? kérdé hanyagul odavetve, míg szemüvegével a boltjaik ajtajában friss léget szívó iparosokat szemlélgette.

- A parasztok a Theokritos idylljeiben.

- Bravo! látom, ön a demokratia igaz ügyét még a fakultás padain is védeni akarja. A mint eszejárását ismerem, a harcz sem szenvedély, sem élesség nélkül nem fog szükkölni. Egyet meg kell önnek adni, Verneuil, azt, hogy egész valója egyöntetű s következetes. Mint szülőföldre vadkanjai, egyenest halad, mit sem törődve az útjában álló akadályokkal. Csak-hogy nagyon is komolyan veszi vadkanszerepét: igen is vadan él, távol a világtól, a nőktől...

- Kedvesem, tudja honnan indultam ki s mily utat kell tennem, hogy célhoz érjek. A nők csak akadályul szolgálnak, én pedig szabadon akarok haladni.

- A menyköbe is, jó! de ön sincs fából!

- De sőt; olyan vagyok, mint a nyers fa, mely nehezen gyúlad meg, de ha egyszer meggyúlt, annál erősebb lánggal ég. Ön még nem ismer engem egészen, - folytatá Mihály, megszorítva társa karját, - mohó vágyat érzek a gyönyörre, oly lángoló kéj-vágyat, mely megijesztené önt, ha szivembe látna. De a mellett erős akaratom is van. Egyetemi pályámon tanuja voltam,

mikép rontanak meg a nők sok életet, mindjárt kiindulásában, s azért féken tartom a mennyire csak bírom, paraszt véralkatomat, nem erényből - hanem b e c s v á g y b ó l.

- Én is becsvágyó vagyok, viszonzá Perrusson, s elhiheti, hogy én sem elégszem meg azzal, hogy egész életemben a toursi bírák előtt ügyvédkedjem; de azt hiszem, kedves barátom, hogy ön tévuton jár. Hogy parancsolhassunk az embereknek: ismernünk kell erejüket s gyöngéiket, büneiket s erényeiket; hogy érheti el ezt, ha nem él körükben? Hogy előre hatolhassunk: az aczélpenge erejével s finomságával kell bírunk - s hogy' fogja megkapni a kellő edzést, ha az árba nem merül? Nem mondom, hogy az ön módszerével is ne lehetne végre lyukat furni, de az lassu és nem is bizonyos. Ha az ember nem ismeri a talaj veszélyeit, az első árokban kibukhatik a nyeregből s kitörheti a nyakát.

- Ön könnyen beszél, - felelt Mihály, - ön vagyont örökölt s könnyen kipótolhatja, ha egy párszor vakot vet; nekem, a ki szegény vagyok, az első elhibázott lépés a legsúlyosabb következtetésű lehet, azért nagy elővigyázatra s óvatosságra van szükségem.

Mig így beszélgettek, elhagyták a városház-utczát s azon városrészbe hatoltak, mely a Szent-Márton-apátság környékén terül el. Minden elhagyott s mintegy álomba volt merülve. A két torony, a Nagy-Károlyé s az Óra-torony levetették árnyékukat a négyszögű térre, melynek szélein helylyel-közzel gázlángok pislákolnak. A Szent-Kelemen ódon temploma, körfalaitól megfosztott hajójával zárta el az utca torkolatát s üvegtelen csúcsíves ablakain átlátszottak az éji ég tisztább részei. A mint a templomkapu sarka mellett befordultak, szokatlan élénkséget találtak az Aumont-térnek házak által formált derékszögű négyszögén. Mintha sátoros cigány-csapat ütött volna tábort e rendesen elhagyott s pusztá téren. Mintegy fénylő ködben, szürke vászonsátrak hullámozását lehetne látni, melyek belülről száz meg száz lámpa által voltak világítva s köztük össze-vissza, zavaros és tolongó sokaság járt-kelt föl s alá.

- Lelkemre! kiálta fel Perrusson Adorján, ez a virágvásár, mely itt egy hétig tart évenként; jerünk ez nagyon eredeti s megérdemli, hogy megszemléljük.

S azzal magával vonta Mihályt a virágárusok sátor-boltjai által formált szűk menetekbe. Mindegyik vászonsátorban temérdek virágnövény volt állványokon fölhalmozva. A zöld lomboktól félig elrejtett lámpák arany sugarai szűrődtek át az idény virágainak csinos csoportozatain. Kúszó rózsatők, violaszín levelű vadszőlők képezték a háttért, melyre a pelargoniumok és szekfűk vérvörös foltokként hintve látszottak. Ez élénk színű virágok körül komolyabb árnyalatu növények tömbjei csoportosultak, közbe-közbe bágyadt thearózsák, heliotropok és rezedák s végre szorosan összerakott bazsalik-cserepek képeztek zöld szőnyeget e rögtönzött pompa tarka lábainál. Mindenik boltból a színek és illatok oly összhangja hatott ki, mely elbájolta a szemet s hizelgett a szagérzéknek. A lámpák fényétől s a virágok leheltétől elbűvölt éji lepkék rajai keringöztek e balzsamos légkörben.

A tömeg, mely e sátorutczák meneteiben tolongott és ögyelgett, legnagyobb részt boltosokból, művészekből, grizettekből s oly fiatal emberekből állt, kiket a csinos nők tekintete úgy vonzott ide, mint a lámpafény az éji pillangókat. Csak a boltok voltak világítva, közeik nem, s a járó-kelők félhomályban bódorogtak. A külvárosi munkások kíváncsian dugták be fejeiket a virágállványok közé s szemeik csillogtak a félhomályban. A virágárusnők virágcserepeik közt ülve, hizelgő s éneklő hívogatóssal csábították magokhoz a vevőket: »Nézzék e gyönyörű szekfűket, melyek oly balzsam illatot hintenek. Kinek tetszik egy cserép bazsalik, két sous-ért? Ide, uraim, vegyenek, szép virágot hölgyeiknek!« Kétértelmű külsejű vénasszonyok, félig hordárnők félig kerítőnők, ácsorogtak a fiatal emberek körül s meg-meglökve őket könyököikkel, füleikbe sugdostak: »Elvigyem a virágját? Van valami küldeni való egy szép lánynak?« - S fenn a magasban, a felhőtlen juniusi égen, csillogtak az apró csillagok s nyugodt és közönyös szemeikkel nézték e kevert és zajgó tömeget.

Verneuil Mihály komoly tanulási feltételei s erkölcsi szigora daczára önkénytelenül engedett e kihívó csábnak, melyben virágok és leányok mintha találkozót adtak volna egymásnak, kezet fogni az emberi gyöngeség kísértésére. A heliotropok kábitó illata fejébe szállt; a női arcok, melyek e félhomályból integettek felé, mind oly szépeknek s fiataloknak tetszetek; zavaró s kellemetlen érzés lepte meg, valahányszor egy vén asszony sompolygott el mellette s könnyökével kihívólag érinté vagy fülébe sugdosta szennyes ajánlatait; egy-egy grizette könnyökének vagy csipejének érintése megrezzentette, s nem szólt többé hazamenetelről, vagy tudori értekezése sürgős voltáról.

Adorján mosolyogva, csiptetőjét szemére szorítva s elégült arczczal ögyelgett a sátor-sorok közt, oly ember módjára a ki megszokta az efféle sétákat. Barátját szüntelen arra felé tolta, a hol legsűrűbb volt a tömeg. Egy tömöttebb csoport, mely elzárta előttök az utat, feltartóztatta őket egy pillanatra, a sátrak egyike előtt, hol két csinos fiatal lány bazsalik-cserepekre alkudozott. Husz év körül lehetnek s ruhájok után ítélve varrónők, csinos vállfűzőben, kürtös kerek fejkötővel, mely kaczerán volt fejök tetejére tűzve, hogy szabadon engedje lengedezni füerteiket s előnyösen tüntesse ki épen nem félénk arczukat. A barnábbik, apró fekete szemekkel, határozott de nem szép arczvonásokkal; a másik ellenben nagyon csinos volt s alakja nagy benyomást tett Mihályra. Világos gesztenyeszin haja, finom arczbőre, nagy barna szemei s gyermekes szája, a makacs ártatlanság kifejezésével csábitották az ifju képzeletét. Adorján, ki teljességgel nem haragudt, hogy szigorú barátja fagyosságát engedni látja, sietett társalgást kezdeni a két leánynyal.

- Bazsilikumot! kiálta fesztenül, nem méltó az önökhöz, kisasszonyok, csizmadia-lányoknak való virág az! Engedjék meg, hadd ajánlhassak fel mindkettejöknek egy-egy rózsacsokrot.

S egyszersmind intett a virágárusnőnek, ki raktárából két nagy kész bokrétát választott ki, jacquemin-rózsákból. Adorján azokat a két fiatal lánynak nyújtotta.

- Magam s barátom nevében! - mondá vidáman s meghajolva, egy-egy bokrétát tartva mind két kezében.

A két varrólány összenézett, elfordult s hangos nevetésre fakadt. Adorján azonban nem tágitott.

- Végre is, Desirée, - mondá végre a barnább a gesztenyeszin hajához, - miután ez urak jó szívvvel ajánlják föl bokrétáikat, hát elfogadhatjuk.

Elvették a rózsákat, s arcaikat mohón dugták belé az illatos bokrétákba, aztán elhagyták a boltot, virágaikat szagolgatva, lassan haladva, vissza-visszapillantgatva, ha vajjon követik-e?

- A szőkébb igazán csinos, mormogta fogai közt Mihály.

- Akarja, hogy ismeretséget kössünk velök? kérdé Perrusson barátjától, ki még habozott; egyszer még nem megszokás, s annál jobb kedvvel fog tanulni s dolgozni holnap. Ugy-e jó lesz? Helyes - vacsorálni vigyük őket s jó gyerek leszek, a rutabbikat vállalom magamra.

- Azt hiszi velünk jönnének? dadogá Mihály csodálkozva s elpirulva.

- Meghiszem azt!

Utólérték a két fiatal lányt - s hála az Adorján ügyességének, a kinek igazi aranyos nyelve volt, a társalgás csakhamar élénk s bizalmas lett. Észrevétlen s mintha csak céltalan kalandozva, odahagyták a sátrak közeit, végig haladtak a kanonok-utcán, s egyszerre a teke-tér fái alatt találták magokat.

- Miután a virágokat szeretik, kisasszonyok, - kiálta fel hirtelen Perrusson, - szeretniök kell kétségkívül a falut, a szabad természetet is. Mit szólnak hozzá, ha kikocsikáznánk Saint-Avertinbe s ott négyesbe megvacsorálnánk?

Először visszautasították. - »Késő az idő, s ők szüleiknél laknak.« - Később lassanként s észrevétlenül, a barna rábeszélte magát s barátnőjéhez fordulva:

- Eh, Desirée, ha ez uraknak kocsijok van, éjfélre visszatérhetünk s otthon azt fogjuk mondani, hogy a műhelyben kellett virrasztanunk, valami sürgős munkánál.

Adorján egyszerre felkapta a szót.

- Ismerek itt közel egy bérkocsist, husz percz alatt készen lesz. Mihály mulattassa addig a kisasszonyokat, míg én intézkedem.

Azzal elsurrant, s Mihály maga maradt a fák alatt a két leánynyal, kik egyre suttoztak s nevetgéltek maguk közt. Vadócz szokásainál fogva, nem találta magát nők közt s nem tudott semmit mondani nekik. Végre nagy kinnal megszült egy pár phrasist az ég szépségéről, - de úgy látszik, ez nem nagyon érdekelte a varrólányokat. A társalgás ismét abba maradt. Mihály türelmetlenkedni kezdett az Adorján lassúsága miatt, ámbár magában köszönetet mondott neki, hogy a kocsiról való gondoskodást magára vette, mert ő tanári minőségében, kénytelen volt bizonyos illetékeket tartani maga előtt; nem mert volna szóba állani a kocsibérlővel, akinek talán fiai járhattak a lyceumba.

Végre a kerekek zörgése hallatszott s egy ódon bricska, álmos kocsistól hajtva, robogott elő s állott meg a kanonok-utca sarkán. Adorján, a kocsiból áthajolva, intett Mihálynak s a két leánynak, hogy üljenek fel. Igéretéhez hiven, Perrusson a barnát vette magához, Leontine-t; Desiréet pedig, a csinosabbat, barátja mellé ültette. Mikor elhelyezkedtek, rákiáltott a kocsisra:

- Saint-Avertinbe, egyenest! Aztán a »Három galamb«-hoz hajts!

A bricska az igazságügyi palota felé indult, átment a vaskapun s aztán a Grammont utra fordult. Kéjelegve e kocsikázásban, a kis grisettek hátravetették magokat a kocsipárnákra, szétterjeszkedtek ruháikkal s nagy kacaját ütöttek. Adorján, kinek tetszett a multság, nagyon vállalkozó kezdett lenni szomszédnőjével szemben, a ki csak tisztességből, proforma védte magát; míg Mihály, szigorú komolyságában, ünnepélyes udvariassággal bánt Desirée-vel, kit egészen bámulatba ejtett. A kocsi, áthajtva a Cher hidján, a saint-avertini utra ért. Most az erdős halmok árnyai, jobbról egészen éjbe borították a kocsi belsejét; a balfelőli ajtón a cherparti rétek ezüst ködben látszottak s az utolsó csalogányok dala föl-fölhangzott a kerekek zörgése s a lovak dobogása között. A lányok magokkal hozták rózsabokrétáikat s azok illata egészen betöltötte a bricskát, és Mihály megittasulva a kábitó illatától, az éj meleg lehetől s ez üde és majd kicsattanó fiatal lány közelségétől, kinek húsos vállait félénken érinték újjai, költői gondolatokat érzett fejébe szállani. Adorján, ki a talajt szilárdabbnak érezte lábai alatt s meg volt szokva az ilyes kalandokhoz, körülfogta a Leontine derekát - aki, hogy fesztelenségét mutassa, gondatlanul dudorászott egy ismert dalt:

Piros s fehér rózsát szedtem,
Fehér kötényembe tettem.
Hej rózsá,
Fehérje, pirossa,
A kötényem csupa rózsá.

Míg a varrólány vontatott hangja tova röppent a léghen, az éjben, a Mihály gondolatai száz mértföldre jártak a Touraine-től. Szemeit lehunyva, kezét a kocsikulcs háta s Desirée dereka közé szorítva, szülőföldre erdei közepébe képzelte magát, négy szem közt egy ismeretlen szeretővel, aki iránt egészen érzélgős tiszta gyöngédséget érzett. Benső dal-hangulata lassankint oly hangfokig emelkedett, hogy - a Desirée némasága is hozzájárulván, - a tourainei kis munkásleány bájos Gretchenne alakult át képzeletében, oly gyermeteggé s szüziessé, kiről azt

képzelte, hogy ő fogja bevezetni a szerelembe fokankint, mint a hogy egy rózsát sziromról-sziromra bontogatunk ki, míg végre az arany-porszálakhoz jutunk, melyek még egészen érintetlenek s illatosak. Ez álmadozás egészen elérzékenyítette s remegésbe hozta. Hirtelen a kocsi megállott. Saint-Avertinben voltak, a »Három galamb« kapuja előtt.

A vendéglőbeliek, szokva lévén ily látogatásokhoz, emeleti szobába vezették a két fiatal párt, melynek ablakai a Cher egy kis szigetére nyíltak, mely nyárfák zöldjével volt borítva. Nagy lassan asztalt terítettek s feladták a vacsorát, mely hideg baromfi-sültből, rákból, bourgundi borból s vouvrayi pezsgőből állott. A két lány, kényelembe téve magát, szép fogaival ugyan-csak evett s szürcsölgette a bort, nagy kortyokban. A tourainei bor csakhamar megoldotta nyelvöket s elkezdtek fecsegni egyre-másra, mulattatva a két barátot műhelybeli életök s élményeik részleteivel. Desirée elbeszélte Mihálynak, hogy ő fehérruha-varrónő, s hogy az anyja megszokta verni, ha későn megy haza; hogy megunta már a kisvárosi nyomoruságot s szeretne találni valakit, a ki Párisba vigye. - A tanár egy ablakmélyedésbe ült vele; az éj oly szép volt mintha csak a szerelem és költészet álmaira lett volna teremtvé; a csillagok szendén tükröződtek a Cher folyásában, a sziget fájának lombozata halkán rezgett a nyáreji fuvalomban, a távolban a falu lámpái csillogtak a gyümölcsfák rakott cseresznyefák ágai közén. Mihály gyöngéden mosolygó szemekkel tekintett Desiréere, s kérte: daloljon valamit. A lány szinpadias mozdulattal emelte föl poharát s hamis hangon kezdett egy köznapias kávéházi dallamba.

Nem volt ideje befejezni. Alulról, az ablak alatti kert lugasaiból, a mulatozó falusiak megszólították s ránevettek. Erre dühösen felbosszankodott e durva falusi tuskókra, a kik vele kötekedni mernek. Csinos ajkai közül kaszárniai káromkodások s illetlen szidalmak özönlöttek. Ugy tetszett, mintha egész gyönyörűséggel szórná e durva szavakat - az emberek alulról hasonló hangon feleltek vissza neki. Öt perczig tartott e szennyes beszédek s mocskos felelések cseréje. Mihály kedveszegetten s alázuhanva álmai magasából, undorral gondolt a tündérmesék ama hercegnőjére, a kinek a szájából, valahányszor megnyitotta, varasbéka ugrott ki. Mámorából egyszerre kijózanodott s belefáradva e nevetséges jelenetbe, alig birta elnyomni ideges ásitásait. Adorján hirtelen félbeszakította ez ép oly unalmas mint nevetséges jelenetet, előrendelvén a kocsist s figyelmeztetve a griseteket, hogy ideje már haza indulniok. Kifizették a vendéglősnét s kocsiba ülve, ugyanazon árnyékos uton tértek vissza, hol még most is daloltak a fülemilék - de a varázs meg volt törve s Mihály úgy érezte magát, mintha meg volna dermedve.

A bricska homályában, a mint a nagy fák árnyában tova haladtak, hallotta az Adorján és Leontine csókolódása neszt, a kik fesztelenül s egészen szemérmetlenül viselték magokat. Desirée, a kinek a vouvrayi pezsgő szintén a fejébe szállt, maga is szeretett volna elérzékenyülni s szerelmeskedni, de Mihály - hideg s tartózkodó hangulatában - nem mutatott rá legkisebb hajlamot sem. Hiába dörgölődött hozzá a fiatal kaczer, mint egy hizelgő sima macska, ő visszahúzódott a kociülés sarkába s csak kelletlenül felelgetett a grissete kihívó szavaira. Még jobban ingerelve a hidegség és közöny e feltűnő jelei által, melyeket csak a bátortalanság maradványának vélt, Desirée megkettőztette kaczérságát, míg ő - egyre jobban érezve a szívéen erőt vevő undort - mind kedvetlenebbé s szótlanabbá lett. Végre kifogyva türelméből a kicsike is, a kocsi másik szögletébe vetette magát s duzzogni kezdett.

Hogy ne kelljen szólnia hozzá, Mihály kihajolt a kocsi-ablakon. Nézte a hold sugáraiban fürdő tájt, a ködpárától lepett s a sudár fák árnyaitól csikozott réteket, a távoli állomás röpülő szikráit s bánni kezdte, hogy magát e köznapis kalandba engedte sodortatni.

- Érdemes is volt, gondolta magában, szép elhatározásokkal fegyverezni föl magát, hogy úgy él mint egy askéta, ha ily silányul fogatja meg magát az első hálóban! Igazán, milyen férfi is az s mily uralma van magán és akaratán, a ki az első s legutszélibb kísértésnek ily könnyen

enged s megbotlik! Még ha mentséget találhatna egy hatalmas szenvedélyben, egy regényes hajlamban, minőről - Balzacot olvasva - néha álmadozott! Ha ama bájos hölgyek egyikének szerelme ingatta volna meg, kiket szombatonként uri fogataikból kiszállani látott a király-utcza ragyogó boltjai előtt, - vagy ama szóke angol nők egyike utáni ábránd, kik oly büszkék és fehérek, mint a liliomszál, kiket vasárnapokon a protestáns egyház küszöbén látott! Legalább izlése s hiusága ki lett volna elégitve. De nem! Egy évig tartó erkölcsi szigora egy ostoba és rossz nevelésű grissette lábainál tört össze, a ki nem ajánlhatott neki mást, mint a gyönyör silány cseréppoharát, melyből százan ittak már előtte. Szégyelte gyöngeségét s legyőzhetlen undortól fogva el, alig várta s mégis szinte félt, - hogy Toursba haza érkezzenek.

A kocsi áthajtott a vámsorompón. A Perrusson parancsa szerint az igazságügyi palota előtt állt meg s leszálltak. Adorján megfogta a Leontine karját.

- Itt kétfelé válunk - mondá tréfásan. - Jó éjt, gerliczéim.

S ezzel gyorsan távozott grissettejével és mindketten eltűntek a sétány fái között. Mihály magára maradva Desirée-vel, a kicsike a begyest kezdte játszani - ártatlan és félénk arc-kifejezést öltött.

- Nagyot kockáztatok, önhöz menve - mormogá negélyezett hangon - de jól fogja viselni magát, nemde? Csak nem akar szerencsétlenné tenni, remélem... Gondolja meg, egy fiatal leány, a ki az anyjánál lakik...

- Kedvesem, - vágott vissza Mihály nyersen - vigasztalhatatlan volnék, ha kellemetlenséget okoznék kegyednek. Térjen vissza anyjához. Jó éjszakát!

S hirtelen, majdnem durván, elbocsátotta a lány karját s elképedve ott hagyta az ut közepén és nagy lépésekkel sietett a Grandréve-utcza felé, a hol lakott.

II.

Verneuil Mihály Bar-megyében született, Véelben, e Bar-le-Duc-tól egy mértföldnyire, a síkságon fekvő buskomor kis faluban. Atyja, csekély módu földmives, megkésve kapta Istentől e fiát, miután három gyermeket nagy bajjal fölnevelt; s a Mihály születése végkép kimerítette a Verneuil anyó életerejét, ki e negyedik szülésébe bele is halt. A későn érkezett s épen nem óhajtott gyermek, a ki a más három sovány örökségét még jobban megcsorbitotta, meglehetősen kelletlenül fogadtatott a világba lépésekor. Azonban erőteljes volt s rossz fogadtatása daczára úgy nőtt, mint a gomba. Apjának néhány darab földje volt s azokat néhány más - haszonbérbe tartott - darabbal együtt mívelte s csekély keresményéből nehéz munkával s nagy nélkülözésekkel élt az egész család. A két idősb fiu béresnek állott, a legidősb, az egyetlen leány, minden reggel a városba ment, eladni a tehenek tejét, vaját; Mihályt, mihelyt betöltötte nyolczadik évét, szintén befogták a munkába, hogy keresse meg kenyerét, a mit megeszik. Télen át a falusi iskolába járatták, de tavasz beálltával kivették onnan s a barmokat hajtotta a mezőre, hozzá hasonló koru egy vagy két pásztorgyerekkel. Ámbár ez időben meglehetősen rosszul táplálkozott, rosszul öltözködött s több ütleget kellett nyelnie, mint kenyérhéjat, kóbor élete e korszakára mégis kedvesen emlékezett vissza.

Mezitlábra huzott faczipőiben, ostorát pattogatva ökrei mögött, egész nap hajtogatta azokat az ugarokra, a völgyet borító erdőség szélein. Ott, a fűben heverészve, míg ökrei legeltek, egy régi liége-i naptárt olvasgatott, melyet a tüzhely egyik sarkában talált s melyet majd egészen könyvnélkül tudott. Ha belefáradt az olvasásba, hátára heveredett, s így hanyatt fekvé nézdegélte a szálló fellegeket az égen, a röpködő pillangókat a rét fölött. Éber s kíváncsi esze lévén, megvigyázta a madarakat, a fákat, a bogarakat, összehasonlította a különböző tárgyak alakjait s lassanként egészen belehatolt a természet bűvös birodalmába. Oly nagy ehető, mint kíváncsi létere, kevés növényt hagyott megkóstolatlanul, zamatos vagy fanyar ízével; jól ismert mindent, a mi megehető volt a mezőn s az erdőben, a csicsóka barna gumóitól azokig a setétszinű bogyókig, melyek fürtösen csüggenek az áfonya pirosuló levelei közt. Nyáron át egész őszig, gyönyörrel éldelte a növényvilág e termékeit, magába szíva minden érzékén át a természetet, szag-idegeit erdei illatokkal s gyomrát vadgyümölcsökkel töltve meg. Erdei eper, vadszeder és málna, tejfehér bélű mogoró, az első dértől megcsipett kökény, a vadbodza leves és zamatos bogyója s az illatos édesgyökér, mind izes pótlék volt neki száraz házi kenyéréhez s otthon kapott sovány eledeléhez. Ajkaira a szeder feketepiros vérével bajuszt mázolt, mint a mókusz mászott a terepély bükkrekekre madártojást szedni, lubiczolt a hegyi patakokban, érzéki gyönyörrel dörzsölte szét tenyerében az illatos méntákat s balzsamfüveket s jól lakva savanyu gyümölcsökkel, megittasulva nyers illatoktól, heverészve a földön és a fűben, késő este tért haza s reggelig aludt, álmodva a fák árnyáról s madarak énekéről.

E hangulatteljes és egészséges életmódban összes érzékei, összhangzatosan fejlődtek ki. Mikor arra került a sor, hogy az első urvacsorához készüljön, a véeli lelkész, elbámulva értelve korai fejlettségén, emlékező tehetsége biztosságán s azon a temérdek ismereten, a mit tanító nélkül szerzett magának, rábeszélni igyekezett Verneuil apót, ne hagyja véka alá rejtve elveszni e fiatal és fénylő világot. Az öreg ellenkezett, féltve szűk erszényét, de a lelkész addig hízelt neki, elébe tárva a szép jövőt, mely legkisebb fiára vár, ha bejuthat a kormányszékhez, ez életmódba, mely bezzeg másképp jövedelmez, mint a szántás-vetés s baromlegeltetés. Végre sikerült legyőzni az öreg földmives ellenszegülését, megigérték neki, hogy ingyen vezeti be a fiut a francia és latin nyelv első elemeibe, hogy a középiskolába felvételét megkönnyítse. Verneuil apó, bensőleg hizelegvén neki, hogy valaha még előkelő ember válik a családjából, megadta magát végre, s Mihály - ott hagyva ökörpásztor-ostorát, - mindennap a lelkészlakba ment, tanulni a m e n s a m e n s a e - t s szolgálni a misénél s a lelkész betegláto-

gatásainál. A tanulás gyorsan ment; nemcsak kedvet kapott a latinhoz, de nem sokára otthonos volt a nyelvtanban s egész napját könyvekkel töltötte. A mint hajdan az erdő minden vad gyümölcsseivel tömte meg gyomrát, úgy most emlékezetét a legkülönbözőbb olvasmányokkal. A szent atyák, az egyháztörténelem, az Anacharsis utazása, Vertot Róma forradalmai, mind táplálékul szolgáltak fogékony elméjének. Elvégezvén első urvacsorálását s betöltvén tizenkettedik évét, a lelkész érettnak nyilvánította őt a lyceumra s megbeszélte a dolgot a szomszéd városi iskola igazgatójával. Abban egyeztek meg, hogy Mihály a szünidők végeztével a hatodikba lép, s hogy a szegény Verneuil apó négyszeresen eret vág magán, hogy minden negyedévben megfizethesse a 21 franc tandíjt, mert Mihály külső növendék leendett s minden este haza volt jöendő Véelbe.

Igy október elején, egy szép derült napon, Mihály, miután a lovakat megitta, felöltötte új gyapjuujjasát, s neki indult a laposnak, hátán, vastag vászontáskában vive füzetait, írószereit s reggelijét, kezében tartva papírral bedugott tintatartóját. A kolégyom kapuja előtt csoportosult iskolás fiúk nagy szemeket meresztettek s gunyosan vihogtak, a mint a kis paraszti fiút, sárosan, nap-égetten, fedetlen fővel, vászonnadrágban, lengeteg gyapju-ujjasban a domboldalon alájönni látták, a mint rosszul bedugott kalamárisát vigyázva tartotta kezében, s kikilocsanásától ujjai foltosak voltak. Szokás szerint azon akarták kezdeni, hogy mint új belépőt az iskolába, előlegesen elpáholyk; de a legényke izmos erős volt s minden ökölcsapás helyett kettővel fizetett. Az nap este elszakított ujjassal s összekarmolt képpel tért vissza Véelbe, de azzal az öntudattal is, hogy tiszteletet szerzett magának s jól becsapta a száját ennek a posztó-ruhás városi csőcseléknek. Még jobban diadalmaskodott a fiukon első írásbeli dolgozatával, mikor a következő szombaton az osztályvezető előterjesztette jegyzeteit s kihirdette a sorozatot: Ő lett az első az osztályban s a tanár oly dicsérrel szólott felőle, mely elhallgattatta a legrosszakaróbbakat is. S ez ismétlődött minden szombaton. Mihály az osztály élén állott s első helyét egész éven át megtartotta.

Erős és szilárd testalkatával, kitűnő emlékező tehetségével, kitartó szorgalmával, korához képest rendkívüli munkaképességével, e szabad ég alatt s napfényen növekedett parasztfiú, mintegy természeti erő, úgy tűnt ki a satnya és nyafka városi fiúk, hivatalnokok vagy kereskedők elkényeztetett gyermekei között. Egészen romlatlan, üde értelmisége úgy nyílt ki agyában, mint erős hajtású fa az erdőben. Megelőzött valamennyi nemes és polgárfiút; de elsőse tudatában mégis türelmes és jó pajtás tudott lenni irányukban. Csak úgy futtában, a tanórát megelőző szabad negyedben, kijavította a leggyöngébbek fordításait s dolgozatait s a kit a tanár kiszóllított, egész jó lélekkel sugta annak a feleletet a kérdésekre. Így szerették is, féltek is tőle. Mindamellet sem volt boldog. Apja, aki mitsem értett a classica tudományokhoz, azt hitte, eleget tett kötelességének minden negyedévi tandíj lefizetésével; s azt követelte tőle, hogy ha haza jő az iskolából, csak úgy gondozza a marhákat, mint az előtt; fukarkodott a gyertyával, melyre a tanuló fiúnak szüksége volt, hogy föladatait kidolgozhassa s egészen dühbe jött, ha valami könyvet kellett vásárolni. A gyermek, miután hajnal előtt fölkelte s agyonfárasztotta magát az akolban és istállóban, neki indult hóban, esőben vagy napfényen a lapon át s menetközben olvasgatta leczkáját. Néha bőrig ázva, vagy hidegtől meggémberedve érkezett a városba. Az iskolai órát várva, egy közeli pékhez menekült, a kinek fia egy osztályba járt vele, s ott a sütőkemence melegénél és világánál fejezte be reggeli leczkéje tanulását.

Azok a harcok, melyeket ki kellett állania, hogy a tanulmányaihoz mulhatatlanul szükséges könyveket megszerezhesse, voltak mindennapi gyötrelme, s minden erőfeszítése dacára is csak megalázó visszautasítások árán sikerült felszinen maradnia. Mint elsőnek az osztályban, neki kellett a tanár elé tennie azokat a könyveket, melyekből az a leczkét fölkerdezte. De neki e könyvek legnagyobb része nem volt meg, úgy kellett összekoldulnia tanuló társaitól, kik annál kevésbbé szívesen adták oda a magokét, minél kevésbbé tudták leczkájokat. Akkor az

egész osztály előtt szégyenszemre be kellett vallania, hogy könyvei hiányoznak, s ha a tanár kevésbé volt nagylelkű vagy rosszkedvében találta, egy-egy megalázó észrevétellel vetette szemére Mihálynak, a parasztfiúnak, szegénységét.

Ő mindamellett valamennyi díjt megnyert, s neve nyolcz vagy kilencz izben kinyomatott az aranykönyvben. De e diadal, hajh, csak új megaláztatás forrásává lett neki. Mikor az erkély magasáról a tanár az ő nevét kiáltotta, mint nyertesét: »Verneuil Mihály, Véelből Bar mellett« - neki át kelle törtetnie a vasárnapi ruhába öltözött közönség s szép hölgyek sűrű sorain s úgy kelle megjelennie a lépcsőn szomorú falusi ruháskájában, szintelen - bár még csaknem új - alpacca-ujjasban s a sok mosástól kifehéritett szürke vászonnadrágban - s ez csak új seb volt növekedő büszke önérzetén.

Igy folytak az évek, meghozva mindegyik ugyanazon fáradaalmakat, ugyanazon túszurásokat az önbecsérzeten s ugyanazon sikereket. Mikor Mihály a felsőbb osztályokba lépett, tanárai - büszkéik érdemére s a fényre, melyet már is hintett tanrendszerökre, - ismétlő órákat szereztek neki oly vagyonosabb növendékek mellett, kik tanulmányaikban hátra voltak maradva. Havonkint mintegy hatvan francot szerzett így, a mi képessé tette őt, hogy könyveket szerezzen s tisztességesen öltözködhessék. A szünidőben pedig a bukottaknak adott órákat, kik javító vizsgálatra voltak utasítva, különben az osztályt ismételniök vagy az iskolát el kellett volna hagyniök. S míg tanuló társai szabadon mehettek haza, utazhattak vagy vadászhattak, ő, ki a napfényt s szabad léget annyira imádkta, sötét tanulószobába volt kénytelen zárkózni egy-egy félkegyelmű s korlátolt tehetségű bambával, a kivel huszszor kelle a szórend elemi szabályait átkérődznie. Az évek azonban teltek, már tizenhetedik évébe járt s az ifjúkor e hajnalával új szükségek és új vágyak szülemlettek lelkében. Erőtéljes testében a nedvek új keringését és forrongását kezdte érezni; a nők tekintete zavarba hozta s megpirította. Erényének szerencséjére, a véeli leányok kivétel nélkül mind csunyak s esetlenek voltak. Őt a városban tartózkodás finomabb és kényesebb izlésüvé tette s az otromba paraszt nők, vörös kezeikkel, szeplős rőt képökkel, vaskos természetükkel, semmi csáberőt nem tudtak rá gyakorolni.

E veszélyes válság korában egyetlen egyszer volt erősebb kísértésnek kitéve. Tizennyolczadik évébe lépett épen s ismétlő órákat adott a város egy vastag gyárosa tudatlan fiának. Időről-időre észrevette, hogy a fiú anyja szeretett jelen lenni az általa adott órákon, melyek délután az iskola végeztével tartattak. A negyveneshez közeledő asszonyság volt, érett szépsége teljes virágában. Egy izben, mikor a tanítványa által hajtogatott latin igéket javígtatta, azt vette észre, hogy az a *ma ri* szenvedő ige mellé a papír szélére, idegen kéz, finom írású női kéz ezt írta oda: *a mo r, s ze re t te t e m* - s utána egy finom és félénk kérdőjelt. Alig olvasta s értette el, mélyen elpirult. Az, a ki e különös kérdést tette elébe: jelen volt, előtte ült, s nedves epedő szemei, az elképedt fiatal tanárra szegezve, némán ismételni látszottak a leírt kérdést. E közben a tanítvány kiment a szobából, hogy künnfelejtett könyvét megkeresse s tanítója egyedül maradt e rettenetes fürkésző szemekkel. S hirtelen, a nélkül, hogy Mihálynak ideje lett volna saját szíve verését számlálni, a nő egyszerre széke háta mögött termett s erős csókot nyomott nyakára. A gyermek épen jókor érkezett vissza, hogy még rosszabb eshetőséget megakadályozzon s a leccze kimondhatatlan zavarban folyt le.

Mikor a házból kijutott, Mihály egyideig kábultan tántorgott, mint egy részeg. E női ajkak csókja addig ismeretlen tüzet gyújtott ereibe s vére lázasan lüktetett. Mivel ép oly félénk volt, mint tapasztalatlan, iszonyattal gondolt e különös kaland következményeire. Úgy érezte, hogy pirulás nélkül nem birna többé megjelenni növendéke házában. Tizennyolcz éves szemeiben e meglett koru, majd negyven éves asszonynak s egy kamasz fiu anyjának e szerelmes merénylete valami természetellenes kicsapongásnak látszott. Ártatlanságában azt kérdezte magától, nem elmebeteggel van-e dolga? Féltve attól, hogy nevetséges és utálatos szerepet játszsziék,

elhatározta, hogy nem lép többé a házba, a hol nem is tudná, hogy viselje magát s másnap megírta az apának, hogy érettségi vizsgára készülése lehetetlenné teszi neki leckéi folytatását. A nőt nem látta többé; az utcába se mert menni többé, a melyben az lakott; de e gyors és egyetlen csók emléke, mint égési seb maradt húsában s viharosan felrázta addig szunnyadó érzékiségét.

Baccalaureusi (érettségi) vizsgáját kitűnően tette le s tanárai tanácsára a tanárképzőbe készült lépni. Verneuil apónak, ki a tanárokat valamivel magasb rendű iskolamestereknek nézte, nem igen hízelt fiaának pályaválasztása. Jobban szeretett volna valamely irodai állomást, melynek fizetéséből visszakaphatta volna saját előlegeit. Mindazonáltal, mikor fölfejtették előtte a tanárképző előnyeit, az ingyen tartást és a katonai szolgálattól való mentességet; mikor azonfölül azt is elmondták neki, hogy a megyei tanács, büszkén a megyebeli fiatal Verneuil sikereire, ezer kétszáz frank segélypénzt szavazott meg részére, öt év alatt fizetendő, a jámbor paraszt elérékenyült és sok mély sóhaj, sok mormogás után, végre beleegyezett, hogy fiát Párisba küldje, hogy ott a Nagy-Lajos kollegiumban még egyszer szónoklattant hallgasson s alaposan készüljön a tanári vizsgára.

Ez utazás úgy tetszett Mihálynak, mintha egy ugró-deszka őt ismeretlen légrétegekbe dobna. Miután 18 évig élt kis faluja s a szomszéd városka szűk körében, úgy érezte magát, mintha a köd, mely eddig borította életét, egyszerre fölszakadna, s bámuló szemei előtt egy új ragyogó világ tárulna föl. A császárság már hanyatlóban volt s Páris kezdett kibontakozni a kábultságból, melybe az államcsíny ejtette volt. Mindazok, kiket az 1851-diki deczemberi erőszakos tény huszadik évők hajnalán lepett meg, keserű haraggal emlékeznek az erkölcsi ziláltságra, mely e kegyetlen időpontot követte. A Lajos Fülöp korának szabadelvű eszméiben növekedett s akkor még az 1848-iki ábrándoktól egészen neki hevült fiatal embereket álmaik teljében lepte meg e durva fölébredés. Tegnapi bálványaik ledöntve hevertek a sárban, a parlamenti szószék le volt rombolva, a hirlapok betiltva vagy a szolgáltság szájkosarában. A gondolat ez elnémulása közepett, a jellemek ez elsatnyulásában, az anyagi érdekekre szorított tevékenység, a pénzemberek és üzérek kapzsisága tartotta egyedül mozgásban a leigázott s demoralizált nemzetet. A fiatal emberek elvesztve tájékozásukat, azt kérdezték magoktól: nem csak egy csalóka álom martalékai voltak-e s nem csak az anyagi haszon s világi gyönyörök hajhászatában fekszik-e az igazság? Akkor egy részük egyszerűen alásikult a lejtőn s nem gondolt egyébre, mint a mulatságra; mások, a kisebb rész, megcsalódva, undorral ajkaikon, mindent gyűlölő kétségbeesés fásultságába merültek.

1864. felé, mikor Verneuil Mihály Párisba érkezett, a folyamatban levő átalakulás már érezhető s szembeötlő volt. Az események haladtak a maguk útján, a hangulat megváltozott s az esélyek, melyek már majd elhitették az emberekkel a deczemberi hős gondviselészerű küldetését, ellene fordultak. Az iskolák városnegyedében kevésbé könnyelmű s merészebb lett a fiatalság, nem egy ajak bátran hangoztatta a köztársaság és a szabadság jelszavait. Falusi vadságával, nyers és becsületes jellemével, democrata növelésével, Mihály nem kerülhette ki, hogy a tanulók azon csoportjához ne csatlakozzék, kik a járom megtöréséről álmadoztak. Eszmeközösségben találta magát egy sereg tanuló társával, kiket, mint őt magát, a szabadság eszméi lelkesítettek. Részt vett azokban a félig irodalmi, félig politikai értekezletekben, melyekben a közelgő küzdelmekre kevesebb önáltatással készültek, mint 48-diki elődeik, s ténylegesebb s tudományosabb szellemmel is. Itt ismerkedett meg Perrusson Adorjánnal. E kis társaskörben a tanuló, becsvágyó és tehetséges fiatal emberek, már kezdték megkülönböztetni a caesári abszolutizmus felhőin átcsillanó távoli hajnal derengését, s elszántan, kezefogva s vállvetve haladtak ez új fénysugár felé!

Mihály kitűnő osztályzattal lépett a tanárképzőbe s egész hévvel neki feküdt a munkának. Az otthoni szigorú fegyelemhez szokva, szenvedélyesen szeretett tanulni, félénksége által

megóva a gyönyörök kicsapongásaitól, kevésbé vegyült a párisi boulevard-élet zajába s mulatságaiba. Megelégedett azzal, hogy messziről hallgassa annak moráját Ulm-utczai magánya mélyéről. Kimenő napjain, mikor egyedül bolyongott Páris kövezetén, nagyon erősnek érezte a kisértést, sietett menekülni túl a sorompón s a meudoni vagy Bellevue-i magaslatokról nézni a lábai alatt zajongó nagy Párist. Olyankor, irigy vágygyal szemlélve a tömérdek várost, fénye s árnya óriás tömbjeit, palotáit, nagy fényben csillogó tornyait és kupoláit, zöldelő erdejét, melyben kocsik raja zsibongott, kevély lelkesedéssel kiáltott föl: »én is szerepet fogok itt játszani még s leszek valami!« - Egyéniséget vivni ki magának, nem lenni üres semmi e tömegben, de egyike a fénylő számoknak, melyeket mindenki szemmel kísér; oly névvel birni, mely - menj bárhová, mutassanak be vagy említsenek bárkinek - megragadja a figyelmet s érezteti magaddal, hogy nem vagy ismeretlen: ez volt becsvágyó álma! Hogy ezt megvalósíthassa, erőssé kellett lennie, meg kellett szereznie azt a kitartó akaratot, mely türelmesen védi a maga barázdáját, sietés nélkül szórja belé a magot, mely ki fog hajtani s csüggedés nélkül tudja bevárni az aratás idejét. Nem tartozott azok közé, a kik szerencsés véletlenekre számítanak s végzetes csillagokban hisznek. Meg levén győződve, hogy az ember a maga szerencséjének kovácsa, s balsorsáért magán kívül senkit sem okolhat, Emersonnal mindig azt ismételte: »minden teremtés magából meríti saját állapotát s jövőjét.« Tanfolyamának e három éve alatt rendszeresen s kitartással művelte szellemét, mint ahogy apjától látta hajdan művelni földjeit. Megtartotta paraszt szokásait, tíz órákor feküdt, ötkor kelt, télen-nyáron. Ez egész idő alatt egyszer sem látogatott haza. A szünidőkre szerény szobát bérelt magának egy pantheon-negyedi vendéglőben s két havi szabadidejét arra használta, hogy a nyitva levő könyvtárakban dolgozott vagy a muzeumokat tanulmányozta. Második éve kezdetén már licenciatus (tanárjelölt) volt, s a harmadik végén sikerrel tette le összes szakvizsgáit. Csak akkor ment Véelbe, hogy otthon töltse azt a néhány hetet, mely az iskolából kilépte s valamely tanári székre kineveztetése közt elfolyandó volt.

Verneuil apót megöregedve s megtörve találta; fukarabbnak és zsémbesebbnek, mint valaha. A mily mértékben öregedett, annál jobban félt, hogy éhen kell meghalnia. Leányát férjhez adta s négy ökrét kapzsi és önző vejének engedte át, a ki mindig azzal üldözte, hogy vagyonszáját ossza meg gyermekei közt s nekik adja a legjobb részt belőle. De az öreg keményen tartotta magát s úgy vijjogott mint egy sas, hogy ki nem ereszt a körmei közül semmit, míg csak be nem hunyja a szemeit. E házi perpatvar közepett érkezett Mihály az apai fedél alá. E harcz egy élő öröksége fölött, e folytonos herce-hurcra öt vagy hat láncz föld birtokáért minden kedvét elvették Mihálynak a falusi élettől s az otthontól. Hogy békeessége legyen s fivéreit és nővérét, a kik kancsal szemekkel néztek rá, megnyugtassa, teljes szívéből önként lemondott anyai örökségéről, sőt a megyei segély hátralevő részének kétharmadát is apjának hagyta s csak annyit tartott meg magának, a mennyire legközelebbi beigtatása s maga berendezése végett mulhatlanul szüksége volt.

Kineveztetése végre megérkezett. A tours-i lyceumhoz neveztetett ki a második osztály¹ tanárává s sietett is becsomagolni uti készületeit. Elutazása előestéjén, hajdani tanárainál tett néhány látogatás után, gyalog tért vissza a városból. A helyett, hogy egyenesen falujába menne, átment a lapon, hogy még egyszer meglássa azokat a helyeket, melyekben gyermekkorát s ifjúsága első éveit töltötte.

A szeptemberi szürke ég alatt, a lapon, melyen az utolsó zabföldek is le voltak már kaszálva, tarlottan és szomorúan terült el szemei előtt, csak néhány galagonyabokor által tarkázva s a távoli erdő kékjétől szegélyezve. Jobbra és balra, a háttérben két kis falu tornya, alig kiemelkedve egy-egy dombhajlat mögül, szakította meg a tarlók és ugarföldek egyhanguságát. A csöndet sem zavarta egyéb, mint a földmivesek zaja, kik szántottak, vagy a következő vetés

---

¹ Az osztályok, nem mint nálunk, felülről számítanak; a legfelső osztály I.

alá forgattak. Olykor egy pacsirta röppent föl a Mihály lábai előtt, éles füttyét hallatta s a magasba emelkedett, megrázva nedves szárnyait. Lassan lépdelve haladt, ráismerve itt-ott a tárgyakra, melyeknek alakja annyi év óta sem változott: itt egy bokor kecskerágó, mely már akkor is virágzott az árokban mikor ő még pásztorgyerek volt, ott egy vadalma fa, melynek mohos ágain hajdan annyiszor felmászott, hogy savanyu gyümölcsét szedje... Ez egész szülőhatár, melyen egykor annyit kalandozott, mely gyermekörömei s bánataival annyira összeforrt, mintha minden nyomon az ő személye képét viselné, s most, az elválás pillanatában, a maga régi mivoltát újra feltalálná minden barázdájában. Mohón szitta magába a frissen fordított szántás erős illatát, a kiásott burgonya száraz leveleinek csipős szagát, a bokrok közt elvesző gyér őszi virágzat gyöngye lehelletét. Lassankint mindjobban megkapva érezte magát a ragaszkodás érzelmétől e paraszt föld s talaj iránt, amelyből eredt, s a melyben paraszt nemzedékek, az ő hirnévtelen ősei, letették csontjaikat a véeli kis temető sirbarázdáiba. S ugyanakkor az az ismeretlen idegen világ, melynek kellő közepébe készül épen dobni magát, fölkészülve minden fegyverzettel, hogy állást vivjon ki magának, - ez új világ, hol minden napja egy küzdelem lesz, elrémitette.

Az alkony árnyaival a kétely is lelkére ereszkedett. Mit érnek azok az önző s talán meddő izgalmak, melyek ott várnak rá, ama paraszt otthonülő de hasznos életéhez képest, a ki amott veti gabonáját? Földműves fia, ereiben tiszta paraszt vérrrel, nem jobban betöltötte volna-e hivatását, ha értelmes erejét arra fordítja, hogy mivelje e földet, melyhez annyi rejtelmes vonzó erő csatolja? Végre is, mi az élet? Viharos álmoknak fájdalmas felébredések által félbeszakított sorozata. S ha úgy van, mi haszna a megszokás által türhetőbbé vált csalálmokat és fájdalmakat ismeretlen álmokkal s kinosabb ébredésekkel cserélni föl?

Mihály megállt s gondteltjesen fonta keresztbe karjait mellén. Szívére téve kezét, felöltője zsebében ott érezte a miniszteri iratot, mely Toursba kineveztetését adta tudtára. Huszonnégy évvel tanár egy elsőrendű lyceumban, a Touraine-ben, Franciaország e kertjében! ez mégis valami!

- S még haboznék? - mondá magában hirtelen. - Valóban, bolond vagyok, ez az őszi köd egészen megfeküdte agyamat.

E perczben a szél, mely az est leszálltával fölkelt, száraz leveleket kezdett hajtani előtte s ezüst harangok csendülése hozta meg ébresztő énekét. Mintha a harangok azt kiáltották volna neki a mit a boszorkányok Macbethnek: »Király léssz!« S a felhőitől megtisztult égen, a leáldozó nap biborban sugározta vissza rá azt a királyságot, melyet a harangok jósoltak.

- Elég a gyerekességből! dörmögé Mihály, leszelve botjával egy kékelő szárártöviset - előre bátran! A szerencse azoké, kiknek elég erős öklük van, hogy kivivják.

Másnap visszatért Párisba s onnan Toursba...

III.

Az ebéd idejét jelző csöngettyű másodszori kongása alig hangzott még el a F á c z á n udvarán, midőn a társas-asztal körül már gyülekezni kezdtek a vendégek. A magas mennyezetű ebédlő, melynek három ivezetes ablaka a király-utczára szolgált, felényi magasságra sötétbarna faburkolattal volt ellátva, azonfelül pedig arányos mezőkre osztva s a Tours-vidéki kiválóbb kastélyok olajba festett képeivel ékitve. A szállodában, melynek rendes vendégeit nagyobbára a vidéket látogató idegenek képezék, ritkán fordultak meg utazó ügynökök s ez a körülmény vonzotta ide Verneuil Mihályt is, daczára, hogy a vendéglői árak meglehetősen magasak voltak.

A vendégek egyenkint érkeztek az étterembe s csöndben foglalták el szokott helyeiket a közös asztal körül. Egészben véve nem lehetett mondani, hogy valami különösen érdekes látványt nyújtott volna a társaság. Legelsőnek feltűnt egy derék kereskedő-család Belfast-ból, mely minden évben megtette a maga rendes körutját a continensen: a család feje, mellette tiszteltetelmű életetpárja, ki akár némának is beillett volna, s a barna haju miss rátartólag himbálva fürtös fejcskáját. - Mellettök egy vén angol kisasszony, szünetlenül szólingatva már meglehetősen érettkorú sovány, szögletes hugát, ki kényelmetlenül feszengett szűkre szorított széles bőrvében. - Tovább következett egy öt tagból álló zajos lengyel család; a vén anyóka, száraz, mint egy őszi falevél, folyvást dideregve s pálinkát szürcsölgetve, hogy magát fölmelegitse; az apa magas, szőrös, szikár alak, recsegő hanggal, akár egy réztrombita; végre a három leány: Hedvig, Elsa és Anuska, chinai vágású, ravaszul pislogó szemekkel, örökös fekete ruhájukban. Az »imádott haza« gyászát viselték, a mi különben legkevésbé sem akadályozta őket abban, hogy úgy egyenek, mint valami farkasok s minden este izzadásig táncoljanak az angol telep által rendezett bálokon. Ez a szláv csapat arcátlan közlékenységével, szinpadias gyászával és soha sem szünő fecsegésével gyűlöletes volt Mihály előtt. Csak két széket választotta el a Paproçkiaktól, melyek egyike - Perrusson Adorján, másika egy más törzsvendég számára volt fentartva, s miután ez idő szerint mindkét vendég két heti időre távol volt, reszketve gondolt a lehetőségbe, hogy a két üres helyet is a lengyel család találja elfoglalni.

A levest már felhozták, midőn két hölgy lépett a terembe. Percznyi habozás után a korosabb egyenesen a két üres szék felé tartott, kérdést intézve Mihályhoz, ha elfoglalhatók-e? A fiatal ember igenlő válaszára a két hölgy helyet foglalt s kibontották asztalkendőiket. A Mihály közvetlen szomszédja körülbelül harminczhat éves lehetett. Magas, előkelő alak, finom termettel, gyönyörű vállak, hófehér arcbőrrel s kissé vörösbe játszó dús fonatu szőke hajzattal. A feltűnően szép szemek kissé bágyadtan mélázó kifejezést, a finom metszetű sorsor, a frissesség pirjában duzzadó ajkak, a kerekded teli állak, a nyaknak sajátságos lágy ingása s végre a szorosan testhez álló öltözet által körvonalozott kebelnek merészen kidomborodó halmai az egész megjelenésnek az érzékiesség jellegét kölcsönözték. Társa s valószínűleg leánya alig lehetett még tizenhatalc éves. Termetre kisebb, gyöngédebb vonásokkal; gesztenyebarna haja vastag tekercsben húllott alá hátára s szintén ritka szép arcbőrével tűnt fel. Arcszíneinek ríktó fehérsége, mely leginkább a hóvirág bágyadt fényével volt összehasonlítható élénk ellentétben állt a hosszú pillák által árnyékolat élénk tűző sötétkék szemek fényével s a feltűnően vörös, kissé gúnyos kifejezésű ajkakkal. A Mihály közvetlen szomszédjának szépsége tökéletesebb, öntudatosabb volt, de a fiatal leányéban, az ő kíváncsi nézésével s pajkos élénkségével, volt valami szellemiebb és megragadó, mi a másikban hiányzott.

Evésközben suttogva tették meg egymás közt megjegyzéseiket az egyes asztaltársak felett. Gunyos pillantásaikból, a fiatal leány kicsinylőleg lebigyesztett ajkairól Mihály azonnal leolvashatta, hogy észrevételeik nem épen hizelgők a vendégeknek. Igaz, hogy a két idegen nemcsak francia, de épen párisi volt; ezt mindenekelőtt föl lehetett ismerni egyszerű, de

rendkívül ízléses öltözetükről, aztán egész maguktartásáról az ebéd alatt. Nem temették magukba az ételeket oly feltűnő zajjal és mohósággal, mint a szomszéd lengyel-család; reájok nézve az evés nem volt, mint angol szomszédaiknál, pusztán kötelesség, melyet fontosságához mért lelkiismeretességgel és rendszerességgel kell teljesíteni, hanem igazi élvezet, melynek műértő gyönyörrel engedték át magukat. Valódi bájt öntöttek a prózai műtétbe s kecses mozdulatokkal fűszerezték az étkezés különbeni egyhanguságát. Olykor lopva pillantottak szomszédjukra, de az ebéd eltelt, a nélkül, hogy szót váltottak volna vele. A csemegénél, miután pár mandulát ropogtattak el fogaik közt, fölkeltek az asztaltól és távoztak.

Mihály maga is csakhamar felkelt, csakhogy a helyett, hogy mint rendesen tette, távozott volna a szállodából, előbb az irodába ment, s a két idegen nő után tudakozódott.

Csakugyan anya és leánya volt, Du Coudray-ék és éppen most érkeztek Párisból. Szép birtokuk volt a St.-Cyr melletti verőfényes oldalon, melyet a vidéken La Chambrierie-nek hívtak, s most pár napig a vendéglőben voltak megszállva, a birtokon megkezdett némi átalakítások befejezésére várva. A két idegen nő történetéből, melyet a vendéglős huga szegről-végre előadott, nem hiányzott bizonyos regényes színezet. Du Coudray ur, környékbeli fiatal nemes, beleszeretett Párisban egy fiatal nevelőnőbe, kivel aztán éveken át úgy élt, mint férj és feleség, s kitől leánya is született. Szülői halála után rendbe hozta a dolgot, nőül vevén kedvesét, aztán maga is pár évvel reá váratlanul meghalt, tekintélyes vagyont hagyva hátra özvegyének és törvényesített leányának; a St.-Cyr melletti birtok is az örökséghez tartozott s a fiatal özvegy az év nagyobb részét e kellemes helyen szándékozott tölteni.

Másnap szokatlan türelmetlenséggel várta Mihály az ebéd idejét, s mégis a helyett, hogy egyenesen a F á c z á n-nak tartott volna, bizonyos kimagyarázhatatlan ösztöntől üzve, előbb kétszer-háromszor végig méregette a király-utczát, bár az ebédre hívogató csengettyű már háromszor is hallatta éles hangját. Midőn végre a terembe lépett, titkos örömmel látta, hogy a két nő már elfoglalta tegnapi helyét. Szóttalanul üdvözölte őket, mialatt maga is leült. Azok viszonzották üdvözlését, de ennyi volt az egész, s a nők folytatták beszélgetésüket, suttogva bár, de még is elég hangosan, hogy Mihály annak értelmét kivehesse.

Ebéd előtt künn voltak a Chambrierie-n s Coudray-né egy jázmincsokrot hozott magával, melyet most keblére tűzve viselt. A friss lég élénk pirral vonta be arcát, s az üde szín még vonzóbbá tette, mint tegnap. A fiatal leány egy kérdése megtörte szerencsére a jeget s alkalmat adott az ifju tanárnak részt venni a társalgásban, Balsac »Grenadière«-jét olvasván, ohajtotta tudni, hogy a regényben leírt ház tényleg létezik-e Saint-Cyrben? Mihály igenlőleg felelt. Részletesen körülírta a kérdéses ház fekvését a St.-Cyr melletti magaslaton, a Bonaparte-hiddal szemben levő fák sűrűjében. Du Coudray-né mosolyogva köszönte meg az utbaigazítást.

- Balsac rajza, folytatá Verneuil, nem csak mestermű, de a pontos leírásnak netovábbja is. Nagyszerű hűséggel festi a tours-vidéki regényes tájakat. Ez fel kellett hogy tűnjék kegyeteknek is, ha olvasták az ő »Tours-i lelkész«-ét s aztán megnézték a székesegyház mögötti kis tért.

- A regényt ismerem, felelt Coudrayné, de annál kevésbbé Tours vidékét. Férjem gyűlölte e vidéket, s életében nem is látogattunk el soha erre felé, s még a székesegyház sem láttuk.

- Kár, kezdte újra Mihály, mert a zárda-udvar egyike a képzelhető legérdekesebb helyeknek, különösen kora reggel vagy naplementekor.

- Mama! kiálta fel a fiatal leány, nézzük meg ma este.

- Mit gondolsz! egyikünk sem tudja a járást s a hely esténként nagyon elhagyatott lehet.

Perczyi habozás után Mihály vezetőjökül ajánlkozott.

- Oh, uram! felelt hevenyében Coudray kisasszony, az nagyon szép lenne öntől.

- Janka! szakítá félbe szigorú hangon, összevont szemöldökkel anyja.

Janka kisasszony felhuzta az orrát. Mihály pedig - a Coudray-né szemrehányó közbeszólásából azt következtetve, hogy ajánlata tolakodásnak tekintetik - elpirult s előbbi tartózkodásába esett vissza.

A fiatal özvegy éleslátása azonnal felismerte, hogy szomszédja némileg sértve érezheti magát, s miután nem lehetett szándéka bántani, azonnal mosolyra készítette szép ajkait s hangja visszanyerte előbbi megnyerő nyájasságát.

- Leányom, folytatá, elkényeztetett gyermek s mint kegyed látja, visszaél helyzetével. Bocsásson meg neki... Ön oly előzékenységgel ajánlotta föl kíséretét, hogy szívesen elfogadjuk.

Ebéd után egy percre szobájukba mentek fel a nők kalapot tenni, s csakhamar lejőve, a kapucsnokban reájok várakozó Mihályhoz csatlakoztak. Ez utóbbi titokban örült, hogy öltözkérete ma a rendesnél valamivel több gondot fordított s kissé esetlenül nyújtá karját Coudray-nének.

Menetközben a társalgás elég élénken folyt. Az özvegynek nagy olvasottsága volt, Balsac-ot alaposan ismerte, nagy lelkesedéssel beszélt róla, melyben egyébiránt leánya is osztozott.

- Kegyed is olvasta, kisasszony, az »Ember comédiáját?« kérde Mihály.

- Meghiszem, felelt az anya. Janka különös előszeretettel olvassa, a mi neki tiltott könyv; igazi rossz gyermek. Néha elrémit izlésével. Képzeld csak, egyszer, miután mohón falta föl az egész Villemer Marquis-t, azt vette fejébe, hogy meg akarja ismerni a szerzőjét is s magába neki indult, Párisban, a George Sand lakása keresésének!

- Fájdalom, sóhajtá Janka kisasszony, nem volt otthon; de kárpótlásul leszakítottam a csöngettyű-huzóját s azt becses emlékül tartom.

- Ez egészen rád vall, leányom! mondá Coudrayné nevetve. Igazán botránys kis fruska!

Már esteledett, midőn a székesegyház előudvarába értek; végig haladtak a komor falak mellett s csakhamar a főépület mögötti Szent-Gergely téren találták magukat.

A kis tér hallgatagon terült el az ódon kőfalak s a sötét zárda oldala mellett; két szűk, szabálytalan sikátor vezetett belőle a sötét tömkelegbe. Néma csend volt mindenfelé. Semmi élő lény nem volt látható. Az egyik szögletben óriási hársfa terjesztette ágait a füvel benőtt kövezet fölé. A rideg, sötét falakra élénk zöld repkény és vadszőlő kúszott fel, félig eltakarva ama csendes lakásokat, melyekben boldog semmittevésben éltek napjaikat jámbor szerzetesek. Egy vasrácsos kapun át, az épületet megelőző kis virágos kerten túl, nyájasan kandikált elő egy ily csendes otthon, melynek egyetlen megvilágított ablakát gondosan fődte el a hófehér függöny. A hárs illata bódítólag fűszerezte meg a langyos esti léget. A teli hold ragyogó fényben emelkedett a székesegyház tornyai mögött, kékes ezüstös világot vetve az építészet műremekeinek e gyönyörű mintáira. A székesegyház egy mellékajtájából szótlanul lépett ki egy sekrestyés s lábhegyen haladott át a kis téren, oly áhitattal, mintha az oltár előtt lépdelt volna. Lépteinek zaja egy percre megélnkíté az elhagyott helyet, aztán ismét az előbbi ünnepélyes csend állott be, nem zavarva többé semmi, mint az estharang kísérteties zugása által.

- Itt szerepeltette Balsac a derék Birotteau tisztelendő, szólta Mihály egyik venyigével be-futtatott mellékajtóra mutatva; a lakás ma is ép úgy áll, mint regényében leírta.

- Valóban, tevé hozzá Coudray-né, e hely itt érdekes jelleggel bír, de magam nem szeretnék itt lakni; részemről jobb szeretem a zajt és napfényt. E részben egészen az íróval tartok. Nem maga is azt mondja-e, »hogy e helyen csak azok lakhatnak, kik a szellemi jelentéktelenség legalsó fokára jutottak, vagy a kik a lelkierő rendkívüli teljével dicsekedhetnek?«

- Én ellaknám itt! kiálta föl Mihály, merészen vetve hátra fejét s oly hangon, mely egy perczre sem hagyott fenn kételyt az iránt, melyik fajtához számítja magát a kettő közül.

Coudray-né föltekintett az ifjura; szemeik találkoztak s az özvegy meglepetve tekintett a szikrázó szemekbe.

A folyam partján tértek vissza s Mihálynak úgy tetszett, hogy az özvegy némi olvadékonysággal támaszkodik karjára. A nyári éj lágy fuvalma, kísérve a hold ezüstös fénye s a habok suttogó locsogása által, kétszeresen éreztették Mihálylyal a kéjt, melyet a szép özvegy karjának érintése minden izében előidézett. Önkénytelenül is összehasonlítást tett a mai est és a st.-avertini kirándulás között s szégyen-pir futotta he arczát, ha a két virágáros leányra gondolt. A társalgás mind meghittebb lett s Coudrayné kikérdezte Mihályt a toursi viszonyokról, az ottani életről és saját magáról. Midőn megtudta, hogy tanár a lyceumban, hosszú csend állott be. A társalgás egyszerre vontatott lett. Mihály csakhamar észrevette, hogy a tanítói szerény állás nem nagyon emelte becsét a párisi hölgyek szemeiben, kik némileg kiábrándulva látszottak lenni.

Mindamellett is ez esti séta a meghittség bizonyos nemét hozta létre közöttük, mely azonban nem igen ment a társaság alatt folyó társalgás határain túl. Coudrayné fontosabb teendők hiányában czélul tűzte ki a fiatal Verneuil még csakugyan meglehetősen kezdetleges világi nevelését tökélyesbíteni. Az előkelő nő körében maga is mindegyre rajta kapta magát egy-egy falusi fogáson. A levesét megfújta, a kenyerét késsel vágta s a villájába tűzött falatokkal nagy gondosan mártogatta ki tányérát, mind olyan dolgok, melyek illetlen voltára mosolyogva figyelmeztette a szép özvegy. Tőle tanult meg angolosan enni, kést és villát egyszerre használva, s nem gondolva reá, hogy cotelettejének csontvégét az ujjjaival érintse. S az esetlen Mihály épületes szelidséggel engedte magát taníttatni. Az elegáns párisi nő finom modorával, elbűvölő kecsével egészen megboszorkányozta. Janka kisasszonynyal csak igen keveset törődött, egészen gyermekszámba vette, míg Coudray-né iránti vonzalma napról napra erősült. Sokra mindamellett nem ment. Az özvegy kedves, előzékeny volt hozzá, de nem igen mutatott kedvet az asztal melletti futólagos ismeretséget szorosabbra fűzni. Kiszámított ügyességgel távol tudta magát tartani, valószínűleg, mert igen szerény állású egyénnek vélte, semhogy kedve lehetett volna vele még azután is érintkezni, ha birtokán letelepedett. Beszéd közben szándékosan említett föl párisi ismeretségei köréből neveket: megannyi művészt, íróét vagy politikai téren szereplő egyénét.

- Nem vagyok hozzá való! gondolta keserőséggel Mihály; neki oly társaság kell, melylyel dicsekedhetik. Mint minden nő, az érdemet csak a sikerhez képest mérlegeli, s a siker által kivívott hírnév az egyedüli érdem, melyet elismer!

Két hét multán a Chambrierie-villa helyre volt állítva s a nők távozni készültek a F á c z á n-ból. Egyszer aztán ebéd végeztével elbucsuztak Mihálytól, de az ifju, várakozása ellenére, megdöbbenve vette észre, hogy a keresett udvariassággal intézett bucsuszavak egyike is még csak távolról sem czélzott Saint-Cyr közel voltára, s azon kilátásra, hogy a fiatal tanár ott szívesen fogna fogadtatni.

A csalódás keserű volt, s Mihály, ki a meghívásra biztosan számított, büszkeségében fájdalmasan érezte magát érintve.

Másnap már egyedül ebédelt, kitéve a lengyel család örökös csacsogásának, mely mint egy csapat légy dongta körül; alig is nyelte le utolsó falatját, sietett menekülni.

A nagy hid felé tartott s csüggedt kedélylyel haladt azon át. A lenyugvó nap biborvörösre festette a láthatár alját, s a Loire sima vize s az égboltozat, mint tűztenger futott egybe s szolgált élénk színezetű háttérül, melyből élesen váltak ki a fehér-szüzek zárdájának, a falusi lakoknak s a st.-cyri magaslatnak violaszinben játszó körvonalai. A majdnem feketébe játszó fák lombozata közül kaczéron nyult ki a st.-cyri templom karcsu tornya, melynek keresztjén ezüstösen tört meg az estcsillag legelső sugara. E fák mögött lakott most már Coudray-né. Egy perczig arra gondolt, hogy a lankás oldalt megmászsa, hogy megláthassa a villát, hová nem hitták meg. De büszkesége ellent állott. Ugy tűnt volna föl, mintha ki akarná koldulni azt a meghívást, melyre nem tartatott érdemesnek. Végre is, Coudray-né a maga szempontjából egészen jogosan járt el, midőn nem tekintette Mihályt többnek, mint egy véletlenből keletkezett futólagos vendéglői ismeretségnak. Udvarias volt és előzékeny hozzá, mit kívánhatott többet? E gazdag elegáns párisi nő szemeiben ő végre sem lehetett egyéb, mint szerény kisvárosi professor. Maga volt az oka, ha nem birt oly nevet felmutatni, mely imponáljon.

- Oh! híres ember lenni! kiáltott fel magában, irigységgel gondolva azokra a fényes nevekre, melyekkel az özvegy csak úgy díszelgett, mint gyémántgyűrűivel vagy fülön-függőivel; - v a l a k i lenni! imponálni a tömegnek: ime az egész élet egyetlen célja. De mikor és hogyan fogom ezt elérhetni, a világ ez elhagyott zugában, hol álmos tétlenségre vagyok kárhoztatva!

Lázasan járt fel s alá a part hosszában. A város felől az esti köd lassankint ráborult a házak csúcsos fedelére. Egy csapat varju károgva szállt fel Nagy Károly ódon tornyának rejtekeiből, s méltóságteljesen szelve át a mindsötétebb légkört, haladott éji tanyája felé, ki a szabadba. A Loire síma tükre zöldes színéből lassankint a mély kékbe ment át, aztán rendre-rendre homályba borult minden, s nem volt egyéb kivehető, mint a házak sötét tömege között végig húzódó Király-utca hosszú megvilágított vonala, s a házak melletti járdákon gondtalan kedvteléssel fel- és lehullámzó sétálók raja.

Szomorun, elhagyatottan, hátat fordított a némaságba merült helynek s belevegyült a gondtalanul és élvsováran hullámzó járó-kelők tömegébe, melynek közönye kétszeresen érezteté vele elhagyatottságát és semmiségét; gépiesen nyomta arczát a kivilágított kirakatok üvegtábláihoz s irigyen szemlélte a bennlevők nyugalmas, zavartalan örömét s a polgárias csendéletet, mely kíváncsi szemei előtt feltárult. Aztán megunva egyedüliségét a zibongó járdákon tenni ki közszemlére, lakása felé indult, s belemélyedt a város aristocraticus negyedének sötét utcáiba. A kertek vasrostélyain át szemei a kivilágított ablakok felé tévedtek, melyek mögött esti diszbe öltözött női alakok árnyai tünedeztek fel s egy-egy Offenbach-féle operette pajkos dallamainak csattogása, a mulatók vídám nevetgélésétől kísérve, hallatszott ki a sötét éjben. Egész Tours mulatott, csak ő egyedül érezte magát elhagyatottnak, roskedvűnek.

Irtózva a gondolattól, hogy ily kedélyhangulatban térjen vissza szobájának magányába, kopogtatott egyetlen közelebbi ismerős szomszédjának ablakán.

Jouzeau ur, kartársa, a számtan tanára, nem messze tőle a Grandière-utca egyik szerény földszinti házában lakott, s eredeti emberke volt, telve különbnél-különb rögeszmékkal. A vegetarizmust vallotta egyedül üdvöztető tanának s erősen meg volt győződve, hogy a szellemileg és testileg aláhanyatlott emberiség újjáteremtése egyedül csak rendszeres gyógykezelés által érhető el, melynél a vízbe főtt zöldség az anyagi s a magasabb algebra a szellemi adagokat vannak hivatva képviselni. Az újjáteremtést a leányok nevelésének átalakításával vélte megkezdendőnek. Vén aggregény léte, egyedül szűk fizetésére utalva, egyik elhalt testvérének három árván maradt leányát fogadta örökbe s rendszerének életrevalóságát e zsenge és hajlékony természeteken kísérlette meg. E rögeszméjével eltelt emberben volt valami vegyüléke a jósnak és különczkedésnek, mely mulattatta Mihályt. A derék aggregény annyira el volt telve rendszerének csálthatatlanságával, elméletének magyarázatában valami oly ellentárhatalan comicum nyilvánult, hogy határt nem ismerő lelkesültsége önkénytelenül is mosolyra

készítette Mihályt és kivetkőztette sötét kedélyhangulatából. Valamint balsorsunkat is könnyebben tűrjük, ha mások szerencsétlenségét szemléljük, úgy e derék öreg örültséggel határos theoriái is nyugodtabb hangulatot keltettek a becsvágyó Mihályban. A Jouzeau bácsi szegényes lakásának látása; az az örökké megújuló leleményesség, melyet az öregnek ki kellett fejtenie, hogy szűk jövedelméből az egyensúly megzavarása nélkül teljenek ki mindazon költségek, melyeket egyfelől a drága tankönyvek beszerzése, másfelől három gyermek mindennapi kenyere előteremtésének a kényszerűsége - okoztak; a kimeríthetetlen lelki nyugalom s a törhetetlen hit, mely éltető szelleme volt az öregnek, mind ez lassankint lecsendesítette a Mihály keblében tomboló szenvedélyeket is, s visszaadta a hideg vért, melyre szüksége volt, hogy dolgozhassék. Egy órányi együttlét után sokkal csillapultabb kedéllyel tért vissza magános szobájába; lefeküdt, aludt mint egy zsák, s másnap hajnalban már író asztalánál ült, nem sokat törődve a Coudray-né bájos képével.

A szünidőket megelőző egész hó alatt nem volt alkalmja a szép özvegygyel találkozni. Alig végződtek az előadások: Párisba sietett körütekinteni. Mindennapos volt a könyvtárakban, a muzeumokban, a színházakban s egész odaadással vetette magát a világváros szellemi életének zajába. Toursban egész szellemi énje tespedésnek indult volt. Midőn októberben visszatért, rég nem érzett ruganyosság és munkakedv elevenése mutatkozott rajta. Már alig gondolt többé a szép özvegyre, de csalódásának emléke mintegy ösztönül szolgált, mihamarább megszerezni magának a hirnevet, mely jövőre védpaizsául szolgáljon a szenvedetthez hasonló sérelmek ellenében.

Midőn este hazaért s a Grandière-utczán végig haladt, világosságot vett észre a jó Jouzeau bácsi ablakában s elhatározta, hogy jó estét kíván neki. A gazdasszony bevezette a szobába, mely ebédlőül s tanteremül is szolgált egyuttal s aztán a könyvtárban dolgozó tanárt ment fölkeresni.

A viaszos vászonnal borított kerek asztal közepén egy piszkos pecsétetes olajlámpa állt, egy zöld salátával teli nagy kerek tál mellett. A csorba, kopott tányérok fölé hajolva, hát nélküli, kerek székeken guggolva, a Jouzeau bácsi három nevelt leánya Zsofka, Zsuzsika és Gabriella mohón falatoztak a friss vízzel öntözött szűk vacsorából. Valami méla benyomást tett a nézőre, látni e három árva leányt rövidre vágott hajukkal, ujjas vászon kötényben a mint tompa megadással végezték a sovány étkezést. A lámpa pislogó világa szomorú fényt vetett a szegényes butorzatra, a szakadozott szalmaszékekre, a classicus könyvekkel megrakott állványra s a nagy fekete táblára, melyre krétával háromszögek és számok voltak vetve.

Hallva, hogy Mihály keresi, Jouzeau Narcis bácsi azonnal elősietett. Kis szürke emberke volt, simára borotvált arczczal, szikrázó szemekkel, csupasz homlokkal, melyet még magasabbá tett a hátra fésült s vállaira lecsüngő hosszú haj.

- Ah! Kedves Verneuil-em! kiálta mind két kezét Mihálynak nyujtva; mennyire örülök, hogy újra láthatom! Ön most érkezik a nagy városból s annak egész ragyogását hozza magával! Csakugyan pompás színben is van, sokkal jobban, mint elutaztakor. A civilizáció lehe visszaadta szellemi rugékonyságát. Mi itt csak meg vagyunk, dolgozunk, mint mindig; rendszerem tanulmányozása teljesen leköt, inkább, mint valaha s jó ujsággal lephetem meg önt; végre kezemből a nyitja a titoknak, mely az emberiséget romboló szenvedélyétől el- s csendes, békés hivatásához visszavezeti oda, hol saját magának öntudatos ura lesz. Aztán az apróságok előmenetelével is meg vagyok elégedve; Zsofka és Gábriella már meglehetősen értik a háromszögek egyenlőségének elméletét, Zsuzsika pedig egészen otthon van a másodrangú egyenletekben.

Zsuzsika, a legidősebb, körülbelül tizennégy éves, szabálytalan, de határozott vonású leányka, neve említésére felvetette fejét s két barna szemében a néma tiltakozás kifejezése villant meg. Az alatt a két fiatalabb észrevéve, hogy bátyjuk hátat fordít nekik, rettenetes torzképeket vágtak s a tiszteletlenség félreismerhetetlen jeleivel öltögették nyelvüket a fekete tábla felé.

- S ön, folytatá Jouzeau bácsi, székkal kínálva meg vendégét, kihasználta derekasan a szünidőt?

- Ki bizony, s remélem, hogy pár nap alatt kész leendek tudori értekezésemmel. Ezzel akarom első fellépésemet a világba jelezni. Oh! mert higgye el nekem collega ur, hirnévre kell szert tennem, ez az egyetlen életcél a mi társadalmunkban, mely pusztán csak a külsőre néz.

- Mindez másképp lesz kedves Mihályom, vágott közbe az öreg tanár. Az én rendszerem szerint minden egyén megleli természetes és összhangzatos helyét abban az óriási piramisban, melynek neve társadalom, de addig is míg ezt megérnök, biztos utat mutathatok önnek, a melyen hirnévhez juthat. Ön sok olvasottsággal bír, jó előadása van, tartson felolvasást a növényi eledelkel való táplálkozás előnyeiről.

- Óh, oh! jegyzé meg mosolyogva Mihály, ehhez mindenk előtt két dolog lenne elkerülhetlen szükséges: hely és hallgatóság.

- Mindkettő megvan, barátom!... Távolléte alatt a tanári kar megegyezett a városi előjárósággal, hogy hetenkinti felolvasásokat fog rendezni. Tudja, hogy az efféle felolvasások mai napság nagy divatban vannak. Engemet nem szőlítottak fel a közreműködésre, mert úgy találják, hogy én, tevé hozzá kissé keserűen mosolyogva, olykor túllövök a célon. De önre biztosan számítanak. A városház nagy terme rendelkezésére áll a rendezőknek, s ha felolvasásának tárgya ki lesz hirdetve, a hallgatóságban nem lesz hiány, jót állok érte!... Gondolja meg a dolgot; megérdemli, s itt az alkalom nevelési rendszeremnek nagy szolgálatot tennie.

S itt belemerült kedvencz eszméjébe s feltartóztatás nélkül kalandozott föltevései és következtetései tömkelegében.

A három árva neki könyökölve hallgatta az öreget s a két kisebbik csakhamar csöndesen elszunnyadt, a lámpa kialvó félben perczezett s mind halványabb fényt vetett maga körül. Az egész hosszú beszédből Mihályt egyetlen egy dolog érdekelt, hogy t. i. nyilvános felolvasások vannak célba véve s számára is ütött az óra, az első alapkövet letenni jövődő hirnévéhez.

IV.

Hideg finom eső permetezett, de a rossz idő dacára a városház előtti téren szokatlan élénkség uralkodott. Rendesen az év e szakában - február vége felé - a katonai takarodó után a város e része meglehetősen elhagyatott szokott lenni. De ezuttal bár dobosok és trombitások rég elvonultak már s kimért lépteik zaja a király-utcza ellenkező végéről hangzott vissza, a tömeg csak nem akart oszolni, sőt inkább mind nagyobb sűrűségben hullámozott a városház felé, melynek kivilágított elsőemeleti ablakai hivogatólag intettek az éj sötétében, míg a part hosszában egy egész kocsisor álldogált, miután terhét, a városi előkelőség színe-javát a városház bejárója alatt kitette volna.

Már két hete mult, hogy a városban megjelenő két lap tele torokkal hirdette, hogy a régészeti társulat védnöksége alatt felolvasások fognak rendeztetni. A főispán, ki szeretett olykor szabadelvűségével pompázni, pártfogása alá vette az ügyet s a hivatalos színezetű támogatás nem tévesztette el jó hatását. Közönségesen ismeretes dolog ugyan, hogy a jó tours-iak nem nagyon törik magokat a szellemi élvezetek után, mégis ezuttal hanyatt-homlok sietett mindenki, csakhogy lehető jó helyhez juthasson. A téli idő tetőpontján állt s Tours valamennyi járdakoptatója kötelességének tartotta a napi divathoz alkalmazkodni. Azonkívül az első felolvasás tárgya is nem kevésbé hizelgett a jó tours-iak büszkeségének. Az utcza-sarkon pompázó falragaszok fennén hirdették, hogy Verneuil Mihály tanár ur »A regényes Tours-vidék szépségeiről« fog felolvasni. A kíváncsiság fel volt keltve. A derék tours-iak nagyon óhajtották tudni, minő szempontból fogja ez idegen jövevény az ő szép vidéküket dicsőíteni.

A terem, melyben hatszáz ember körül férhetett el, félkilenczkor zsufolásig meg volt telve. Az első támlásszék-sorban, szemben a rendezőség s a felolvasó számára fentartott emelvénynyel, ott ültek egymás mellett a város hivatalos előkelőségei; a főispán nejével; a parancsnokló tábornok, a törvényszéki elnök, a polgármester, a tanfelügyelő. Az érsek, d'Ecouviers ő kegyelmessége, szintén eljött vicariusá kíséretében. A világi zajt kedvelő főpap úgy vélekedett, hogy az előadandó tárgy nem compromittálhatja egyházi méltóságát. A legelső sorba ültették, a főispánné jobbára, kivel élénken társalgott, miközben egy-egy csipős megjegyzése könnyed mosolyt csalt vicariusá ajkaira. Az első hivatalos széksor mögött a városi előkelő társaság színe-java foglalt helyet. Egy csomó szép fiatal asszony; közbe egy-egy élesen metszett aristocraticus vonású agg deknő, a régi jó idők fehér fürteivel halántékaikon; tovább elszórtan szőke angol ladyk és missek, kezükben az elmaradhatlan vörös táblájú »Notices.« Egy szögletben a Paprockiak jeles nemzetsége, csacsogva és csörögve fenhangon, mint egy szarka-csapat. A kiváltságos támlásszékek mögött következtek a polgári rend egyszerűbb padjai. Végre a háttérben az álló helyeken az alsóbb rendű tisztviselők, az orvostanhallgatók s a lyceumi tanulók egyenruhája vagy sötét öltözete szolgált keretül a női toalettek ríktó képének. S mind e tengernyi nép mereven szögezte szemeit az emelvényre, hol a még üresen álló székek félkörben vettek körül egy asztalt, melyen a felolvasó számára egy tartány s a szokásos pohár víz készen álltak.

A kis mellékteremben a rendező bizottság vette körül a készülődő Verneuil Mihályt. A nap hőse, mialatt irományait rendezte, sápadt és izgatott volt.

- Kedves barátom, szólítá meg Perrusson, kezet szorítva vele, ön gyönyörű társaságot gyűjtött egybe; gratulálok! Tours legszebb asszonyai jöttek el, hogy önt meghallgassák. A siker teljes!

- Csak hogy ezt mondhassuk a végén is! felelt Mihály izgatottan.

- Ah mit! Ön hozzá van szokva nyilvánosan beszélni s tárgya pompás! - Csak nincs lámpaláza?

- Egy kicsit!

- Urak, szakítá félbe a bizottság elnöke, óráját elővonva, pont kilencz s ha Verneuil urnak is úgy tetszik...

- Szolgálatjára, felelt Verneuil felhuzva egyik keztyűjét s összeszedve iratait.

Az elnök kinyitotta a nagy terembe szolgáló ajtót s bevezette a felolvasót, kinek a gázvilágítás rezgő fénye s a teremben uralkodó hőség egy percnyi szédülést és elfogódást okozott.

A tömegen tompa moraj hangzott át, s a kíváncsiság elnyomott felkiáltása lebegett minden ajkon; aztán az ismerősök s a tanuló ifjuság üdvözlő tapsa tört elő a háttérből s veszett el az összegyűlt nagy közönség suttogásának zajában, mialatt Verneuil Mihály elfogódva közeledett a kis asztalhoz s meghajtotta magát a hallgatóság felé.

Minden szem rajta függött. Az első benyomás kedvező volt. Mélyen kivágott fekete mellénye előnyösen emelte ki széles mellét, izmos vállain, szabályos termetén jól állt a testhez szoruló ruha s a fehér nyakkendő kedvezőleg egészítette ki a megnyerő megjelenést. Barna szakálla, dús hajzata, ellentétben arcának halványságával, vonásainak férfiasságát és sötét szemeinek szikrázó fényét csak emelte. Mialatt a rendező bizottság elhelyezkedett, a székek által okozott zaj s a selyemruhák suhogása közben hallotta, a mint egy fiatal nő oda sugott szomszédjának: »Valóban csinos ember.« Nyugodtsága azonnal visszatért. Szemeit végig jártatta a tömegen, melyet meg kellett hódítania s mely bírása lesz. A gázvilágítás perczező fényénél nem tudott egyebet kivenni egy összegombolyodott tömegnél, melynek sajátságos hullámozása tévedező szemei előtt mint egy hatszáz fejű szörny tűnt fel, kihívó fenyegetéssel állva vele szemben, s vérszomjasan kiáltva: »Mulattass vagy fölfallak!«

Szerencsére Mihály azok közé tartozott, kiket a tömeg látása felbátorít és kihívóvá tesz. Néhány perc multán oly hidegen nézett az embertömegen végig, mint egykor gyermekkorában a mezők gabona-kalászáinak hullámozó tengerén. Kiszámított lassúsággal huzta le keztyűjét, s tette maga mellé az asztalra, közelebb huzta az oda tett pohár vizet, aztán mindkét kezét az asztal szélére támasztva, újból köszöntötte a hallgatóságot s megkezdte előadását.

Már az első szóknál érczes hangja mély benyomást tett a közönségre. Hangja nem birt a délvidékiek kiejtésének zengzetes csengésével, sem a párisi hires szónokok tanulmányozott fordulatosságával és változatosságával, de volt benne valami kimondhatatlan férfias, a mi meglepett és imponált. Mint a végetlen pusztákon tanyázó pásztorok érczes hangja, mely képes tulkiáltani a sivitó vihart, mint a vihar zugása, mely előtt meghajolnak a rengeteg százados törzsei.

Tours vidékének földrajzi elemzésével kezdte előadását. Megragadólag festette a táj szépségét, melynek kiváló jellege a látkör kiterjedtségében, a növényélet délszaki bujaságában, a távoli vonalak éles metszésében nyer kifejezést, s melyben mint a hollandi nagy mesterek képein, az istenadta mosolygó ég oly nagy szerepet játszik. Sorba vette a négy főfolyamot, mely ez áldott földet öntözi, s azt beláthatlan gabonatermő térekké, gyümölcsösökké és virágos kertekké varázsolja át; a Viennet, a lassan kigyózó Indre-t, a termékenyítő Cher-t, végre a Loire-t, e királyi folyamat, partján elszórt kastélyaival, melyek festőileg nyulnak be az örökké mosolygó ég azur háttérébe.

Azután beszélt e nyájas vidék lakóiról, merész vonásokkal festette Rabelais hatalmas alakját, a nagy életbölcsezt, soha ki nem apadó élczes mondásaival és őseredeti, majdnem gyermekes nevetgélésével. E sajátosan helyi lángész körül mesterileg csoportosította a XVI-ik század művészeit, költőit és nagy dámáit. Aprólékos részletességgel festette ama bájos s egyzersmind tragicus kor szenvedélyeit, féktelen élvsovárságát és pajkos szerelmeskedéseit; az akkori társadalmat, melynek könnyüvérü gondolkozása ajándékozta meg királyainkat és

főurainkat annyi kiváló művésszel és oly sok ragyogó kedvessel. Mint a körülmények nyomása alatt akaratuk ellenére az érzéki élvezet teljes nélkülözésében élő embereknel rendesen, Mihálynál is a benne elfojtva égő tűz hatalmas lángokkal tört szónoklatában elő. Minden szó, minden ragyogóan színezett kép, mely szenvedélytől reszkető ajkairól kivált, az érzéki gyönyörök forrongásának lehet hordta magán. Kéjtől lihegő költészettel festette Amboise, Langeais, Chevreau és Azay várkertjeit, »melyek légkörének forró lehe ma is az ott lejátszott szerelmi jelenetek bódító emlékét idézi fel.« A Loire szépségét a XVI. századbeli nőkéhez hasonlította. Ama magas rangú hölgyek visszfénye, mondá, kik egykor partjain sétáltak, maig is visszatükrözik e büszke folyam habjain, s valami oly kimondhatatlan bájt kölcsönöz neki, melyet örök időkre megtart. Az előkelőségnek, a szenvedélynek bizonyos neme nyilvánul abban a modorban, melylyel a Loire az ágyában nyugvó zöld szigeteket átöleli. Sorel Ágnes, Diána, Gabrielle így ölelték lihegő keblökre koronás szeretőiket...

A toursvidéki emberben van valami a jóllakott cserebogár természetéből; idő kell reá, míg nyugalmas semmittevéséből ki tud bontakozni, de ha egyszer álmából föl van rázva, vigan csapdossa szárnyait s hamar visszanyeri rugékonyságát. A Mihály élénk és meleg ékesszólása is eleinte meglepte az álmos közönséget; de a szónok behizelgő modora által kellemesen érintett büszkeségérzet csakhamar fölébredt a hallgatók szívében s zajos tapsok jutalmazták az előadást. A nők mosolyogtak s igéző pillantásokat vetettek a felolvasó felé. Az érsek az érzéki szenvedélyek e váratlan kitörése által sodrából kihozva, összevont szemöldökkel hajolt vicarius felé. Mihály éber figyelemmel kísérve minden mozzanatot, észre vette az érsek rosszaló mozdulatát s aggályosan figyelt gúnyos mosolyára. Láta, a mint vicariusával élénken szót vált, s úgy mozog karszékében, mint midőn valaki nem leli helyét.

- Ha ez a főpap, gondolta magában, beszédem kellős közepén itt hagy, az egész most tapsoló közönség, engem fog hibáztatni s mindennek vége van.

Gyorsan mint villám fordult meg agyában a bosszantó esemény lehetősége, a kifelé tóduló közönség, saját collegáinak rosszalása. Eszébe jutott, mikép omlik össze az első jó alkalom: híressé lenni; eszébe kockára tett jövője, s habozás nélkül határozta el magát - mit máskor s másoknál annyira hibáztatott - megalkudni a viszonyokkal. A becsvágy felülkerekedett benne a szabad gondolkodón.

- Csak okosan s minden jóra fordul!

Egy percznyi szünetet tartott, egyet kortyintott poharából s ügyesen fordítva a dolgon, a katolikus művészet nagy emlékeit állította szembe a megújulás korszakának vívmányaival; az érzéki kicsapongások és véres drámák színhelyeül szolgált történelmi kastélyok mellé a nagyszerű templomokat és zárdákat állította: a Marmoutiers-apátságot, a fierbois-i Szent-Katalin-zárdát, a loches-i társházat; fölidézte toursi Szt.-Márton emlékét és a Rançé abbé befolyását korára, kiemelte, hogy oly vidéken, hol annyi szent ember élt és hagyta hátra nagyságának és erős hitének nyomait, a közszellem szükségkép jótekonnyan kellett hogy megérezze működésük hatását.

Az érsek vonásai kiderültek, helyeslő bólintásokkal kísérte a felolvasó fejtegetéseit s kegyes jóakarattal hallgatta tovább az előadást. Ismét kényelmesen belehelyezkedett karszékébe s átszellemült gömbölyű arcza mintha azt mondotta volna: »Semmi kétség, e fiatal ember jó uton jár.«

- Az enyém vagy! gondolá magában Mihály, s egészen megnyugodva az iránt, hogy az érseknek eszéágában sincs többé botrányt csinálni, mint az említett jótekonny befolyás bizonyítékát, Balsac-ot, az író és embert hozta fel, kinek bölcsője Toursban ringott s ki határozott királypárti és jó katolikus maradt az 1830-iki szabad gondolkodók közepette is. Közvetlen rá a híres író jellemrajzát adta. Hízeltett közönségének, midőn sulyt fektetett arra, hogy Balsac

Tours és vidéke társadalmából merítette mintáit regényeinek főalakjaihoz, a büszke és majd szenvedélyes majd szüzenes tiszta nő-alakokat, kik oly előnyösen élénkitik műveinek sötét háttérét. A halhatatlan író hősnői Franciaország e virágos kertjében nyilottak életre, ennek balzsamos légét szívták, itt folytatták XVI. és XVII-ik századbeli elődeik aristocraticus hagyományait.

Az előadás lágyan, könnyedén hömpölygött tovább, mint a Loire habjai, s a közönség mindig növekedő odaadással hallgatta a zengzetes szavakat. A nők kéjittasan szívták magukba a csábos idézeteket, könnyedén előrehajtott fejjel, nedves szemekkel, félig nyitott ajkakkal, s a mély csöndben nem hallatszott semmi egyéb zaj, mint a legyezők suhogása, melyek mintha zengzetes ütemeket vertek volna a fiatal és lelkesült felolvasó által mozgásba hozott szívek dobbanásához.

Mihály érezve, hogy teljesen uralkodik hallgatóságán, lelkesítő szavakban adott kifejezést abbéli óhajának, hogy Franciaország e szép szögletének lakossága hű maradjon dicső multja hagyományaihoz s azzal végezte, hogy vajha ne lenne messze az idő, midőn a nagy regényíró szobra a Loire hidján fog diszesen emelkedni, szemben a Descartes-ével, s hogy a királyi folyam habjai az idők végéig diadalmasan fogják visszatükrözni a teremtő erő hatalmas alakját, a szabad gondolkodás magasztos jelképének halhatatlan alakjával együtt.

Zugó taps riadalma jutalmazta a felolvasót s három izben megújulva tört újra meg újra ki. Alig szedte össze írásait, az emelvényt ellepte a lelkesült közönség. Körülvették, ujjongtak feléje, kéz kéz után nyult üdvözlésére. A hölgyek bemutatatták magukat, a főispán szerencse-kívánataival halmozta el. Mihály látszólag hideg maradt, de halványan mint a fal, telt tüdővel szívta magába az első siker mámorító illatát. A körölte tolongó tömegből valaki szerényen huzta meg kabátja szélét; megfordult s a jó Jouzeau bácsi állt előtte, nagy szemeket meresztő három árva leánykájával.

- Nagyon szép volt, nagyon derék volt, tutogá a derék ember, de ez még mind nem az igazi... Óh! ha ragyogó ékesszólását a vegetarianismus érdekében hallatta volna!

Mihály mosolyogva, szórakozottan hallgatta az öreget, jobbra-balra köszönve az üdvözlőknek. Egyszerre csak gyors kézszorítással bucsuzott el öreg szomszédjától. Nem messze az emelvénytől Coudray-nét és lányát pillantotta meg. A két nő arcán látta a vágyat hozzájuthatni; a távolból küldék hozzá mosolyukat s kezeikkel üdvözlést intettek. Az ifju tanár összereszt s át akart törni a tolongók sorain, hogy közelökre juthasson; de a tömeg egy hullámozása magával ragadta a nőket s eltűntek, mielőtt Mihály hozzájuk ért volna.

Mihelyt a bókók és üdvözlések sokaságától szabadulhatott, elosont s jól beburkolózva felső kabátjába, elhagyott mellékutczákon át lakására sietett. Emelkedő dicsősége volt egyedüli társasága, fülébe sugdosva az imént nyert magasztalásokat s kitüntetések. Egyedül, az esős éjben, nagyravágyó reményeket hallott, fülébe zsongva dalaikat, mint azokat a fuvalásokat a kik Duilius consul előtt mentek...

Másnap délután, még mindig kissé bágyadtan a tegnapi dicsőségtől, kimondhatatlan gyönyörrel ringatta magát az első siker élvezetében. A szabadelvű lap felolvasásának kéziratát kérte maga számára, hogy azt egész terjedelmében közölhesse s egy fényképész azért a kegyért rimánkodott, hogy engedje magát levétni általa.

Egyénisége egy huszonnégy óra alatt oly kifejlődést nyert, mint bizonyos gombák, melyek egy esős éj alatt kinőnek a földből. Gondolatokba mélyedve járt fel s alá szobájában, melynek ablakai a tulsó utczasor kertjeire nyíltak. Az idő csaknem tavaszias jelleget öltött; a lemenő nap megaranyozta a fák ágait, melyekről a fekete rigó vidám fütye hangzott már. Most csengetés hallatszott alulról s könnyű léptek zaja kopogott a lépcsőn.

Egyetlen lakója volt a háznak, melynek tulajdonosa csak a földszintet tartotta fenn magának; a látogatás tehát csak neki szólhatott. Csakugyan a selyemruha suhogásától kísért léptek zaja az ajtó előtt megszűnt, s határozott gyors kopogtatás hangzott. Ajtaját kinyitotta s meghökkenve pillantotta meg az előszobában Coudray Johanna kisasszonyt.

Sötét téli ruhába volt öltözve; rövid fátyol fődte szép arcát s ragyogó szemeit s a prémes kis kerek kalap alól lefüggő dús hajzat vastag tekercsben verte hátát.

- Uram! szólt lelkendezve, tegnap a tömegben nem juthattam hozzá, hogy önnek bámulatomat kifejezzem; de ma már nem voltam képes visszatartani magamat s első akartam lenni, ki szerencsét kíván önnek tegnapi sikeréhez.

Itt megállt, hogy kissé magához térjen s tán némileg meg is hőkölve, látva Mihályon azt a határtalan meglepetést, melylyel bőkját fogadta.

- S kegyed egyes egyedül jött hozzám? kiáltott fel, helyet csinálva neki, hogy belépjen s becsukva utána az ajtót.

- Igen... egyedül szoktam járni, mint - az amerikai nők! Mamának azt mondtam, hogy a boltokba megyek. Tudom, hogy a mit teszek, nem egészen helyes, de ön tudja már, hogy én pajkos gyermek vagyok, s ha megmondom mamának szándékomat: ezer kifogást tett volna ellene.

- S ő nagyságának teljesen igaza is lett volna, felelt az ifju ember zavartan; e látogatással, bármennyire hizelegjen is az nekem különben, a legkellemetlenebb mendemondáknak teheti ki magát kegyed.

- Páh! mi rossz van abban, ha jó meggyőződése szerint tesz az ember? Tegnap egészen elragadott ön s ma égtem a vágytól, hogy kifejezést adhassak lelkesedésemnek. - Egyszerűen írhattam volna önnek, de sokkal mulatságosabbnak gondoltam személyesen tolmácsolni érzelmeimet.

- S honnan tudta meg lakásomat?

- Különös! A Lyceum kapusától!

- S ki nyitotta ki a ház ajtaját?

- Egy vén nőcseléd. Duzzogva jelölte meg az ön szállását s én feljöttem. Ennyi az egész.

Mihály nem tudta, mit gondoljon e leányról, ki ily biztosan s mégis gyermekesen lép föl.

- Mit tartsak felőle? gondolá magában. Egy korán megromlott nővel, vagy egyszerűen egy szeszélyes és elkényeztetett gyermekkel van-e dolgom?

Janka kisasszony ezalatt a legnagyobb nyugalommal tette le az asztalra ernyőjét és látogató-jegy-tárczáját; kíváncsian jártatta végig szemeit a könyves állványon, a papirokkal borított asztalon és a virágtartókon. Szép nagy kék szemeinek nyílt tekintete az ártatlanság oly félre-ismerhetetlen bélyegét nyomta hamiskás arczára, mely a fiatal tanárt végkép lefegyverezte. - Nem, nem! felelt önmagának, az ilyen szemek nem hazudhatnak... Együgyü gyermek, semmi más!

- Képzelem, mily jól lehet itt dolgozni, kezdé újra a fiatal leány, müértőleg jártatva körül szemeit. Bezzeg csodálkozik majd a mama, ha elbeszélem neki a berendezést... Mert azt csak gondolhatja ön, hogy nem fogom elhallgatni előtte szeleskedésemet... Előre is nevetek hosszú ábrázatán s még hosszabb prédikációin!

- Tartok tőle, jegyzé meg fejét csóválva Mihály, hogy ő nagysága egy cseppet sem fogja épületesnek találni e látogatást, melynek igen kellemetlen következményei lehetnek.

- Miféle következményei?

- Az, hogy a világ nem nézi el egyszerűen, hogy egy fiatal leány magamféle nőtlen embereknek látogatásokat tesz... Ha ismerőseim közül valaki meglátta volna kegyedet...

- Dehogy! egy kis macskánál egyébbel nem találkoztam az egész utcán.

- No hát, most, miután kíváncsiságát kielégítette kegyed -

- Oh! szakítá félbe a fiatal leány a szemrehányás hangján, - tehát csak kíváncsiságról lehet szó?

- Bárminő érzelem legyen is, a mi kegyedet hozzám hozta, ittmulatását továbbra is nyújtani veszélyes volna, tette hozzá sűrgetőleg az ifju tanár.

- Minő hangon mondja ön ezt? Talán neheztel reám?

- Oh nem, drága kisasszony, ellenkezőleg, meg vagyok hatva lelkes rokonszenve által, de rettegek, hogy rosszra magyaráztatik.

- Bármennyit gondolkozzam, de nem tudom elképzelni, mi rossz következhetnék belőle.

- Tegye fel, hogy most valaki belép... ajtóm nincs eltöltve senkinek; valamelyik barátom minden perczen jöhet s itt találna kegyeddal négyszemközt...

- Csakugyan az különös lenne, szölt a fiatal lány elgondolkozva; igaza van, távoznom kell.

Ez alatt Verneuil hallgatözott s összerezzelve suttogá, - késő, valaki jön!

Valóban a lépcsőn lépések hallatszottak.

- Nagy isten! szölt a lány megrettenve, hova rejtsem el magamat?

- Ide! kiáltá Mihály megragadva kezét s a mellékszobába vezetve a lányt, ide és ne mozduljon egyet se! Igyekszem mihamarább tudni emberemen.

Gyorsan rá zárta az ajtót Coudray kisasszonyra. Épen jókor, mert e perczen Perrusson Adorján jelent meg a küszöbön.

- Ni, ni! kiáltott fel elbámulva, ön egyedül? mintha hangokat hallottam volna, mialatt feljöttem.

- Csalódott barátom, felelt Mihály, kissé zavartan.

Perrusson fürkésző szemei körüljártak a szobában, midőn tekintete egyszerre a Janka kisasszony látogatójegy-tárczájára esett, melynek vörös bársony s kezdő betűivel aranyban himzett lapja élénken elütött az asztalon heverő tankönyvek sötét kötésü tábláitól. Alig észrevehető mosoly futott végig a fiatal ügyvéd finom metszésü ajkain. Egyidejűleg fejét felemelte s kitágult orrlyukain át kéjesen szivta be a finom ibolyaillatot, melyet Janka kisasszony hagyott maga után.

- Hm! mormogá; de jó illat van itt önnél... *Odor de femina!* fogadjunk, hogy valami bájos kis látogatója volt, s hogy a tegnapi szép asszonyok valamelyike személyesen jött el bámulata adóját leróvni!

- Csalódik barátom, szölt Mihály, tréfára igyekezve fordítani a dolgot; ha ebben a szerencsében részesülök, első kötelességem lesz vala ajtómat önnek az orra előtt becsukni. De ime, az ajtó nyitva, tehát az egész föltevés téves.

Perrusson csak félig-meddig látszott meggyőzve lenni. - A mi halad nem marad, jegyzé meg gunyosan, hisz ez idő szerint ön a nap hőse. Ön van divatban. Egyébről sincs szó, mint önről! Nézze csak az esti lapokat: a »Haladás« egekig emeli; a »Toursi Hirlap« azt fejtegeti, hogy irány-eszméi veszélyesek, s egyenesen a materialismus felé hajlanak.

- Brávó! ez az érseki helytartótól ered! kiáltá fel Mihály. Tudhattam előre, nem hiába csinált tegnap este oly sötét ábrázatot, s huzta mérgesen össze szemöldökét.

- Ne féljen semmit, folytatá Perrusson, a főispánné egészen az ön pártján van, s így a hivatalos támogatásról biztos lehet. Különb is a fordulat, midőn Balsac-ot mint királypártit és katolikust dicsőítette, ügyes fogás volt, s ezzel egészen pártjára vonta az előkelő salonokat; a nők kivétel nélkül az önéi.

Mihály alig birta visszafojtani örömét. Bármennyire egyébbel volt is e perczben elfoglalva, a becsvágy felülkerekedett minden más érzelmén.

- Rajta! csak támadjanak! kiálta daczosan. Egyebet sem kívánok.

- No abban nem is lesz hiány, felel az ügyvéd, s hosszadalmasan kezdte fejtegetni, mi mindent fognak a lapok felolvasása ellen felhozni. Mihály gombostűkön ült, az idő haladt s az éj hamar leszáll februárban; mikép fog oly későn menekülhetni Coudray kisasszony, a nélkül, hogy elsietett lépése föl ne tűnjék? Perrusson pedig titkos kárörömmel nyujtotta hosszura látogatását.

- Mindjárt hat óra, nem megyünk ebédelni? kérdé Mihálytól.

- Még nem, felelt ez, elébb kéziratomat kell rendbe szednem a »Haladás« számára, mely még ma nyomdába akarja adni. E szerint ne is várjon reám.

Perrusson végre távozott s alig hallotta Mihály a nehéz kapuajtót utána becsapódni, megkönnyebbülten lélekzett föl.

- Jaj! már azt hittem, soha sem megy el, szólt Coudray kisasszony, pajkos arczát kidugva a félig nyitott ajtón.

- Szerencsétlen gyermek! kiálta föl Mihály. Az éj leszállt, mit gondolhat édes anyja?... A mi azonban még rosszabb, Perrusson barátom aligha nem sejt valamit s nagy hajlama lévén a fecsegésre, könnyen megtörténhetik, hogy meglesi kegyedet... látja, mily veszélynek tette ki magát meggondolatlanságával...

A fiatal leány hamisan kacsintott Mihályra s mosolyogva szólt:

- Ön a Lafontaine iskola-mesterét juttatja eszembe:

»Barátom, előbb ments ki a veszélyből, s akkor tarts prédikációt!«

S hangosan fölnevetett.

- Az éj csakugyan nyakunkon van, hogy jutok el én a Chambrerie-villába?

Mihály egy perczig gondolkozott, aztán kalapja után nyulva szólt:

- Merne egy pár perczig egyedül maradni itt? Igen! no jó! zárja magára az ajtót, mig én kocsieért szaladok.

Egy jó negyedóráig maradt ki, de akkor zárt kocsival tért vissza s sietve szaladt fel a lépcsőn.

- Ereszsze le fátylát, huzza jól össze felöltőjét... Az öreg házi ur és gazdasszony épen ebédelnek s így senki sem fog meglátni.

Kézen fogta Jankát s úgy vezette végig a sötét folyosón. Nehány percz mulva egymás mellett ültek a zárt kocsiban, mely vigan döcögött Saint-Cyr felé.

Alig menekült kényes helyzetéből Janka kisasszony, azonnal visszanyerte szokott magatartását s gondtalanul kezdett csevegni. Látva az üde fej finoman metszett körvonalát, melyen a gázlámpák és kivilágított kirakatokból belövellő fény játszadozott, Mihálynak önkénytelenül is eszébe jutott, hogy e különös kalandnak csakugyan némi találka-színezete van. A négy-szemközti együttlét egy robogó kocsí sötét belsejében, egy szép fiatal leánynyal, kinek selyem ruhája izgatólag érinti térdeit; az öltözetéből s puha prémezetéből felszálló finom illat, a szempár, melynek tekintete, mint gyémánt szikrázása világította meg a sötétséget, mind e fiatalkori báj megtette volna csábos hatását még Mihálynál tapasztaltabb emberre is. Vegyük ehhez az éj homályát, a fakadó tavaszi idő első lehelletét, mely a rügöző fák ágain át a kocsiba hatolt s azt a kimondhatatlan édes illatot, mely tavasszal a sarjadzó természet ki-nyílását megelőzi. Még soha nem érzett elfogódás vett Mihályon erőt s alig mert egy szót ejteni. Ez alatt Janka nem is sejtve a körüle ólálkodó veszélyt, gondtalan vidorsággal eresztette szélnek csipős megjegyzéseit.

Szerencséjére Mihály becsületesebb ember volt, sem hogy e tisztán érzéki felindulásnak engedett volna. Aztán meg a félhomályban a Janka magatartása és mozdulatai némi távoli hasonlatosságot juttattak eszébe a leány és anyja közt, úgy hogy mialatt kedvtelve nyugtatta szemeit e bájos, fiatal alakon, önkénytelenül is a Coudray-né csábító szépsége jutott eszébe.

E perczen a kocsí a lankás oldal tetején egy keresztúthoz ért, melynek egyik ága egyenesen a Saint-Cyri templomhoz vezetett.

- Megérkeztünk! Kiálta fel Janka kisasszony, a villa ide tíz lépés... Kérem állíttassa meg a kocsit... Köszönet Verneuil ur, úgy-e nem neheztel reám s jó barátok maradunk?

Kezet nyújtott neki. - Angolosan! mondá keményen megrázva a Mihály kezét. A viszontlátásra! Mert remélem visszaadja látogatásomat?

- Nagyon kétkedem benne, felelt Mihály, ő nagysága nehezen fogja nekem megbocsátni, hogy, habár akaratlanul, okot szolgáltatam leánya meggondolatlan lépésére.

- Majd meglátjuk, szólt nevetve a fiatal leány, mialatt a kocsiból kiugrott... Good by! S könnyü léptekkel tova sietve, eltűnt egy kőfal mögött, míg a kocsí Tours felé fordult vissza.

Másnap délután Mihály visszajövet a Lyceumból, finoman hajtott illatos levélkét talált asztalán, melynek pecséthelyén kék betűkkel e szók állottak: »Chambrierie-villa, Saint-Cyr mellett.« Mohón szakította fel a borítékot s gyorsan futotta végig a következő sorokat:

»Tisztelt uram!

Leányom elbeszélte megbocsáthatatlan tettét. Szégyelve gondolok rá s ezer bocsánatot kell érte kérnem. Igen szép volna öntől, ha e végett vasárnap este szerencsétlen villámban, Chambrierieben. Hét órakor ebédelünk. A társalgás érdekelni fogja önt s a jelenlévők mindannyia a legmelegebb elismeréssel adózik az ön fényes tehetségének. Tehát vasárnap nemde?

Coudray Julia.«

V.

- Verneuil ur!
- Kisasszony?
- Miről gondolkodik?
- Semmiről... csak nézek és el vagyok telve csodálattal.

Coudray Johanna és Verneuil Mihály együtt voltak a repkénynyel befuttatott terrasseon, melynek lomblugasa egyenesen a Loire völgyére vezet. Janka egy csomó leszakított virág szárait vagdalta egyenesre, aztán csokorba szedve, szépen beillesztette egy porcellán-virágtartóba s azt egy kerti asztalra helyezte. Mihály a terrasse párkányára könyökölve, csaknem hátat fordított a fiatal leánynak s elmerülve tekintett le a völgybe. Alattok a szomszéd kert fái árnyékolták be a lankás oldalt, melynek lábánál a folyam ezüstös hullámai siklottak tova. Szemben velök a Loire kétfelé szakadt s bájos kanyarulattal ölelt át egy nyárfákkal szegélyezett szigetet. A vizen túl a város terült el csúcsos fedeleivel, közben-közben egy-egy magas torony vagy templomfedéllel, melyek fényes lemezein a tavaszi nap sugarai csillogtak. A kék égboltozaton mint megannyi óriási hajó, hosszúra nyult fehér felhők usztak tova. Időnkint a nap elbujt a felhők mögé, aztán megint kibukkant s minden megjelenésével új fényben ragyogott fel a bájos völgy. A déli láthatáron, egy szőlővel és diófákkal fedett lankás hegyláncz huzódott végig s veszett el a távol ködében. A nap melegen ragyogott, a lég reszketett a fénýárban s méhek raja zümmögött a villát környező ákácok és virágos orgonafák lombjai körül.

Verneuil Mihály mindennapos vendég lett a Coudrayné villájában. Minden szabad percét ott töltötte; a szép özvegy teljesen hatalmába kerítette őt. Minden kirándulásban, mulatságban elmaradhatatlanul részt kellett vennie, pedig az effélék, anya és leánya nagy barátja lévén az ilyeseknek, igen sűrűn ismétlődtek; kirándulások a szabadba, társas játékok, színi előadások egymásután jártak. A villában felállított házi színháznak ő volt rendezője és vezetője s jelenleg éppen Marivaux »Szerelemi meglepetések« című darabjának színrehozatalával volt elfoglalva, melyben Coudray-né a Marquis-né szerepét, leánya a Lisette-ét játszta.

- A kilátás innen felséges, folytatá visszafordulva Mihály; csodálom, hogy kegyed ily hamar meglegelte.

- Óh! a mi azt illeti, felelt Janka, egy rózsza szárát vágva egyenesre ollójával, tudhatja ön, hogy én a természetből nem sokat csinálok s e perczben különben is virágaim rendezésével vagyok elfoglalva.

- A szerencsétlenek! mily könyörtelenül bánik el velök, csak hogy beszorithassa e vázába!

- Ha szerepelni akarunk a világban, szenvednünk is kell; egy kis művészet egyébiránt nem is árt... Vegyen csak engemet például... vannak a kik csinosnak tartanak... No bizony! higgye el, hogy e részben a toillete nagyot segít rajtam. Apropos! mióta nem találkoztunk, valamelyik dobozom fenekén egy csikos cretonkelmére akadtam, a melyből pompásan jönne ki a szobaleányi jelmezem. - Hogy is állunk a szerepekkel? Még mindig vonakodik ön a lovagot játszani?

- Határozottan; ezt a szerepet Perrusson-nak adjuk, ki jobban betölti azt, mint én; én Hortensius-t fogom játszani; a fiatal Oxenford pedig Lubin-t, végre a mi a gróf szerepét illeti - - -

- Óh azt vén szomszédunknak, de la Guériniére urnak adjuk, vágott nevetve közbe Janka kisasszony, éppen neki való.

- Az igaz, hogy eredeti egy ember! Gyakran látogat át a villába? Régi ismeretség már?

- Ellenkezőleg, alig egy hónapos; furcsán történt az egész. Mint tudja, kertünk a szomszéd Rochettes nevű birtoktól rácskerítés által van elválasztva. Innen is tul is felfutó növényeket alkalmaztak a kerítésre, hogy az áttekintés akadályozva legyen; felőlünk clematist, de la Guérinière ur felől kuszó rózsát. Egy szép reggel sétaközben, mama észreveszi a rácson át, hogy a szomszéd rózsái nyilni kezdenek - nem tud ellentállni a kisértésnek... leszakit egyet, aztán még egyet, mikor váratlanul láthatlan kéz markolja meg csuklóját, s egy hang szól át tülről: »A tilosban járó nimfák zsákmányul esnek a pásztoroknak.« A tulajdonos maga volt, ki tetten érte. Mama lehetőleg mentegeti magát, a szomszéd udvarias bókokkal igyekszik megnyugtatni. Szóval másnap reggel de la Guérinière ur látogatását fogadjuk, ki óriási virág-csokorral köszönt be... Azóta nagy barátságban állunk. Kissé tolakodó természetű, de végre is derék ember s nem lehet tőle megtagadni egy kis másodrangu szerepet; különben is modora meglehetősen közel áll a XVII. századhoz s így a szerep nem sokat fog rajta változtatni... De ni ni, mit tart ön maga, édes Verneuil, Marivaux-ról?

- Finom szellem, olykor kissé szőrszálhasogató.

- Mondja inkább: modoros. Szerelmesei mindig akadályokkal küzdenek, ha nincs is szükség reá. Az életben s valóságban alig hiszem, hogy ily nehezen menjenek a dolgok.

- Gondolja? kérdé némi gúnynyal Verneuil.

- Meg vagyok győződve, felelt komolyan Janka. Ha én szeretnék valakit - - -

Megállt, kissé izgatott nevetésbe tört ki, aztán folytatá:

- Ez csak föltevés, jegyezze meg magának; az én koromban az efféléről épen csak azért beszél az ember, mert divat. Ha én szeretnék valakit, egészen másként kezdeném.

- És hogyan, ha szabad tudni? kérdé az ifju, továbbra is megtartva gúnyos mosolyát.

- Egyszerűen szemébe mondanám az illetőnek: »Szeretlek« minden teketória nélkül.

S egyszersmind egy csomó kinyilt rózsát vett kezébe s hosszasan szivta be illatjukat, mig arcának felét velök elfedte. Csak lázas fényben csillogó szemei látszottak ki a piros rózsák mögül.

Mihály nem volt képzelgő, egy perczig sem jutott eszébe, hogy e naiv vallomást saját előnyére magyarázza. Mindamellett is a leány szenvedélyes tekintete s a beszélgetés ilyenén fordulata némileg zavarba hozta.

- Azt nem jól tenné kegyed, felelt szárazan.

- És miért nem?

- Ha több tapasztalása lesz, meg fogja tudni, hogy az emberek nincsenek hozzá szokva, sőt ellenkezőleg, vannak, kiket az visszariasztana.

- Annál rosszabb rájuk nézve! suttogá a fiatal leány halkan.

Szép kék szemeinek fénye bánatos ködbe borult s hevesen lökte a kezében levő rózsacsokrot a terasse karfáján át.

Egy percznyi csend állott be, nem hallatszott semmi más, csak a méhek dongása az ákácok virágos lombjai között s a fecskék szárnyainak suhogása, a mint nyilsebesen keringtek a villa körül.

- A marquisné szerepe felségesen fog a mama egyéniségéhez illeni, kezdé Mihály ujra, csak hogy megtörje a kellemetlen csendet.

- Oh! mama kitűnően fog játszani, felelt sóhajtván Janka; hogy ne, mikor oly nagyon szép!

- Valóban bájos! tévé hozzá Verneuil elpirulva.

- Oh, ön még nem ismeri! Majd meglátja a színpadon, valódi művész s rendkívül jól tud öltözni. Vannak nők, kiken a ruha úgy áll, mint egy fabábon, míg mások, mintha egy lényt alkotnának öltözetekkel, úgy belesimulnak, beleolvadnak minden redőbe... Mama ezek közé tartozik.

- Kegyed nagyon szereti anyját?

- Szenvedélyesen! kiálta fel a leányka kigyult arcával. A világon a legszebbnek tartom. Gyermekkoromban, ha nevelőnőm sétálni vitt, a Rivoli-utca fénykép kirakatai előtt gyakran megálltunk; bámulattal néztem a színésznők képeit s ujjal mutatva a legszebbre, hangosan kiáltottam: »Ez itt mama! ez itt mama!« A járó-kelők megállottak s angol governess-em kétségbe volt esve.

- Szóval kicsi korában is pajos gyerek volt kegyed!

- Meghiszem azt!

- Mit mesél ez a kis hamis? kérdé váratlanul Coudrayné, a lugosba lépve.

- Janka kisasszony kegyedre zeng dicsőítéseket és én tapsolok hozzá.

- Janka, szólt a szép özvegy, nem ártana kissé zongorázni. Beszédem van Verneuil urral.

Janka kisasszony cseresznyeajkait kissé duzzogva biggyesztette le; mindazáltal beleadta magát sorsába s ölébe véve virágcserepeit, lassu léptekkel távozott a lugosból.

- Ha önnek is úgy tetszik, édes Verneuil, folytatá Coudrayné, menjünk be, mert itt a nap heve kiállhatatlan.

Mihály meghajtotta magát s szó nélkül követte az özveget kis szalonjába, hol rendesen ülni szokott.

A késsel bélelt hófehér függönyök megtörve a nap égető sugarait, csak félvilágosságot engedtek derengeni a szobában. A butorzat maga is, kék selyemburkolatával, kiszámítással úgy volt választva, hogy a házi nő szépségét kellőleg emelje. Az özvegy nehéz fekete ruhát viselt, mely finom csipke-szövettel borított nyakának és karjainak fehérségét vakító színben tüntette ki s kecséit csak igézőbbekké tette. Dus hajzatába thearózsa volt tűzve.

- Foglaljon helyet, szólalt meg, karszéket jelölve ki Verneuilnek a pamlag mellett, melyre maga ereszkedett le. Olvastam a darabot, melyet előadásra kiválasztott s kifogásaim vannak ellene, melyeket elé akarok adni. Mindenek előtt ki kell jelentenem, hogy, helyzetemre tekintettel, e darabot itt előadni lehetetlen.

- Nem látom át...

- Akkor, kedves barátom, nem dicsekedhetik valami éles látással... Mert mi a darab tárgya? Egy fiatal özvegy, ki férjét siratja, s azon közben fülig szerelmes lesz a néhai egy barátjába, ki eljött, hogy őt bánatában vigasztalja... S ön nekem szánja a marquisné szerepét, nem gondolva meg, hogy magam is özvegy vagyok - nem nagyon fiatal ugyan - s hogy a legcsipősebb megjegyzéseknek teszem ki magamat. Nem, nem! az lehetetlen! Mit mondanának az emberek?

- Az emberek, asszonyom, felelt Mihály, sokkal elnézőbbek, mint nagysád gondolná, mindenki természetesnek tartja, hogy egy szép - s bár mit mondjon, fiatal asszony, nem zárkózik el a világtól s szeretni s szerettetni akar.

- Bohóság!... Ha egy nőnek férjhez adó leánya van, egyedül annak kell élnie... különben is többre becsülöm függetlenségemet, hogy sem kedvem lenne másodszor férjhez menni, ellenkezőleg, élvezni akarom özvegységem előnyeit.

- És, veté közbe némi nyerseséggel Mihály, szándéka tán szívének is megparancsolni, hogy ne dobogjon?

- A kérdés egy kissé kényes, kedves barátom, felelt az özvegy legyezőjével játszva, de mindamellett nyíltan felelek reá. Bár kimerülve nem vagyok még, az életet jókor megismerem, s szívem meglehetősen páncélozva van az ellen, hogy kitéve legyek a szerelmi meglepetéseknek.

- Annál rosszabb, asszonyom! mert lehet-e természetellenesebb valamit képzelni, mint szép és fiatal nőt érzéketlen szívvvel?

- Oh! nem akarom állítani, hogy szívem kőből van... De nekünk nőknek mindig a véletlenre kell számítanunk s várnunk a szenvedély önkénytelen kitöréseire, melyek a legérzékletlenebb szívet is megolvasztják.

- S mi lehetne az, a mi kegyedet, asszonyom, hideg közönyéből fölrázhatná?

- Valami csoda, egyike azon szenvedélyszülte szerelmeknek, melyek egyesítik magokban a fiatalság hevét, az érett kor komolyságát s az ismeretlen költészetét... Hiszi, hogy van ilyen is?

Mialatt beszélt s legyezőjét hevesen mozgatta, merően nézett a Mihály szemeibe. Szemei szikráztak s tekintetében volt valami gúnyosan kihívó. A fiatal ember megigézve állott e szűrő pillantás hatalma alatt. Az az érzés fogta el, mint midőn valaki az örvény felé hajolva, bűvérőtől vonzatra, készül lebukni. Esméletét veszti, szilajon felugrott s megragadva a szép asszony karját, lázas, szagztatott hangon kiáltott fel:

- Igen! van! az én szerelmem, imádom önt!

Mély csend állott be, nem zavarva egyéb, mint Janka zongorájának a távolból áthangzó dallamos ütései által. Az özvegy mozdulatlan maradt, szívében hidegen, de az érzéki kéj egy nemének bódító hatása alatt. Jól esett ringatni magát egy perczig a szenvedély e kitörésében, melynek szilaj hevében kereste az egyetlen felindulást: az ismeretlen iránti kíváncsiság fölindulását. Aztán kiragadta karját a Mihály kezeiből.

- Ön örült! veté oda gúnyosan.

- Igaza van, suttoga rekedt tompa hangon, örült vagyok!...

Most féket nem ismerő felindulásában újra megragadta a szép Julia kezét. Lihegve, mint vérszomju vad, ha zsákmányát látja, a puha bőr érintése agyába kergette a vért s a kitörésig felkorbácsolta szenvedélyeit.

- Kegyed tett engem örültté, lihegte, forró csókjaival borítva az özvegy kezét; attól a perctől fogva, hogy legelőször mellém ült a közös asztalnál, nem volt más gondolatom: mint kegyed; más vágyam, mint szerettetni kegyed által.

- Hagyjon, hisz látja, hogy kézzsoritása fáj! kiáltott fel a nő parancsolólag, ridegen... kissé nyers modora van, szerelmet vallani, tisztelt tanár ur... karomat egészen összezuzza...

- Tudom, hogy paraszt vagyok s hogy modorom nem illik a kegyed szokásaihoz, de ha sejtené mind azt a szerelmet, melyet e paraszt szív magában rejt, nem utasítaná vissza.

- Hallgasson! szakítá félbe a nő szárazon... jönnek.

Csakugyan a kerti ut porondján léptek zaja hallatszott s a szobaleány benyitva az ajtót, de la Guériniére urat jelentette.

Emberfölötti erővel fojtva vissza már-már kitörő szenvedélyes érzelmeit, Mihály némán vetette magát egy karosszékbe, míg a szép özvegy csábító mosolylyal ajkán ment az érkező elébe.

De la Guériniére ur belépett. Furcsa kis emberke volt, rövid lábakkal, meglehetősen gömbölyded termettel, körülbelül ötven éves. Első pillantásra meglátszott, hogy kellőleg kicsipte magát a látogatásra, mégis a divattól elmaradottság nyomait hordta magán. A Lajos Fülöp korából való képekre emlékeztetett az egész alak, a falusi nemes embert jellemző esetlenséggel párosítva. A derék ur még ma is, mint fiatal korában, nanking mellényt viselt, hozzá gyöngyszínű rövid nadrágot s aranygombos kék frakkot, a gomblyukban friss rózsza bimbó, kezében háromszögű kalap szürke nemezből. Haja toronyalakban volt homlokára előre fésülve s rövidre vágott szürkülő szakál, butykos nagy orr, tömött szemöldökök, barna arczbőr s feltűnően vörös ajkak egészíték ki a különös alakot, melynek kissé álmos, nehézkes megjelenését csak a fürkésző, olykor téveteg, majd meg ismét gúnyos kifejezésű apró sötét szempár élénkíté meg. Daczára a nagy melegenek, a derék ur két felöltőt emelt karján, különböző vastagságú kelméből, melyeket gondosan tett le egy mellette levő karszék hátára. A jó ember rendkívül ügyelt egészségére s semmitől nem rettegett annyira, mint az időváltozástól. Szerette elhítni magával és másokkal, hogy e részben oly finom érzéke van, hogy egy fokkal több vagy kevesebb meleg képes testét izzadásba vagy borzongásba hozni. Főfoglatatossága abban állt, hogy saját hőmérsékletét a legteljesebb egyensúlyban tartsa.

- Szolgája, szép nagysád, szólt sajátos ringatással hajtva meg magát, a leggyönyörűbb időt ígérhetem. A hőmérő huszonnégy fokot mutat árnyékban s baraczkfáim a legszebb kilátással kecsegtetnek... Kegyed, asszonyom, olyan mint baraczkjaim, ingerli a szemet és az étvágyat...

- Hála istennek, jól érzem magamat, a falusi lég jó tesz, felelt Coudrayné nevetve. Aztán Mihály felé fordulva folytatá: - Verneuil ur merre van?... Miért rejtőzik abban a karszékben? Csak nem neheztel valamiért?

Hangja, mely imént oly száraz és rideg volt, visszanyerte csábos kifejezését s szép szemeiben ismét mosoly ült. - Ide, ide! folytatá, helyet mutatva a pamlagra, melyen előbb maga ült.

Mihály vontatva engedelmeskedett, míg de la Guériniére ur sértődött mozdulattal vitte pálczája gombját szájához, mintegy leplezendő vele rossz kedvét.

- Hó! hó! Verneuil ur! nem is láttam ott hátul, kiálta fel meglepetést színlelvén, ugylátszik vacatiot adtunk ma magunknak, he, he!

- Ma csütörtök, jegyzé meg a háziasszony, Verneuil ur szives volt szabadságidejét éretünk feláldozni.

- Édes áldozat! tevé hozzá de la Guériniére ur; aligha nagy megerőltetésébe került.

A társalgás a célba vett színi előadásra fordult s Coudrayné tudatta a szomszéd földesurral, hogy Marivaux határozottan el van ejtve. Aztán csábos mosolylyal fordulva Mihályhoz, kérte, hogy más darabot válaszson, valami könnyűszerűt... Mussettől, például az »Egy szélszély«-t... Mióta de la Guériniére megérkezett, mintha ki lett volna cserélve. Egész figyelme, minden mosolya egyedül Verneuilnak szólt. A szomszéd földesur mind hiában csattogtatta szerelmes pillangó módjára szárnyait. Körülötte hiában minden bók, minden hizelgés, a szép özvegynek egyedül az ifju tanár számára volt ígésző mosolya, hizelgő szava. Egészen megfélekedni látszott szokott méltóságteljes magatartásáról, hangjának oly behizelgő csöngést tudott adni, minden mozdulata oly csábos volt, hogy az ifju tanár mintegy megbűvölve állt ott és élvezte a bódító látományt. Arczának üde vidámsága lassankint visszatért s a rossz kedv, mely a vendég jöttére erőt vett rajta, eloszlott. Ujra elemében volt s társalgásának rendes, csipősen nyílt modora nem kevéssé kezdte de la Guériniére urat feszélyezni.

Mihálynak előbb szándékában volt az alkalmatlan ember eltávoztása után is maradni még, de az idő telt - s látva, hogy a szomszéd nem mozdul, végre elhatározta bucsut venni. Coudrayné szintén felállt s szemeit futólag végig jártatta mindkét vendégén s megpillantva a szomszéd gomblyukát diszitó rózsabimbót:

- Bezzeg, szólt nevetve, de la Guérinière ur felvirágozta magát... Egy perczre, Verneuil ur, ön számára is van itt még virág.

Egy rózsabimbót kivett a virágtartóból s maga tűzte a Verneuil kabátjára.

- Így reánk fog gondolni, tevé hozzá, tanulmányai közepett is s eszébe jut ígérete, hogy más darabot fog számunkra választani.

Az ifju tanár azon reménykedett, hogy a szép Julia kikiséri a kertajtóig s az alatt alkalma lesz vele pár szót váltani; de számításában csalódott.

- Pardon, fiatal ember! kiáltott reá de la Guérinière ur; magam is menő szándékkal vagyok s különösen fogok örvideni, ha a keresztutig elkisérhetem.

Még is a kertben, mialatt a szomszéd földesur egyik felöltőjét magára vette, Mihálynak alkalma volt a szép asszony fülébe pár szót súgni.

- Bár mi történjék, ma este ki kell mondanom, a mi szivemen fekszik!

- Ismétlem, hogy eszeveszettség, sugá vissza amaz legyezője mögül.

Ezzel kezét nyújtá, melyet Mihály hosszan tartott a magáéban, mintha nem tudott volna megválni tőle...

- Hollá! professor ur! megyünk vagy nem? kiálta vissza de la Guérinière ur, bosszusan a kapuból.

Mihelyt a kerten kívül voltak, a vastag kis ember a kőkerítés által vetett keskeny árnyékba huzódott, nem sokat törődve azzal, hogy a mellette lépdelő Mihályt a nap égető heve süti.

- Gyönyörű asszony ez a Coudrayné! kezdte, kacsintva szemeivel.

- Gyönyörű! felelt kurtán Mihály, bosszankodva a ráerőszakolt társaság miatt.

- S a lánya kedves kis bohó!

- Nagyon kedves! ismétlé a tanár bosszusan, mint egy haragos viszhang.

- Rég óta ismeri már őket?

- Meglehetős rég.

- Emlékszem, ama bizonyos felolvasás óta, mely az egész várost elbolondította... Sajnálom, de nem lehettem jelen... Azt mondják önről, hogy elragadó ékesszólással beszélt... Szép dolog, igazán a ki oly jól tud beszélni. Asszonyok bomlanak utána, kár, hogy nem sokat hoz a konyhára.

Aztán észrevéve, hogy Mihály bosszusan veti fel fejét:

- Pardon! tevé hozzá, kimagyarázom magamat... Mennyit jövedelmezhet önnek egyre-másra a tanári állás?

- Mi ez? kérdé elbámulva Mihály.

- Kérdésem különösnek tetszik önnek. Bocsánat, a magam-féle falusi ember nem igen jártas az ilyesekben s én szeretek tanulni. Lássuk, mennyi évi jövedelme van?

- Öt vagy hatezer frank, a magánórákat is számítva, felelt röviden Mihály.

- A magán órákkal? Nemde azokat a gyengébbek számára adják?... Én is vettem magánórákat annak idején, s jól emlékszem, mennyit kinlódott velem szegény tanítóm. Keserű egy kenyér.

- Legyen nyugodt, nem czélom életem fogytaig ez állásban maradni, viszonzá Mihály sértődve a faggató kérdések által.

- Értem; ön becsvágyó s egy jó házasság által akar segíteni magán.

- Csalódik, nem szándékozom nősülni.

- Valóban? Tegye kezét szívére: - mondá Guériniére csillogó szemekkel - nem akarna helyzetén házasság által javítani? Pedig azt hittem volna...

- Rosszul hitte, nem vagyok az az ember a ki pénzért házasodnék. Becsvágyó vagyok, igaz, de a házassággal járó kötelességek akadályul szolgálnának terveimben; nőtlen akarok maradni, hogy szabadon mozgassak.

E határozott nyilatkozat az őszinteség oly félreismerhetetlen jeleivel volt kiejtve, hogy a kis emberke egészen meg volt nyugtatva.

- Brávó fiatal ember, kiáltá fel Guériniére ur, erővel megszorítva Mihály kezét, ez jól volt mondva, de okoskodásnak annál rosszabb; ha becsvágyát ki akarja elégiteni, meg kell házasodnia, ha nem egyébért, már azért is, hogy az érzéki gyönyörök kísértéseitől, melyek könnyen kizökkentethetik kerékvágásából, menekedjék. Az ön korában az asszony minden borkorban ólálkodik, mint a szentírásbeli oroszlán. A nő befolyása a férfit elmaradhatatlan s ha nyíltan nem tud fellépni, a hátulsó ajtón lopózik be, a mi aztán még rosszabb! Vállát vonítja? Azt hiszi, felül tud emelkedni az emberi gyöngeségeken? Óhajtom, hogy úgy legyen, nem az első merész röptü madár lenne pedig, melynek az asszony szárnyát szegi. Nősüljön, ha mondom, és pedig nősüljön jól, ez a legbiztosabb mód szerepelni a világban!

De la Guériniére ur észrevéve, hogy kellettén túl nekihevült, levetette felsőjét s gondosan megtörülte homlokát.

- Ej uram! felelt vissza boszusan Mihály, ismétlem, hogy semmi kedvem pénzért házasodni.

- Ki tanácsolta önnek, hogy semmi mást nem tekintve, egy szoknyába bujtatott pénzes zsákot vegyen el? Annál különb legény ön és sokkal fényesebb tehetséggel dicsekedhetik; de nem tetszhetik-e meg egy fiatal leánynak, kinek szép szemei mellett szép hozománya is van. Vidékünkön nem egy piros almát tudok, mely bárkinek is felköltheti étvágyát... Bizza rám a dolgot és fogadom, hogy két hét sem telik bele s olyan érett gyümölcsöt mutatok önnek, hogy csak a kezét kell utána kinyújtani.

- Ön igen kegyes; ne fárasztja magát érettem, mondá a tanár száraz elutasító hangon, aztán hidegen hozzá tette:

- A keresztutnál vagyunk, itt elválunk. Szolgája uram!

- Ön nem hallgat rám, szólt még de la Guériniére ur; mind ilyenek a fiatal emberek, de majd eljön még az idő, hogy... Isten önnel!

Elváltak. A földesur a Saint-Cyr felé vezető utnak tartott a Loire mentén, míg Mihály Tours felé tért. Pár lépést tett, aztán visszafordult, hogy megbizonyosodjék, csakugyan végkép megszabadult-e az alkalmatlan embertől.

De la Guériniére ur azon közben a lankás oldal tetejére ért s kerekded alakja élesen vált ki a kék háttérből; a folyam felől friss szellő fujdogált s ő sietőleg öltötte fel vastagabbik kabátját.

Eszelős ember! gondolta magában Mihály. Mi az ördögért akar erővel megházasítani?

VI.

Tours nagy izgatottságban volt. A párisi Théâtre lyrique énekesei tartottak előadásokat s az egész város ostrom alá vette a Scellerie-utczabeli színházat. Szokás ellenére, az első rangú páholyok mind ki voltak bérelve. Mert tudni kell, hogy a jó tursiak csak oly kevéssé lelkesednek rendes időkben a zenéért, mint az irodalomért s a mint már az a vidéken szokás, az »előkelő« társaság méltóságán alólinak tartja a színházat rendesen járni. Ezuttal azonban, miután a falragaszon egy-két elsőrendű csillag neve is volt olvasható, az előkelőség körében a jó tonushoz tartozott bérelni. Ez időben a mai színház még nem volt átalakítva s a roskadozó épület a maga gyarló világításával, kopott festményeivel és vörösbe játszó aranyozásával még meglehetősen szomorú képet nyújtott. A zöld falszőnyeggel borított, viseltes páholsorok szintugy elcsodálkoztak a beléjük tóduló előkelő és diszes közönségen. A selyemruhák suhogása, a gyémántékszerek csillogása, a csipkék hópehelyszerű libbenése, ez egész elegáns közönség ragyogása, kiáltó ellentétben állt a rosszul világított páholyok majdnem teljes sötétével. A támlás erkélyszékeket a férfivilág divatos előkelőségei foglalták el.

Salonruhában, gomblyukaikban egy-egy kis virágcsokorral, látcsöveiken át vizsgálták a páholyok nőközönségét, meghitt fejmozdulattal üdvözölték ismerőseiket s tetszettek maguknak a műértő szerepében. Földszint a polgárcsaládok, kereskedők, apró hivatalnokok jelentek meg, nem annyira az előadás kedvéért, mint inkább, hogy megbámulják a ritka fényes közönséget.

A színnel szemben levő egyik első emeleti páholyban Coudrayné és leánya ültek, mögöttük Verneuil Mihály és de la Guérinière ur. Fekete atlasz ruhában, mely igéző alakjának egész tökélyét kiemelte, tömött szőke hajában egyetlen rózsával, márványnyakán gyémántékkal, melynek egyes kövei valahányszor széptevői egyikéhez visszafordult, mint szivárványon átszűrődő vízcseppek ragyogtak: a szép özvegy megkapó jelenség volt. Mellette leánya egyszerű rózsaszínű öltözkéiben, szellemes arcát előre hajtva, szórakozottan nézett körül a házban. Egész magatartása arra mutatott, hogy nem akarja észrevenni, mi történik mögötte a páholyban, a rendesen oly élénk tűzű szép nagy szemek most mintha szunnyadtak volna, hosszu pilláik árnyában. Néhány nap óta ideges és szórakozott volt.

Az előadás, nem mint rendesen, egy egész operából állott, hanem Verdi több dalművének egyes részeiből volt összeállítva s mikor a függöny föllebbent, legelőbb is a »Trovatore« egy felvonása vette kezdetét.

- Szeretem e zenét, szolt Coudrayné, Mihály felé fordulva, mialatt a kar a Misererét kezdte énekelni; dallamai a velőig hatnak.

Nem egyedül a szép özvegy érezte e megkapó zenerész által előidézett kéjes ingert. Az olasz mester dallamai ugyane benyomást tettek a közönség nagyobb részére. A nők különösen, mig önfeledten mozgatták legyezőiket, nedves szemekkel, pihegő kebellet hallgatták s mint bájtalt szürcsölték az izgató ütemeket. Ez érzeki, szenvedélyes, betegesen szaggatott zene, föl-váltva majd nyers közhelyekkel, majd regényes költészettel, majd velőket rázó sirámaival, majd szenvedélytől lihegő sóhajaival, nagyon megegyezett az akkori társadalom vérmérsékletével. A szenvedély minden árnyalata kifejezést nyert benne; a görcsös kimerültség, az élvsovár érzékiség, a még nem ismert élvek utáni szomj, melyek ára könny és fájdalom. Az énekeselek zengzetes hangja által betöltött egész házban lassankint valami delejes folyam jött keringésbe s hozta izgatottságba mind e fogékony női természeteket. A fejeket mintha bódító illatár venné körül, a szívek rugékonyságát bágyadt zsibongás bénította meg; a félig meztelen hattyunyakak bőrét hideg borzongás futotta végig. Johanna, a páholy elejére könyökölve, kezeit égő halántékaira nyomta s szemei megnedvesültek. Mihály Coudrayné háta mögött szikrázó szemekkel, mereven nézett maga elé, s félig nyitott ajkai, kitágult orrlyukai

önfeledten szívták be a szép özvegy hajzatából és kebléből felszálló illatot s a dallamoktól terhes nyomasztó meleg levegőt. Egyik keze a Julia karszékének hátán nyugodt s midőn ez az elragadtatás egy perczében hátra dőlt, kéjes borzongással érezte ujjain a szép özvegy meztelen vállának melegét s lecsüggő hajzatának villamos surlódását. Egyedül a derék de la Guériniére maradt érzéketlen, a minek különben megvolt a maga oka; a zene egyszer mint máskor altató hatással volt reá, feje álmosan bólingatott előre s hátra, időnkint a fel-felriadó taps zajára félig meddig fölébredt: ilyenkor kidörzsölte szemeit s aggályosan pislogott a szép özvegyre s a fiatal tanárra.

Mikor aztán felhangzott a »Tévedt nő« csodálatos szép bordala, a szilaj szenvedély és bánatos sóhaj ez utólérhetlenül bájos vegyüléke, melyben oly megkapó kifejezést nyer az élvezetek szomja, s az elvesztett gyönyörök utáni busongás, midőn egy mesteri gazdag hang ezt énekelte:

Tra voi saprò dividere
Il tempó mio giocondo,
Tutto e follí nel mondo
Ciò che non è piacer...²

Coudrayné megittasulva az elragadó zenétől, nedves szemekkel fordult Mihály felé s midőn kesztyütlen kezét karszékének hátára helyezé, az ifju tanár nem birt ellenállani a kísértésnek s megragadta a kezét, mely az övét érinté. Ezuttal Coudrayné nem fejtett ki semmi különös ellenállást s egy rövid perczig a két kéz hévvel szoritotta egymást.

Előadás végével a tömeg lassankint oszlott el. Johanna fehér burnuszába burkolózva, hallgatagon lesütött fejjel engedte magát, de la Guériniére ur által levezettetni. Hátrább, két három ember által választva el tőlük, Coudrayné és Mihály lépdeltek.

- Óh! suttogá az özvegy, ez az isteni zene! még most is mintha fülembe csengene! Vallja be Verneuil, hogy ön is meg volt indulva.

- Szerettem volna kegyeddel egyedül hallgatni, felelt mohón Mihály; de mi soha sem vagyunk magunkra.

- Az én hibám-e? s kitilthatom-e házamból a látogatókat?

- Beszélnem kell kegyeddel. Engedjen egy órai együttlétet, csak egyet... de úgy hogy magunk legyünk csak!

- Akarja hát csakugyan? kérdé a nő, merően nézve Mihály szemeibe; legyen tehát! Jöjjön holnap estve kilencz órakor. Johanna Oxenfordékhoz van hiva s én egyedül leszek.

A kocsi a színház előtt várt a nőkre. De la Guériniére urral együtt bele ültek s Mihály egy perczig némán kísérte szemeivel az elrobogó fogatot, aztán maga is megindult a megyeház körül elterülő kihalt városrész felé.

Az utcák mély csöndbe merülve nyultak el az olaszos modorban épült fehér házak, rácsos kertkapuk és mozdulatlan álló fasorok között. Holdvilágos éj volt s a júniusi éj langyos melege, a fedél nélküli terrasseos házak, a kerti pázsitokra loccsanó szökőkutak, a fényes levelű magnoliák önkénytelenül is a délvidéki tájak felé vezették Mihály gondolatait. A Verdi

---

² Körödben ah mi kéjesen
Röpülne ifjuságom!
Bolondság minden a világon,
Csak nem a szerelem...

zenéjének még mindig fülébe csengő dallamai csak megerősítették őt képzelgésében. Könnyű szívvel az ifjúkori hév teljében, lépdelt tova s míg ajkaira az olasz zenének mindegyre egy-egy csábos dallama jött, keze égett a szép Julia kezének érintésétől. Az élet-boldogságot soha még ily teljében nem élvezte. Önössége ki volt elégítve, legédesebb álmai egyenkint megvalósulásnak indultak: minden csöpp vére ifjúság és erő teljével lüktetett ereiben s másnapra egy szerelmi légyott kéjei vártak reá. Az életkedv egész varázsa hatotta át idegeit, felemelt fejjel, repeső szívvel haladott a csillagos éjben s kéjesen szivta magába a balzsamos léget. Boldogságának magaslatán, a fényes fogata duzzadó párnáiról a szegényes gyalog-járókra száanalommal lenéző milliomos önző érzelmeivel idézte fel nyomoruságos multja emlékeit. Ismét látta magát kopott kék zubbonyában, nehéz otromba faczipőiben, kezében ostorral, legelésző tehenei mögött. Mekkora utat tett meg azóta s mily fényes kilátásai vannak most. Tapasztalatból tudta, mire képes a tetterő, s nagy dolgokra érzett magában ösztönt és tehetséget. Sorsa kezeiben volt; mint viaszdarabot gyurhatta azt tetszése szerint. A toronyóra egyet ütött. Oly boldog, oly vidám kedélyhangulatban volt, hogy semmi kedvet nem érzett magában haza menni.

- Élvezzük a jelent! - gondoló magában. Végig ment a királyutczán át a nagy hidon s a Saint-Cyri magaslat felé vette útját.

A Loire kékes derengéssel hömpölygött széles medrében a fasorok között tova. A tulsó parton elterülő város szunnyadozni látszott az áttetsző ködben. A Choisille felőli hegyoldalról a virágzó szőlőskertek átható illatát hozta az éji szellő. Nem messze Saint-Cyrtól hatalmas hársak és gesztenyefák körítették dus lombjaikkal a villát, melynek födele alatt a szép Julia pihent. Mily fejedelmi szépség! Mily ragyogó volt ma estve! ábrándozott Mihály s mily kék, karjaimba szorítani holnap pihegő kebelét! Mert enyém leend, egészen az enyém, megesküdtem! Az ő karjaiban akarom legelőször megizlelni az érzéki mámor amaz ittasító gyönyöreit, melyek mint a tündérmesék kertjei, eddig ismeretlenek előttem.

Ez oly sokáig önmegtartóztatásban szunnyadozó testben, egyszerre féktelen erővel ébredt fel az érzéki gyönyör utáni vágy, a szomj: birni e büszke, e csábos, e szerelemre született nőt. Megesküdött, hogy birni fogja, birni akarja s természetében volt: végig haladni a megkezdett uton. De a vágyban, mely vérét forrongásba hozta, sem az érzelmességnek, sem a gyöngédségnek nem volt semmi része, pusztán a nyers szenvedély, az érzéki ösztön szilaj heve kergette ez asszony felé, mint a vadon fiát, ha zsákmányát megpillantja.

Tutto e follí nel mondo,
Ciò che non è piacer!

dudolta magában, míg tele tüdővel szivta be a virágzó szőlők illatát.

- Fenéig üritem ki az élvek poharát, aztán nyugodtabban térhetek vissza, komoly foglalkozásomhoz.

A fölkelő nap vetette vissza lakásába. Az nap nem volt előadása s mélyen és nyugodtan aludt egész délig.

Körülbelül ép azon órában, midőn fölébredt, csöngetett de la Guériniére ur arany gombos kék frakkjában és uj kesztyűkkel, a Chambrierie-villa rácsos kapuján, illő komolysággal téve kérdést, ha ő nagysága elfogadja-e?

A szobalány, miután kérdést tett volna asszonyánál, bevezette a látogatót a szalonba. Ő nagysága egy percz alatt kész lesz öltözkéivel s kéri addig is, legyen szives helyet foglalni.

A szomszéd földes ur azonban nem foglalt helyet. Nagy felindulásban ögyelgett az izletes rendetlenségben szét szórt butordarabok között, meg-megállva, hogy egy virágot megsza-

goljon vagy egy könyvben lapozzon; aztán körutját újra kezdve, félig behunyt szemei nyugtalanul pislogtak; idegesen vitte pálczagombját mindegyre szájához, gömbölyded hasa izgatottságában olykor görcsösen vonaglott.

- Sokáig váraoztattam kedves szomszéd, szólalt meg egyszerre a háziasszony egy mellékajtó függönye mögül kilépve; bocsánat, egy kissé későn keltem fel s nem akartam megjelenni mielőtt toillettemet némileg rendbe nem szedem.

Csak valamennyire is nyugodtabb ember de la Guériniére-nél azt a »némileg rendbeszedett« toilletet a legkiszámítottabban kihívó öltözködésnek tartotta volna. S valóban a Coudrayné öltözeke, daczára egyszerűségének, a kaczer keresettség netovábbja volt. Lapos ránczokba szedett, kék szalaggal és csipkével váltakozva díszített lenge fehér reggeli öltöny, mint friss hó-hullás tapadt kifogástalan idomu kebléhez és csipőihez. Magasra felfésült haja meztelenül hagyta a hátulsó nyak bársonypuha bőrét, míg az öltöny bő ujja könyökig engedte látni a gömbölyü karokat s midőn kecses kézmozdulattal intett vendégének, hogy helyet foglaljon s maga is a kerevetre leereszkedett, ruhaaljának habfellegeből az apró czipőkbe szorított, kék selyem harisnyás piczi lábak csábitólag kacsintottak ki.

Büvös káprázat zárta le egypercze de la Guériniére ur szemeit s midőn ismét felnyiltak, találkoztak Julia kérdő tekintetével.

- Kedves nagysád, kezdé hosszas lélekzetvétel után, bizonyára meg fogja lepni a korai látogatás. Tudom, hogy illendőbb lett volna kissé később jönni, de óhajtottam tanutlanul találkozni kegyeddel...

- Ez is! gondolá a nő, lábát egy himzett zsámolyra nyugtatva, s fejét a kerevet karjához támasztott kezére bocsátva, folytatá: - Mindig szivesen látott vendég, kedves szomszéd. Beszéljen, egészen az öné vagyok!

- Drága asszonyom, kezdé a földesur szokott keresetlenségével, tegnap este szememre vetette, hogy az előadás alatt szundikáltam; de ha a tyukokkal fekszem, azokkal is kelek s ma hajnalban már talpon lévén, egész reggelig volt időm egyetmást meghányi-vetni. - Elgondoltam, hogy tul vagyok az ötvenen s e korban a szívnek teljes nyugalomban kellene már lennie, míg az enyém, épen ellenkezőleg sehogy sem akar csöndesen maradni... Különben maga is észrevehette, mert nem is csináltam titkot belőle, hogy a bolondulásig szerelmes vagyok kegyedbe.

- Minden kornak megvannak a maga tévedései, szakitá félbe Coudrayné.

- Fájdalom! sóhajtott a derék ember, sürü szemöldei alól szerelmes pillantást vetve a ház asszonyára; mindaddig, míg nem volt szerencsém megismerkedni nagysáddal, magam is azt hittem, hogy e veszélytől ment maradok. - Soha sem akartam megnősülni s életem hajóját ugy kormányoztam, hogy a veszélyes zátonyokat okosan kikerüljem. Szóval agglegény maradtam.

- Megcsontosodott agglegény, tevé hozzá a szép asszony; jól tudom, mert nem egyszer mondta épen előttem is, hogy irtózik a házasságtól; a mi, mellékesen legyen mondvá, nem volt épen illő dolog, mert miután dühösen udvarolt nekem, olyanformán vette ki magát az egész, mintha fel tette volna rólam, hogy egyéb is lehetnék önnek, mint törvényes neje...

- Bocsánat, asszonyom! szakitá félbe zavartan, hallgasson ki egészen... Mint mondám, az ötvenen tul vagyok, de még teljes erőmben; szép vagyonom van; huszonötezer frank jövedelem biztos papirokban, ugyanannyi fekvőségekben; van egy házam Toursban, jövedelmező jószágom Yzeure és Preuilly között, nem is számítva ezt a kis kunyhót itt Rochettesben, a melynek köszönhetem, hogy megismerkedtünk... Nagy igényeim nincsenek, természetem türelmes, csöndes... Mindezt lábaihoz teszem, ha oly szerencsés lehetek, kegyedet, szép nagysád, de la Guériniére-nének nevezhetni.

- Végre kisütötte! gondolta magában Julia s örömet leplezendő, mély gondolatokba látszott merülni.

Nem gondolta, hogy ily gyorsan érjen célzt, bárha tervszerű kaczérsággal munkálkodott annak megvalósításán. A szomszéd merőben mellőzhette volna vagyoni állapota részletezését, tisztában volt ő azzal attól a percztől fogva, hogy Chambrieriebe költöztek. Akárhányszor végig számította ujjain szomszédja lehető jövedelmét s teljesen tájékozva volt az iránt, hogy annak évi ötvenezer francjához hozzátéve a maga örökölt jövedelmét, ismét visszatérhet Párisba s gondtalanul folytathatja ott az álmaiban annyiszor ékesen kiszinezett életet. De visszatérni a társaságba mielőtt egy második férj nevével diszeleghetne, nem akart.

A Coudray név kellemetlenül emlékeztette hajdani botlására, hosszasan tartó s későn rendezett viszás helyzetére. Égett a vágytól, új alakban lépni a világ elé s mint a mesebeli tündérek teljes változáson menni át. Ép azért az első percztől fogva szemet vetett de la Guériniére urra, kinek tisztos állása és vagyonossága minden kétségen felül állt. Ösztönszerű finom érzékével azonnal belátott a szomszéd birtokos kártyáiba: jól tudta, hogy a gavalléros agglegény ismeri az ő házasságának történetét s benne a szép asszonyok azon fajtáját vélte felismerni, a kikkel szemben minden köznapi előítéletektől menten, nagyon messzire lehet menni, a nélkül, hogy épen házasságra kellene gondolni. De ezzel szemben azzal is hamar tisztában volt, hogy a derék ember, daczára vele született ravaszságának, fülíg szerelmes lett belé. Más, kevésbbé tapasztalt s járatlanabb nő vele szemben bizonyára a begyeskedőt játszott a volna, hogy minél előbb kigyógyítsa merész reményeiből. Coudray Julia egészen más utat választott. Mint a nagy hadvezérek és híres diplomaták, mester volt a tettetésben és tervszerű számításban: volt gondja rá, hogy tétovázó széptevőjével szemben oda állítson egy szenvedélyes fiatal merész szerelmezt. Biztosra vehette, hogy Verneuilhez hasonló vetélytárs, hamar lánggra fogja lobbantani de la Guériniére álmos szívét s hogy az egyetlen biztos módhoz fog folyamodni, mely a győzelemre vezet: megkéri kezét.

Számításában nem csalódott: csakhogy azt hitte, hogy a vén agglegény habozása tovább fog tartani s ennél fogva kissé mélyebben beleereszkedett Mihálylyal, mint kellett volna; s különben is e veszélyes játékban, nem tudta mindig teljesen megőrizni hideg vérézt s most azon a ponton állt, hogy a maga élesztette tüzzel saját ujjait égeti meg. Látta a veszélyt s ennek kikerülésén tündődött, míg kezével arczát félig elfödte; de la Guériniére ur szorongva vette hallgatászt s remegni kezdett, hogy elutasittatik.

- Csak nem fogja, gondolta magában, ezt az esetlen professort fölém helyezni? - Ön nem felel, asszonyom? kérdé elfojtott hangon.

- Kedves szomszéd, kezdé Julia, ajánlata ép oly hizelgő, mint megindító reám nézve, de egy-szersmind oly váratlan is, hogy hallgatásom kimagyarázható. Engedje összeszednem magamat s gondolja meg, hogy nemcsak magammal kell számot vetnem, de azzal a helyzettel is, melyet egy esetleges házasság leányom számára teremt. Legyen szives, engedjen huszonnégy órai gondolkozási időt s jöjjön holnap ismét határozott válaszomat meghallani.

- Sokkal jobban szeretem kegyedet, hogy sem erőltetni kívánnám, felelt gyöngéd mosolylyal de la Guériniére ur. Holnap, ugyanezt órában, lesz szerencsém tiszteletemet tenni ismét. Vessen latba minden ellenem és mellettem szóló érveket, de ne feledje, hogy ha éveim száma ellenem szól is, másfelől abban a korban vagyok, melyből a megbizható és hü férjek kerülnek ki. Érett korom oly biztosítékot nyújt kegyednek, melylyel egy fiatal férj előnyei aligha érnek fel.

- Tehát holnap! ismétlé a szép Julia mosolyogva. De már most biztosithatom önt, hogy ha mégis elhatároznám magamat az újból férjhez menetelre, helyesebb és illőbb választást önnél tenni nem tudnék.

E szóknál kezét nyújtotta a boldog embernek, ki hosszú forró csókot nyomott arra, olyan formán csattintva nyelvével, mint a szakértő, ha valami rendkívül finom bort izlel, aztán kezébe ragadta botját s egészen neki hevülve s rugékonny léptekkel sietett ki a salonból.

- S ez a Verneuil, kinek ma estére légyottot adtam! gondolá magában Coudray-né, mialatt a rácsos ajtó nyikorogva csapódott be de la Guériniére ur mögött.

Merev szemmel, összeszorított ajkakkal nézett maga elé s bosszusan gondolt az ittasító olasz zenére, mely okozója volt, hogy elragadtatni engedte magát a ma esti találkozásra.

- Csak huszonnégy órával előbb nyilatkozott volna ez a de la Guériniére! suttogá magában, míg homlokát az ablak táblájához nyomta. Mindegy! egy percnyi gyöngeséget vehetek szememre s ki az, ki ment lett volna ettől mindig? Most legyünk rajta, hogy a zsákmányt el ne szalaszszuk az árnyékáért.

Két ut volt megszabadulni a légyottal járó esélyektől: azonnal megizenni Toursba Mihálynak, hogy a találkozás nem történhetik meg; vagy el nem fogadni a fiatal embert, ha a meghatározott órában jelentkezik.

- Nem, nem! gondolta magában tovább, ha ma nem fogadom, el fog jönni máskor, s miután holnap igenlő választ fogok adni de la Guériniére-nek, csak sulyosbitnám helyzetemet. Azonnal és véglegesen tisztába kell jönnöm vele. El fogom fogadni és észre téríteni. De hogyan? Ah mit! Verneuil szenvedélyes vad természet, de gyermetegül ártatlan is s az ilyen emberekkel könnyű elbánni.

Felemelve fejét, leányát pillantotta meg a kerti utak egyikén. Johanna lecsüggesztett fejjel tartott a ház felé s rendesen élénk járásában volt valami bágyadt és mélabus, a mi feltűnt anyjának. A fiatal lány bájos alakja élesen vált ki a kerti bokrok közül, arcza halvány, szemei fáradtak voltak.

- Mi lelhetette ezt a gyermeket? kérde magában Coudrayné. S kinyitotta az ablakot.

- Janka! jer csak ide, beszédem van veled.

- Mit parancsolsz mamám, kérde a leány a salonba lépve.

- Ül le ide mellém, leányom; maga mellé vonta a pamlagra, kezét kezeibe vette, mélyen a szemeibe nézett, aztán folytatta:

- Változást látok néhány nap óta rajtad. Mi bajod?

- Nekem mama? Semmi!

- De van; szemeid be vannak esve, mintha nem alunnál, szótlán és ábrándozó vagy. Mind ez nem egyezik természetteddel s valami okának kell lennie.

- De mamám, biztosítlak...

- Én pedig biztosítlak, hogy valami bajod van. Nézzük csak Jankám, te semmit sem titkoltál eddig előttem, nem vagy már gyermek s nyíltan beszélhetünk. Korodban az ilyen jelenségek mögött rendesen valami érzélgős bohóság rejlik. Mondd csak! Szerelmes lennél?

- Én! kiáltá fel Janka mélyen elpirulva.

- Elpirultál, tehát jól találtam. Már most lássuk, ki az a boldog halandó, ki álmatlan éjeket okoz az én kis leányomnak? Érdeemes legalább reá?

- Mamám, hebegte zavarodottan és kérőleg a fiatal leány; az egekre, ne gunyolódjál velem!...

- Vegyük hát együtt sorra, folytatá könyörtelenül Coudrayné; oly kevés férfi jár a házhoz, hogy hamar végezhetünk velök... De la Guérinière ur természetesen szóba sem jöhet. A fiatal Oxenford?

- Óh persze! tiltakozott Janka megvetőleg.

- Perrusson Adorján?

A szőke fej ismét tagadólag intett.

- Akkor hát Verneuil Mihály?

A fiatal lány néma maradt, szemei le voltak sütvé s a pir, mely arcját elborította, beillett feleletnek.

- Hogyan! tehát ő is! gondolá Coudrayné; de hisz ez valóságos Don Juan, ez a tisztelt tanár ur. Gondolhattam volna, folytatá hangosan, mindjárt a felolvasás után! Verneuil-ben minden egyesülni látszik, a mi egy regényhőshöz szükséges... És engedted neki sejteni?

- Soha! felelt fölemelt fővel Johanna.

- De ő valószínűleg kitalálta?

- Ó? Óh távolról sem! vágott közbe némi keserőséggel Johanna. Sokkal inkább el van másfelé foglalva.

Ez uttal Coudrayné kezdett zavarba jönni.

- Hogy értsem ezt? kérdé suttogva.

- Te szép vagy, mama, mint egy tündér s ő csak téged lát!

Ez alatt közelebb huzódott anyjához s annak gyönyörű keblébe temetve arcját, a szemeibe tódult könnyeket igyekezett elrejtetni. - De ne félj, folytatá zokogva, én nem vagyok féltékeny, belátom, hogy téged kell szeretnie. Ne félj, soha sem fogja megtudni, mi történik e szegény szivben, kiszagatnám szemeimet, ha valaha elárulnák titkomat!

- Légy nyugodt gyermekem, mondá Coudray-né, lecsókolva Johanna szemeiről a könnyeket; légy nyugodt, ok nélkül izgatod magadat. Az életben soha sem kell a dolgokat regényes oldalukról itélni meg. Ennek az urnak ugyancsak különös izlése lenne, ha többre becsülné az én érettségemet a te érintetlen fiatalságodnál s akkor nem is volna méltó hozzád. Mindenesetre légy egészen megnyugodva, hogy én nem fogom hasonló esztelenségre fölbátorítani. Igérd meg nekem, hogy okos kis leányom lész, s bizd reám a dolgot. Ha, mint nem kételkedem, Verneuil úr okos és komoly ember, hamar át fogja látni, hogy nem azért fogadtam el, hogy házi békénket felzavarja.

- Ne, ne! kérlek, ne szólj neki semmit! Minek? ha ugy sem szeret!

- Minek? jegyzé meg komolyan Coudrayné. Anyád vagyok, s örködni tartozom fölötted. Bizzál egészen bennem, s hagyjuk már ennyiben a dolgot. Most menj öltözni, tudod, hogy nagy társaság lesz Oxenfordéknál. Menj és légy szép.

Johanna fölállt, végig simította kezeivel szemeit s az ajtó felé indult; de mielőtt kilépett volna, még egyszer visszafordult:

- Mamám! szólt esdőleg.

- Leányom?

- Nem neheztelsz?

- Dehogy! te pajkos gyerek... De siess hát. Soha sem leszesz kész.

Alig távozott Janka, Coudray-né ajkára gunyos mosoly ült és sphinx-szemeit a földre szegezve, suttogá:

- Mily szerencse, hogy nem mondtam vissza a ma esti légyottot... Rajta hát! Most kettőnkön a sor, tisztelt tanár ur!

VII.

E földi élet oly ritkán sarjadzó örömei között, bizonyára a legédesebb, mikor egy ifju, szép nyári éjjelen szerelmi légyottra megy. A szív, megittasodva a legdrágább érzelmek összhangzó vegyülékétől, önfeledten szívja magába, mindazt, a mit a boldog jelen nyújt: az ifju hűvös lázas keringésének melegét, a teljes pompájában diszelgő természet s a csillagos ég varázsát, az éji homály titokzatosságát, mely elnézőleg borítja leplét utaira s a boldog óra csábos reményét, mely részegítőbb mint az élvezet maga, mert a rideg való nem csepegtette még belé sem a késő bánkódás, sem a csalódás ürm-csöppjeit.

Ez édes érzelmekkel telve, haladott Verneuil Mihály a Saint-Cyr felé vezető uton a Chambrerie-villa irányában. Mint egykor maga is elismerte Perrusson Adorjának, az érzéki élvezet utáni szomj benne nagy mértékben megvolt s ha akarata ereje képes is volt azt egyideig magába visszafojtani, most az, környezete behatása alatt, erőszakos kitöréssel fenyegetett. Mert hiába, nem is lehet büntetlenül élni oly társadalomban, mely életfeladatául az érzéki gyönyörök élvezetét látszott kitűzni. Tours-vidék éghajlata, mint ügyes kerítőnő, már magában is, nyomról-nyomra észrevétlenül behálózta az embert és élvezet hajhászására unszol. A balzsamos lég melege, a napsütötte tájak viránya, a bőség virágban és gyümölcsben, a jó étel és ital, a mindenfelé kihívólag mutatkozó kényelem és vagyonosság: megannyi csábó, mely titkosan, észrevétlenül lopózik be az ember szervezetébe, megvesztegetve bűvös hálójába kerítve azt egészen. E csábó ragály Mihályt is meglepte s mikor először találkozott a szép Coudray-néval, akkor már érett gyümölcs gyanánt, mely alig egy szálacskaival csüng még fáján, egy érintésre várt csak, hogy leessék.

Mialatt a saint-cyr-i magaslat kavicsos útján fölfelé haladt, többször nézett türelmetlenül órájára. Még igen korán volt. Meglassítva lépteit, szemeit becsukta, hogy zavartalanul élvezhesse bensőjében a reá váró gyönyörök édességét. Vagy megint, mint céltalanul kóborló utas, meg-megállt, s a kerti ajtóknak rácsain át belemélyesztette tekintetét a lankás oldalt díszítő csinos villák belsejének csöndébe. Hányszor nézett magányos óráiban irigységgel e boldog fészkekre, hányszor álmolta meg a boldogságot: szívesen látott vendége lenni egy-egy ily csöndes otthonnak! Most boldog álma teljesülésének küszöbén állt. Megvetéssel nézett e villákra, melyek egyike sem ért fel szemeiben az egyetlennel, a Chambrerie-vel, s ismét siettetett lépteit. E percben, a saint-cyr-i toronyóra kilenczet ütött. Dobogó szívvel fordult be a villa felé vezető mellék-utra s reszketve huzta meg a kertkapu csengetőjét.

Alig fordult meg sarkaiban a nehéz vasrácsos ajtó, a szép Julia alakja jelent meg a homályban.

- Ön a pontosság maga! üdvözlé mosolylyal a nő s kezét nyújtá neki.

Az özvegy nyugodt, szinte mondhatni hideg magatartása zavarólag hatott Mihályra. Olvadásra, remegő hölgyet várt, nem ezt a közönyt és nyugalmat. Benne mint láva forrongott az élvágy s különösnek találta, hogy egy csepp sem látszanak tőle tartani. A bizalomnak ily nagy foka, merész kihívásnak tűnt fel előtte s izgatólag hatott reá.

Julia méltóságteljes nyugalommal lépdelt vissza a kis szalonba, melynek a kertre nyíló ajtaja tárva maradt. Át volt öltözve s a csábító reggeli pongyola, mely oly nagy izgalomba hozta volt de la Guériniére urat, egy sötétké, minden dísz nélküli, állig felgombolt kasmirruhával volt helyettesítve. A sötét öltözet komoly, majdnem szigorú színezetet adott az özvegynek.

A lecsavart lámpa halvány világától csak félhomályban derengő szalon ellenkezőleg, bizonyos rejtelmes-édes, szerelemre hívó látványt nyújtott. A szétszórt butorok s a virágokkal terhelt állványok körvonalai összefolytak a titokzatos homálylyal; a nyitott ajtókon és ablakokon a csillagos, mélyen kék ég egy-egy szöglete, mint keretbe tett kép mosolygott;

virágillat s az üde légnek balzsamos lehe szűrődött be minden nyíláson s töltötte el árjával az egész szobát.

- Nos! szól Coudray-né, Mihály felé fordulva, ön hallgat s megcsalódva látszik lenni! Pedig én megtettem, a mit kívánt s legalább egy köszönő szót megérdemelttem volna. Vagy olyan tán ön is, mint a gyermek, ki, mihelyt ki van elégitve szeszélye, visszaesik közönyébe?

- Olyan vagyok, felelt az ifju, mint a ki örületesen szeret és ajkaira nem jön szó... Óh, ha a tegnapi zene most itt a lombok mögött egyszerre ismét megszólalna s kegyedet, asszonyom, megint abba a kéjes izgalomba ringatná vissza, mely tegnap egy perczre erőt vett szivén s mely engemet e perczben is emészt!

- Valljuk be, hogy ez az olasz zene mindkettőnket megittasított egy kisé.

- Nem a zene, nem! a szerelemtől voltam én ittas s mint tegnap, ugy ma sem vagyok ura szenvedélyemnek!

Hévvél lépett a szép asszony elé s megragadta kezeit. Mint bajnokok a küzdőtéren, állt szemben a két alak, szikrázó szemmel méregetve egymást; az ifju kéjsováran, reszketve, szilaj kifejezéssel arcán, szemeiben az égető tűz, mely első percztől fogva büverővel hatott Juliára; a nő, ajkán majdnem fenyegető mosoly, szuró szemeiben hideg visszautasítás.

- Ön túloz Mihály, szólt elfojtott hangon Julia, és rosszabbnak tünteti fel magát, mint a milyen valóban. Annyira meg vagyok győződve, hogy egészen nyugodtan engedem át önnek kezeimet.

- Szeretsz vagy nem? kérdé az ifju lázas kitöréssel szorítva magához a nőt.

- Azt hiszem, felelt ez hideg nyugalommal, hogy elegendő jeleit adtam vonzalmamnak, hogysem kételkedhetnék benne.

- Ah! kiáltá fel a másik izgatottan; ne játszunk a szavakkal, asszonyom! Én nem teremtem arra, mint az önök finom uracsai, hogy mézes szavakkal bókolkak a nőknek... Én szilaj vagyok mint a vadon fia!

- Ugy látom magam is!

- Én nem szeretem az oly langymeleg érzelmekeket, melyeket mint bolti árúkat osztályozni és rekeszenkint szétválasztani lehet: ez itt a fejnek, ez a szivnek, ez az érzékeknek... Én egész valómmal, egész mindenségemben szeretek s kegyednek, asszonyom, sejtelve sincs egy ily szenvedély szilaj hatalmáról!

Erővel kényszerítette, hogy a kerevetre üljön s kezét mindig szorosan tartva, mellé ült.

- Hallgasson reám, asszonyom, kegyed nem ismer engemet, folytatá... S megkapó, szenvedélyes ékesszólással, szilaj vére egész forró hevével, kezdte élete történetét elbeszélni. Megemlékezett gyermekévei elhagyatottságáról, terhes munka közben töltött ifju éveiről, lefestette becsvágyó ábrándjait s a Julia látására szivében kigyult szerelmet, mely mint fényes sugár világított be egyedülisége éjjelébe. Beszéde ment volt minden rajongó tulzástól. E közvetlenségében majdnem gyermeteg, de féktelen kitöréseivel perzselő érzelm teljesen új valami volt Coudray-né előtt. Vannak perczek, midőn az ifju nő, bármennyire el legyen is határozva az ellenállásra, szivesen hallja füleibe csengeni a kitörő szenvedély ez édesen izgató szavait. Rég ideje, hogy a szép özvegy ily egészen új és bódító zenét hallott. E szenvedély heve, mely vadságában majdnem ijesztő volt, meglepte s egész lényében megindította Juliát. Egy perczre ingadozni érezte elhatározását. Az érzéki gyönyört hajhászó kíváncsiságnak az a neme fogta el, mely a XVIII. század bizonyos delnöit a mezők pásztorainak izmos karjaiba dobta.

- Szeretsz hát? suttogá Mihály, karjaival magához szorítva őt.

A nő, míg ajkai némák maradtak, olvadékonyan látszott magát átengedni akarni... A néma csöndet a saint-cyri toronyóra érczes kongása szakította most meg s az éles hangok váratlan csengése fölrezzentette Coudray-nét. Eszébe jutott, mi vár rá s hogy néhány óra múlva határozott feleletet kell de la Guériniére urnak adnia. E gondolatra visszanyerte már-már elvesztett hidegvérét.

Mosolyogva bontakozott ki Mihály karjaiból; mialatt ez vad szenvedélylyel ismételte:

- Szeretsz-e?

- Nem, felelt a nő, nem így.

Meghökkenve nézett reá, aztán az elfoglaltnak hitt tért vissza akarta hódítani, durva hangon folytatá:

- Nem lehet kétképpen szeretni... Az ember szeret, vagy nem szeret.

- Akkor hát, felelt Julia visszahúzódva, s fölkelve helyéről, nem szeretem.

- Ah! zugott a másik megrendülve.

Most ő is felállt s Juliához közeledve, kérdé:

- Akkor hát mit jelentettek emez égető pillantások és édes szavak, melyekben oly bőkezű volt? Minek a kézszorítás tegnap a színházban? Minek e légyott, mely édes reményekkel kecsegtetett?... Mindez hát üres kaczérság volt csak?

Coudrayné tagadólag rázta fejét.

- Ha őszintén járt el, folytatá Mihály, mi változtatta meg ily gyorsan elhatározását?

- S ugyan mire képzeled ön, hogy elhatároztam volna magamat?

- Hogy az enyém lesz!... Vannak pillantások, melyek által ép oly tökéletesen átadja magát az ember, mint a legforróbb csók által, s e pillantásokban kegyed nem volt fukar.

- Ön tévedett...

- Nem! folytatá tompa hangon Mihály, hanem kegyed változott meg.

A szép Julia elgondolta magában, hogy e féktelen természettel nem lesz tanácsos a végletekig menni, s a helyett, hogy nyílt ellenállását folytatta volna, kibuvó ajtókat keresett, hogy lassankint sikúljon ki kezeiből. Különben is már maga a harcz is izgalomba hozta s a veszély közepette oly kéjes idegességet okozott, minőben már rég nem volt része. Merészen szemébe nézett hát Mihálynak s ismét mosolyra készítve szép ajkait, a fiatal ember kezeit a magáéba szorította.

- Mily gyermek ön! suttogá behizelgő hangon... Legyen nyugodt... Hisz látja, hogy kezeiben tart s nincs módomban menekülni. ...Jöjjön, üljön ide mellém, adja ide kezeit s értsen meg... Ha egyszer kihallgatott, még mindig lesz ideje parancsolólag lépni fel s követelni azt, a mit gondolata szerint ígértem.

Maga mellé vont a kerevetre.

- Mit gondolsz, hány éves vagyok?

- Mit tudom én, felelt az, mit törődöm vele... Szeretem!

- Ma-holnap harmincznyolcz éves leszek, ön pedig, gondolom, huszonnyolcz. Ez nem kevesebb, mint tiz teljes esztendő különbség... az én hátrányomra. Ez annyit tesz, hogy még tíz év és én öreg asszony vagyok, nagymama... Gondoljon egy kissé utána s vallja meg, hogy ha ilyen

körülönbséggel összeházasodnánk, ön rossz vásárt csinálna, én pedig ostobaságot követnék el...

- Hogyan?!... Hebegte meglepetve Verneuil kellemetlenül érintve a házassági eszme által, mely egy perczig sem fordult meg elméjében.

- Azt mondtam: ha összeházasodnánk, folytatá nehéz hangon a szép asszony; mert nem akarom még csak feltevésével sem sérteni annak, hogy még más eshetőségre is gondolt volna... Oly nőnek, a ki szabad, és ad valamit magára, ez az egy mód van megengedve, hogy oda adja magát annak, a kit szeret, ha ugyan az maga is becsületes ember és szintén szabadon rendelkezik sorsával... Ismétlem: hiszi-e, hogy egészen eltekintve attól a nevetséges szintől, mely az ilyen össze nem illő házasságokat elmaradhatlanul kíséri, hiszi-e, hogy okos, vagy egyáltalában lehetséges dolog volna e kettőnk közötti egyesülés?

Mihály, teljesen kihozva sodrából, összevonta szemöldeit és hallgatott. E váratlan kérdésre egyszerre meghűlt. A becsvágyó és számító természet, mely benne lappangott, kezdett újra ébredezni s a legnagyobb zavarban volt, mit feleljen e kérdésre. Elvenni Coudray-nét, nem nagyon illett számításaiba; aztán meg, habár sok mindent lehet a szenvedélyszülte kitörések és fellengős esküdözések számlájára tenni, az mégis csak kellemetlen: ha egy becsületes nő azt kérdi az embertől, hogy tisztességes szándékból szereti-e? - merészen azt felelni a szemébe: - »Nem, hanem má s szándékból!«

- Ön hallgat! tette hozzá Coudray-né, és hallgatása nagyon is sokat mond.

Mihály izgatottan rágta bajuszát. Érezte, hogy a talaj fogyni lábai alatt. E percben helyzete sokkal izgatottabb volt, hogysem »a szenvedély jogosultságára« hivatkozhatott volna. Mindamellet is kiakarta magyarázni magát, de Julia félbeszakította s rőzsás ujjait szeliden reá nyomva szájára, szólt:

- Nem most, majd később.

Aztán felsóhajtott s fejét a pamlag hátára bocsátva le, folytatá:

- Nem vagyok önző s mind ebben inkább az ön, mint a magam érdekét tartom szem előtt. Ön most lép élete teljébe, én az érettség tetőpontján állok... fiatalkori szerepemet én végkép lejátsztam; most feladatom ügyelni magamra, hogy minél lassabban vénüljek s örködni leányom jövője fölött... Az ön kötelessége saját jövőjére gondolni s tehetségeit fejteni, melyek egykor érvényt fognak szerezni magoknak. Az első percz mámore után keserűen gondolna arra, hogy feloldhatatlanul összefűzte sorsát az enyémmel. E kimaradhatatlan megbánás eshetőségeivel tépelődtem ma reggel, midőn még füleimben csengett az az isteni zene, mely tegnap mindkettőnk oly szorongásba hozott, s kerestem annak lehetőségét, mikép lehessen önnek támasza, anélkül, hogy meleg vonzalmam gátul szolgáljon fényes jövőjének... Mert én szeretem önt, Verneuil, folytatá hévvel szorítva meg kezét, s vonzalmam több az egyszerű barátságnál... És tépelődéseim közepette megtaláltam a módot, mely lehetségessé teszi, hogy tartózkodás nélkül szorítsam keblemre s azt mondhassam önnek: »Öleljen meg mint mint anyját!«

- Nem értem, szólt Mihály.

- Talán nem fejeztem ki magamat elég érthetőleg, folytatá Coudray-né s csakugyan kényes dolog is kimagyarázni egy oly érzelmet, mely annyira ritka és határozatlan... Vett-e magának vagy egyszer időt, leányomra nézni?

- Johanna kisasszonyra!... kiáltott föl, vontatva, míg lassankint uj és aggasztó világosság kezdett agyában derengeni.

- Nézett-e vagy egyszer reá, nem futólagos közönnyel, hanem azzal a figyelmes ámulattal, melyre mindennek, ami szép és fiatal, joga van?

- Én nem látok mást, én nem csodálok mást, mint kegyedet! felelt szenvedéllyel Mihály.

- Édes barátom, Johanna: én vagyok, tizenkilencz éves kiadásban, a fakadó szépség minden csábos ígéreteivel, az érzelmek üde frissességével, a szellem ama ruganyosságával, mely engemet már kezd elhagyni... A szeretet melegével neveltem fel; belé csepegtettem magamból mindazt, a mi bennem jó és kíváncsú... Johanna hozzám fog hasonlítani... javított kiadásban. Menjen, menjen, nem kell nagyon megerőltetnie magát, hogy azt vélje, hogy engem szeret, mikor leányomat szoritandja szívére.

- Soha! kiáltott fel az ifju dühvel.

- Mielőtt ily féktelen hévvel nyilatkoznék, folytatá Julia, engedje befejeznem mondókámat... Mindeddig csak magamról beszéltem s azon, majdnem önző okokról, melyek arra ösztönöztek, hogy módokat keressek anyai kötelességeimet s baráti gyöngéd érzelmeimet összeegyeztethetni. Most térjünk Johannára, drága leányomra, ki szintén joggal követeli részét a szerelemből... Szíve veréseit ép oly gonddal kell őriznem mint a magaméit, s ha megváltozva talál ön engemet ma este, azért van, mert csak ma vettem észre, hogy leányom önt szereti.

- Engemet? hebegte a tanár meglepetve.

- Igen, önt, kedves Mihályom, s ha szemeit nem homályosította volna el ez inkább heves, mint tartós szenvedély mámor, hamarabb reá jött volna, mint én, hogy e gyermek szíve egyedül önért dobog.

- A legnagyobb zavarban vagyok. Hogy történhetett ez?

- A szerelem magától jó, váratlanul... mondja a dal. Jusson eszébe az a lelkesültség, mely mindegyre erőt vett rajta, ne feledje a felolvasás utáni látogatást... Én mindezt gyermekes pajkosságnak vettem előbb; de a szórakozottság, a bánatos levertség, mely, kivált mióta ön mindennapos lett házáznál, mindinkább és inkább erőt vett Jankán, végre felnyitotta szemeimet s kiábrándított magamat is... E gyermek belátott szívébe, mielőtt én bepillantottam volna az övébe; ő azt hiszi: szeretem önt, s ez szerencsétlenné teszi őt.

Mihály a naiv gögtől nem egészen ment meglepetéssel hallgatta Juliának ügyes kiszámítással előkészített s behizelgő modorban előadott bizalmas leleplezéseit. Így hát Johanna szerette; ő volt hát az első, ki oly fényes szellemi tulajdonokkal megáldott szüzies léleknek szerelme hurjait regzésbe hozza... Bár Johannát mindeddig csak gyerekszámra vette s bár érzéki vágyai a Julia ragyogóbb és tökélyesebb szépsége iránt a legmagasabbra is voltak csigázva e perczben, férfiúi hűségét mégis a legkellemesebben érintette e fölfedezés. Hátra vetett fejjel, szemeit a nyitott ablakon betekintő csillagos égre szögezve, némán élvezte a Julia behizelgő, csábos szavait.

- Át fogja látni, folytatá ez, hogy nem lenne tisztességes dolog, ha saját lányommal kelnék szerelmi versenyre, de igen is megbocsátható nekem, hogy az ön iránt táplált anyai vonzalmamat egyesítem gyermekem iránti szeretetemmel. Ha önnek adom leányomat, két jogczimem lesz önt szeretni: mint anya és mint barátnő.

- Ne beszéljünk erről, az lehetetlen! szabadkozott Mihály.

- Ne szakítson megint félbe. Egészen mellőzöm azon anyagi előnyök felemlítését, melyek egy Johannával való egybekelés esetén önre várnak... Leányom gazdag, vannak magasrangu, hatalmas összeköttetések... Ha egyszer megházasodott, könnyebben és főleg kedvezőbb körülmények között folytathatja pályáját Párisban... De nem akarok nagyobb súlyt fektetni e másodrendű kérdésekre; szívét akarom megnyerni ez eszmének és nem becsvágyát... Johanna

magában is elég becses kincs, hogy bárki is, minden melléktekintet nélkül, kezére vágyják... Nem is vagyoni előnyökért ajánlom e házasságot, de óhajtom azt létrehozni, mint három önzetlen szív egyesülését, melyben mindegyik megőrizve külön jellegét, három nemes vonzalom van hivatva összhangzólag egybefolyjni: részemről az anyaszeretet, az ön és Johanna részéről két egymást imádó lélek forró szerelme... És most végeztem; várom feleletét.

- Bámulom, felelt gunyosan Mihály, mily szabadon rendelkezik kegyed az én szívemmel; de csalódik asszonyom, ha azt hiszi, hogy oly könnyen elbánhatni azzal... Én kegyedet szeretem, nem leányát... Minek tart engemet, hogy felteszi rólam, hogy egy nem érzett szerelmet fogok színlelni akkor, mikor kegyedet szeretem a szenvedély egész hevével?

- Nem mondom, hogy színleljen, hanem kérem, könyörgök, hogy erőt véve magán, leányomra vigye át azt a szerelmet, melyet én el nem fogadhatok... Leányom fiatal, szép és önt szereti... Meg fog győződni rövid időn, hogy a változás nem lesz oly nehéz, mint gondolná s veszteni a cserén semmi esetre sem fog.

- De én nem akarok cserét.

- De annak meg kell történni, ismétlé Coudrayné parancsoló hangon és hévvel szökve fel helyéről; be fogja látni, hogy az iménti bizalmas közlés után, ön e ház küszöbét csakis mint Johanna jegyese lépheti át... Az én nyugalmam nem jő számításba, de a leányomé felett örködni kötelességem.

- S ha nem egyezem belé? kérdé hidegen, keresztbe font karokkal Mihály.

- Ajtóm zárva lesz ön előtt s mi nem látjuk többé egymást... Most menjen és vessen számot szívével.

Az utolsó szók alatt kilépett a szalonból s a kerti lépcsőn leszállva, a rácsos kapu felé irányozta lépteit. Boszusan vonagló arczczal, némán követte Mihály; mikor a kapuhoz érték s keze már a kilincsen volt, visszafordult:

- Irjon csak annyit, suttogá, igen vagy nem, s én érteni fogom.

S könnyedén bucsut intve, csábos mosolylyal folytatá:

- Jó éjt barátom! nem mondok isten hozzádot, mert viszontlátjuk egymást, nemde?

Mint álmából fölriasztott ember, lépdelt Mihály a saint-cyr-i uton haza felé. Gépies egyformasággal haladott s nem tudta visszanyerni hidegvérét, annyira, hogy dult gondolatainak széthullott láncszemeit összefűzze s egész lényét a fájdalmas kiábrándulással vegyes néma düh fogta el. Agyában mint halálharang tompa zugása kongott felváltva az utoljára hallott szó: Igen, nem!... Isten hozzád, viszontlátás! Éjjél felé lakása előtt találta magát, a nélkül, hogy jó formán tudta volna, mely uton került haza. Ereinek lázas lüktetése azonban s a gyors lélekzetvétel, mely mellét emelte, bizonyítékul szolgált, hogy lázas sietséggel tette meg útját.

Szobájába érve, az ablakhoz ült. Fejét kezeibe hajtva, megkísérlette gondolkozni s eszméit rendbeszedni. A sértett büszkeség érzete emelte fel benne fejét legelőször. - Azt hiszi, hogy áruba bocsátom szívemet? kiáltott fel dühösen... Odadobja nekem lányát, mint a kutyanak oda dobják a csontot, csak hogy meneküljenek tőle; s azt meri hinni, hogy én valaha beleegyezem ez undok vásárba?... Nem, asszonyom! még nem jutottam odáig!.. Inkább soha sem lépem át a Chambrerie küszöbét!

S mig a Chambrerie szót kiejtette száján, lelki szemei előtt megjelent a szép özvegy fényesen berendezett lakásának képe, virágos verandájával, a sötét gesztenyefák árnyában. Az az érzés fogta el, mint valakit, a ki önként megy száműzetésbe s távolról még egyszer visszafordulva, megpillantja a szeretett lakot, melyhez nem térend többé vissza. Annyira megszokta három hó óta csaknem minden nap megtenni az utat e villa felé, hogy e megszokás mint egy második

természetévé vált. Nyugtalansággal tette maga elé a kérdést, mi fog vele történni, ha elmarad a megszokott út? Aztán, mint a becsvágyók és kártyások rendszeren, babonás is volt. A Chambrierieben tett látogatások a legpontosabban összefüggtek legelső sikereivel s úgy tetszett neki, hogy mihelyt hátat fordít a Coudrayné házának, fényes jövőnek indult sikereinek esélyei is azonnal megváltoznak. E nyájas lakot talizmánnak nézte, melynek elvesztésétől reszketett. Mialatt e kellemetlen gondolatok zavart tömkelegben kóvályogtak agyában, ólom-súlylyal nehezedett szemeire a kimerültség előidézte álmokórság, s tompa zsibbadás fogta el tagjait. Több mint egy óráig volt e félelemszerű önkivületben elmélyedve, mely ideiglenesen megszabadította gyötrő gondolataitól. Midőn ismét fölnyitotta szemeit, az utca s a szemben levő fasor setéten terültek el előtte. Az éji friss lég hűsítőleg hatott rá, idegei visszanyerték rugékonyságukat s nyugodtabb kedélylyel vetett számot a helyzettel, melyet Julia váratlan megfordulása teremtett.

- Ne túlozzunk semmit, mondá magában; oktalanság lenne, az önösségen ejtett egyszerű sebet igen komolyan venni. Megesküdtem, hogy Julia enyém lesz; kisiklott kezeimből; minden-
esetre bosszantó; de nem vagyok többé gyermek s nem szabad gyerekes boszuságból jövőmet kockáztatnom... A Don Juan szerepét játszani: hagyjuk a járdataposóknak és szűkeszűeknek. Nekem más kilátásaim vannak, s botorság volna a legelső lépcsőt, mely kitűzött célomhoz vezet, könnyelmű kézzel összetörni. Különben is Julia iránti szerelmem pusztán érzéki fellobbanás; annál kevésbbé lehet okom e pusztaszeszélyre tulságos súlyt fektetni.

Felállott s lassu léptekkel méregette szobáját.

- De ha már egyszer lemondottam Coudraynéról, füzte tovább gondolatait, mi okon játszanám leányával szemben a rideg érzéketlent? Ha Johanna szeret, micsoda oktan álbecsületérzés készitene a megvesztegethetlen és szivtelen hős álarczát venni magamra? Minden okos ember szembe nevetne. Johannát kissé igen hevesnek és szeszélyesnek tartom, de szép, szellemes és tele van nemes lelkesedéssel... Legfőlebb kissé a kezembe kellene vennem nevelését. Ennyi az egész... Aztán szép vagyona is van... Ha elveszem, magam is gazdag leszek... gazdag, a mi annyi, mint független és ura sorsomnak, mely kezemben lesz...

Megállott. Szobája csöndében csak fali órájának egyhangu ketyegése volt hallható; e szabályos és éles ketyegés mintha velőibe hatolt volna be, viszhangszerűleg kiáltotta Mihály füleibe:

- Gazdag leszel!... gazdag!...

Ismét ablakába könyökölt ki. A szemben levő kert sötét lombozatának levelei mintha megmozdultak volna. Most egyszerre friss fuvalom hozta rezgésbe a lombokat s a fák csucsain a felkelő hold ezüstös sugara siklott végig. Aztán a távoli láthatáron megjelent a teli hold hófehéren, szüzsies tisztaságban mint oltár elé lépő ara, s szelid fénye egész teljében esett az ifju tanár méléző arczára. Mint szerencsés előjelt üdvözölte e bájos látványt s annak mocsok-talan tiszta világa és Coudray Johanna mosolygó képe édes összhangba egyesülten vonultak el lelki szemei előtt.

- Ő szeret! gondolá; ő szeret!... S nekem csak kezemet kell kinyujtanom utána, hogy enyém legyen.

Igaz, hogy ugyanekkor egy belső hang élesen felelt vissza.

- De te, te szereted-e?... szereted-e?

- Elég az ábrándokból! mormogá fogai közt, betéve ablakát és leeresztve a függönyt.

Ledobta magáról ruháit és izgalmas álomba merült.

VIII.

Coudray-né nem csalódott számításában: Verneuil Mihályban erősebb volt a becsvágy, mint a szerelem. Harmadnapra levelet kapott a tanártól, melyben csak e pár szó állt: »Tehát igen... beleegyezem megkísérteni, hogy mást szeressek, mint kegyedet, s bármily áldozatomba kerüljön is, visszatérek házába, ugyanazon feltételek alatt, melyeket maga irt elém.«

Pár nappal azután megjelent a villában. Azonközben a szép Julia véglegesen kijelentette de la Guériniére urnak, hogy a felajánlott kezét és nevet elfogadja, csak hogy okos asszony létére minden eshetőséget számba véve, kikötötte, hogy egybekelési tervük még néhány hóig titok marad.

- Terveim vannak leányom férjhez adására vonatkozólag, magyarázgatta a vén szerelmesnek, s mindaddig, míg minden rendben nincs, különös súlyt fektetek reá, hogy az emberek s maga Johanna is, mit se tudjanak leendő házasságunkról. Így sokkal helyesebbnek tartom és remélem, ön is osztozik véleményemben.

De la Guériniére ur, tulboldogan, hogy czélt ért, sietett kijelenteni, hogy szép imádottja minden óhajta előtt parancs s hogy egészen szabad kezét enged neki.

Mikor Mihály legelőször lépett újból a kis salonba, mely tanuja volt kudarczának, nem volt ereje zavarát és izgatottságát elrejtteni. A szép Julia mosolyogva ment elébe s kezét nyujtotta.

- Édes barátom, szólítá meg, kitalálva, hogy szavakat keres, melyekkel gyors változását igazolja s megelőzendő minden kinos magyarázatot, édes barátom, mellőzzük egészen a minapi együttlétünk alkalmával történeteket... Minden köztünk marad és senki arról tudomással nem fog birni soha. Felesleges emlékeztetnem megállapodásunkra. Johanna lent van a kertben, keresse fel... Jövöre minden gondolata, minden pillantása egyedül az övé.

Mihály némán hajtotta le fejét s ellenkezés nélkül lépett ki a kertbe. Kiszámított lassúsággal haladott a kanyargós kerti ösvényeken végig, meg-megállva egy-egy rózsabokornál s tán először életében volt zavarban, hogyan kelljen megkezdnie Johannával a beszélgetést. Az utolsó kanyarulat végén egyszerre a lugas előtt állt, melynek belsejében a kis kerti asztal mellett Johanna ült.

A fiatal leány fehér és vörös csikos ruhát viselt; magasan felfésült hajával, melynek egyes apró fürtjei homlokára estek alá, Watteau-képhez hasonlított. Olvasott, vagy inkább csak ábrándozott, kezében könyvvel. A léptek zajára fölvetette szemeit, megpillantotta Mihályt s könnyed pir futotta el arcát.

- Mamát keresi? szólt, mikor már egészen közel volt hozzá; bizonyosan a kis salonban lesz.

- Tudom, felelt a férfi, azt is tudtam, hogy kegyedet itt találom.

- Valóban! kiálta fel, némi gúnyt vegyítve hangjába és mégis ide jött?... S ugyan mi fontos közleni valója lehet velem?

- Vágytam kegyedet látni... Nem elég ok ez arra, hogy fölkeressem?

A fiatal leány nagy szemeket meresztett s fejét csóválta.

- S ez meglepi kegyedet? - kérdé, mellé ülve a padra.

- Hogyne, ha látom, hogy az én társaságomat a mamáé elé teszi... De hát, egyszer nem számít!.. Oh! tevé hozzá, félbeszakítva a néhány magyarázó szót hebegő Mihályt, soha se erőltesse magát... Én ismerem egészen a magam értékét; igen gyermekes, igen szeleverdi vagyok én még, hogy sem oly komoly ember, mint ön, szívesen társalogna velem.

- Azt hiszem, felelt Mihály mosolyogva, kétszeres tévedésben van kegyed; én nem vagyok annyira komoly, mint képzeled, kegyed pedig nem annyira gyermek, mint a mennyire mutatja.

Mig így szólt, merően nézett rá. A fiatal lány másodszor is elpirult s élénken felelt:

- Honnan gondolá ezt? Azt hiszi, hogy én másnak adom ki magamat, mint a mi vagyok? Akkor rosszul ismer... Egyetlen érdemem a természetesség s hogy úgy adom magamat, a mint az Isten teremtett... Ha őszinte akar lenni, be fogja vallani, hogy éppen ez a sajátságom ártott nekem legtöbbet az ön szemeiben.

- Kegyed tréfál.

- Dehogyan... Lásd, mikor a felolvasás utáni nap elmentem önhöz, hogy elragadtatásomnak kifejezést adjak, őszintén azt hittem, hogy ezzel önnek örömet okozok s pedig legelső szavaiból már megértettem, hogy lépésemet illetlennek is nevetségesnek is tartotta.

A szüries ártatlanság kíváncsiságával szögezte kék nagy szemeit Mihályra, mereven, mint ha legrejtettebb gondolatába akarna behatolni, s mivel megjegyzése találó volt, a fiatal tanár nehezen tudta elviselni merészen szuró tekintetét.

- Csalódott kegyed, felelt némi zavarban, vagy legalább is félremagyarázta szavaimat, melyek egészen rokonszenvből eredtek... Akkori lépése meggondolatlan volt, s én reszkettem az esetleg kellemetlen következményekért... De magamtartásában nem a bíró szigora, hanem a jó barát aggodalmai nyertek kifejezést.

Johanna mélyarcza egyszerre fölérült. Ajkai kinyíltak s a bájos mosolyban két gyönyörű fogsor fehérlett. Mint fellegek közül egyszerre kitörő napsugár, mely az előbb komor tájat ragyogványával előnti.

- Így hát jó barátok vagyunk? kérdé.

Mihály csodálattal telt el e szellemes arczkifejezés rögtöni változásán, s a fiatal leány mosolyának üde bája, a szüriesen tiszta és mégis lelkesült tűz, mely szemeiben égett, rezgésbe hozták szívét. Most vette először észre, hogy Johanna ígéző szép, s tisztában volt vele, hogy beleszeretni e fiatal lányba, nem nagy erőlködésbe fog kerülni. Nem volt meg benne, igaz, az anya érzékekhez szóló, kihívó szépsége, de egész megjelenésén valami oly tiszta báj ömlött el, arcának szellemes kifejezése, párosulva a gyermeteg pajkosság hevével, oly elragadó volt, hogy Mihály mintegy elkövülve állt előtte. A dus hajzatából, ruháiból felszálló illat közvetlenül, jótékonyan hatott, mint a mezők vad virágaié, míg Coudray-né csábos szépsége részegített és megzavart, mint a jázmin nehéz illata. A fiatal tanár örömteli tekintete hosszasan mélyedt a fiatal lány szemeibe.

- Jó barátok, felelt, mindig azok voltunk s remélem, hogy barátságunk még szorosabbra fog fűződni.

Johanna arcára ismét az aggály és képzelődés kifejezése ült.

- Mi ez? kérdé az ifju; bántották szavaim?

- Nem, felelt a lány, de akarja, hogy nyílt legyenek - felemelte egyik ujját, s megfenyegette Mihályt. Vallja be, hogy mama van a játékban.

- Nem értem kegyedet, felelt a tanár, zavarba hozva a Johanna éles látása által.

- Jószeréből jött hozzám, felajánlani barátságát?

- Egészen jó szántomból.

- Hm!... Mert lásd, én nagyon önző vagyok, s azt akarom, hogy a vonzalmat, mely felém fordul, egyedül magamnak köszönhessem.

- Igaza van... Tegye az enyémet próbára.

- Legyen!... ime kezem a felajánlott a szövetség jeléül.

Oda nyújtotta kezét. Mihály egy perczig a magáéban nyugtatta azt, egy nemével az önvádnak gondolva vissza arra, hogy pár nappal előbb ép ily melegen szorította meg Julia csalfa kezeit.

E naptól kezdve állandó udvarlójává lett Coudray Johannának. Ép oly gonddal, a milylyel az előtt kereste a Julia társaságát, őrizkedett most, hogy vele négyszem közt legyen. Csak lopva mert reá nézni, mindig félt, hogy gunyos kifejezéssel fog a szép özvegy ama gyors változásra czélozni, melyet oly szégyenletes engedelmességgel hajtott végre. Egyébiránt ép annyira félt egyedül is lenni, és rettegett, hogy saját lelkiismerete fogja szemére vetni ama becsvágyó indokokat, melyek Johanna felé vonzották. Igyekezett önmagával elhitetni, hogy menten minden önző czéltól, csupán a fiatal leány ifju bája előtt hódolt meg. Lassankint annyira ment, hogy meggyőződésévé vált, hogy beleszeretett volna Coudray Johannába, ha nincs is vagyona s egyetlen gazdagsága szellemes szépségében áll. Mi különös van abban, ha egy szeretetreméltó, rokonszenves leányt nőül vesz, a ki hozzá még szereti is őt. Tehetett-e arról, ha jövőbelije a veleszületett fényes tulajdonok mellett szép vagyonnal és hatalmas összeköttetésekkel is bír?

A mi Johannát illeti, ő sokkal büszkébb volt arra, hogy a fiatal tanár vonzalmát oly váratlanul megnyerte, semhogy saját érzelmeinek részletezésébe bocsátkozott volna. Abban a korban volt még, mikor a szerelem önmagában boldogítani tud s Verneuil szerelme sokkal hizelgőbb volt, mintsem lelkesedéssel ne fogadta volna. Lelki szemei most is ott látták Mihályt a felolvasó asztal mellett, amint az ő sajátosan csengő hangjával tapsokra ragadja a hallgatóságot. Szerette hinni, hogy szive választottja egykoron hirneves ember lesz és hizelgett neki a gondolat, hogy ő bátorította, ő volt az első, ki megjósolta dicsőségét. Ábrándozásai közepett, vágyai netovábbja volt mindig egy költő, vagy művész, vagy híres szónok neje lenni. Mihály minden kétségen kívül hivatva volt a politikai pályán, vagy az irodalomban kiváló helyet foglalni el. Ragyogó szónoki tehetsége, eszméinek magas röpte s értelmi miveltiségének sokoldalúsága elegendő biztosítékot nyújtának, hogy mihelyt a párisi körökben megjelenik, a közfigyelmet magára vonja. Igen, Párisba fognak menni s ő lesz muzsája, dicsőségének részese, mert egy perczig sem kételkedett többé az ifju tanár vonzalmában. Érezte azt titokzatosan fejlődni; kéjérzettel szivta magába a fakadó szerelem első zsengeit, melyek édesebbek magánál a szerelemnél. Örömteli remegéssel várta a perczet, midőn Mihály meg fogja szólítani: »Szeret-e? Akar-e nőm lenni?« Valami rejtelmes édesség volt e várakozásban, mely könyeket csalt szemeibe, ha esténként, míg dus hajfonatait bontotta ki és a napi eseményeket szemei előtt elvonulni engedte; ha eszébe jutottak a fülébe sugott gyöngéd szavak, a minden szónál olykor ékesebben szóló csendes mélézás, a néma kézszerítések, végre a dallamos *A da gio*, mely mindig egy, és mégis mindig elragadó volt.

És így mindketten, kisebb nagyobb mértékben öntudatosan, áltatták magokat. Mind ketten mélyen gyökerező vonzalomnak tartották azt, a mi sajátlag csak a felszínen uralkodott. A szerelem, melyről azt képzelték, hogy szivök mélyéből fakad, valójában nem volt egyéb, mint két izgatott agy fölpezsdülése, előidézve egyiknél a képzelmi erő tulfeszültsége, másiknál a rideg becsvágy által; s a jövő boldogsága, mely kiszínezetlen jelent meg szomjas lelkük előtt, csak annyi tartósságra számíthatott, mint a puszták délibábja, mely megjelen a távoli láthatáron, hogy aztán ismét örökre eltűnjék.

Azonban Mihály, bár mind sürűbben jelent meg Chamberrie-ben, nem nyilatkozott oly határozottsággal, mely célzatai iránt minden kétséget kizárt volna. Mintha habozott volna, határozottan lekötni jövőjét. Du Coudray-né kezdett türelmetlenkedni. Csak Johannának nem volt hosszú az idő, csak ő érezte magát egészen boldognak az első szerelem bódító légkörében. Neki a nap mindig ragyogva kelt föl, mindig új és édes örömöket hozott. Ünnepe

ünnepet követett a villában; kirándulások és estélyek váltakozva szórakoztatták a vendégeket. Sokan látogatták a környékbeli nevezetesebb kastélyokat s a szolgálatra kész vezető mindig Guériniére ur volt.

Egy izben az Indre-völgyön fel, Azay-től kezdve egész Montbazon-ig terjedt a kirándulás. Junius vége felé járt s a természet teljes pompájában ragyogott. A folyó mentén huzódó lankás oldalakon, szőlők és gesztenyések között ódon tornyokkal ékitett kastélyok, kuszó növényekkel fedett mosolygó villák, fügefáktól árnyalt virágházak váltakoztak az élénk zöld háttéren, míg a völgy mélyében a kanyargó Indre habjai locsolták az érett kalászosokkal diszlő mezőket. Coudray-né eleséget is hozott magával a kocsiban s a társaság egy árnyas berek szélén a fűbe letelepedve reggelizett, élvezve a gyönyörű kilátást a folyam által szelt távoli tájakra. Nem mesze egy magánosan álló malom kereke hányta magasra a tajtékozót vizet s a merre a szem látott, virágos mezők terültek el. A lábaik alatt elterülő rét annyira el volt lepve tarkálló virágokkal, hogy Johanna nem bírta tovább legyőzni vágyát és anyját Guériniére urral ott hagyva, könnyed léptekkel szaladt be a völgybe, kísérve Mihálytól.

Hajadon fejjel, elhagyva napernyőjét és ruháját felfogva, könyökig feltűrt ujjakkal, kéjittasan gázolt a magas fűben, most ruháját szabadítva meg egy-egy tüskés növénytől, majd véresre szurt ujjait törölve meg, olykor csipőig elmerülve e virágtengerbe s örömeiben fölkiáltva, mihelyt egy-egy ritkaság virágra bukkant. Mihály, nyugodtabban és nehezen haladva utána, lépésről lépésre követte. Nehéz lépteivel nem egyszer bonyolódott bele a kuszó növények tömkelegébe, míg Johanna, könnyen mint a madár, siklott tova minden akadályon. Olykor majd egészen elmerült a fiatal lány a sűrűségbe s Mihály nem látott egyebet a bájos alakból mint a magasra emelt karokat s a napsugaraktól megaranyozott szőke fejet; aztán egészen eltűnt szemei elől. A legázolt virágok himpora mint könnyed illatos felhő emelkedett fel körülötte; az égő piros mák, az aranka és a zsályavirág élénken tarkázták a sötétzöld mezőt; a közeli csererdőben panaszosan búgott a vadgalamb; a folyó habjai halk loccsanással siklottak tova, s a nap fénylő sugarai megtörődve szűrődtek a nedves partjok fűvéből felemelkedő párákon át. A kék ég mosolygása, a pázsitszőnyeg balzsamos illata, a folyam halk mormolása, minden, minden szerelemre intett.

Most újra előrohant Johanna, mindkét keze teli virággal, karjai, nedvesen a harmattól. A mint a szálas növények sűrűjéből kibontakozott, olyan volt, mint fiatal arató-leány kétéjjel vállán; zöld levelek s harangvirág kék szirmai tapadtak homlokára vagy vegyültek hajfonatai közé, szemei égtek az örömtől, bájos mosoly ült ajkain.

- Oh! Johanna! kiáltott fel Mihály elbűvölve, mily szép, mily igézően szép kegyed!

Oly szívből jövő volt az őszinte csodálat e felkiáltása, hogy Johanna vonásai égtek a gyönyörtől.

- Valóban? valóban szépnek talál? kérdé örömteljes izgalommal.

- Hisz maga is tudja... Hányszor mondhatták már ezt kegyednek!

- Igaz, de soha sem hallottam oly gyönyörrel, mint most.

Egy percnyi csönd állt be. Johanna szikrázó szemekkel, kigyult arczczal rendezte virágait. Mihály, most először mélyen megindulva, növekvő csodálattal nyugtatta rajta szemeit. Arczának komoly, olykor szigorú kifejezését szelid lágyság váltotta fel s szemeiben nedves sugár villant meg.

- Mikor mások mondák, hogy szép vagyok, kezdé megint Johanna halkán és lesütött szemmel, mindennapi értéktelen szóknak néztem és közönyös maradtam... De ön nem igen bőkezű a bókokban, nem ám! ellenkezőleg, és ép azért...

- Ép azért?...

- Szivemhez szól, mert érzem, hogy szivből jő.

- És érzi-e azt is, hogy szeretem? kérdé suttogva s hévvel ragadva meg kezeit.

Johanna becsukta szemeit. A boldogság mámorában kezei kinyilottak s virágai ruhája redőin végig siklottak a földre.

- Hiszi-e, hogy szeretem? ismétlé az ifju elfojtott hangon.

- Hiszem, felelt remegő ajkkal a leány.

- És kegyed, drága gyermek, akar-e szeretni viszont?

- Igen! felelt az határozottan.

- Köszönet, köszönet!

- Köszönet, miért? kérdé Johanna nagyra nyitva szép szemeit.

- Hogy felesége akar lenni egy szegény, igénytelen tanárnak.

Johanna kecsesen vont vállat.

- Menjen, menjen, mondá mosolyogva, az álszerénység rosszul áll önnek... Ön nagyon jól ismeri saját becsét s én lehetek büszke, hogy ily férfi választása reám esett.

Látva, mily lelkesült hittel van eltelve érdemei iránt, némi aggályok környékezték Mihályt. Bár akaraterejének hatalmáról maga is mindég mélyen meg volt győződve, megrettent, midőn elgondolta, mily rendkívül nagy fogalmakkal van eltelve Johanna az ő értékéről és jövőjéről.

- Ne kecssegtessük magunkat tulzó reményekkel, mondá; én nehéz pályámnak még csak kezdetén állok; sulyos küzdelmekre lehet kilátásom s bizonyára a csalódások sem maradnak ki... Talán eljön az idő, midőn megfogja bänni, hogy sorsát az enyémhez kötötte.

- Soha! felelt a lány szilárd határozottsággal emelve föl fejét; oldalán leszek, hogy bátorítsam a küzdelmek óráiban és részt kérek majd dicsőségéből is!

- És részt fog kérni a csalódásokból is?

- Miért ne? szólt kétkedő mosolylyal; nem fogunk-e egyesülni for better, for worse, mint az angol mondja: a jó és balszerencsére?

- Szeretlek! szeretlek! ismétlé az ifju, kezeit csókokkal halmozva el... Most, hogy kettőnk közt minden rendben van, egyedül a mama beleegyezése hiányzik...

- Óh! arról bizonyos vagyok... Menjünk kérjük ki azonnal.

- Hogyan? most rögtön? veté ellen Mihály némi zavarral.

- Miért ne? Mentől elébb, annál jobb.

- Legyen! menjünk hát! suttogá a másik s a lankás oldal felé fordult.

De Johanna mozdulatlan maradt; egy gondolat villant meg agyában. Elmélázott s arczán a töprengés kifejezése ült.

- Hallgasson reám, szólt mohó sietséggel ragadva meg Mihály karjait, egy kérdést kell önhöz intéznem... Már többször akartam... Igérje meg, hogy nyiltan felel reá...

- Igérem!

- Sokáig azt hittem, hogy mamába szerelmes és csak reá gondol.

- Minő különös gondolat, mondá a férfi fejét elfordítva.

- Semmi különös sincs benne. Mama százszor szebb és igézőbb mint én s nagyon érthető lett volna, ha ön, neki adja az elsőbbséget.

- Az lehet, felelt a tanár kinos zavarban, de a szerelem nem okoskodik, hanem önkénytelenül jó.

- E szerint soha sem szerette őt, igazán nem?

Az ifjú tanár egy perczig habozott; nehezebb esett ily arcátlanul hazudni, de hamar meg-gondolta, hogy a körülmények által kényszerítve van rá.

- Soha! felelt határozottan, de kinos megerőltetéssel.

A leány megkönnyebbülve lélekzett föl.

- Bocsásson meg, de hetek óta annyira bántott e gondolat, hogy tisztába akartam jönni.

- Szeretlek, egyedül tégedet szeretlek, Johanna!

S mivel már harmadszor ismételte e hazugságot, összerezzen, midőn egyszerre a Coudray-né éles hangja ütötte meg füleit, a mint lekiáltott a tetőről: - Fel, fel gyermekek! Ideje haza menni!...

Egy héttel azután, a saint-cyr-i templomban kihirdették a Coudray Johanna és a Verneuil Mihály házasságát.

IX.

Kerékszörögés, kocsisok éles hangja és lovak lábának csattogása töltötte be zajával a Barbet-utcát, melyben a Guériniére-ék által lakott ház állt. 1874. február hava járta s a kemény fagy még öregbítette e kövezet tompa dübörgését. Egy hava már, hogy a szép Guériniére-né minden szerdai nap megnyitotta termeit. A széles kapubejáró mindkét szárnya tárva-nyitva volt: a gázlámpa reszkető fényétől megvilágított öblös ivezet alá minden perczben új meg új kocsik robogtak be s tették le a prémes felöltőikbe burkolt párokat, míg a vendégek szerényebb része felhasználva a kemény fagy által előidézett száraz időt, állig behuzva magokat meleg téli kabátjaikba, félkezyüvel kezükön, csak úgy gyalogszerrel suhantak a vendéglátó ház kapuja elé.

Az estélyre megnyitott termék a földszinten voltak. Legelőbb jött a barna tölgygyel burkolt belépő, ódonszerű butorzatával; azután az első szalon, jobbra bejáróval a pipázó szobába, balra a virág-terembe, melynek egyik, üveges oldala a kertre szolgált; végre a háttérben a tündéres világításban uszó nagy szalon. A szárny nélküli széles ajtóbejárók nehéz szövetű, keleti függönyökkel voltak diszítve. A pipázó szoba egészen japán izléssel volt kiállítva: a falak mellett alacsony divánok vonultak végig; a freskó-festményekkel borított falak, váltakozó mezőkben egymásba fonódó virágfüzéreket tüntettek fel, míg a kereken futó széles fény mázos falszalagokon japáni tánczosnők dombormivű alakjai diszelegtek rikító színű ruháikban, sima arcukkal s hosszú tűkre szedett fekete hajfonatokkal. A virág szalonban festői csoportozatu délszaki növények himbálták majd pálmászerű, majd dárdás leveleiket, melyek fényes zöldjén kellemesen szűrődött át a virágok sűrűjébe rejtett lámpák világa; a középen mohval és vízi növényekkel diszített medencéből szökőkút vetette fel krisztálytisza vizét, melynek halk loccsanása összefolyt a teremben zajgó társaság morájával.

Éjfél felé járt az idő, de egyes késő vendégek még egyre szállingóztak. Az estély tetőpontján állt. A nagy szalonban a női társaság együtt ülve hallgatta egy szép fogairól s pezsgő nevetéséről híres színésznő szavalását; a női hallgatóság közé alig egy két férfi furakodott be s fekete ruhájok, mint megannyi légy a tejben, úgy ütött el a nők meztelen vállaitól és világos toillette-jétől. A férfisereg többi része szét volt oszolva a mellékhelyiségekben, hol csoportokban beszélgettek, s legyezgették magukat claqué-jokkal vagy törölték zsebkendőikkel izzadt homlokukat. Mert a számtalan lámpa melege, a különben is zsufolásig telt termék levegőjét majdnem elviselhetetlenné tette, s a virágok bódító illata, a pipázó teremből lassankint átszivárgó finom szivarfüsttel vegyülve, nyomasztó rekkenőseget idézett elő.

A pipázó terembe csak elvétve verődött be a színésznő éles hangja szavalásából egy-egy szó s így a jelenlevők fölmentve gondolták magokat a kötelességtől, hogy hallgassák. A szivarozó társaság csaknem kizárólag művészekből vagy írókból állt; azonnal föllehetett ezt ismerni arcvonásaik mozgékonyaságából, szemeiknek tüzes és egyszersmind bágyadt kifejezéséről, taglejtéseik élénkségéről s társalgási modorokról, mely jellemző voltával egészen elütött a közönséges halandók szokásaitól. A társalgás itt rendkívül élénken folyt; minden tárgy minden napi kérdést futólag érintettek s mind ezt oly gyorsan váltakozó egymásutánban, oly fesztelen könnyedséggel, oly szellemesen, hogy az embernek szükségtelenül is az ágról-ágra ugrádozó mókuska vidor szökdécselése juthatott volna eszébe.

- Mit ad az idén a szalonba?

- Semmit... a kormány rendelt meg nálam egy óriási jelképes valamit, a mit senki sem fog megnézni: »A semmitőszék megváltoztat egy halálos ítéletet.« Akkora, hogy ide látszik.

- Ott volt a Gymnase előadásán?

- Ott, milyen hőség! mi? kiállhatatlan volt!
- Ni ni! nem a volt földmívelési miniszter felesége az ott? Ott, ott! a hajában cseresznye-füzér...
- Jelvénye letűnt dicsőségének... Tíz esztendő tényleg a minisztérium bukása óta!...
- Nagyon követelő vagy... Gyönyörű szemei vannak s én tudok valakit, aki nagyon rajong érettők...
- Az abszintért is rajongunk, pedig ugyancsak keserű... Savanyu arczkifejezése pompásan illik férje baklövéséhez.
- Jó estét, Gagnière! te is jársz ide?
- Ma először... Egy ismerősöm hozott ide. És te?
- Én már a múlt év szerdáján is mindig itt voltam.
- Akkor hát ismerned kell a háziakat. Kicsodák, kicsodák ezek a Guériniére-ék?
- Pajtás, a mi a nőket illeti, nagyszerű... A férfiak, azok halálra unalmasak. Ámen.
- Csak 1871 óta laknak Párisban?
- Igen, a Thiers-kormányval tartották bevonulásukat. A háború alatt Guériniére-né nyílt házat tartott Tours-ban, hol az oda szorult politikai nagyságok mindennaposak voltak... Akkor kezdett divatba jönni s mikor a kormány Párisban újra szervezkedett, ők is ide telepedtek, hogy a megkezdett életet folytassák.
- Gazdagok?
- Százötven ezer frank jövedelem, úgy mondják.
- Vesznek képeket?
- Hova gondolsz? Alapjában afféle bourgeois-népség, hisz az, a mit magok röstelnek leginkább s szeretik adni az előkelőknek... Mindig a tulzásban és különczkedésben tetszenek maguknak, nehogy valaki közönséges embereknek nézze. A festészetben impressionisták, a zenében wagneristák, az irodalomban naturalisták, de mindezt csak úgy, hogy éppen látszassanak valaminek, de érteni, nem értenek egyikhez sem... Guériniére, a tökfilkó, véres verítéket izzad, ha vagy egy rossz képet kell az árverésen megvennie. Mint a bunda, úgy alszik, ha a Tristán és Isolda kettőset kell végig hallgatnia s fogadom, most is horkol valamelyik szögletben... A két asszony ellenben uszlik a nagyvilági árában. Guériniére-né mester abban, hogy kell megtölteni a szalonját. Mindenütt látható: a színházakban az első előadásokon, a képviselőház karzatán, az akadémiái felolvasásokon. Szóval mindenütt, ahol a divat megkivánja. Mihelyt valaki a nap hőse, legyen az művész, politikai nagyság, vagy író, Guériniére-né azonnal sarkában van s addig ostromolja, amíg akarva, nem akarva bemutatja magát házábanál. Ha ebédre meghívják s elfogadja, vége, meg van fogva. Így jutottam én is ide... Különbben nem panaszkodom; kitűnő konyhája van, Guériniére-né is, leánya is nagyon kedvesek, azután meg az is ér valamit, hogy az ő szerdai estélyén nyílik alkalmam a napi rendben levő színművészek és énekesek előadásában gyönyörködni. Ma este is hallani fogjuk a híres spanyol énekes Garido-t, felséges népdalaival.

A beszélőt itt barátjának egy heves mozdulata szakította félbe, aki az egész idő alatt izgalmas élménnyel jártatta körül szemeit az egybegyűlt társaságon, melynek legnagyobb része még ismeretlen volt előtte. Mazette! kiáltott fel meglepetve Gagnière, nézd csak azt a gyönyörű nőt!

Szemei tüzzel tapadtak egy a virágszalomból belépő nőre, ki csak nehezen tudott magának utat csinálni, a fekete frakkos urak csoportjai között. A középtermetű, karcsu, feltűnően szabályos növésű alak, nehéz fehér selyemruhába volt öltözve, melynek a lehető legkezdetlegesebb szabásu, azaz teljesen ujjnélküli dereka elől és hátul a hihetetlen ségig kivágva, merész nyíltsággal tárta fel a hófehér vállakat, a Dianához méltó keblet s a gömbölyded karokat. Gesztenyebarna haja magasan föl volt fésülve s a homlokába mélyen behulló apró fürtöcskék alól sötétkék szempár villámlása csillogott elő. Bizonyos lenéző modorban, kitágult orrlyukakkal, ajkain mosoly, otthonos nyugalommal haladt végig a férfisereg közt, csöppet sem látszva törödni a félmeztelensége által keltett sóvár pillantásokkal. Egyszerre megállott a szobában s könnyedén nyújtva oda ujjahegyecskéjét a Gagnière-rel társalgó művészek:

- Jó estét! szólitá meg; nem látták Perrusson urat?

S a tagadó válaszra egyet biczczentett fejével s átment a nagy szalonba.

- S te ismered? kérdé barátjától Gagnière.

- Meghiszem! a háziasszony leánya, a szép Verneuillé.

- Igéző teremtés! és férjnél van?

- Igen, még Tours-ban ment férjhez, valami vidéki nagysághoz, a ki a lyceumban tanár volt s a kisvárosi körökben nagy szerepet játszott. Azután meg az anyósának sikerült az egyetemre helyettes tanárnak kineveztetni.

- Verneuil! megállj csak, igen - hallottam róla beszélni... Nem azt a szegény X-et helyettesíti az ékesszólás tanszékén?

- Az, az! X... sulyos beteg, aligha fog kilábolni s ezek remélik, hogy Verneuil fogja helyét véglegesen is megkapni; de én nem igen hiszem, hogy sikerüljön neki... A helyettes teljességgel nem tudja feledtetni a mestert, ellenkezőleg... Székfoglalójával rettenetesen felsült... A szerencsétlen a megtestesült unalmasság.

- Jelen voltál te is?

- Fájdalom! Guérinière-né erővel odahurczolta valamennyi ismerősét. Az új embert nagy hír előzte meg. Azt mondták róla, hogy éles ész, költői ékesszólás... A nők, kiket az X... elragadó beszédei elkényeztettek, seregestül tódultak meghallgatni utódját. A terem zsufolásig megtelt. Most megjelenik, s szép barna arcza első pillantásra kedvező benyomást tesz. Azonban már kilépésekor rendkívül el van fogulva s csak nagy nehezen tud belekezdeni s hangja oly tompa, hogy a hallgatóság fele egy szót sem ért. Hozzá még azon az előre kikürtölt ékesszóláson nyomban megérzett az a bizonyos kisvárosi esetlenség, beszéde telve erőltetett hasonlatokkal, dagályos vonatkozásokkal... Nem mondhatom, hogy előadásában egészen hiányzott volna az eredetiség, de a mi párisi gyomrainknak bizony igen paprikás volt az egész. Aztán minden mozdulata, taglejtése ügyetlen, félszeg... A csalódás teljes volt, a közönség el kezdett ásitni, a jámbor persze észrevette s tökéletesen elvesztette a fejét. Szóval: soha nem látott fiaszó! E percztől fogva az unalmas felolvasások közé lett sorozva. Előadásait egy árva lélek sem járja; hallgatói között egy torzkép jár kézről kézre, melyen a szószékben ül s egyetlen egy csöndes álomba merült hallgatónak ad elő; czime: »Verneuil tanár előadása oly napokon, mikor a rendesnél több hallgatója van.« Az effélét nem lehet megemészteni, s ezt ő sem fogja túlélni.

- És a felesége?

- Azt mondják nagyon szereti... Az ember egészen vagyontalan volt s szerelemből ment hozzá. Azt elhiszem, hanem én, a Verneuil helyébe még sem tudnék nyugton lenni...

- Ha nem ostoba, hát ugyan csak biznia kell magában, hogy megengedi a feleségének, hogy ily kezdetleges mezben mutogassa magát a világban.

E perczben heves mozdulat hallatszott a két fecsegő mögött s a mint ezek hátrafordultak, Verneuil Mihályt pillantották meg sötét arczczal távozni.

- Teringette! Kiáltott fel a ház barátja, a férj!.. Ugyan nézd, mily dühös szemeket mereszt... Olyan kétségbeejtő képet vág, mintha saját előadását hallgatná...

Verneuil Mihály csakugyan mintegy röptében meghallotta Gagnière utolsó megjegyzését s az első perczben kedve lett volna megragadni azt az embert, ki elég merész volt ily sértőleg nyilatkozni felőle. De jobban meggondolva, nem akart feltűnést csinálni anyósa szalonjában, hol úgy is elég baklövést irtak számlájára. Dűhtől eltelve egy felől a miatt, a mit hallott, más felől szégyenelve, hogy rajtakapatott a hallgatózáson, szótlantul vegyült el a vendégek tömegébe.

Egy tükör előtt menve el, megrémülve pillantotta meg az izgatottságtól dult, sápadt arczát. Észrevétlenül osont be a virágszalonba, egy rhododendron-csoporttól félig elfedett divánra ült s keresztbe font karokkal, fejét hátravetve a zöld sűrűségbe, merev tekintettel nézve a semmi-be, engedte át magát keserű gondolatainak.

Nem, daczára e nem remélt házasságnak, mely az öreg Verneuilnak ott a távoli kis faluban könyeket csalt szemeibe s szép összegecske segélypénzt biztosított; daczára felesége ragyogó szépségének; daczára a Guérinière-házban kifejtett pompa és vigasságnak, melyből, nejével ugyanazt a házat lakván, neki is bőven kijutott: Mihály nem volt boldog. A sors drágán fizetette meg a kezdetben osztályrészébe juttatott kegyeit. Tours-ban első rangu szerepet játszott s büszkesége teljes kielégítést nyert. A háboru alatt mint önkéntes, megtette kötelességét. A békekötés után Párisban telepedve le, a legbiztatóbb kilátásokkal kezdett az új élethez, s minden fáradtság nélkül elnyerte a helyttestanári állást az egyetemen. Alig volt harminczhárom éves még s már teljesülésnek indultak tanulókori legmerészebb álmai. Aztán egyszerre megfordult minden. A sors bőkezűleg adott meg neki minden eszközt a győzelem kivívásához, de ő nem birt elég ügyességgel előnyeit felhasználni. Hiányzott benne a föllépés, az emberekkel való bánásmód nagy tudománya. A párisi élet sikamlós terén, hol annyi szellemes ember viv elkeseredett csatát a győzelmi bérért, a közepszerűn fölemelkedett becsvágyónak az a szerep jut, mint a kötél tánczosnak: egyetlen félre lépés és veszve van. Mihályra igen rá volt tapadva a vidéki külmáz. Kisvárosi fényes sikerei által elkábitva, azt hitte, Párisban is könnyűszerrel sikerül minden s felületes szellemessége itt is csak oly diadalokra vezetendi, mint Toursban. A főváros sikos talaján fellépése igen nehézkes volt. Így történt, hogy e kitanult, kiélt, maró gunyra kész légkörben egyszerre sülyedni érezte lábai alatt a talajt. Társalgásában és föllépésében teljesen hiányzott az a bizonyos valami, a mit az élet modorának lehetne nevezni. Magatartása kellemetlenül szögletes volt s erőltetett élczei olykor legjobb barátait idegeníték el tőle. Nyers nyíltsággal mondott ítéletet emberek és tárgyak felett; vagy ha olykor gondolatait leplezni akarta, miután a bókolás művészetében teljesen járatlan volt, oly baklövéseket követett el, a melyek még rosszabb színben tüntették fel, mint vad kifakadásai. Nem is igen voltak barátai, de annál több ellensége. Ezt rögtön észre vehette az egyetemen tartott székfoglalója után. Elmondhatta magáról, hogy ez órától fogva a feledés tengerébe merült alá, a nélkül, hogy csak egy ember akadt volna, a ki kezét nyujtsa neki.

Nem csoda, ha titkos düh fogta el, midőn elgondolta, hogy a tétlenség homályába van visszalökve, míg mások, a kik sokkal kevesebb képességgel, de annál nagyobb életbölcsességgel birnak, hirnévre tesznek szert. Régi tanuló társai és tours-i collégái közül nem egy jutott irigylett helyzetbe, egyik magasrangu államhivatalnok, másik szerkesztője egy nagy befolyásu lapnak és így tovább. A virágcsoporthoz, hová elvonult, irigy szemmel nézte Perrusson Adorjánt nejével csevegni, leereszkedőleg mosolyogva az előtte elmenőkre, kik mindnyájan szerencséseknek érezték magokat, ha egy kegyes pillantást nyerhettek tőle. Mert Perrusson is diadalmasan futotta meg pályáját. Képviselővé választva, ritka ügyességgel kaczerkodott a

jobb- és balpárttal; feje volt egy töredéknek, melynek szavazata az elhatározó perczben a többségre veszedelmes lehetett s a bizottságokban szava bizonyos súlylyal birt. Sikertől oly állást vivni ki magának a politikai életben, mely le- és felfelé számot tett s kedveltséggel dicsekedhetett még ellenfeleinél is. Behizelgő, szellemes modorával elérte, hogy a jobboldalon szabadelvű doctrinairnak, a baloldalon a körülményekkel megalkuvó köztársaságinak tartották. Kiváló szónoki tehetsége mindig bizonyos ünnepélyességgel lépett fel. A képviselőházat mindig »parlament«-nek nevezte, a választásokat »a nemzet ítéleté«-nek. Nőtlen maradt, mert az volt a nézete, hogy a politikus csak akkor házasodjék meg, ha miniszter, vagy legalább államtitkár; de a képviselőházi karzatokra járó nők előtt nagy becsületben állt s a folyosókon azt suttozták, hogy szerencsés udvarló.

Nehezen elfojtott boszusággal nézte Mihály e perczben is, hogy cseveg feleségével. E részről is keserű csalódásokat kellett megélnie. Az egyetemi székfoglalásával szenvedett kudarcz, a varázst, melyet anyósára és nejeire gyakorolt, legnagyobb részben eloszlatta. Ha egy fiatal leány azzal a hittel megy férjhez, hogy a jövőbelije nagy ember, a kiábrándulást nehezen tudja megbocsátani. A nők csak a kézzel fogható, azonnali sikerben szeretnek hinni; nincs békétüresök várni, s ha vonzalmuk kizárólag a jövő dicsőség reményére van alapítva, s ez a dicsőség nem akar gyorsan megvalósulni, a vonzalom is hamar elveszti bensőségét, Verneuilné mélyen és kínosan érezte a csapást, melyet férje első fellépésének bal-sikere az ő szívére is mért s mert a jövőt látta vele kockáztatva: férjébe vetett hite ingadozni kezdett. Mihály látta neje szemeiben, miként halványul napról-napra a régi lelkesedés tüze s büszkesége kimondhatatlanul szenvedett miatta. Egészen tisztában volt azzal, hogy becse fokról-fokra száll a Johanna szemeiben s munkakedve abban a mértékben fogyatkozott. Egyetlen mentsége, melyet a gazdag házassággal szemben fölhozhatott, az volt, hogy szellemi tehetségei s a kilátásba helyezett fényes jövő arányban áll a nyert vagyonnal.

A fényes kilátások azonban nagyban megcsappantak, az egyensúly meg volt zavarva. A lekötelezett ő lett nejével szemben s e viszás helyzet, azonfelül, hogy sértette büszkeségét, még tekintélyét is aláásta, melyre pedig szüksége lett volna, ha ur gyanánt akar föllépni saját otthonában; mindent összevéve, az emberek szemében nem volt egyéb, mint megtört férje egy szép és gazdag asszonynak, a kinek előkelő modorát és szellemes eredetiségét lépten-nyomon dicsőítették. Johanna teljes fényében ragyogott, ő neki szabad volt az árnyékban meghuzódni. Ez erkölcsi megalázás megbénította tetteit, égő sebet ütött szívére.

Föltett szándéka volt kiragadni magát szégyenletes tétlenségéből és befejezni nagy munkáját, melyen rég dolgozott: »A francia földmivelő nép történetét«; de ehhez komoly, kitartó munkásság kellett, tömérdek anyag összeszedése, erre pedig a reá kényszerített nagyvilági életmód nem hagyott időt. Mindennap színházba, bálba, estélyre kell kísérnie nejét; frakkban, fehér nyakkendősen kellett hosszú és unalmas diszbevédeket végig ennie, éjjelenként két három estélyen megjelennie s legtöbbször éjfél után két-három óra felé vetődött haza, összetörve, kifáradva, megcsömörölve a párisi élet üres élvezetétől. A zajos és léha életmód közepett nem volt képes szellemének azt a nyugodtságot megszerezni, mely a kitartó munkához elkerülhetlen szükséges. Nap nap után mult s Mihály eltemetve maradt a homályban s titkos dühvel látta életét meddő tétlenségben telni el. Elkeseredésében annyira ment, hogy bánatos irigységgel gondolt vissza ifjúsága amaz örömtelen éveire, midőn az apai ház nyomorult istállójában a hajnali harangszóra vidoran ugrott ki deszkaágyából s a fagygyugyertya füstölő lángja mellett mélyedt be tankönyveibe, mialatt meztelen lábait a heverésző tehenek vékonyaihoz támasztva, igyekezett melengetni megdermedt tagjait...

Most a nagy salonban megszólalt a zongora. A szétszórtan csevegő vendégek csoportokba kezdtek gyülekezni s az ajtóközök alá tódultak; a szivarzó szobában folyó hangos társalgás elnémult s a beállott általános csöndben egyszerre egy kissé fáradt, de kitünően iskolázott

hang csendült fel. Garido, a spanyol énekes, a nap hőse, adott elő egy mélabus népdalt. Sok természetességgel és mély érzéssel bánt hangjával s dala a szívhöz szólt, mintha a mezők illatos ölén csendült volna meg. Hangjának panaszos rezgése, önkénytelenül is azt az édes-bus érzést keltette föl, melyet a magános puszták beláthatatlansága idéz elő. A szabad levegő utáni vágy ébredt fel a szívekben s az elragadó dal, a salonok fülledt légkörében mintegy utat nyitott amaz ismeretlen távoli tájak felé, hol szabadon lélezkzik fel a kedély. Minden nemzet népdala hasonlít egymáshoz. Ugyanaz a báj, az a mélabus panaszos érzés, az emberi szenvedélyek ugyanegy hamisítatlan kifejezése. Mihály néma meglepetéssel, összeszorult szívvél hallgatta ez ismeretes hangokat; mintha rég eltűnt gyermekévei idejéből, a mezők pásztorainak mélabus éneke csendült volna meg füleiben. A csalfa, festett világ, melynek közepette élt, megszűnt létezni; szemei lecsukódtak és ismét otthon találta magát, szép szülőföldre aranykalászosokkal koszorúzott földein, naplementekor, midőn a fák hosszúra vetik árnyaikat s a gunyhókból felszálló füst könnyű felleggé huzódik össze a falvak felett. Ismét szívhatta az őszi lombok hulló leveleinek sajátságos illatát, ismét érezte azt a bódító szagot, mely a legelésző nyáj körmei alatt szétzuzott nedves fűből kél. Ifju éveinek életteljes ereje felébredt szívében s rég nem érzett önbizalom fogta el egész valóját. - Nem, nem! gondolta magában, nem halt még ki minden erő és akarat e szívből, ez agyból! ne csüggedj s még ura lehetsz sorsodnak! - A nép fia felemelte fejét, vére lázasan keringett ereiben, arczára visszatért a szilárd elhatározás kifejezése. Midőn az énekes bevégezte dalát, Mihály megijodva, mintegy kicserélve állott fel. Önbizalma visszatért s szégyenletes szerepére gondolva, vér szökkent arczába; azonnal bele akart vegyülni a társaságba, mely anyósa termeit megtölté s csillogtatni fölényét ez emberek fölött, kiknek jó része messze alatta állt.

Egy érettkorú férfiaktól álló csoporthoz közeledett, melynek körében Perrusson is állt. A társalgás a politikai események körül forgott s épen a képviselőház legutóbbi szavazata volt szönyegen.

- Az ország, szólt egy fontoskodó arcú, rendjeles úri ember, különös súlyt fektetve minden egyes szavára, az ország még mindig nem lelte meg egészen erkölcsi súlypontját, de reméljük, hogy a hétéves kormányzat tömöríteni fogja a pártokat.

- A hét évi időszak, jegyzé meg Perrusson, nem végleges kormányforma, csak akkor fog feladata tudatára jutni, ha az alkotmány-törvények megszabják teendőit... A parlament kötelessége mindenekelőtt az alkotmányt megszavazni s ez alkotmánynak minden utógondolat nélkül szabadelvűnek kell lennie... Ah! ha az irányadó körök előrelátók és megfontolók tudnának lenni...

- Az irányadó körök! szakítá félbe egy harmadik, ha ön még most is hisz azok befolyásában, akkor nem irigylem az éleslátását. Az irányadó körök, kedves barátom, nem fognak a tettek mezejére lépni, egyszerűen mert hiányzik bennök a hit a jövőben és az erély. Volna kedvök ellenállani, de félnek, hogy a törvényes alapról lelépnek s nyomról-nyomra engedik magukat visszaszorítani a fejét egyre merészebben felütő democratia által. Ha elfogadják a hétéves cyclust, holnap a mérsékelt köztársaság felé hajlanak; holnapután a Danton uralma lesz eszményképök, mely elteszi őket láb alól, azután a Blanqui köztársasága, mely a zsebeiket üríti ki s mikor eljutottunk erre a pontra, urak, akkor elmondhatjuk: Finis Galliae. Franciaországnak vége van, jó éjszakát!

- Bocsánat, kiálta közbe Mihály, a haza nem veszhet el, mert ha arra kerül a sor, lesz valaki, a ki feláll és megmenti.

- És ki az? kérde a rendjeles ur, gőgös fontoskodással emelve föl száraz fejét.

- A nép.

- A nép! ismétlé a másik megvető mosolylyal.

- Igen a nép! erősítéjéből Mihály nagyobb tüzzel, a nép, mely ma is már tulajdonának mondhatja az ország nagyobb részét s mely rövid időn egészen birtokában lesz annak, mert önök sem nem akarják, sem nem tudják megmivelni; a nép, melynek még mindig lesznek gyermekei, nem mint önöknek, a kiket iskolába küld, kik egykoron urai lesznek önöknek, mert erős egészséges testben, erős egészséges szellem is lakozik; a nép, mely mivel többségben van, hivatott őre lesz az ujkori democratiának. Meg fogja védeni tudni a földet, melyet szeret és melynek becsét ismeri, kül- és belellenség ellen. A jövő a földmivelő népé, mert soraiban van a hamisíthatlan ifjú erő, a takarékoság s az ellenállási képesség. A mi a jelen társadalmat illeti, melyet a fényűzés és tétlenség gyökerében támadott meg, mely engedelmeskedni nem tud, akarni nem mer és rémülettel látja kiesni a hatalmat gyöngye kezeiből, a jelen társadalmat menthetlenül el fogja borítani a földműves népek mindig emelkedő árja, elsöpörve azt mind örökre a föld színéről...

E vad szenvedélytől sugallt jóslat, mely mint halálharang csöngött a jelenlevők füleibe, megfagyasztotta ereikben a vért. A hallgatók néma meglepetéssel néztek a Gueriniérené vejére. A kis csoport fejcsóválás és rosszaló sugdosás között lassankint szétment s Mihály, megittasulva saját lelkesedésétől, csakhamar megint egyedül találta magát.

A rendjeles ur is kalapját véve, komoly méltósággal sietett a kijárat felé, midőn a ház asszonyával találkozott.

- Hogyan? Ily korán? kérde ez meglepetve.

- Mennem kell drága nagysád; holnap korán Versaille-ban kell lennem... Apropos! nem tudtam, hogy kedves veje oly ragyogó ékesszólással dicsekedhetik.. Az imént a hátunk is borsódzott bele. Csakhogy elvei veszélyesek, mondhatni felforgatók... Nem tanácsolom, hogy ebben a szellemben adjon elő az egyetemen, mert különben kénytelen lennék ajánlatba hozni, hogy mással helyettesítsék... Kezeit csókolom nagysád... Az estély kitünően sikerül...

Hideg fejbőlintással köszönve, vett bucsut a szép Juliától, ki dühösen sietett Mihályhoz.

- Mondja csak barátom, szólt a lehető legélesebb hangon, miféle elveket hangoztatott az imént amaz ur előtt, ki éppen most távozott el tőlem?

- Miféle ur előtt?

- Az előtt, a ki amott a kijárásnál áll...

- Miféle elveket? Egyszerűen azokat, melyeket vallok.

- Csakhogy, fájdalom, úgy látszik, az ön elvei felforgató természetűek. Tudja legalább, kivel beszélt?

- Nem. Kicsoda az az ur, a kinek oly csiklandós füle van?

- Az új közoktatásügyi államtitkár.

- Az ördögbe! mormogá Mihály kissé megütődve.

- Szegény barátom, mondá Guériniérené, hidegen - szűrő szemeket szögezve Mihályra, önnek nincs szerencséje. Egyébiránt az ön dolga, számoljon jövőjével a hogy éppen tetszik, de mindaddig, míg az én háza mban lesz, legyen olyan szives, mérsékelje egy kissé magát és igyekezzék, hogy ne riaszsza el innen az embereket. Ez a legkevesebb, a mit megvárhatok öntől s el fogja ismerni, hogy nem vagyok túlkövetelő.

X.

- Mi az megint? kiáltott fel türelmetlenül a fiatal Verneuilné, álló-tükrében nézegetve magát, mialatt szobalánya segített levetni az estélyi ruhát, mely oly nagy feltűnést okozott Guériniére-né salonjaiban.

- Ne hagyd magad zavartatni, én vagyok, felelt Mihály, még azon frakkosan lépve be, a mint az estélyről távozott.

- Kopogtatni is lehetett volna; tudja, hogy nem szeretem, ha csak úgy, mint egy forgósél, lépnek be szobámba... Szokja le már végre valahára ezeket az igen is gavalléros fogásokat.

Férjének hátat fordítva és bosszus hangon beszélt. Ruhája le volt esve lábaihoz, s kibontott haja göndör fürtökben borult vállaira. A magas álló-tükréből egy félig árnyalt sötétkék szempár, durczásan elvont rózsás ajkak, két hófehér gömbölyű kar s a csipkés füzővállba szorított mellek kör-rajza verődött vissza. A kék selyem falszőnyegekkel és aranyléczekkel diszitett szoba azt a sajátosan elegáns rendetlenséget tüntette fel, mely a nagy világban élő szép asszonyok otthonát jellemzi; keztyűk és virágcsokrok, odadobva az asztalra; legyező és ékszerek a kandallón; csipke-kendő és bálí belépő elszórtan a karszékeken. A melléköltöző-szobából kendőző szerek finom illata hatolt a nyitott ajtón be, s tette bódítóvá a kandalló tüze által úgy is fölmelegített légkört. A XIII. Lajos korabeli széles ágy egész a szoba közepéig kirugott s a már felbontott párna ágynemű hívólag fehérlett ki az aranyrojtokkal diszitett nehéz kék selyem függönyök mögül. A szobaleány látva, hogy az uraság lépett be, illőnek tartotta azonnal visszavonulni, négyszem közt hagyva a házasseleket.

- Azért vettem magamnak szabadságot bejönni, kezdé szárazon Mihály, mert beszélnem kell veled.

- Csak minél hamarább végezzünk, mert tudja, hogy ki nem állhatom, ha a nyakamra jönnek, mikor vetkezem.

Igy szólva, egy csipkekendőt vetett meztelen vállaira, Mihály azonnal észrevette e feltűnő gondoskodást s mellőzve a meghitt tegezést, gunyosan folytatá:

- Kedvesem, kegyed sokkal szemérmesebb velem szemben, mint minden jött-ment idegen előtt; az imént is, az édes anyja estélyén a ruhája feltűnő mélyen ki volt vágva.

- S ez önnek szemet szurt? Pedig úgy hiszem, van mit mutogassak vállaimon...

- Magam vagyok legőszintébb bámulója kecskének, de óhajtanám, hogy az érzelmekben ne osztozzék az egész Páris... Nem szeretem a nyilvános kiállításokat.

- Mint minden megjegyzésének, ennek is olyan kisvárosi szaga van... Higyje meg kedvesem, hogy kétségbe vagyok esve avult nézetei miatt.

- Meglehet, jegyzé meg Mihály, de e részben nagyon sok avult nézetű ember volt körülöttem az estélyen; ezt következtetem legalább csipős megjegyzéseikből...

- Valóban?... Valami sovány asszonyok lehettek? Legyen egészen nyugodt, a lelkiismeretem tiszta s nem hiszem, hogy valami főben járó bünt követek el, ha egy kissé mutogatom a bőrömet... Különben is tudja, hogy az emberek véleményére soha sem adtam sokat.

- E részben nem értünk egyet; engemet kellemetlenül érint, ha csipős megjegyzéseket kell kegyedről hallanom s ha kedvemben akar járni, ruháit valamivel kevésbé fogja kivágnatni.

- Ez édes barátom, egészen a szabóm dolga s meg fogja engedni, hogy ezt a kérdést vele igazítsam el. Én sem elegyedem bele, hogy végzi ön előadásait.

Mihály összevonta szemöldeit. A talán csak meggondolatlanul oda vetett megjegyzés, mintha czélzás akart volna lenni a tanszéken elért csekély sikerére. Ha titkosan fájó sebünk van, tulságosan is érzékenyek leszünk s a legcsekélyebb érintés is égő fájdalmat okoz. Verneuil is izgatottan járt fel s le a szobában, aztán megállott neje előtt s keményen a szemébe nézve, szólt:

- Johanna, te nem szeretsz többé?

A nő egyet vont a vállán s kezével nyomta el ásítását.

- Késő van már, szólt nevetve, nem hagynók holnapra a dolgot?

- Üres kifogás! folytatá Mihály keserűen; kegyedben megvolt mindeddig egy tulajdonság, melyet mindenkinek fölött becsültem: az őszinteség!... feleljen most is őszintén Johanna; kegyed nem szeret többé és miért?

- Ön, ki annyira szeret bölcsekedni, tudhatná hogy az ilyen fajta kérdésekre nem lehet felelni... Az ember szeret vagy nem szeret, a hogy jön... Hogy miért? arra, bár mily őszinték legyünk is, nehéz felelni... Hanem hát, ha ön őszinteségemre hivatkozik, legyen, elismerem, hogy közöttünk nem létezik többé az a gyöngéd érzelem, az a bizonyos valami, a mi hajdan az együttlétet oly édessé tette... Hogy ki a hibás?... bizonyára én, kinek nincs meg az az adományom, hogy önt szeretetre méltóvá tegyem.

- A mi köznapi nyelven annyit tesz, hogy nem vagyok többé szeretetre méltó.

- Talán... legalább olyas valamit.

Mihály ismét némán kezdte méregetni a szobát, fejét leeresztette s vonásai elkomorultak.

- Megvallom, folytatá, hogy nem voltam elkészülve ily elszomorító felfedezésre.

- Ön követelte, hogy őszinte legyek, és én őszinte vagyok, felelt Johanna, a kandalló előtti karszékbe vetve magát s türelmetlenül élesztve a tüzet.

- Johanna! kiáltott fel Mihály, elfojtott bosszúsággal állva meg előtte, emlékszik még arra a párbeszédre, melyet az Indre völgyében, néhány héttel egybekelésünk előtt, ketten folytatunk?... Akkor még igen rózsás színben látta egyéniségemet s tulzó fogalmakkal volt szellemi fölényem fölől... Jut-e még eszébe, mit jegyeztem meg a pályám elé gördülhető akadályokról, a csalódásokról, melyek reám várhatnak?... Rettegtem, hogy ütni fog kegyedre nézve a kiábrándulás órája, mert tudtam, hogy a nők az érdemet csak a sikerek után ítélik meg... Az események igazat adtak nekem, s kegyed nem szeret, mert lépteimet nem kíséri siker...

Elevenre talált s egy titkos hang azt sugta Johannának, hogy érzelmeinek meghidegülése csakugyan erre az okra vezethető vissza. Csakhogy, mint a nők nagy része, nem akarta elismerni hibáját, ellenkezőleg jónak látta az olyan nyersen oda vetett igazsággal szemben a sértettet adni.

- Mondhatom, szólt bosszusan, ön gyönyörű véleménynyel van felőlem, s különös világításban akar feltüntetni!... Nem is értem, miért fektet oly nagy súlyt reá, hogy egy ilyen kicsinyeszü asszony által szerettessek...

- Én nem vádolom kegyedet, felelt Mihály, csak állítom, hogy tény, és pedig elszomorító tény, hogy kegyed meghidegült és épen akkor, midőn legnagyobb szükségem volna szerelmére, támaszára, bátorítására... Szivem vérzik, hogy a nehéz harcban, melyet végig kell küzdenem, nem találom fel kegyedben a gyöngéd és bátor szövetségest.

Ez utolsó szók megrendítették Johannát, szíve összeszorult s könnyek szöktek szemeibe. Jobb érzése győzött s fölkelve kezét nyujtá férjének.

- Ön balul ítél, szólt halk, reszkető hangon, és mindig számíthat odaadó érzelmeimre és önzetlen támogatásomra.

Ez inkább udvarias, mint szívből jövő nyilatkozat s az a résztvevő kifejezés, melyet Mihály, neje nedves szemeiben felismerni vél, nem elégítette ki sértett büszkeségét.

- Köszönöm! felelt göggel, nem részvétért esedezem, de bánt az, hogy a hajdani benső és meleg viszony megszűnt köztünk... A száanalomra nincs szükségem... Nem vagyok még annyira elkopva, mint azt az anyja környezetében elhitetni szeretnék... Még érzem magamban szellemi fölényemet, él bennem az akarat: magasra törni és küzdelmemet elvégre is siker koronázandja!

- Senki sem fog annak annyira örülni mint én, jegyzé meg hidegen Johanna, hevesen rántva vissza kezét s szűkebbre vonva keblén csipkekendőjét.

- De nem tagadom, folytatá Mihály, észrevéve hogy igen ridegen lépett föl; nem tagadom, hogy szívemnek édes lett volna, dicsőségemet növelte volna, ha küzdelmeimben hü részesem lesz kegyed is... ha együtt osztjuk meg a dicsvágy nehéz küzdelmeit, a siker édes mámorát. Ah! Johanna, hova tüntek el a Chambrierie-ben átélt szép órák? A fényes fellegvárak, melyeket a lugos árnyában építünk, ah! emlékszik-e még reájok?

- Oh igen! felelt a nő félvállról.

- Emlékszik-e még ama februári estére, midőn a felolvasásom utáni napon oly szívélyesen jött engem üdvözölni.

- Mikor oly ékes megjegyzésekkel fogadott, a mint egyébiránt az imént is oda nyújtott kezemet fogadta.

- Tudja Johanna, felelt megszégyenülve s igyekezett ismét megfogni kezeit, tudja, hogy egy nemét a vadságnak soha sem tudtam levetközni; de alapjában mindig többet értem a látszatnál.

Az elmúlt idők édes emléke, a mátkaság boldog óráira való visszaemlékezés az érzéki vágyak hurját pendíték meg Mihály szívében. Ifju vérének hévteli árja lobogva kezdett ereiben keringeni. Lihegve a vágytól jártatta végig szemeit neje csábító alakján, a kövér meztelen karokon, a szellemes, most duzzogó arczon és az illatos fürtökön, a csipkefátyollal csak félig takart duzzadó melleken. A szoba illatos levegője, a kandalló tűzének vidor pattogása, a felvetett ág hívogató fehérsége fölkelte szunnyadó érzékiségét s a szerelmi vágyak édes borzongása futotta végig tagjait. Letérdelt a karszék elé, melyben Johanna néma duzzogással ült s igyekezett szétvonni a meztelen melleken keresztbe font karokat.

- Ha te is akarnád, suttogá lágyan, ismét visszatérnének az egykori édes órák, ismét egy lélek lehetnének, mint tudod, akkor akkor...

De minél hevesebb lett, annál fagyasztóbb hidegség fogta el Johannát; néma közönnyel, mozdulatlanul fogadta Mihály heves sürgetéseit, annál szorosabban kulcsolta karjait mellére s megvetőleg csóválta fejét.

- Ugyan kérem, szólt unottan, hagyjon nyugodtan lefeküdni; késő van s én szörnyű álmos vagyok!

- Ha itt maradnék nálad? füzte tovább Mihály behizelgő hangon; ha mint egykor, én vetköztetnék le...

- Köszönöm szépen!... de inkább szeretem csak magam elvégezni. Jó éjt!

- S ha maradni akarnék? kiálta fel szenvedélyesen, mialatt erővel fogta körül derekát; ha élni kívánnék jogaimmal?

- Elég! ez már több a tréfánál! felelt a nő, felugorva s kibontakozva férje öleléséből... Nem szeretem az efféle paraszt fogásokat.

A kandallóhoz lépett, megnyomta a csengettyű gombját s csaknem közvetlen utána halk kopogás hallatszott az ajtón.

- Szabad! kiáltott csengő hangon.

Az ajtó függönyei között a szobalány álmos feje jelent meg.

- Rozina, folytatá Johanna, a nélkül, hogy visszafordult volna, világítson az urnak szobájába.

S mialatt hajtűit kezdte kiszedegetni, közönyös hangon tette hozzá: Jó éjt!... Mihály pedig sötét arczczal, összeszorított szemöldökkel kísérte a távozó szobalányt.

És így e percztől fogva, az a vékony üveg fal, mely a házas feleket máris elválasztá, egyszerre tömör és áthághatatlan kőfallá változott.

XI.

- Nem, uraim, önök nem komolyan conservatívek! Megmondom én, hogy mik önök: önök voltak és maradtak a felforgató politika emberei. De uraim, felforgató eszmékkal állandó intézményeket létrehozni nem lehet, felizgatni a kedélyeket, szabad utat nyitni a romboló szenvedélyek árjának, igen, de tartós alapra építeni nem, soha! soha!

Kezeit a szószékhez támasztva, finom metszetű fejét daczosan hátra vetve, kigyult arczczal, melynek éle Saint-Justre emlékeztetett, szikrázó szemekkel, kihívó mozdulattal fordult Perrusson Adorján a miniszteri székek felé, midőn e heves kifakadásokat az ellenpárt szemei közé dobta. A baloldal riadó tapssal üdvözölte a szónokot s mint vihar zugása vonult végig az izgatottság a képviselőház padjain.

Aztán érczesen csengő hanggal és még kihívóbban folytatá:

- És ha egykor a történelem az önök működését méltatandja, előre megjósolhatom önöknek, - és ez lesz büntetésök, - hogy kormányzásukat e szókkal fogja jellemezni: Tehetetlenség, ellenmondás és kétszínűség!

Nyugodt komolysággal lépett le a szószékről, mialatt a taps még riadóbb lett s helyeslő zugás hallatszott le a karzatokról is. Elvtársai és barátai siettek vele kezét szorítani. A jobboldal lesujtva nézett a miniszterek habozó s egymás közt sugdosódó csoportjára. A Perrusson interpellációja komoly zavarba hozta a kormány tagjait s e zavar első pillantásra leolvasható volt sápadt arcaikról.

Az elnök csengetett s az általános mozgalom közepett a kormányelnöknek adta a szót.

- Uraim, kezdé az beszédét, látható zavarral és kedvetlenül, az idő előrehaladott s a kormány kéri a tisztelt házat, hogy a vita folytatása napoltassék el holnapra, mikor is abban a helyzetben lesz, hogy az imént hallott heves vádakra felelhet.

Zugás és rosszul leplezett csalódás a jobb-, gunyos helyeslés a baloldalon. A kormány fejét vesztve, nem tudott mit felelni... Az általános zaj közt az elnök újból csöngetett.

- Senkinek sincs kifogása? A vita folytatása holnapra halasztatik.

A képviselők élénk izgatottság közt kezdtek kifelé tódulni; a karzatok is lassankint kiürültek. Alig volt még fél öt óra. Az előcsarnokba kiérve, Perrusson Verneuil-nét pillantotta meg, ki prémes felöltőjébe burkolózva, valakit várni látszott. Feléje közeledett, hogy köszöntse. Alig pillantotta meg a fiatal nő a képviselőt, szokott élénkségével hozzá rohant s hévvel szorította meg a kezét.

- Fogadja szerencsekívánataimat, szólt lelkesülten; fellépését a legfényesebb siker koronázta! Még most is izgatott vagyok az elragadtatástól.

Perrusson mosolyogva hajtotta meg magát.

- A legszebb siker reám nézve, ha kegyednek tetszését nyerhettem meg, szólt behizelgő hangon. Visszatér kegyed Párisba?

- Nem azonnal. Azt hittem, az ülés később fog véget érni, a kocsimat csak hat órára rendeltem. Ne tennénk egy sétát a parkban? A teremben oly hőség uralkodott, hogy jól fog esni egy kis friss lég.

- Boldognak érzem magamat, ha néhány perczet kegyeddel tölthetek... Ez többet ér, mint a legfényesebb diadal a politikában.

Karját nyújtá neki s szóltanul haladtak a park északi fasorai közt végig. Aztán megkerülték a kettős vitzartót. A márcziusi éles szél, mely egész napon át fujt, szünőfélben volt, miután felszáritotta a sétányok nedves porondjait. A kék tisztásokkal tarkázott szürke ég még egészen magán hordozta télies jellegét; de a levegő már enyhülésnek indult s a nedves talaj, az elmúlt ősz sárga leveleinek rétege alatt már tavasziasan illatozott. A fák ágai között már füttyültek a rigók s itt-ott a fák mohos tövében szerény ibolyák emelgették fejüket. A szabályosan megnyirt bokrok s magas gesztenye- és szilfák csoportja sötét violaszinben derengő keret gyanánt vette körül a zöld pázsit puha szőnyegét s a tó sima tükkrét, csak egy oldalon engedve messze kilátást a távoli nyárfák hosszú sorára. Daczára a csaknem ünnepélyes csöndnek, mely a vén park ölen honolt, a lemenő nap sugarai az ifjuság báját lehelték az egész környezetre. A napnyugati láthatár égő pirja, a gesztenyefák duzzadó rügyei, a vadgalamb panaszos bugása, minden a közlő kikelet előhírnökeként lépett föl s a levegő édesen bágyasztó illatokkal volt eltelve.

Verneuil Johanna sem maradt érintetlenül a megindult természet varázshatásától s maga Perrusson is, mindamellett, hogy gondolatai nagyra törő terveivel foglalkoztak, mintegy elbűvölve élvezte az első szép tavaszi nap mosolygását. A fiatal asszony olvadékonyan támaszkodott az ifju képviselő karjára s a sétány porondja vigan ropogott siető lábaik alatt. A friss tavaszi lég élénk pirt lehelt a Johanna arczára, szemei ragyogtak s oly életkedvvel fecsegett, mintha a rigók füttyülése s az ibolyák illata még növelte volna a képviselőházi ülésből magával hozott izgalmat.

- A miniszterium nem éli tul e csapást, kezdé éles határozottsággal; holnap meg van bukva s az uj jelöltek közt bizonyára az ön neve is szerepelni fog... Gratulálók a sikerhez, mely hatalmát alapította meg!

Perrusson tagadólag rázta fejét s kicsinylőleg biggyesztette le ajkait, mint valaki, a ki épen semmit sem ad a világi hiábavalóságokra s azokkal teljesen leszámolt.

- Az egekre, asszonyom! suttogá buskomoly hangokat vegyítve szavaiba, ne beszéljünk politikáról... Nem képzelheti, mily undorral tölt el, a nyilvános élet ez örökös izgalma!... E gyönyörű parkban, a fakadó természet ölen, beszéljünk költőibb, bájosabb dolgokról... Beszéljünk kegyedről.

Perrusson Adorján vágyai közé régóta tartozott már a Johanna szívében helyettesíteni Mihály barátját. Midőn ujra találkozott Párisban... »a szép és szellemduz Verneuilnével« - a mint a divattudósítások rovatában állandólag neveztetett; midőn egész Páris a divatos szépségek közé sorozta, kinek színházi és báli öltözékei a jó izlés és elegántia követendő mintáiul állittattak oda a műértő közönségnek: önkénytelenül is elgondolta magában, hogy e ragyogó csillag meghódítása csak növelheti saját emelkedő hírnevének fényét. Igaz ugyan, hogy e hódításnak akadályok is állhattak utjában, mert hisz Johanna szerelemből ment férjhez és semmi sem bizonyította még eddigelé, hogy megszűnt volna férjét szeretni. De, visszaemlékezve a Coudray-kisasszony habozást nem ismerő és heves természetére, mindent remélni lehetett. Eszébe jutott Perrusson-nak a felolvasás utáni látogatás; egy ily izgékony s az első benyomás által befolyásolható vérmérsékletnél, a mit a percznyi lelkesültség megteremtett, a csalódás ép oly gyorsan és teljesen szét is rombolhat. Az pedig elvitázhatlan volt, hogy a Verneuil Mihály csillaga az idő szerint lehunyóban volt, mig a Perrussoné kezdett a láthatáron felülemelkedni. Adorján áldotta sorsát, hogy épen első fényes sikere után közvetlenül hozta össze az esetleg Johannával és nem is soká habozott véglegesen befészkelni magát ebbe a szivbe, mely egy idő óta mintha maga is megnyílni kívánczolt volna.

- Beszéljünk kegyedről, ismétlé s ha már oly szerencsés vagyok ma, hogy karomon vezethetem, engedje kimondanom, mily boldog vagyok, ha kegyedre csak gondolhatok is és mennyire szeretek minden sikert, minden reám nézve hizelgő eredményt, melyet felmutathatok, kegyedre vezetni vissza.

- Hogyan! felelt Johanna, gúnyos mosolya mögé igyekezve rejtani a felindulást, melyet a fiatal képviselő bókja idézett elő; hogyan! merésznél állítani, hogy gondolatai velem foglalkoztak, mikor az imént oly hévvel tárgyalta a belügyminiszter körrendeletét?

- Mindenesetre, kiálta fel, elgondoltam, hogy kegyed is jelen van, asszonyom, és jelenléte bátorságot öntött szívembe, rendületlenül szállani szembe a heves közbeszólásokkal... Azt mondtam magamban Corneille-jel:

Térj vissza győztesen: Ximéne a díj!³

Élénk pir borította el Johanna arcát s szemeiben félig neheztelő, félig örömteli sugár villant meg.

- Tudja-e, képviselő ur, felelé élénken, hogy szavait sértésnek vehetem?

- Sértés lenne akkor, ha egyszerűen köznapi bók gyanánt mondtam volna, de szavaim szívemből jöttek s hosszú időn át visszafojtott mély érzelemnek adtak csak hangot... Vegye szavaimat úgy amint értve vannak: én szenvedélyesen szeretem kegyedet!

A sétáló pár egy elhagyatott fasor száraz levelekkel borított útján haladt. Előttök, a távolban, kéklő körönd középpontján fehér márványszobor emelkedett, melynek homályos körrajza a szálas fák egymásba fonódó ágai által árnyalt hosszú uton az egyetlen nyugvópontot nyújtotta a szemnek.

E szívből jövő és egyszersmind határozott hangon kiejtett vallomás hallatára Johanna összeresztette. Jól tudta ő, hogy előbb-utóbb ide fejlődnek a dolgok. A hét kezdetétől fogva, Perrusson szünet nélkül udvarolt neki, remélte mégis, hogy hosszabb ideig fog megmaradni az inkább szellemes, mint veszélyes csatározásnál. Hitte, hogy az idő, midőn komolyan kellend majd magát kérdenie, még kétes távolban van, mint az a fehér szobor, melynek homályos körvonalai amott a messze futó fasor távoli ködében folynak össze... S ime, most egyszerre, váratlanul abba a helyzetbe jutott, hogy felelnie kell... De a kényes helyzet még sem rettentette vissza; egészen megegyezett nyílt, merész, a kétértelműségeket gyűlölő természetével. Egy perczre megállott, mély lélekzetet vett, azután a képviselő karjára téve kissé remegő kezét:

- A mit most hallék, susogá, alig hallhatóan, már rég sejtettem... Itt félbeszakította. A dolog nehezebben ment, mint gondolá s bosszus volt magára, hogy nem talál keményebb szavakat.

- Ah! asszonyom! kiáltá fel Perrusson ragyogó arczczal.

- Egy perczre! szakítá hévvel félbe Johanna, mielőtt diadalmaskodni vélne, engedje hogy kibeszéljem magamat... Érzelmei mélyen meghatnak, de ennyi az egész...

- Ah! mily kegyetlenség! sóhajtott Adorján.

- S minő meggondolatlanság... feledi, hogy férjem van...

- Szereti Verneuil-t? kérdé a fiatal képviselő, merően nézve szemébe.

- Az az én dolgom... Elég, hogy neje vagyok és sokkal inkább gyűlölöm a hazugságot, sem hogy megcsalni tudnám. Kivált -

---

³ Cid. V. felv. 1. jel.

- Kivált?
- Kivált ha visszagondolok arra, hogy mennyire szeretett, mikor elvett.
- Oh! szólt Perrusson kétkedő mosolylyal.
- Bizonyosan! erősíté a nő hévvel; mi oka lehetne kételkedni benne?
- Nekem? épen semmi! felelt a férfi, ezuttal is gúnyos kifejezést adva hangjának.
- Igen, szenvedélyesen szeretett és szeret most is, meg vagyok győződve... Tartozom a multnak, tartozom saját magamnak azzal, hogy szószegő ne legyek... Mint láthatja, egészen nyiltan beszélek.
- Nyiltan és könnyörtelenül. De az nem fog gátolni abban, hogy tovább is szeressem.
- Legyünk hát jó barátok és mindenek fölött önzetlen barátok, felelt édes megindulással a nő, ez fölér mindennel.

Oda nyújtá kezét s Adorján csendes megadást színlelve, ragadta azt meg.

Végre is minden szavából kitünt, hogy nem szereti többé a férjet, kiben csalódott s kit ma már üres mogyorónak tekint. Más felől nem mondta ki határozottan, hogy Perrussont nem szereti. Tiszteletteljesen hajolt az odanyújtott kézre s érzelmes csókot nyomott arra a helyre, hol a keztyű és a felöltő illatos prémje közt a fehér bőr kikandikált.

- Engedje hát, susogá olvadékonyan, mialatt Johanna elvonta kezét, engedje remélnem, hogy egykor... midőn már meg lesz győződve, hogy szeretem...
- Soha! szakítá félbe Johanna, lesütött szemmel lépegetve mellette.

Adorján, az ő szokott kétkedő mosolyával, lopva tekintett a fiatal nő bájos arczába. A gesztenyék sötét ágai között vidor rigók fütyülték esti dalukat. S mig e gúnyos füttyek füleibe csengtek, az ifju képviselő elgondolta magában, hogy az emberi elhatározások törékeny játékszerei az eseményeknek s hogy ép oly kevésbé létezik visszavonhatatlan s o h a mint megmásíthatatlan meggyőződés.

XII.

- Guérinière-né ő nagysága kéreti egy perczre nagyságot magához.

Rozina, a szobalány, a dolgozó szoba küszöbén állva, rosszkedvűleg várta, mikor lesz Verneuil ur oly kegyes, hogy feleletet adjon.

- Jól van, felelt ez végre, félre téve tollát; mondja ő nagyságának, hogy rögtön nála leszek.

Házi kabátját levetve, másikat öltött fel, futólag megkefélt kalapját s ez egyszerű készülődés után lement az első emeletre.

Az előszobában bérruhás inas nagyokat ásitva olvasta a reggeli lapot. Mihályt megpillantva, kelletlenül állt föl s előre ment asszonya hálósobája ajtajáig.

A XVI. Lajos korabeli izlés szerint gazdagon diszitett szobában, aranylemezekkel kivert ébenfa-íróasztal mellett ült Guérinière-né. Az ajtónyitásra visszafordult s megvető pillantást vetett a belépő tanárra, kinek visszasan gombolt kabátja, kuszált haja első perczre elárulta az íróasztala mellől elszólitott tudós közönyös gondtalanságát. A futó pillantást mintegy röptében elkapta Mihály s azonnal kiolvasta belőle a készülő vihart.

Guérinière-né nem tudta megbocsátani vejének hogy csalódott benne, keserűségében annyira ment, hogy önhibáiért is őt tette felelőssé: ama könnyelműségeért, melylyel a fiatal tanár iránta való szenvedélyét élesztette, csak hogy Guérinière urat gyorsabb fellépésre bírja; az önző sietségért, melylyel - menekülendő tőle - nyakába varrta a leányát; mind e súlyos és menthetetlen hibának gyötrő tudata csak öregbitette a szerencsétlen vő iránti gyűlöletét, kinek annyi esze sem volt, hogy botlását jóvá teendő, legalább nagy emberré váljék. Gyűlölködésének még más oka is volt: rég észre vette, hogy veje most már egészen tisztában van vele s kitanult kaczerőnek tartja és megveti. Ez általa egykor tévutra vezetett ember jelenléte most fölöttébb alkalmatlan volt neki. Alkalmatlan saját multjánál fogva, még alkalmatlanabb, mert függetlensége és tékozlási hajlamai kifejtésében feszélyezte. Így anyós és vő közt ideig-óráig elnyomott gyűlölség uralkodott, mely azonban csak alkalomra várt, hogy teljes mértékben kitörjön.

- Ah! ön az? üdvözlé gögösen Julia, mialatt székét félkörben fordítva, feléje fordult; nos, tudja már, mi történik?

- Nem tudok semmit; mi történik hát? kérdé a legnagyobb közönnyel Mihály.

- X... napról napra betegebb s nyugalmaztatását kérte. Tegnap tudtam meg a miniszteriumban. Találja ki, ki lesz az utódja?

- Hát, szólt Mihály erőltetett nyugalommal, azt gondolom hogy...

- Azt gondolja, talán ön? Csalódik, kedvesem, egy rangban önnél fiatalabb segédtanár: Thevenot, a tanárképezde igazgatója van ajánlatba hozva s ő is fog kineveztetni.

- Bizonyos benne?

- Egészen bizonyos... Magától az államtitkártól tudom s a kinevezés ma alá is lesz írva... Ime a következő szenvedélyes modorának nézetei nyilvánításában.

- Szendélyes modorom, a mint nevezni tetszik, rendithetetlen elveimnek őszinte kifejezése és nem is bántódom ez állás elvesztése fölött, mihelyt azt méltóságom árán kellett volna megvásárolnom.

- Ez az ön nézete, az enyém más s a feleségeé szintén. De én úgy hiszem, talán megvárhattuk volna öntől, hogy némileg a mi kedvünkben is igyekezzék járni... Ez, annyira a mennyire, kiegyenlítette volna a dolgot...

- Miféle dolgot, ha szabad kérdezem, kérdé Mihály hevesen felszökve.

- Hagyjuk ezt; kölcsönös szemrehányásokkal nem haladunk előbbre... Annyi áll, hogy erre a tanszékre többé nem számíthat, mert Thevenot rendkívül igyekvő ember... Mit szándékozik most már tenni?...

- A mit tettem, mielőtt a helyettesítést megnyerém, folytatni fogom nagy munkámat: »A földmivelő nép történetét.«

- Mindig csak ezt! kiáltá fel Guériniére-né megvető hangon; ön nagyon egyhangu, kedvesem; mindig csak egy hurt penget; ez lehet eredeti, de a végén megunja az ember; nem ártana egyszer már mást is hallatni. A nép s megint csak a nép! Hová fogja önt ez végre is vezetni?... Az akadémiába bizonyos hogy nem.

Semmi sem tudta Verneuil-t oly izgatottságba hozni, mintha anyósa megvetőleg beszélt kedvencz munkájáról. Julia jól tudta azt s nagy öröme telt benne, ha a legérzékenyebb oldalán bánthatja. Mihály dühbe jött, mint megsarkantyuzott mén.

- Hanem hát, folytatá Julia, mások többet törődnek érdekeivel, mint ön maga... Szóba hoztam önt a miniszternél s kértem, hogy gondoskodjék valami kárpótlásról.

- Ah! szakítá félbe Mihály, hidegen metsző gunnyal, nagysád kegyeskedett velem foglalkozni?

- Igen, és fáradozásaimat siker koronázta. A látszat meg lesz mentve... Irodalmi kiküldetéssel fog megbiztatni a külföldön.

- Kiküldetéssel?...

- Igen, és pedig nagyon kitüntető s jól fizetett küldetéssel... Szerbiában és Bulgáriában fogja a nemzeti népdalokat tanulmányozni és összegyűjteni. Nem haboztam kijelenteni a miniszternek, hogy ön köszönettel fogadja el a kitüntetést s a hivatalos megbízás holnap már kezei közt lesz.

- Kár volt megkérdezésem nélkül nyilatkozni, jegyzé meg Mihály elbámulva a hallottakon; nem érzek magamban képességet ily megbízásnak eleget tenni: mindenek előtt nem tudok szlávul, aztán meg nem értek a zenéhez.

- Gyerekség! magával visz egy napi-dijast, a ki lejegyzí a dallamokat s a szókat is lefordítja... Az egész beletelik egy évbe s visszatértével kitüntetésre számíthat.

- Köszönöm szépen!... Egy évi számkivetés, mely alatt nőm Párisban marad, gondolom?

- Természetesen! Csak nem fogja Jankát magával vinni ezekbe a vad országokba?

- Bátor leszek magam is szépen itthon maradni s felettébb sajnálom, hogy beleelegyedett ebbe a dologba.

- Ez tehát a köszönet! szólt Guériniére-né keserűen. Tudhattam volna előre! Mivel fogja, ha szabad kérdeni, a miniszterrel szemben vonakodását indokolni?

- Egyszerűen ki fogom jelenteni, hogy oly megbiztatást, melynek eleget tenni nem tudok, nem fogadok el.

- S ha a felelet erre, önnek rendelkezési állapotba helyezése fogna lenni? Gondolja, hogy ez reánk nézve kellemes lesz? kérdé fennhangon és mély megvetéssel Guériniére-né.

A szűrő tekintetben, melyet Mihályra vetett, benne feküdt mind az a sértő vád, melyet szóval kimondani még nem mert; a lealázó bánkodás az általa előkészített egyenetlen házasság felett, melyben leánya hozta a vagyont, ő pedig a bajnál és kellemetlenségnél egyebet nem; ösztönszerűleg kiérezte, hogy anyósa azon a ponton van, hogy egy még meggyalázóbb sértést vágjon a szemei közé. A düh lángja borította el arcát s nyersen felelt:

- Legyen nyugodt asszonyom, úgy fogom intézni dolgaimat, hogy ne legyek terhére senki-nek... A lapok számára fogok dolgozni.

Julia vállat vonított.

- Azaz még inkább compromittálni fogja magát... Ah! uram, mily rettenetes csalódásokat szerzett ön nekem!

- E szerint, felelt Mihály, kalapját véve, kölcsönösen csalódtunk.

- És így, kérde Julia izgatottan, az utolsó szava? Nem megy?

- Nem megyek.

- Akkor nagyot hibázik, kiáltott Guériniére-né a távozó Mihály után s keservesen meg fogja bánni.

- Az lehet... Jó napot asszonyom.

Hideg düh fogta el Guériniére-nét veje távozása után. Abban a reményben ringatta volt magát, hogy becsvágyból, vagy elkeseredésében a küldetést el fogja fogadni s előre örült, hogy egy időre legalább megmenekszik gyűlöletes jelenlététől. Később aztán, ha egyszer az első elválást megemésztette, csak fognak módot találni, hogy az szép szerével meghosszabbítsák s később véglegessé válják. S most ez az alkalmatlan vő, ez a neveletlen ember, erőnek erejével a háznál akar maradni, sőt jogait emlegeti mint férj s szembe száll vele. Ez már csakugyan szemtelenség. A paraszt, ma is simplex kisvárosi professor lenne, ha ő nincs. De rajta ki nem fog, arra esküszik s megmutatja neki, hogy nem tanácsos vele szembeszállani...

Görcsösen összeszorított ajkakkal, szemeiben fenyegető tűz, szép kezeit hevesen hullámzó mellére téve, járt fel s le a szobában, tűnődve, miként fenytse meg a vakmerőt, midőn egyszerre Johanna rohant be, ragyogó jó kedvben, kiöltözve a legutolsó tavaszi divat szerint; türkiz-kék kalap, sárga virággal, sujtásos tavaszi felső, ugyanazon színben s a kalapdiszítéséhez hasonló színű virágcsokor a mellén, fekete bársony alj, a szélen kék fodorral, mely alól kaczerán kandikáltak ki a barnavörös czipőkbe szorított lábacskák.

- Kedves mama! kiáltott rá hevesen, megyünk a képkiallításba Perrussonnal és Zimmerrel, ki maga fogja bemutatni »P i h e n ő n i m f á «-ját... Velünk tartasz? Nagyon kedves lesz.

- Köszönöm, semmi kedvem mulatni, felelt Guériniére-né savanyu arczczal.

Johanna fürkésző szemmel nézett anyjára s meglepte a majdnem fenyegető kifejezés, mely vonásain ült.

- Mi történt? kérde; egész dühösnek látszol.

- Nemcsak látszom - de valóban is magamon kívül vagyok... Így van ez különben, valahányszor a férjeddal van dolgom.

- Megint összetűztetek? s miért?

- Azért, mert férjed-urad hiu is, eszelős is... Szörnyen el van telve saját magával, de egyebet sem csinál, mint bakokat lő... A székfoglalójával szenvedett kudarcz óta egyik ügyetlenséget a másik után követi el, mi természetesebb, mint hogy tanszékeire mást neveztek ki. Hogy legalább a külszint mentsem meg, nagy bajjal kinyerem a minisztertől, hogy bizonyos külde-

téssel bizatik meg Szerbiában. A legjobb alkalom lett volna, hogy csorbáit kiköszörölje s megmutassa, hogy tud valamit. Azt hiszed elfogadja? A tanár ur nem tud szlávul! - A tanár ur nem akar számkivetésbe menni!

- De hát, kedves mama, van is valami ebben.

- S te igazat adsz neki? gyönyörű! szólt Guériniére-né, meglepetve; a mint tetszik, lássad!! Pedig ugyan nem sok hasznod van belőle, te szegény asszony!... A mi engem illet, én teljesen kifogytam a türelemből, s miután ez az uri ember nem tud a sorok közt olvasni, hát föltettem magamban, hogy megmondom neki nyíltan, a szemébe, hogy oly embernek, a ki a házasságba sem vagyont, sem állást nem hozott, pirulnia kellene, hogy tétlenül s a felesége pénzéből él.

- Mama! csak azt ne! kiáltott fel Johanna megrémülve. Az égre kérlek, légy elnéző iránta! - elég boldogtalan ő már a nélkül is...

- Ki az oka?... Annyit legalább is meg lehetett volna várni tőle, hogy a kettőtök közt létező egyenlőtlenséget simulékonysággal igyekezzék ellensúlyozni... Azt hiszem, elég jó fogást tett, mikor elvett...

- Igazságtalan vagy, kedves mama, mindig úgy beszélsz, mintha azt hinnéd, hogy Mihály csak a pénzért vett el.

- Ahogy vesszük! mormogá fogai közt Guériniére-né.

- Pedig tudod, hogy nem áll, tudod, hogy tisztán szerelemből vett el!

- Neked legalább azt mondta, folytatá Julia, gunyos szájalommal nézve végig leányát.

E kétértelmű pillantás megzavarta Johannát. Eszébe jutott, hogy Perrusson is fejcsóválva s kétkedő mosolylyal fogadta, mikor a versailles-i parkban azt állította, hogy Mihály őt minden utógondolat nélkül szerette. Összerezent s szokott heveségével kiáltott reá anyjára:

- Mit akarsz hát végre is, ezekkel a gúnyos célzásokkal?... Nem először, s nemcsak tőled hallom, hogy önző érdekek is játszottak volna bele házasságunkba... Nem akartam hinni, de mivel most te is ismétled, a mit mások is mondtak, követelem, hogy határozottan nyilatkozzál!

Guériniére-né vállat vont.

- Ugyancsak naiv vagy, kedves leányom, ha azt hiszed, hogy a szép szemeidért vett el.

- Igen, azt hiszem, mert Mihály szeretett és szeret ma is... Nem látok semmi okot, a miért kételkedném benne.

S fejét a szép asszony öntelt büszkeségével vetette föl, mint a ki teljes tudatában van fiatalságának és ígéző bájainak. Valami oly diadalmasan kihívó volt e mozdulatban, hogy Julia abból a saját, már érett bájainak kicsinylő lenézését vélte kiolvashatni s szívében a féltékenység fulánkjának szurását érezte sajogni. Az anya eltűnt s Johanna előtt a becsérzetében sértett nő állt, égve a vágytól, hogy megalázza a huszonnégy éves szépséget.

- Kedvesem, mondá Julia, te egyszerűen felültél egy nyomorult becsvágyónak... S nem is gondolva meg, mennyi gyalázat rejlik e kiméletlen fölfedezésben, folytatja: - Három héttel az előtt, hogy elvett volna, egy ismerősömnek szépelgett, és pedig derekasan, azt mondhatom.

- Az lehetetlen! mormogá fogai közt Johanna elsápadva.

- Mondd ki hát egyenesen, hogy hazudok! veté oda csipősen Julia.

- Azt nem mondom, de csalódhattál, tévutra lehattél vezetve... Nem akarom hinni, hogy egy becsületes ember ily gyalázatosan tudott volna eljárni... Az egész valamely féltékeny nőtől eredhet... de nekem bizonyítékok kellene.

- Ah! tehát bizonyítékok kellene neked?! kiálta fel Guériniére-né, magánkívül leánya kétkedésén és égve a vágytól, hogy megboszulja magát. Várj hát, te hitetlen Tamás!

Odarohant íróasztalához, láztól reszkető kezekkel kivett annak egyik rejtekéből valamit s diadalmas arczczal tért vissza leányához:

- Ismered a férjed irását? Igen? Olvasd hát és higgy saját szemeidnek.

S oda nyújtotta neki a levelet, melyet Mihály írt hozzá, amaz emlékezetes esteli találkozás után való nap, melyen végelhatározását tudatta vele.

Johanna megragadta a papírt s gyorsan végig futotta e szerencsétlen levelet, melynek a Mihály erőteljes vonásaival írt három sora, semmi kétséget sem hagyott fenn többé bűnössége felől: »legyen hát, meg fogom kísérteni, hogy mást szeressek s bár mily áldozatomba kerüljön is, visszatérek Chamberrie-be, azon feltételek mellett, melyeket maga szabott elém.«

Halálsápadtan, jéghideg ajkakkal, reszketve a dühtől, gyűrte össze a fiatal nő a levelet.

- S ez neked szólt? rebegte megtörve.

- Ez nekem szólt!

- S a feltétel, folytatá Johanna görcsös nevetéssel, az volt, hogy Verneuil ur kegyeskedni fog szemeit reám vetni, nemde?

- Természetesen.

- És te, anyám, tört ki a boldogtalan nő, merően nézve a Julia szemeibe, te, te segédkeztél ez aljas játékban? Ah! ezt soha nem fogom megbocsátani.

Halványan a dühtől rohant ki a szobából, szenvedélyesen csapva be maga után az ajtót.

A mint egyszer künn volt, egy perczre megállott, hogy fellelékzeljen, s összeszedje magát, mert Perrusson és Zimmer az előcsarnokban vártak reá és felesleges volt, hogy ezek is észrevegyék, minő romboló viharok dülnek lelkében. Egy tükör előtt elmenve, alig volt képes magára ismerni abban a tragicus alakban, mely szikrázó szemekkel, szintelen ajkakkal állt előtte. Átsietett az ebédlőbe, egy pohár vizet adatott magának, mohón felhajtotta, aztán emberfölötti erővel összeszedve magát, mosolyogva lépett a reá várakozók elé.

Az ideges és közlékeny természeteknél különös jelenséget lehet tapasztalni. Mérsékletet nem ismervé még a csekélyebb izgalmaknál sem, a rendkívül nagy bánat vagy öröm oly megrendítő hatással van reájok, hogy annak nyomása alatt mintegy megbénultan zárják magokba hosszas ideig a belsejökben viharzó szenvedélyeket. Johanna is ezek közé tartozott; míg a legkisebb bosszuság vagy öröm a legönzőbb kitörésekre volt képes ragadni, addig a mély felindulással szemben márvány maradt. Csak órákon át tartott látszólagos érzéketlenség után vesztette el belső felindulása görcsös magába zárkózottságát s törtek ki az idegek rögtönös lepattanása folytán, a visszafojtott érzelmek, gátját szakított romboló ár gyanánt. Mialatt a kocsiiban a kiállításig az utat megtették, csak kevés részt vett a társalgásban. Hagyta, hogy festő és képviselő beszélgessenek művészetről és kiállításokról s saját bánatába temetve magát, hallgatta fellázadt érzelmeinek tombolását. E szerint Verneuil Mihályra nézve ő nem volt egyéb, szükségben segítőnél; mikor hozzá közeledett, ajkai még reszkettek a Juliának tett szerelmi vallomásoktól; hitvány számítás és érdek vezérelték lépteit, s míg ő önzetlen nyíltsággal ajánlotta fel szerelemtől és lelkesültségtől ittas szívét, nem pirult végig játszani vele a lealázó játékot. Az édes szerelmi susogások a Chamberrie-villa kertjében hazugságok voltak.

Hazugság az Indre völgyében tett vallomás; hazugság, hogy egyedül és kizárólag őt szereti; az ünnepélyes tiltakozás, hogy mást is szeretett volna. Gyalázatosan ki volt játszva s aljas módon kiszolgáltatva egy önző becsvágyónak, ki csak pénzért vette el. S ennek az ál-nagyembernek kedvéért nem akarta meghallgatni Perrusson Adorjánt, ez esküszegőnek kelt a védelmére, ennek tartozzék hűséggel?... Félre a hitványnyal! Elég volt a nevetséges szerelemből!... Végletekig tünni a rászédetést ostobaság volna!

- Asszonyom, asszonyom! kiáltá fel egyszerre Zimmer, az ő elsassi lágy kiejtésével, vigyázzon, mert összetöri a napernyőjét!

Johanna, görcsösen összeszorított ujjai közt öntudatlanul szétzúzta a törekeny elefántcsontnyelet.

- Csakugyan! nevetett fel élesen s kidobta a kocsablakon az összetört darabokat, míg a két férfi nagy szemeket meresztve bámult reá.

E percztől fogva lázas izgatottsággal kezdett fecsegni és nevetgélni.

- Nagyon kedves, sugá a festő a műcsarnok bejárója alatt Perrussonnak, hanem egy kicsit különcz.

A kiállítási termekben nagy volt a tolongás. A világfiak, a járdataposók s a napi nevezetességeknek egész raja lepte el a tágas helyiségeket s a tömeg alig birt keringeni a falakra aggatott festmények előtt. A nők lábujjhegyre ágaskodva törték magokat, hogy jobban lássanak s volt tolongás, hogy egy-egy kedvezőbb helyre jussanak, a legjelentéktlenebb képecske láttára is lelkesedésbe jöttek s a szép ajkáról mindegyre ily felkiáltásokat lehetett hallani: »felséges! páratlan! nagyszerű!« s végre annyira beletüzelték magokat a dicséretbe, hogy tisztába sem tudtak többé az egyes képek valódi becse iránt jönni. Legnagyobb tolongás volt a Zimmer képe előtt. A sokat emlegetett festmény egy nimphát ábrázolt, elterülve a fűben, meztelenül, kékellő forrás mellett, fáktól árnyalt magános hely sűrűjében, melynek rejtekébe mosolyogva kandikált be a lombok nyílásain át a derült ég azurja. Felizgatva az emésztő haragtól, a tömeg folytonos hullámozása, az ingerlő kép látása által idegessé téve; Johanna lázas sebességgel beszélt s a legtulzóbb magasztalásokkal halmozta el Zimmert. A festő, szerényen mosolyogva fogadta a bókákat és sajátos egyszerű modorában csak annyit felelt:

- Igyekszem a dolgok költészetébe behatolni s színekbe öntöm azt, a mit érzek. Ennyi az egész.

A jelenlevők kíváncsian kísérték szemükkel s egymásnak mutogatták őket. - Johanna mintegy röptiben hallotta a hátamögötti suttogásból: »Az ott Zimmer.« - Hát a másik? - »Az Perrusson; tudod, a ki oly derekasan megbuktatta a miniszteriumot.«

Johanna büszke volt, hogy a baloldal vezére karján láttathatta magát; mindig oda vonta a hol a tömeg legsűrűbb volt; feltűnő hangosan beszélt és nevetett, csakhogy észrevegyék.

Mikor megunták végre az örökös taszigálódást és állongálást, megint beültek a landauba s Verneuil-né parancsot adott a kocsisnak, hogy a boulogne-i erdőbe hajtson.

A párisi élet legmozgalmasabb ideje: öt óra volt. A kocsik két-három sorban robogtak le és fel a rügyező fasorok között, megaranyozva a rézsut eső napsugarak által. A kerekek zörgése, a finom kavics recsegése, a lovak prüsszkölése elnyomta a beszélgetés élénk zaját. A fenyőcsoportok sötétlő árnya ráborult a helyenkint ezüstös foltokkal tarkázott kékes vizü tó, sima tükrére, melynek mozdulatlan síkságát csak olykor zavarta meg a félkörben kanyargó hattyuk könnyü lebegése vagy egy zajtalanul tova-sikló csónak, melynek nedves evezői meg-megcsillantak a homályos lombokon átszűrődő nap fényes sugaraiban.

Mióta a mücsarnokot elhagyták, a Johanna izgatottsága nőttön-nőtt. A robogó kocsik lármája, a szabad lég, a nyiladozó természet látása idegeit az elpattanásig feszítették. Ragyogó szemei mintha kitágultak volna, arcza lángolt, s bár erőltetett, de szünni nem akaró nevetése még hangosabb lett. A tavat körítő ut s a Neuilly felé vezető fasor találkozásánál levő rom előtt megállította kocsiját s az alatt a szín alatt, hogy egy kissé mozogni akar, a gyalogosak számára fentartott mellékutra vont a társait; mintha gyönyörűsége telt volna benne, hogy minél többen lássák a Perrusson és a Zimmer társaságában... Sokáig időztek ott élénk beszélgetésbe vegyülve, mialatt a kocsik mind csak robogtak előttük a fasorok hosszában s a lenyugvó nap sugara mind sötétebb-sötétebb színre festették a tó sima vizét. Hét óra felé, Zimmer, kinek egy művészi estélyre kellett mennie, bucsut vett tőlük s a fiatal nő és a képviselő, egy magok ültek vissza a kocsiba.

Alig kezdett a landau az estszürkület által már homályba boruló fasorok közt tovább haladni, Johanna egyszerre megint néma lett. Lärmás és szikrázó jó kedve, mely addig izgatottságban tartotta, mintha a nap utolsó sugaraival együtt kihunyott volna benne. Az idegrendszer beteges tulfeszültsége után, teljes mértékben jelentkezett a visszahatás. Kocsija szögletébe meghúzódva, karjait mellén keresztbevetve, merev szemekkel nézett a lebocsátott kocsi ablakokra s Adorján kérdéseire csak szórakozott rövid feleleteket adott. A képviselő kíváncsi érdekeltséggel vizsgálta az ifjú nő e különös magabamerülését. Valami azt sugta neki, hogy ütött az óra, midőn hosszas és kitartó fáradozásainak gyümölcsét szedheti: kéjes érzettel látta az est árnyát mind sötétebben borulni az utcákra s a gázlámpákat kigyulni a járdák hosszában. Johanna teljes némaságba volt merülve. Egy kissé fölemelkedett, hogy még mélyebben fészkelődjék a kocsi sötét szögletébe s egy lámpa sugarainál Perrusson látta, hogy szemei abban a bizonyos nedves fényben usznak, mely a kitörő könnyek előhírnöke.

- Kegyed sir, szólítá meg gyöngéd aggodalommal feléje hajolva s kezeit a magáéba véve; mi baja?

- Semmi, felelt, idegeim bántanak. Azután egyszerre, a sokáig fojtott izgatottság kitört s fuldokolva folytatá: Ah! mily nyomorult valami ez az élet!

A lélektani percz elérkezett. Adorján csöndesen fölhozta a Johanna felőli kocsi-ablakot, aztán növekvő gyöngédséggel szólt:

- Kegyed szenved Johanna!... Az egekre, közölje velem bánatát... mint meghitt barátjával, a ki szereti és szeretni fogja, bármi történjék!...

Johanna lázas izgatottsággal fordult feléje s metsző hangon kérdé:

- Miért biznám önben?... ki biztosít, hogy ön is nem fog hazudni, engem megcsalni, mint a többiek? Ah! mily boldogtalan vagyok!... mily boldogtalan vagyok!

Fuldokolva, görcsös zokogással vetette magát hátra a kocsiban.

- Johanna, ismétlé Perrusson, drága angyal! mi bántja?

A kocsi egy erős zökkenése a fiatal nőt egészen közelébe dobta annak, a ki édesen vigasztaló szavakat susogott fülébe, oly közel, hogy a képviselőnek csak karját kellett kitérnie s keblére ölelhette a remegőt. Johanna nem ellenkezett s könnybe borult szemekkel, néma megadással engedte magát szorosan átkaroltatni.

- Bizzék bennem, susogá Perrusson oly édes olvadékonyan, hogy Johanna szive is kéjérzettel telt el, tegyen próbára és esküszöm, hogy egész életemet kegyednek szentelem, imádattal szolgálom utolsó lehelletemig. Létem össze van forrva a kegyedével... Egy szava, egy pillantása parancs nekem... Fogadjon a sirig hü rabszolgájának, engedje, hogy lábainál leheljem ki utolsó lehelletemet... Akarja, akarja?

Az ifjú hölgy néma maradt, de a sötét és kihalt utcák során végig robogó kocsi félhomályában Perrusson látta, a mint Johanna nedvesen ragyogó szemeit fölemeli hozzá s e szemekben nem ül többé az elutasító harag kifejezése, és midőn az éji homály mind sűrűbb és sűrűbb lett, a képviselő merész hévvel nyomta ajkait, hosszú csókban a szép szemekre, melyeknek selyempillái kéjesen reszkettek ajkainak érintése alatt.

XIII.

Vidor hangulatban, kettesével, hármásával ballagott föl egy Poissoniére külvárosi étterem lépcsőin, egy kis csapat: a »s o v á n y v a c s o r a« tagjai.

A s o v á n y v a c s o r a igénytelen elnevezése alatt, mint számos más hasonfajtájú párisi szövetkezet, egy társaság állott össze, melynek célja volt havonként egyszer, társas vacsoránál gyűjteni egybe egy csomó művészt, írói és politikai téren szereplő egyént, kik mindnyájan együtt végezték tanulmányaikat, egy társas körbe jártak egyetemi éveik alatt s aztán, mint az aranygyapjút kereső argonauták, egyszerre szálltak ki az élet tengerére.

A folyó idényben az utolsó összejövetelük volt ez. Junius hava beköszöntött, a s a l o n termei bezárultak, a képviselőház elnapolta üléseit; a küszöbön levő szünet általános szétoszlást idézett kilátásba; sietett is valamennyi tag megjelenni a titkár meghívására. Fél nyolcz óra felé már ötven körül lehetett az összegyűlt tagok száma az elsőemeleti étteremben, köztük Verneuil Mihály is. Egy idő óta a tanár feltűnőleg került otthonát. Bár neje semmit sem szólt a la Guérinière-né leleplezéseiről, mindig növekedő hidegsége és Julia szándékosan kimutatott ellenséges indulata kiállhatatlanná tette családi életét. Mind idegenebben érezte magát e házban, hol még a cselédség is kancsal szemmel nézett reá. A szolgazemélyzet, sajátos finom szaglásával, csakhamar felismerte a visszas helyzetet, melyet a kocsis igen találóan úgy jellemezett, hogy az asszony c s á r a, az ur meg h a j s z r a tart. Ösztönszerűleg úgy okoskodtak, hogy a fiatal pár háztartása nagyon ingadozó lábon áll s mindenek előtt drága énjöket helyezve előtérbe, határozottan annak a pártjára álltak, a ki enni ad és fizet, míg Verneuil csak olyan élősd-számba ment nekik, a kivel nem szükség nagyon törődni. Verneuil meggyűlölte otthonát s nyugalmat és kárpótlást összetört életéért, becsvágyó reményei meghiusultáért, az utcai zajos életben, a színházakban, fiataalkori pajtásai körében keresett.

Egyike a legelsőeknek érkezett a vacsorára, s mialatt egy régi tanuló társával fecsegett, szórakozottan nézte az érkezőket a hosszú terített asztal körül tolongani, melynél egyik-másik előre megjelölte a helyét.

Csaknem valamennyi jelenlevő a hirnevességnek már bizonyos fokán állt a közéletben, köztük nem egy kitüntetett szobrász vagy festő, első rangú napilapok és folyóiratok mellett működő író, kiváló költő, befolyásos képviselő. A szerény állásban megmaradt tagok kisebbségben voltak; azonnal rájuk lehetett ismerni, mélabus hallgatagságukról vagy arról a szolgálatra kész sürgölődésről, melylyel hiresebb társaikat elhalmozták. A hangulat a lehető legvidámabb volt, csattanó kézzsorítások, hangos üdvözlések, tréfa és csengő hahota váltották fel egymást. Lärmás beszéd, éles közbekiáltások zaja töltötte be a szobát. Egyes szaggatott mondatok, hangos kacagással vegyítve, ütöttek meg a Mihály füleit, mialatt régi pajtásával a szoba egy szögletében, elmerülve beszélgetett.

- Hallod-e fiu! kiáltott egy hosszú szakállu író a mellette álló izgékony kis emberre, gratulálok! Láttam a képedet a S a l o n-ban, mondhatom felséges! Csak meg vagy elégedve?

- Ugy, ugy, meglehetősen; csak hogy rossz helyre volt téve.

- Hisz a legszembeötlőbb helyen volt, mit akarsz?

- Igen sok tájképet tettek az enyém körül; a környezet ártott a központnak. A jury nem elég szigorú. Ezt meg is mondhatnád a lapodban.

- Tudod, hogy én a mellett vagyok, hogy a kormány teljességgel ne elegendjék bele a S a l o n ügyeibe.

- Helyes! korlátlan szabadság a művészetnek! Rég, hogy már ezt kérjük mi is.
- Ugy van! szabad rendelkezési jog mindenben. Pokolba az arany-érmekkel, a kitüntetésekkel, le a kormány-segélylyel!
- Ho hó! nem úgy!... Ellenkezőleg! minél zsirosabb subventió, de úgy hogy azzal egészen a művészek rendelkezzenek tetszés szerint!
- Nem rossz! Szabad rendelkezési jog, busás fizetés mellett. Pompás dolog, az igaz!
- Arra is megvan a magam eszméje - s ha Perrusson miniszter lesz... Hol van Perrusson?
- Halljuk Perrussont!
- Perrusson? Azt nem látjátok többet.
- Perrussonnak, uraim, nagyra vitte isten a dolgát... lenéz bennünket.
- A keleti kérdés foglalja el minden idejét.
- S ezt te keleti kérdésnek nevezed? Gyönyörű kérdés az igaz, jól ismerem, kék szemei vannak, világos gesztenye szín haja s a legutolsó divat szerint öltözködik, Perrusson fülig szerelmes.
- Ne beszélj!
- De úgy van, a bolondulásig! Honnan jössz te, hogy azt se tudod, a mit az egész világ beszél? Nem láttad hát a K a l ó z ma reggeli számát?
- Nem én, nálad van?
- Nálam, halljátok hát, mondhatom csinos dolog:

»Kivonat az »Athenei éjek«-ből. - A fiatal szónok Hadrianos a Pnyx-en diadalmas beszédében győzte le a kevély tanácsurat, Eucratest, az alantas közegekhez kibocsátott rendeletek tárgyában. E fényes győzelem, egy más, még ragyogóbb és édesebb diadalra segíti az ifju szónokot; meghódította a bájos Simoetha addig megközelíthetetlen szívét, kinek férje, Eudamippos, a rhetor, minden siker nélkül tanította az ékesenszólás művészetét, a Nagy Perikles-kollegiumtól nem messze *ἐν τῇ Σοφοβία*. A csoda akkor történt meg, midőn egy alkalommal Simoetha és Hadrianos találkoztak a festő Kimmerios legujabb képe előtt. Eros e perczet felhasználva, leghegyesebb nyilat pattantotta el az érzéketlen ellen. Egy surranás, a lövés talál s a kegyetlen Simoetha oda van. Olvadékonyan menekül el szekeren, a boldog Hadrianos kíséretében a szent berek felé s még azon este...«

Szomszédjának egy hatalmas lökése a könyökével s egy sokatmondó intés figyelmeztették az olvasót, hogy valami ostobaságot követett el.

- Fogd be a szádat, barom! sugta neki a szomszéd; Verneuil itt van!

Az olvasó nagy sietséggel gyürte össze a K a l ó z -t zsebébe s a megzavarodott csoportban az iménti zajos jókedvet egyszerre a legmélyebb csend váltotta fel. Késő volt: szögletében, hol félig árnyban ült, Mihály mindent hallott. A zajos társalgás, a fészten nevetés zavaros összefolyásában a Perrusson név s a csipős vonatkozás Eudamippos rhetorra megütötték füleit. Egészen tisztában volt a K a l ó z -ból felolvasott kis történet értelmével. Különben, ha legkisebb kételye is maradt volna fönn, a rögtön beállott csend, a vig hahotázás erőszakos elnyomása, mihelyt észrevétetett, megértették volna vele, hogy csakugyan az ő felesége forog szóban.

Ugy tetszett neki, mintha mély döfést kapott volna szíve kellő közepébe. Egy perczig lélekzete elállt, de ő meg se moczczant. A levest felhozták s leült ő is ama régi pajtása mellé, a

kivel előbb beszélgetett s eleinte nagy megerőltetéssel folytatni is igyekezett a társalgást. Lassankint azonban mind szórakozottabb lett s társa látván, hogy nem megy vele semmire, a másik szomszédja felé fordult, úgy hogy Mihály zavartalanul engedhette át magát gyötrő gondolatainak.

Gépiesen vive szájába a falatokat, száraz torkát sűrűen öntözve borral, mereven, fülei mintha gyapottal lettek volna bedugva, nézte az élénk társalgást az asztal körül, csak úgy nem értve, nem hallva egy szót sem, mintha mély kut fenekéről szemlélte volna őket. Az az egyetlen gondolat, mely bántotta, kínos súlyával sokkal jobban nehezedett agyára, semhogy a körülete zümmögő hangokat megkülönböztetni tudta volna.

- Tehát megtörtént, gondolá magában gunyos önszemrehányással, tehát vége, vége!... Nem csak hogy nem szeret többé, de legjobb barátoddal meg is csal... Így volt ez megírva! »Te akartad, Dandin György!« Te akartál gazdag lenni, fényűzés közepett, hirnévre tenni szert; kicsinyelted, hogy mint társaid, lépésről-lépésre, egyenkint hágj fel az élet lépcsőjén, egyszerre, négy-öt lépcsőt átugorva kivántál a tetőre jutni. Kitörted a nyakadat s hozzá még nevetség tárgya is lettél... Állj már most lábra ha tudsz!

- Bornyuszelet!... Piros bor! jelentette a pinczér, vállain áthajolva.

Összerezzen az érintésre, mintha mély álomból zavarták volna fel s félig nyitott szájjal, megzavarodott tekintettel hallgatta az utcán robogó kocsik zaját, melyek gyorsan tünedező lámpáinak fénye be-besurrant a nyitott ablakon át.

- Oh, én buta tehetetlen! füzte tovább gondolatait, ki tudja, tán hónapok óta tart a dolog, az egész világ beszél s gunyolja a bárgyu férjet!.. csak te, csak te nem tudod, mi várt rád, mint rendesen... Talán most is, ez órában, mig te itt vesztegelsz ez asztal mellett, feleséged, - tudva, hogy későn térsz haza, - felhasználja az alkalmat s fogadja kedvesét... Világos, hogy nála van, különben elmaradhatlanul itt lenne, gőgös önteltséggel mutogatva magát s fitogtatva ékes-szólását... Oh! ideje már, hogy menjek s összezúzzam őket!

Már hátra tolta a széket hogy távozzék, de mialatt téveteg pillantása végig futotta a hosszukás asztalt, meghökkenve maradt helyén. Azt képzelte, hogy minden szem reája van szegezve. Kétségtelen, hogy a társalgás az ő esete körül foly, a gunyos sugdosások, melyeket szomszéd szomszédnak tovább ad, az elnyomott mosolygások, mind neki szólanak. Legkisebb mozdulatát, egész magatartását szemmel kísérik. Ha távozik, a csipős megjegyzések és magyarázatok omlani fognak nyomában, mintha most is már egy-egy gunyos szó ütné meg füleit...

Ismét visszaült. Mialatt hideg nyugalomra erőltette magát, mindig csak a Kalóz czikkére gondolt. Képzeletében maga előtt látta a kis salont, hol e perczen Johanna és Perrusson bizonyára együtt ülnek. Gyötrő világossággal vonult el szemei előtt az egész berendezés, a virággal telt állványok, a süppedő alacsony diván, az ajtókat fedő nehéz függönyök, melyek elnyomtak minden zajt, minden hangot... Kimondhatatlan kinokat állott ki, mig körülötte vigan folyt a lakoma, ragyogtak a szemek, lángoltak az arczok s vidám kaczagás reszketteté meg a léget. A csemegés tányérok keringtek, pezsgős üvegek dugói hangos durranással szöktek fel a mennyezetig. Egyik vendég felállt s kezében tele pohárral felköszöntötte egyik legutóbb rendjellel feldiszitett társát. Zajos taps zúdult fel s a megtisztelt meghatottan köszönte meg a megemlékezést, ékes szavakban emelve ki, mily rendkívüli becset tulajdonit a Sovány vacsora tagjai részéről nyilvánult barátságos érzelmeknek. Hangos éljenzés, meleg kézszorítások, pohárcsengés jutalmazta ismételten a szólót. Mihálylyal keringeni kezdett a világ s felhasználva az alkalmat, mikor a fekete kávé hordozták körül, észrevétlenül kisuhant.

Lerohant a lépcsőn, kocsi után kiáltott, egy ugrással benne termett s lakásának számát oda-kiáltva, elrobgott.

A Guérinière-ház második emeletén, Verneuil Johanna és Perrusson Adorján csakugyan együtt ültek. Az asztal közepére virágok csoportja közé helyezett egyetlen lámpa, halvány fényével csak félig világította be a kis salont, melyben együtt voltak. A nyitott ablakon át egy darabocská csillagos kék ég kandikált be s a kert fának sötét lombjai közt halkan susogott az éjjeli szellő. Johanna elegáns kasmir-pongyolában, egy tágas karszék puha ölébe mélyedt be, míg Perrusson lábainál térdelt s kezeit tartotta a magáiban. Néma csend ült a szobában, a beszélgetés is mint halk suttogás verődött vissza a nehéz függönyökről és tömött falszőnyegekről.

- Ma este egészen magunk leszünk itt hon, szólalt meg az ifju nő nevetve; anyám és férje társaságban vannak s szobalányomnak szabadságot adtam.

- És... ő?

- Valami társas vacsorán van s nem jön egyhamar haza. Különben is egy idő óta nem törődik velem... Én ugyanazt cselekszem s így nagyon jól kijövünk együtt.

- De mégis, képzelje, ha a K a l ó z mai száma a kezébe akadt volna...

- Nem olvassa soha... elvből... De milyen ostoba egy cikk is az! Mit vétettünk ezeknek az újságíróknak, hogy ily dühvel rohannak reánk?

- Nekem van az egész szánva... Minapi szerény sikereim a képviselőházban egy csomó ellenséget szereztek az ellenpártból... Szerencsétlenségemre a nekem szánt döfés kegyedet sebezte meg, drága Johannám, a miért bocsánatát is kell kikérnem...

- Föl se vegye! legjobb az efféle támadásokról mit sem tudni, akkor magukban elenyésznek néhány nap alatt... Különben is, tevé hozzá szelesen, a mi lelkiismeretünk egészen tiszta...

- Ugy van, sóhajtott fel Perrusson, csak az Isten a megmondhatója, milyen ártatlanok vagyunk!

- S ezt ön sajnálja? kérdé Johanna, összevonva szemöldeit.

- Sajnálom, hogy nincs jogom nyiltan, az egész világ előtt kelni föl a kegyed védelmére, mit csak akkor tehetnék, ha valóban az enyém lenne, teljesen és egészen az enyém, mint én a kegyedé...

- Nem vagyok-e az öné, szivem legmélyebb érzelméből?

Perrusson nem felelt, csak égő ajkait nyomta a Johanna meztelen karjára; de ha Johanna láthatta volna a képviselőnek térdeire hajló arczát, az általa oly nagyon szeretettnek szemeiből a meglegedésnek csak igen csekély mértékét olvashatta volna ki. Adorján nem volt az az ember, a ki e tisztán eszményi birtoklással meglegedett volna. Mindeddig a két szerelmes viszonya nem igen lépte át az édesen gyöngéd közlekedés korlátait s legfőlebb azon egészen ártatlan és aprólékos élvezetek kicserélésére ment, a mit őseink szerelmi nyalakodásnak neveztek; de az idő telt s minél bensőbb lett a viszony, annál fenyegetőbbé vált a helyzet. A fiatal, szép, szellemes asszonynyal való gyakori együttlét, a ki még hozzá elég meggondolatlan volt szerelmét bevallani, nem kis mértékben izgatta föl Perrusson Adorján érzéki vágyait. Aztán úgy is okoskodott, hogy már elég nagy ideje játszsza a plátói imádó szerepét s hiusága is lévén, elhatározta véget vetni egy oly helyzetnek, melyben tulhajtott lovagias tartózkodása könnyen válhatott nevetségessé, magának a nőnek szemében is. Eszébe jutott az Ovid párverse:

Oscula qui sumpsit, si non et caetera sumpsit,
Haec quoque, quae data sunt, perdere dignus erit.

»Ha már egyszer valaki a csókig jutott s nem képes hatalmába keríteni a többit is; megérdemli, hogy elveszítse azt is, a mit kapott.«

Fölemelte fejét s féltérden, előre hajolva, szenvedélyes mohósággal karolta át Johanna hajlékony derekát s vonta keblére a remegő asszonyt.

- Igen, szólt ittas szemekkel nézve Johannára, tudom, hogy szeretsz, de nem vagy egészen az enyém, mint állítják s remegek, hogy örökre elveszítelek.

Egészen fölállt s szorosabban füzte karjait Johanna körül. A fiatal nőnek ereiben is mind lázasabban kezdett keringeni a vér e szenvedélyes ölelésekre. Most mindkettő, mell mellen, egymást szorosan átölelve, talpon állottak. Az izmos karok szorítása, az ifju képviselő testének delejes melege ellenállhatlan varázserővel hatott Johannára s kéjes borzongás futott végig tagjain. Ez alatt eszébe jutott a Kalóz szemtelen cikke, melyben oly dolgokkal vádoltatik, melyeket el sem követett. Boszúság fogta el egész valóját s kihívó dacz villant meg szemeiben. Ha már a világ ugyis azt hiszi, hogy oda adta magát Perrussonnak, miért ne lenne hát igazán egészen az övé, midőn szenvedéllyel szereti is?

- Ki tudja, susogá a kéjtől nedves szemeit a Perrussonéiba mélyesztve, nem kevésbbé fogsz-e az enyém lenni, ha igaz lesz, a mit mondanak?

- Én! kiáltá föl csókjaival boritva haját, tied vagyok, tied leszek örökre! történjék bármi, életemet szentelem neked!

Johanna mindkét kezét vállaira téve, merően nézett szemeibe.

- Igazat szólsz? kérdé; szeretni fogsz mindörökre?

- Mindörökre!

- Egyedül engem és szenvedéllyel?

- Egyedül téged és szenvedéllyel!

A nő szemei égető szikrákat szórtak. Azután megint lecsukódtak; gyors elhatározással vetette karjait Perrusson nyaka körül:

- Legyen hát! suttogá; itt vagyok! a tied vagyok!

Adorján kezeibe ragadta a szép nő fejét s lángoló csókokkal borította szemeit, ajkát, homlokát, oly féktelen hévvel, hogy a fésű kihullott a nő dus hajzatából s a hosszú szőke fürtök hullámozva borultak vállaira. Johanna hátra vetett fejjel, megittasulva engedte magát a forró öleléseknek, szemei már kezdtek lecsukódni, midőn egyszerre éles sikolylyal ragadta ki magát Perrusson karjaiból. Szemben vele az ajtó függönye szétnyílt s a küszöbön Verneuil Mihály fenyegető alakja jelent meg.

- Nyomorultak!...

A düh elfojtotta a hangot a tanár torkában. Összeszorított ököllel rohant a képviselőre.

De Johanna, gyorsan mint a villám, a kettő közé vetette magát. Orrlyukai lázasan reszkettek, szemében gyilkoló tűz, görcsösen rángó ajkakkal, nemezisként állott Verneuil Mihálylyal szemben.

- Megtiltom, hogy érintse! hörgé tompa, fenyegető hangon. Igen, én szeretem őt, értse meg, szeretem őt!... Magamra veszek minden felelősséget, s majd tisztázzuk az ügyet ketten!...

Mihály nem várva ily merész föllépést, meghökkenve állt ott. Ez alatt Perrusson, ki hamar visszanyerte hideg vérét, meggondolta, hogy mindenk előtt férfi-méltóságát kell fentartania s színét is elhárítania annak, hogy egy gyöngé nő oltalma alatt áll.

- Uram, szólt nyugodtan, férfi férfival áll szemben s ne feledje egy perczig sem, hogy velem van dolga... Távozzunk, uram; fölteszem, hogy nem szándéka, a történetekkel fellármázni az egész házat... Rendelkezésére állok, azonnal vagy holnap, a mint tetszik...

- Nem engedem! kiáltott fel szenvedélyesen Johanna, szuró szemeivel folyvást kellő távolságban tartva Mihályt s míg Perrussonnak az ajtót mutatta, parancsolólag tette hozzá: távozzék egyedül!... Beszédem van Verneuil ural; ha elmondtam mondandómat, tetszése szerint fog cselekedhetni velem is, önnel is.

- De asszonyom!

- Távozzék! ismétlé a nő hevesen dobbantva lábával, én akarom!

- Engedelmeskedem, mormogá fogai közt Perrusson, meghajtva magát; aztán Verneuil-hez fordulva, hozzá tette: - Ne feledje, hogy rendelkezésére állok.

- Menekülj hát gyáva! kiáltott magán kívül Mihály. S ezzel újból Perrusson felé rohant, de megint csak Johannát találta ellenfele és maga között. Dühétől elragadva, már kezét emelte az ifju hölgyre, de aztán egyszerre megállt s karját leeresztette.

Az alatt az ajtó becsukódott a távozó képviselő mögött; s Johanna keményen a szemébe nézve férjének, merész daczczal kérde:

- Mit vethet a szememre?

- Ördög és pokol! ordított Mihály, öklét fenyegetőleg emelve föl, ön szembe mer velem állani? reszkessen!

Felelet helyett, Johanna, teljesen visszanyerve nyugalmit, hidegen az ablakhoz lépett és becsukta. Visszatértében, lába a földre esett fésűbe botlott, fölemelte s a legnagyobb nyugalommal tüzte föl vele megint haját.

- Ön merészel engem kérdeni, kezdé újból Verneuil, reszkette a dühtől; a kedvese karjai közt lepem meg s még azt kérdi, mit vethetek a szemére? Azt, hogy gyalázatosan megcsalt... azt, hogy aljas rima-módra viseli magát!...

- Hagyjuk a gorombaságokat! szakítá félbe Johanna, megvetőleg, az nem használ semmit... Beszéljünk nyugodtan... Igaz, kedvesem van, s szándékom volt azt még holnap tudatni önnel, mert nem tudok hazudni... Igaz, megcsaltam önt, de ön, ön már sokkal régebben megcsalt engem s én csak példáját követtem.

- Én? hebegte Mihály meghökkenve.

- Ön! erősítette a nő szenvedélylyel. Emlékszik még arra a délutánra, az Indre völgyében, midőn összetett kezekkel kértem, mondja meg, szerette-e anyámat és ön háromszor egymásután esküdött meg, hogy csak engem szeretett... Én hittem, az öné lettem, pedig ön hazudott!...

- Honnan tudja azt?

- Tudom!... kiálta a gyűlölet kifejezésével vetve föl fejét. Olvastam a levelet, a melyben beleegyezik az aljas cserébe, a melyben eladtak engemet, szerelmemmel és vak hittemmel, a saját anyám kedvesének... Ön becsvágyból vett el engem, pénzemért, s most felelősségre mer vonni, mert nem tartottam meg eskümet?... De hát hogy tartotta meg ön a magáét? Ön megcsalt engem, mielőtt összekeltünk volna, én megcsalom önt összekelésünk után; nem tartozunk egymásnak semmivel s önnek még - vigasztalásul - megmarad a vásár bére.

- E bért drágán fizetem meg, hebegte kikelve képéből Mihály. Majd sáppadt, majd vérvörös lett s dühvel gondolta el, hogy vádlóból vádlottá vált. Leirhatatlan kétségbeesés vett erőt rajta

s szégyenének egész sulya nehezedett szívére... Ah! mennyire gyűlölte minden eddigi tetteinek rugóját: a becsvágyat. A becsvágy vitte reá, hogy a nevetséges, kigunyolt férj szerepét adja, mikor véresen kellett volna meggyalázott becsületéért boszut állania. Örülteként járt fel és alá a szobában, idegei lázas tulfeszültsége ellen erőt meritendő önmagában, míg Johanna összefont karokkal, érzéketlenül, hidegen várt a történendőkre.

- Igaza van, kezdé most Mihály, visszafojtva izgatottságát, egyikünk sem tartozik a másiknak semmivel. Elég fájdalmat okoztunk egymásnak kölcsönösen, semhogy még továbbra is gyötörni kívánhatnók egymást... E perctől fogva áthidalhatlan mélység tátong közöttünk... A mi pénzét, a vásár bérét, mint mondani tetszik, illeti, az legyen egészen az öné, inkább veszszek el nyomorultul az utszéken, hogy sem egy fillére égesse kezemet!... Nyomban elhagyom e házat, s kegyed nem fog többé látni. Egyet követelek csak, de azt feltétlenül követelem: e perctől fogva nevem nem viseli, valamint én is megszünöm vagyonának lealacsonyító békóit tovább hordozni... Egyetértünk?

- Egyetértünk! felelt a nő elhaló hangon, türelmetlenül.

- Ne feledje fogadását, s ne kényszerítsen, hogy én emlékeztessem reá!... Meg vagyunk halva egymásra nézve... S most végeztem...

Beszéde szaggatott, ajaka halvány, torka száraz volt. Mikor kezét a kilincsre tette, visszafordult:

- Holnap, veté oda, elvitetem innen, a mi az enyém.

Ezzel távozott, a nélkül, hogy egy pillantást vetett volna nejére. Kimért, lassu léptekkel ment le a lépcsőn, kinyitatta magának a kaput, s mikor ez becsapódott utána, gyors léptekkel hagyta el a házat s a kihalt utcák magányában eltűnt...

XIV.

Van Lenau-nak két költeménye, melyek megkapó közvetlenséggel festik azt a nyomott kedélyhangulatot, melybe a szerencsétlen embereket a magánosság ejti, »midőn az utolsó remény is kivesz a lélekből, mint elhal a hegyekből alászálló vadászra nézve elveszett ebének utolsó csaholása.« Akkor ellenséges és rideg arcot ölt minden, élő lények, élettelen tárgyak; a kikelet nem hoz vigasztalást; a nyiló rózsák nem illatoznak s elhagyatottságunkat nem enyhítik... »A kétségbeesettek szemében az egész világ engesztelhetetlenül rideg.« Két éve mult már, mióta Verneuil Mihály a visszatérés gondolata nélkül elhagyta a Guériniére - házat s ez időköz mint sötéten borongó, elhagyott, kietlen sivatag terült el mögötte; melyet zord éjszakai szél söpör végig. E sötét pusztaság egyhanguságát csak két esemény szakította meg; párbaja Perrussonnal s az öreg Verneuil halála.

Harmadnapra a Johanna salonjában volt találkozás után, Adorján és Verneuil, a ville-d'avray-i erdő egy tisztásán pisztolylyal állottak egymással szemben. A férj golyója könnyedén horzsolta a szerető bal karját; ez utóbbi a levegőbe lőtt. Ez első eredménytelen golyóváltás után Mihály újra akarta kezdeni, a segédek ellenezték s a két ellenfelet távozásra erőltették. Este, testben és lélekben kifáradva, Mihály új lakására, egy nyomorult bérszobába, vonta meg magát, melynek szegényes berendezése keserűséggel töltötte el lelkét.

Arra volt kárhoztatva, hogy éljen s a létérti küzdelem nehéz megpróbáltatásokat helyezett kilátásba, mert a Guériniére háztól távozása órájában szegényebb volt, mint mikor abba először belépett. Párbaja s feleségétől való rögtönös megválása sokkal nagyobb feltűnést keltett, semhogy arra gondolhatott volna, hogy ismét mint nyilvános tanár működjék, habár valahol vidéken is. Azonban mint okleveles tanár s a tanári képezde egykori tagja, könnyű szerrel nyerhetett állást, magántanintézetekben, annyival is inkább, mert ilyes intézetek csak örültek, ha nevét felhívásaik és tanrendjeik élére oda nyomhatták. Sikerült is csakugyan, mint magántanárnak két intézetben nyerni foglalkozást, melyeknek bevallott feladatuk volt a nyilvános intézetekből kibukott tanulókat érettségi vizsgálatra előkészíteni. Azonfelül egy leánynövelében irodalmat adott elő s mellékesen néhány, szintén jól fizetett magánórája is volt. Ezek összevissza, körülbelül öt-hatszáz frankot hoztak havonként, a mi neki, most, midőn mély undorral volt eltelve az egész élet iránt, több mint elég volt.

Megutálva Párist s azon felül még örökösen rettegve is, hogy olyan emberekkel találkozik, a kiket anyósa házából ismer, sietett a városon kívül meghuzni magát. Sévres és Bellevue között feleuton, nem messze a régi gyártól, egy magányosan álló házban két szobát vett ki. Ide menekült esténként, ha kimerülve a napi teendők lélekölő munkájában, üzetve a mult gyűlöletes emlékei által, nyugalomra vágyott. A ház tulajdonosa maga gondoskodott részére az étkezésről s ha elköltötte sovány ebédjét, lefeküdt s mély álomba merült. Ilyen életmód mellett alig kétszáz frankot költött havonként, a többi, minden eshetőségre készen, félre tette. Oly napokon, midőn nem volt kénytelen bemenni Párisba, otthon maradt egész nap s mint borz a lyukában, meghuzódott a régi gyárépület árnyékában. Semmi ismeretséget a szomszédsággal nem kötött s házi gazdája alig hallotta egyszer-kétszer a szavát. Minden alkalmatlan kérdezősködésnek elejét veendő, özvegy embernek adta ki magát. Környezete semmi egyebet nem tudott multjáról.

Pedig az a mult, melyet erőszakkal ki akart törölni emlékéből, olykor rettenetes módon felütötte fejét sirjából. A tavaszi szép napokon, ha a Concorde-téren áthaladt, hogy a Versailles-ba menő lovonatura felüljön, nem egyszer keresztezte útját egy tüzes lovak által gyors ügetésben vont nyitott kocsi, melynek duzzadó párnáin hanyagul hátradőlve, egy fiatal nő ült, s Mihály szemei előtt látomány vonult el s megjelent a Johanna - most már ismét du Coudray

Johanna - alakja, szebben, mint valaha, ragyogó tavaszi toilettejében. Gyorsan fordította el sápadt arcát, szája görcsösen rángatózott s még mélyebb gyűlölettel telve el a világ iránt, vonult vissza eltemetni fájdalmát sévresi magányába. E reá nézve meghalt ifjú nő látása mindannyiszor földizte lelkében fiatal kora jóvá tehetetlen botlásainak fájó emlékét. Johanna szépségének kápráztató ragyogása élesen világított be lelke sötét éjjelébe, s midőn a kínos percekben önszemlélődésbe merülten vetett számot magával, eszméinek bonyodalmas zavartsága lepte meg. Coudray Johannát nem szerette többé, vajjon egyáltalában szerette-e valaha? Elégedetlenség, becsvágy, később egyszerű érzéki vágy: ennyiből állott az egész, a mit ő igazi szerelemnek gondolt. Neki a szerelem, mindent összevéve, nem volt egyéb, mint öntudatlan képmutatás; a barátság csalódás; a dicsőség hazug tükör, mely alig jelent meg, már el is homályosodott. A becsvágy keserű utóíze még most is szájában volt. Ifjúkori vágyainak tüzeiből nem maradt egyéb fenn, mint fojtogató, émelygő füst. Mindent összevéve, alapjában beteges izgatottság, végeredményében a semmi...

És mégis, különös ellenmondás! Mihály nem tudott belenyugodni abba, hogy mindenről lemondjon. A szellemi bukfcenz után, melynél még az a vigasztalása sem volt, hogy legalább a létra tetejéig jutott volna, összetörve ébredett föl; a dicstelen bukás megsemmisítőleg hatott reá. Minden szét volt zuzva benne; még annyi erőt sem talált magában, hogy kiegyenesedjék s a munkában keressen, ha nem is sikert, de legalább vigasztalást. Minek is? Még kedvcenz íróinak olvasása sem nyújtott semmi élvezetet.

Ugy érezte magát, mint azok a betegek, a kiknek a legfinomabb eledel is földizü. Szelleme semminemü eledellel nem tudott megbarátkozni. Gépies egykedvűséggel, mint a malomban taposó ló, végezte napi előadásait. Nem egyszer a Szajna partján végig haladva éjjelenként, kérdezte önmagát: »Ne végeznénk egyszerre?«... De az élet ösztöne tiltakozólag ütötte fel fejét; paraszt természete irtózott az öngyilkosságtól. Szervezete sokkal keményebb, sokkal rendezettebb volt, hogysen az idegesség oly beteges kitörésének adhatott volna helyet, mely önkéntes halálba kergeti az embereket. Összeborzadva fordított hátat a sötéten hullámzó csábos folyamnak.

A harmadik év vége felé atyjának halálhíre hazaszólitotta. Az öreget váratlan egyszerre érte utól a halál; teljes eszméleténél volt utolsó perczig s nem bocsátotta ki utolsó perczig körmei közül sem a kis házikót, sem azt a néhány darab földet, melyre oly nehezen lestek évek óta idősebb gyermekei. Az egész atyai örökség, melynek negyedrészen Mihály is tulajdonosa lón, össze-vissza öt vagy hat lánccz földből s abból a szerény lakból állt, melyben felnövekedett. A testvérek nem tudván kiegyezni az osztálynál, az egész sovány örökség árverés alá került. Mihály félretett pénzecskéiből magához váltotta a házat, meggondolva, hogy egykor talán boldog lesz, ha meghuzhatja magát benne, mint a nyul, mely mindig visszatér vaczkához. Mielőtt visszatért volna falujából, még egyszer bejárta a halmokat és völgyeket, melyeken oly gyakran bolyongott gyermekkorában. Antaeus vissza nyerte erejét, valahányszor lábai a földet - szülő anyját - érinték. Mihály is egyszerre a régi erélyt érezte magában duzzadni, midőn lábai alatt a szántó földek barázdái ropogtak. Abban a perczben, hogy egy darab földön ment át, melyen két földmivelő ember dolgozott, egy pacsirta repült fel a tavaszi légbe s kezdett csicseregni.

»Szegény kis pacsirta, hogy énekel!« kiáltott fel az egyik szántóvető, fölemelve fejét s szemeivel kísérve a mind magasabbra-magasabbra szálló pacsirtát. E váratlan megjegyzés rendkívül meghatotta Mihályt; úgy tetszett, mintha saját gondolatainak viszhangja lett volna. E pacsirta-dal, mely annyiszor csengett hajdan füleibe s melyet most évek óta először hallott megint, édes meglepetést okozott neki. Sötét lelkületének, reménytelen kétségbeesésének, virradása közepett, mintegy elcsodálkozott azon, hogy lelkesítő, vig dal is van még a világon. A babonás hit némi homályos derengése még megmaradt szívében, emlékeztetve paraszt

származására s most úgy érezte, mintha ebben az éneklő pacsirtában az ő ifjúsága volna megtestesülve. Mint szerencsés előjelt, úgy zárta szívébe a légi dal benyomását.

Visszatérte után, egy egész napot töltve el Párisban dolgai rendezésével, a balparti vasutra ült, hogy haza menjen Sévres-be s mivel szép idő volt, a kocsí tetején foglalt helyet. Clamart és Meudon között, két, a háta mögött ülő utazó beszélgetése ébresztette föl figyelmét, kik oly hangosan cserélték ki eszméiket, hogy még a vonat zakatolását is tulkiáltották.

- Kedves Lechantre ur, mondá az egyik oktató hangon, szükséges, hogy Horác szavai szerint, »mindenki beérje egy tál zöldséggel« s ha, mint Montaigne igen helyesen jegyzi meg, »az étkezés az élet egyik fontos cselekménye«...

- Montaigne!... szakítá félbe a másik, kicsinylőleg vonva vállat, könyve az önzők és aggok számára van írva. Már én, a míg csak jó fogaim megvannak, többre becsülök egy rostélyost egy tál zöld babnál.

- A hussal való táplálkozás az agyvelő elzsírosodását vonja maga után s vérdugulást idéz elő.

- Az nekem mindegy, még beteg is inkább vagyok, csak ehessen, a mit tetszik.

- Ez gyermekes okoskodás s azt mindjárt be is bizonyítom: a légenyirtóanyagok túlösszehalmozódása az emberi szervezetben...

- Lárifári! ne vesztesse az idejét; mihelyt nekem valamit bizonyítani akarnak, oda sem hallgatok.

- Kedves Lechantre ur, ön maga a megtestesült érzékiség!

- Meghiszem, és büszke is vagyok rá!... Ugyan mit is érne az élet a látás, a szaglás és az érzés élvezetei nélkül? Ezt nevezem én a létezés ünnepének; miért rontanók meg azt orvosi rendelvevényekkel és rideg okoskodásokkal?

- Bocsánat, kedves barátom, de lehet-e szebb, lélekemelőbb föladat, mint öntudatára vezetni az embereket annak, hogy az emberiség jobb jövőjének szép reménye egyedül a növényi táplálkozás nagy eszméjén nyugszik?

- Pihá! kérde csak meg a hugaitól, hogy minő véleménynyel vannak az ön rendszeréről?

- A hugaim?... felelt a másik, nem tudom, hogy panaszkodnának.

- Nem ám, mert tartózkodó, engedelmes gyerekek... De én megjósolhatok előre is annyit, hogy ha még sokáig folytatja velök ezt az életet, olyan vérszegénységet kapnak, hogy... az pedig szülőanyja minden ideg-betegségnek...

A hogy a beszélgetés élénkült, Mihály mind jobban figyelt oda. Ugy rémlett neki, mintha az egyik hangot már hallotta volna életében valahol. Visszafordult, hogy közelebről vizsgálja meg a növényi táplálkozás bajnokát. De nem látott egyebet, mint egy széles, kissé kidomborodott hátat, nagy karimájú posztókalappal borított fejet, melyről hosszú, csaknem fehér hajfürtök meglehetősen kuszáltan fityegtek le a kabát gallérára. A másik utitársat ellenkezőleg szemben láthatta: sovány, eleven alak, madár arczéllel, vigan sugárzó szemekkel s az ingyencz-re valló szájjal a rövidre nyírt bajusz alatt; rendkívül izgékony arczkifejezését, taglejtéseiben az a bizonyos kifejezésteljes elevenesség egészítette ki, mely a művészeket egyáltalában s a festőket különösen is jellemzi.

A vonat megállt Bellevue-ben, s mivel a két utas egyidejűleg szállt ki Mihálylyal, ez utóbbi, mindinkább meglevén győződve, hogy valami régi ismerősével van dolga, sietette lépteit, hogy azokat kövesse. A két utas a Nagy-utcza felé tartott; a fiatalabbik elől ment s a tájképfestők sajátos modorában jártatta körül szemeit s mozgatta fejét; a még jó erőben levő öregebbik, valamivel lassabban követte. Mihálynak úgy tetszett, mintha tours-vidéki emlékek

ujjulnának meg lelkében. Semmi kétség többé: az öregebbik utas nem volt senki más, mint a Grandiére-utczai szomszéd s gyorsan, mint a föl pattant rugó, elhatározva magát, megszólította az öreget:

- Ha nem csalódom, kérdé, Jouzeau urhoz van szerencsém?

A jó öreg, zavarba jöve egy kissé a váratlan megszólításra, megállott s fürkésző szemeket vetve az idegenre:

- Igen, uram, felelt, de nekem nincs szerencsém... De mégis... Lássam csak! Megvan! Az ám! Ön Verneuil Mihály?

- Eltalálta, uram, szólt Mihály. Hát annyira megváltoztam volna?

- Nem mondhatnám, kedves barátom, nem mondhatom, de nagyon gyöngék a szemeim... Mióta nem láttuk egymást, nyolcz egész év telt el, s ez ilyen öreg embernél sokat tesz... Különben az igazat megvallva, önön is meglátszik az idők nyoma... Soványabb mint előbb volt s szakállában már jelentkezik imitt-amott egy-egy ezüst szál... Csak nem volt beteg?

- Nem, felelt röviden Mihály; nem édes Jouzeau bácsi... S ön még mindig tanárkodik?

- Nyugalmaztattam magamat, vagy igazabban szólva, nyugalmaztak... Az 1871-ki események nekem is megadták a kegyelemdöfést.

A Jouzeau ur utitársa, miután egyszer visszafordult s látta, hogy a jó öreg beszélgetésbe van elegyedve az idegennel, nem akarta őket zavarni s tovább állt. A két régi szomszéd egymaga maradt a Nagy-utca közepén.

- Elképzelheti, folytatá a számtan nyugalmazott tanára, hogy szerény nyugdíjamból bajosan tudtam volna megélni... Ha az embernek három fiatal leányt kell fölnevelni, egy nagy irodalmi munkát bevégezni, akkor bizony bővebb jövedelem-forrásokkal kell rendelkeznie... Ezért költöztem Párisba s alkalmazást nyertem mint könyvvezető, egy könyvkereskedésben, hol azon felül még a correctura is reám van bízva... Így valahogy csak kijövök s szállást magamnak itt künn vettem, egészségi szempontból s mert kevesebbe is kerül.

- Hugai már nagyra nőttek az óta?

- Bizony megnőttek azok... A legidősebb, Zsuzsika, vagy a mint most hívják, Susanne, ma-holnap huszonnégy éves s Gabriella, a legkisebb is már tizenhét. Ha szerencsétlen fog házamnál, Verneuil ur, meglátja őket s egyuttal meggyőződést is szerezhet magának nevelési rendszerem sikeres eredményéről, melynek a leányok ritka érdekes példányai... Különösen a két fiatalabbat értem, mert Susanne egy kissé igen későn lett befogva s makacskodott... A jelenségek külszinének felületes ingere egészen kizökkentette a rendes kerékvágásból; a festészetre adta magát s némi sikert mutat is fel... De nem ezt vártam volna én tőle... Hagyjuk ezt, beszéljünk önről; mennyire örvendek, hogy újból találkoztunk... Tours-ban tartózkodása utolsó idejében egészen szétváltak volt utaink... Ha nem csalódom, azóta fényes pályát futott meg... Bocsánat, hogy nem vagyok eléggé tájékozva működése felől, de tanulmányaim teljesen elfoglaltak s lapokat nem olvasok.

Mihály arcza elkomorult.

- Én is, mint ön, felelt röviden, odahagytam tanári széket, s most magán-növeldeknél vagyok elfoglalva.

- Mit hallok? S itt lakik talán Bellevue-ben?

- Nem épen... De közel ide, Sévres-ben, a régi porcellán-gyár mellett.

- Bravo! hisz akkor csaknem szomszédok vagyunk... De most jut eszembe, ön házas, családos...

- Csak egyedül vagyok, felelt Mihály mind sötétebb arczczal.

Jouzeau bácsi észrevette, mily sötét kifejezést öltöttek régi collegája arczvonásai s félénken tette hozzá: - Egyedül! csak nem vesztette el kedves nejét?...

- De bizony! felelt szárazon Mihály, hogy véget vessen a kérdezősködésnek.

- Ah! mormogta fogai közt a derék ember, aztán elhallgatott... Mihály komor arcza, száraz felelete kíváncsi kérdezősködéseinek bő forrását egyszerre bedugta. Őszintén megbánta, hogy kiméletlen ujjal nyult a még vérző sebbe s szivből jövő részvétellel tekintett Mihályra.

- Bocsánat, hebegte, bocsánat! legyen meggyőződve őszinte részvétem felől... A folytatás torkán akadt.

Néhány perczig szó nélkül haladtak egymás mellett. Mikor aztán elértek a Binette-utczába, Jouzeau ur megállott egy kis ház előtt, melyet az utczától udvar és vadszőlővel befuttatott kerítés választott el.

- Itt van a lakásom, mondá; nem sokkal nagyobb, mint az, a melyet Tours-ban laktam, épen olyan, a melyet Horatius kíván:

Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquae fons.

nem jönne be egy perczre hozzánk?

De Mihályt már ismét utólérte embergyülölő ösztöne s szárazon felelt:

- Köszönöm! Aztán hátat fordított Jouzeau urnak s Sévres irányában eltűnt.

XV.

Reggeli hét óra. A Binette-utczai kis ház kertre néző földszinti két ablakára rézsutosan süt a nap, bevilágítva a Jouzeau ur hugainak tanuló szobájába. A falakat térképek, könyves állványok, közbe-közbe egy-egy gipsz-öntvény fedi, a háttérben egy rozzant zongora; e mellett emelvény, melyen e perczben Jouzeau ur áll, kezében krétával, egy számtani föl-
adatokkal és mértani alakzatokkal tele irt fekete tábla előtt; a szoba közepén négyszögű asztal, azon földgömb, jobbról-balról a két fiatalabb leány, Zsofka és Briella, borzasan, tintás ujjal, ásítva jegyezgetnek az előttük fekvő papírra. Az ablak mellett Susanne, vászna előtt, ecsettel kezében, fest egy piros és fehér virágokból kötött csokrot.

Susanne huszonnegyedik évébe lép. Alakját sarkig érő szürke vászonfelöltő fedi s bajos volna azt hinni róla, hogy szép. Ellenkezőleg, a kik a szabályos vonásokat, a fehér és rózsás arcokat szeretik, aligha rutnak nem tartják. Középtermetű, szikár alakja teljesen hijjával van az üdeségnek; kiálló állkapcsai és arczsontjai, rövid és kissé felhajlott orra, arcának inkább erélyes, mint bájos kifejezést adnak. Világos barna szemeiből bensőség sugárzik ki; rövidre vágott kondor hajjal körített szögletes homloka akaraterőt és értelmet árul el. Ajkain gyermekded mosoly, félig nyitott szájából apró sűrű fogsor fehérlik ki s ha beszél, ezüstösen csengő hangja mint fülbemászó zene üti meg a fület. Főleg e mosoly s ez a hang képezik e különös egyéniség feltűnő érdekességét. Egészen véve bűverővel hat, de a varázs egészen független a formák tisztaságától; valami olyas vonzerőt gyakorol, mint Holbein arczképei, melyeknél a gondolat mélysége feledteti a minta rutságát.

A két fiatalabb nővér, Gabriella és Zsófia, csinosabb vonásokkal dicsekedhetnek, de ezeken is meglátszik a beteges sápadtság és romboló nyomai a tulságba vitt otthonülő életnek s annak a táplálkozási rendszernek, amely oly nagyon elütő egy tizenhatsz-husz éves leány igényeitől. Briella az ő borzas fejével és csontos tagjával épen olyan, mint egy pajkos siheder; Zsofka jobb növésű, ábrándos, majdnem buskomor alak. Mindkettőn meglátszik, hogy nagy terhőkre van a Jouzeau bácsi által gyöngye vállakra rakott rengeteg tudomány-podgyász.

- Elég is lesz mára, szólalt meg a jó öreg, mialatt a kezében levő szivacsral letörülte a tábláról a mértani rajzokat; holnap az éjnap egyenlőség elméletét fogjuk tanulmányozni. Mielőtt azonban egészen végeznénk, óhajtanék tudományos előadásomhoz némely erkölcs-megjegyzéseket csatolni. És e részben nemcsak Briellához és Zsofkához, de te hozzád is kívánok fordulni, kedves Susanne-om, tevé hozzá Jouzeau ur emeltebb hangon. - Tudjátok, gyermekeim, hogy rendszeremben minden egyensúlyban, összhangban van; a tudomány támogatatik az erkölcsiség által, az anyag nem egyéb, mint a szellem kisugárzása. És így, valamint az anyagi világ és erkölcsi világ között folytonos és meg nem szünő közlekedés áll fenn: szeretném, ha köztünk is mindennapi együttbuvárkodásunk közössége a tudomány mezején, a kölcsönös bizalmat és a gondolatok közösségét idézné elő. Akaratom előtt mindig engedelmesen meghajoltatok, de én többet szeretnék: leplezetlenül őszinte nézeteteket óhajtanám ismerni nevelési rendszerem felől, melynek jótéteményéből ti részesültetek legelőbb. Közljétek tehát ez iránt legbensőbb gondolataitokat s ha alapos észrevételeitek vannak, szívesen meghallgatom.

A három fiatal leány felemeli fejét s meglepetve néz a derék emberre, de nem mondhatni, hogy okos szemeikben valami nagy bizalom mutatkoznék. Briella tenyere mögött gunyosan huzza el száját s Susanne-ra kacsint, ki maga részéről teljesen közönyös marad, míg Zsofka ég a vágytól: kibeszélni magát, de másfelől félve, hogy lehurrogatják, gondolkozik s a bölcs mondása szerint kétszer forgatja meg nyelvét a szájában, mielőtt hozzá kezdene.

- Miért nem feleltek? kérde Jouzeau ur. Értem... a nemetekkel járó természetes tartózkodás és félénkség nem engedi, hogy gondolataitokat élő szóval adjátok elő. Ez azonban ne legyen akadály, tegyétek hát mindhárman papírra véleményteket. Figyelemmel fogom bizalmas közléseiteket olvasni s netaláni tévedéseitek iránt felvilágosítást fogtok nyerni. Ezen az uton fogjuk elérni azt az erkölcsi összhangot, melynek a családban, úgy mint a társadalomban egyaránt létezni kell. Most mennem kell irodámba. Ma este tehát gyermekeim! ma este!

Erre az öreg homlokon csókolta mind a három leányt, kezébe vette botját és kalapját. Pár percz múlva az udvari kavics már recseg apró lépései alatt és a rácsos kapu nyikorgása hallatszik. Jouzeau ur megy, már elment.

- Valahára! kiált föl Briella. A mennyezethez vágva V i l á g r a j z -át, végre szabadok vagyunk!

- Igen, sóhajt fel Zsofka, kétségbeesetten mélyesztve kezét borzas hajába, igen szabadságunkban áll, legjobb belátásunk és tetszésünk szerint unni magunkat.

Briella megint felveszi könyvét s táblájára nagyot ütve az öklével:

- Szeretném, mond, ha az, a ki feltalálta a világrajzot, ennek a rongy firkáának a helyén volna, hogy beüssem a koponyáját.

- Minő élet, nagy isten! kezdi megint a másik ásitva; még csak árnya sincs valami szórazkodatónak!... Nem ülhetek az ablaknál, egész délutánokat annyit sem látok, mint az ujjam!

- De ugyan mit is akarsz látni? kérdi Susanne, kissé hátradőlve, hogy festése hatását jobban lássa.

- Mit tudom én? Mindig abban reménykedem, hogy valami szép ismeretlen megy el ablakom előtt, s megpillantva engemet, fogoly herczegnőnek tart s belém szeret.

- S kötélhágcson fölmászva ablakodig, megszabadít fogságodból, egészíti ki Briella. A mi engem illet, magam sem idegenkedném egy kis szöktetéstől.

- Briella! szakítja félbe feddőleg Susanne, mily meggondolatlanok vagytok mindketten!

- Oh persze, te bölcsesség kisasszony, felel vissza durczásan Zsofka, könnyü neked bölcselkedni. Hiszem, hogy nem sokat törődöl a dolgokkal, kivált mióta ezerkétszáz frankot keresel a rajztanítással. Te ki és bejársz, mikor épen kedved tartja s téged nem ölnek ezekkel az átkozott egészszeti és különzeti számolásokkal. Persze, hogy így könnyü elviselni a mások baját.

- Susanne egészen levette a kezét rólunk! kiált fel Briella.

- Susanne az önzés maga!

- Ti meg mindketten hálátlanok vagytok, felel a legidősb, félretéve ecsetét és festéktartóját; nem is érdemlitek meg, hogy az ember veletek foglalkozzék. Épen akkor halmoztok el sértésekkel, mikor egy meglepetést készítettem számotokra.

- Meglepetést? Lássuk a meglepetést! Kiált mindkét leány, két oldalról fogva idősebb nővérüket.

- Ide nézzetek! egy hete már, hogy félreteszem azt a pénzt, amit az omnibusra kapok a bácsikától s tegnap meggondolva, hogy mára ismét csak zöld saláta meg főtt burgonya jut részetekbe, vettem egy szép darab vesepecsenyét s hazahoztam nektek titokban festékszelenczémben.

- Susanne! te csókolni való vagy. Kiáltottak egyszerre, Zsofka és Briella s a nyakába ugrának Susannenak.

- No csak ne fojtsatok meg, szólt fuldokolva Susanne; beszéljünk komolyan. Hogy gondolkoztok a ma reggeli beszélgetésről és föladról? Mit akarhat Jouzeau bácsi azzal, hogy véleményünket kéri nevelési rendszere felől?

- Mit? megint csak egy új mód, hogy még jobban unjuk magunkat.

- Azt akarja, hogy mi legyünk a hiányzó közönség is s dicséretekkel halmozzuk el rendszerét. Én rögtön kitaláltam, teszi hozzám diadalmasan Zsofka; de tudom istenem, nem teszi az ablakba, a mit én felelek neki!

- S te irni fogsz?

- Persze hogy írok!

- Én is, nyilatkozik Briella, fenyegetőleg emelve öklét a táblára, felhasználom az alkalmat, mindent kitalálok neki, a mi szivemen fekszik!

Este aztán, mikor a burgonyából és rizsből álló soványos vacsora véget ért s a három testvér gyertyával kezében, egymásután odalépett Jouzeau bácsihoz, hogy megkapja a hagyományos csókot, legelőbb Briella vett ki zsebéből egy már összegyűrt levelet s azt a bácsika kezébe csusztatva:

- Ime, kedves bácsikám, szerény nézeteim! susogja halkán s eltűnik. Zsofka ábrándos magatartással lép elő; finom, hajtott zöld levélkét von elő kebeléből, színpadias taglejtéssel nyújtja át bátyjának és ünnepélyes hangon kezdi: - Parancsoltál velem bátyám; itt van véleményem letéve a levélkébe. Kérlek olvasd figyelemmel.

- Jól van, gyermekeim, jól van, mormogja meglegedetten fogai közt a derék öreg, mialatt zsebébe dugja a két levelet.

Hátra van Susanne, félre vonja az öreget s édesen csengő hangjával szelidítve arcza komoly kifejezését:

- Kedves bátyám, szól, az a két mihaszna gyerek elég pajkos arra, hogy - okom van tartani tőle - mi minden szörnyüséget összefirkálhattak. Miután elolvastad leveleiket, légy olyan jó és vedd figyelmedbe az enyémet is, melyben megkísérlettem azzal a tisztelettel adni elő nézeteimet, melylyel irányodban mindnyájan tartozunk.

Jouzeau ur kissé meghökkenve néz reá s a más kettőhöz gyurja a harmadik levelet is. Mikor aztán egyedül van hálósobájában, orrára teszi szemüvegét s kibontja legelőbb is a Briella levelét, mely következőkép hangzik:

»- Kedves bácsikám! Ha már őszintén szabad beszélnem, be kell vallanom, hogy nevelési rendszere halálosan unalmas; a társadalmi pyramis lidércnyomásként nehezedik reám, a növényi táplálkozás hascsikarást okoz nekem, s az algebra és a csillagászat iránt teljesen közömbös vagyok és hogy egy akkorácska kis férjet, mint az ujjam, szívesebben vennék mindennél... Bácsikám, engem talán ostobának fog tartani, de annyit el kell ismernie, hogy egész nyíltan adtam elő nézetemet s így meg is fog bocsátani tisztelő hugának,

Gabriellenek.«

- Arczátlan kölyök! dünnyög magában Jouzeau ur, mialatt összegyűri a tiszteletlen levelet; ez előtt semmi sem szent!... Szerencsére a más kettőnek több az esze. Lássuk, mit ír Zsofka.

A Zsofka levele finom, tengerzöld papírra, szépen megdőlt betűvel írva, már hosszabb és főleg érzelmesebb.

»Nem tudom, kedves bácsikám, mit irtak neked nővéreim; én számot vetettem magammal és ime az eredmény. Minél többet gondolkozom a tárgyról, annál erősebben meg vagyok győződve, hogy életmódunk teljességgel és tökéletesen ellenkezik vágyaimmal és hajlamaimmal. A tudományok mivelése sem szívem érzelmességét, sem képzelmi erőmet nem elégíti ki. Hajlamaim nem a tanítói pályára, hanem a házi életre ösztönöznek. Ugy hiszem, bőségesen eleget tudok már arra, hogy boldoggá tudjak tenni valakit, a ki kész volna feleségül venni. És így, kedves bátyám, ha nem akarja, hogy az unalomnak essem szánandó áldozatául, nagyon kell kérnem, minél előbb gondoskodjék férjhezadásomról. Szegény vagyok, igaz, de nem leszek válogatós. Mindenre kész vagyok, csak ne kelljen tovább is e prózai légkörben senyvednem, melyben érzem, mint hervadnak napról-napra ifjui bájaim! Kétségbeesett és türelmetlen huga - Zsófia.«

- Ez is! kiált föl a jó ember, dühösen tépve darabokra a levelet; de miféle gyalázatos vágy is érte utól mindkettőjüket!

Most a Susanne levelét bontja ki s a kezdettel meg van elégedve:

»Kedves bátyám! Hugaim és én is a világ legháládatlanabb teremtményei lennénk, ha hálás szívvel nem ismernők el mind azt a jóságot és áldozatkészséget, melyet nevelésünk körül tapasztaltunk. Ne vegye hát rossz néven, ha őszintén kívánom tolmácsolni nézeteimet s ne vádolja szívemet, mely örökre hálásan fog dobogni bácsikámért. Távol legyen tőlem nevelési rendszerét bírálni akarni, csak annyit kívánok reá megjegyezni, hogy az jó lehet a fiuk számára, de leányoknak nem való, és tartok tőle, hogy ez esetben nem is fogja ama fényes eredményeket felmutatni, melyeket bácsikám talán vár. Nem magamról szólok; nekem megengedett, hogy hajlamaimat kövessem, de figyelemmel kísérem hugaimat, s úgy tapasztalom, hogy a reájok erőszakolt életmód sem egészségüknek, sem kedélyviláguknak javára nem válik. Még nagyon gyermekesek, nagyon meggondolatlanok és rettegnem kell, nehogy a helyzet kényszerűsége valamely jóvátehetetlen lépésre vezesse őket. Kérem azért kedves bátyám, engedje, hogy egy kissé szabadabban lélekzeljenek. Azt hiszem, hogy itt az ideje, hogy ne tekintessenek többé gyermekeleányoknak, hanem vágyaik és természetes hajlamaik is némileg számbavétessenek. - Bocsásson meg, kedves bátyám, hogy ily leplezetlenül adtam elé nézeteimet s fogadja hálás tiszteletem és változatlan szeretetem őszinte kifejezését, melylyel vagyok stb.

Susanne.«

- Még ez is! mormogja fogai közt Jouzeau ur, miközben arcza, amint a levél olvasásában haladt, mind sötétebb lett; - még ez is! Nem tudom, hová legyek bámulatomban!... Látott az ember valaha ehhez fogható esztelenséget?... Igazán szép köszönet, hogy bölcsőjük óta, mint az anya tejét, úgy csepegtettem beléjük tudományom gyöngyszemeit...

Reményvesztetten fekszik le ágyába s a hosszas hanykolódás után nagysokára alszik el.

Másnap kora reggel már a tanuló-szobában van a három nővér, szorongó szívvel várva a bácsi válaszára. Hanem azért látszólag erősen tartják magukat. Susanne festékeit keveri, Briella és Zsófia a tanuló asztalnál ülnek s nagy figyelemmel lapoznak jegyzeteikben. Most apró kopogó léptek zaja hallatszik a folyosón, aztán egy adag száraz köhögés, végre felnyílik az ajtó, az egykori tanár belép és nem is viszonzva hugai jó reggel-kívánásait, fölmegegy a tábla előtti emelvényre. Mind a három leány lopva néz reá, fehér haja, mint szomorufűz lombjai borul kabátja gallérára; arcán a félreismert lángész fájdalomteljes kifejezése ül, de szemeiből a meggyőződés makacsságának lángja sugárzik ki.

- Kisasszonyaim, kezdi, olvastam leveleiket... Bárha panaszaik előadásában a modor nem egy helyett sértő volt, mindamellett őszinteségüket jónéven vettem... »Ne áltasd soha önmagad hazugsággal,« ez doctrinánknak első szabálya... És őszintén el kell ismernem, hogy nézeteik leplezetlen előadásával félreismerhetlenül föltárták előttem kedélyvilágukat. Az eredmény nem nagyon hizelgő reám nézve, mélyen megsomoritott, de legkevésbé sem rendítette meg hitemet... Közös sorsa az a nagy ujitóknak, hogy félreismertetnek még tanítványaik által is. Jézust háromszor tagadta meg Péter apostol... Az élém terjesztett óhajok pusztán csak az érzéki vágyak mulékony fellobbanásából származhattak; mindamellett is a lehetőség határai között figyelemre fognak méltattatni, de meggyőződésem, hogy a tapasztalás önként visszavezetne a mindenek fölött diadalmaskodó igazság rendes útjára... És most, midőn e tárgyat teljesen kimerítettük, foglalkozunk komolyabb dolgokkal és térjünk vissza kedvelt tanulmányainkhoz... Mint tegnap is láttuk, midőn a nappálya egy vonalba esik az egyenlítővel: ama csodálatos természeti tünemény áll elő, a melyet éj-napegyenlőségnek nevezünk.

S a számok, a fehér vonalak, a képletek mint a záporosó úgy ellepék ismét a fekete táblát, mialatt Zsofka csak nagy megerőltetéssel bírja visszafajtani bosszusága kitörését, Briella pedig olyasvalamit morzsol a fogai közt, a mi nagyon hasonlít a »vén kazuár« nem nagyon megtisztelő czimhez.

.....

Néhány nappal ez esemény után Jouzeau ur ebédutáni sétáját egész a saint-cloud-i kertig terjesztve ki, egy idegen férfival tért vissza, a kit keresett udvariassággal vezetett be abba a szűk szentélybe, a mit ő könyvtárának nevezett. Zsófia, mint rendesen, az ablakon nézegetett ki, azonnal leszaladt a tanuló szobába, a hol Susanne az esti szürkület elhaló világánál olvasott, míg Briella könyv nélkül játszott a zongorán Métra egy keringőjét.

- Gyermek! kiáltott, gondosan betéve maga után az ajtót; nagy ujság! A bácsika egy látogatóval jött haza.

- Fiatal? kérde Briella, hátra fordulva székén.

- Meglehetősen...

- Szép?

- Nem láthattam jól, de kinézése előkelő.

- Bizonyosan, gunyolódék Susanne, ez lesz a mesebeli herczeg, a ki beléd szeretett s most kezedet kéri meg...

- A könyvtárban vannak, folytatá Zsofka, hallgatódzva; hallszik, hogy beszélgetnek... Csitt! mintha távoznának... Ily hamar?

- Ha kinyitnók egy kissé az ajtót, hogy lássuk azt az érdekes emberkerülőt, szólt hevesen Briella, míg az ajtóhoz rohant.

Már a kilincsen volt a keze, midőn végre Susanne is fölkelt és megfogta a karját.

- Briella! szólt szigorú hangon, viseld magad illendően!

Ott álltak mind a hárman egy csoportban az ajtó mellett, kíváncsian nyujtva előre fejüket, hogy jobban hallják a beszélgetők hangját, midőn egyszerre magától felnyílt az ajtó s a hallgatódzáson kapott leányok meghökkenve hátráltak s látták belépni Jouzeau urat a titokzatos idegennel, a ki nem volt más, mint Verneuil Mihály.

- Kedveseim, kezdé, miután szigorúan feddő tekintetet vetett hugaira, itt bemutatom nektek Verneuil urat, régi ösmerősünket, ki itt is, mint Toursban, szomszédunkban lakik, Verneuil ur oly szives és ide ígérkezett egy csésze theára... Zsofka gyujtsd meg a lámpát, míg Gabriella a theát fogja elkészíteni, - foglaljon helyet kedves barátom s tekintse magát egészen otthon.

Miután a lámpát meggyújtották, Mihály gyorsan körüljártatta szemeit a szobában. A tanterem most is csaknem úgy nézett ki, mint hajdan a Grandiére-utczában. Ugyanaz a fekete tábla, azok a szalmaszékek, a falakon a földabroszok és képek épen úgy elhelyezve; egyetlen butordarab sem volt, a mire rá ne ismert volna. Az ablakba helyezett virágok is, a mint lombos ágaikkal benyultak a szobába, a tours-i lakásra emlékeztettek, melynek ablakai szintén a kertre néztek volt. Egy kis képzelődéssel, Mihály azt hihette volna, hogy ismét a szép Tours vidéken van. Csak a lányok változtak. Verneuil szeme azonnal Susanne-on akadt meg, kinek, mialatt előre hajolt, hogy a lámpa csavarját megigazítsa, arcza teljes megvilágításban fordult feléje. Meglepetve szemlélte a szabálytalanságában oly érdekes arcot s a szemeket, melyekből oly mély gondolatok sugárzottak ki. E perczen Susanne fölemelte fejét; tekintete találkozott Mihálynak fürkésző szemeivel s halvány arcját könnyű pir futotta el.

- Ez itt a legidősebb, Suzanne, kezdé újra Jouzeau ur, hogy megtörje a kellemetlen csendet; mint már említettem, festészettel foglalkozik s egy műve ki is volt állítva a »Salon«-ban.

Mihály valami bókformát morzsolt le fogai közt s a kép tárgya után tudakozódott.

- Egyszerűen a nővéreim s magam arczképe, felel a fiatal lány. Nem lévén pénzem, hogy idegen mintákat fizessek, hugaimat vettem le; lekönyökölve olvasnak e mellett az asztal mellett s háttérül a kívülről megvilágított ablak szolgál; én magam álló helyzetben vagyok levéve, ecsettel kezemben, a mint épen festem a képet s arczom félig feléjük van fordulva... Mint látszik, a tárgy nagyon igénytelen.

- A művészetben, jegyzé meg Mihály, az egyszerű tárgyak jellemzése jár a legnagyobb nehézséggel, de aztán ha kivitelük sikerül, oly belbecscsel birnak, mely külső támogatásra nem szorul.

Susanne helyeslő fejmozdulattal kísért e szavakat; e nyílt, mélyre ható, fürkésző tekintet zavarba hozta Mihályt. Ugy rémlett előtte, hogy a fiatal leány szuró szemei legrejtettebb bensejébe hatolnak be s életének odatemetett keserves tapasztalatait fedezik fel. Gyors mozdulattal fordult a nyitott ablakhoz, melyen át, a csillagos háttértől élesen kiválva, a kert fáinak sötét lombjai bólingattak.

- Mily szép kertjök van, szólt Jouzeau urhoz.

- Kicsiny, de kellemes... különösen szép kilátás nyílik a kert végén levő terasse-ról a Szajna völgyére... Susanne vezesd oda Verneuil urat, míg én asztalt és székeket vitetek ki a lépcső elé... Az idő szép s kint a szabadban theázhatunk.

Mihály követte Susanne-t, ki hallgatagon kalauzolta a tekervényes kerti utakon egy csigadombig, melynek tetején egyszerű fapad állt. E pontról, a körös-körül elterjedő kerti lakokon túl, a sötét távolban, a köddel borított Szajna partjain, felséges kilátás nyílt az esti világítás ezerszeres fényében uszó Párisra. A párisi élet e tündéries ragyogványa fájdalmas emlékeket idézett föl Mihály szívében s elfordította fejét a vakító látványtól s érdekléssel vizsgálta ismét a fiatal lány feltűnő vonásait, s az éj sötétében fénylő szemeit.

- A kilátás itt sokkal messzebbre terjed, mint toursi kertünkéből, nemde? kérdé ez, hogy megszakítsa a nyomasztó csendet.

- Hogyan, kisasszony, kegyed még emlékszik arra? Pedig ugyancsak kicsiny volt még akkor.

- Nem oly nagyon, felelt a lány, mosolyogva, már tizennegyedik évemben jártam. Tisztán emlékszem, hogy láttam önt házuknál s hogy felolvasásán jelen voltam.

- Ah! mormogá fogai közt Mihály, míg gyorsan visszafelé indult... Nem szívesen emlékezett e felolvasásra: életének legfájóbb emlékei e napra voltak visszavezethetők. Szótlan haladtak egy darabig egymás mellett, a jázmin-illattal terhelt kerti bokrok között.

- Nem is sejti ön, kezdé újra Susanne, míg mellette haladt a kerti uton s ruhája suhogva huzódott végig a bokrok ágain; nem is sejti ön, hogy felolvasása tett legelőször figyelmessé a tours-vidéki tájak szépségeire s így önnek köszönhetem azt is, hogy a festészetre adtam magamat... Önnek szava ébresztette fel bennem a művészet utáni rajongás legelső szikráját.

Mihály meglepetve hallgatta a fiatal leányt; hangjának tiszta, ezüstös csengése oly bűbájosan rezgett füleibe, oly rokonszenves, oly andalító hatással volt kedélyére, mint női hang még soha... Jouzeau ur rögtönös megjelenése félbeszakította a csendet.

- Nos, hogy tetszik a kilátás? kérdé jókedvűleg - ott a terrasse-on, szemben a nagy Babylon örökös nyüzsgésével, ott elmélkedem magamban, nagy munkám felől, mely világgá bocsátandja nevelési rendszerem alaptételeit!... De most jerünk, a thea vár s mialatt azt csöndesen szürcsölgetjük, Briella és Zsofka egy kis zenével fognak szórakoztatni. Bár a zene maga a megtestesült érzéki élvezet, mégis megengedhetőnek tartottam e különben ártatlan mulatságot.

A thea már ki volt töltve a tanuló szoba ablakai alá helyezett asztalon s Mihály helyet foglalt a jó öreg és hugai között, arczczal a csöndbe merült kert felé fordulva; de alig hajtotta fel az öreg csészéjének tartalmát, már ismét egyedül hagyta őket. Ez a kis emberke egy perczig sem tudott helytt ülni; örökös izgatottságban levő idegei, eszméinek soha nem szünő hullámozása, nem hagytak nyugtot neki s szünetlen mozognia kellett.

- Vajas kenyeret készítettem a theához, kezdé Susanne, teli tányérral kínálva vendégét, úgy hiszem, még most is nagy kedvelője.

- Hogyan! kegyed emlékszik, mennyire szerettem egykor a vajas kenyeret?

- Egészen tisztán emlékszem... A gyermek elméjét sokszor a legjelentéktelenebb dolgok ragadják meg s eszembe jutott, mily mohón evett meg ön Toursban minden vajfélét, ha nálunk volt theázni. Briella és Zsofka el is nevezték a vaj-faló bácsinak.

Mindketten jóízűen nevettek. Évek teltek el azóta, hogy Mihály ily tele szivből, első ifjusága gondtalanságával nevetett.

Egészen megifjodva érezte magát. A virágillattól terhes kerti lég, a csillagos ég ragyogása, Susanne hangjának zeneszerű csengése, az éj sötétében égő szemek, mindez szívében ama boldog órák édes emlékét keltette föl, midőn az élet még telve volt reményekkel, varázsszával, mint a regebéli kert, melynek ajtai zárva vannak a földi halandók ittas szemei előtt.

Benn a szobában, Briella a zongorán kísérte Zsofka frissen csengő, bár kissé még éles hangját, melylyel egy XVI. századbéli népdalt énekelt:

Szeress, pásztor leányka,
S viszont szeretlek én;
Legyen hű szived lángja
És hived leszek én.
Szeretni édes ám,
Óh! édes ám,
A szép május haván!

- Ah! a bájos Tours-vidék, sóhajtott fel Mihály, mily messze van innen!... Miért nem lehet visszatérni a multra? Ah! mennyire kíváncszom vissza azokra a szép időkre, midőn még bátyjánál theáztam a Grandière-utca kis kertjében!

- E vágya teljesülhet itt is, felelt mosolyogva Susanne, miután, mint akkor, megint szomszédok vagyunk.

Mihály fölemelte fejét s tekintete ismét találkozott a fiatal leány mélykifejezésű szemeivel.

- Köszönöm, mondá, különös elfogódást érezve keblében.

A saint-cloud-i torony óra tizet ütött, Mihály felállott s bucsut vett Jouzeau urtól, a ki a tanuló szobába vonta meg magát s tökéletesen megfeledkezve vendégéről és hugairól, egy tudományos értekezés olvasásába merült el.

- Kedves barátom, mondá a jó öreg, mialatt vendégét a kapuig kísérte, ne feledje, hogy házam rendelkezésére áll s mindnyájan örvideni fogunk, ha minél gyakrabban láthatjuk.

Évek óta ma történt először, hogy Mihály örömteli és megkönnyebbült szívvél tért vissza otthonába. Ma tekintett ismét először elragadtatással a csillagos égre föl. A kertek balzsamos illattal voltak eltelve s nem érezte magában azt az unott ürességet, mely a földi dolgok élvezésétől eddig visszariasztotta. S mialatt rideg szobája sötét lépcsőjén fölhaladott, azon vette észre magát, hogy a Briella és Zsofka dala jön ajkára:

Szeress pásztorleányka,
S viszont szeretlek én...

XVI.

- Susanne, kérdé másnap reggel Zsofka a nénjétől, házas ember ez a Verneuil?

Jouzeau ur már eltávozott s a három testvér a tanuló szoba nyitott ablakai mellett ülve, osztotta meg reggelijét a kerti verebekkel.

- Az volt, felelé Susanne, de neje meghalt... Nem szereti, ha emlegetik s a bácsika kér is benneteket, hogy minden erre vonatkozó kérdésektől és vonatkozásoktól gondosan tartózkodjatok.

- De hiszen akkor, jegyzé meg Zsofka, ha özvegy ember, hát újra megházasodhatik... Az öreg bácsi, mikor bevezette a házhoz, tán azzal a gondolattal is volt, hogy valamelyikünket hozzá ad... Még fiatal s nem is fest rosszul...

- Köszönöm! kiálta fel Briella; nekem nem kell. Olyan sötét az ábrázata mint valami szinpadi összeesküvőnek; nem ilyen férjet álmodtam én magamnak.

- Nagyon kényes vagy! Én meg úgy nézem, hogy a legérdekesebb regény-hősnek beillik. És te Susanne?

- Mind a ketten eszelősök vagytok örökös házassági gondolataitokkal!... Férfi be nem teheti ide a lábát, hogy kérőnek ne nézzétek... Valóságos betegség, jó lesz ha kigyógyultok belőle.

- Susanne, jegyzé meg Briella, téged a siker elkapatott... Mióta képedet a »Salon«-ba fölvelték, csak úgy lóhátról beszélsz velünk... Igazán bosszantó!

- Susanne, tette hozzá Zsofka, ravaszul mosolyogva, hamis kártyákkal játszik s úgy intézi a dolgát, hogy Verneuil urat egyedül a maga számára kaparintsa... Vettem már tegnap észre... Ni, ni, hogy elpirult!

- Annyi áll, sietett megjegyezni Briella, hogy olyan vörös, mint egy rák.

- Kiállhatatlanok vagytok! kiáltott föl Susanne, kinek arcát csakugyan rózsapír futotta el.

Bosszankodott a hugai megjegyzésein és még inkább azon, hogy elpirult. Odahagyta a tanulószobát s a kert magányába vitte zavarát, de nem volt képes oly gyorsan eltűnni, hogy ne hallotta volna, mint kiáltja utána hangosan nevetve Zsofka:

- Jól van jól, az igazért haragszik meg az ember!

Boszusan vont meg magát a lilabokor mögött. - Igazán nevetségesek ezek a leányok!... De akkor hát miért is pirult el?

Mikor aztán betekintett a szívébe, be kellett önmagának vallania, hogy a Verneuil Mihály egyénisége csakugyan kelletén tul foglalkoztatja. Az este is, mielőtt elaludt, hosszasan gondolt reá. Az a buskomorság, az a benső fájdalom, melynek félreismerhetlen kifejezése ült arcán s hangot nyert minden szavában, élénk benyomást tett lelkületére. Érezte, hogy e férfi szívében titkos fájdalom rejtőzik, mely enyhülést nem nyer sehonnan. Természettől résztvevő és érzelmes szíve, élénken érdeklődött a visszatért ismerős sorsa iránt, kire mint mesebeli hősré, csodálattal tekintett föl már gyermekkorában s ki most ismét előtte állt, leveretve, koronájától megfosztva, mint villámsujtott fa. Ha boldogan, mosolylyal ajkán látta volna viszont, talán kevésbbé vette volna figyelembe; de a bánatos felhő homlokán, a remény-vesztettség, mely minden szavában nyilvánult, rezgésbe hozta a leány szívet s úgy tetszett neki, mintha Mihály már nem volna többé idegen.

Másfelől Mihálynak is, az első, Susanne-nál töltött est után, mintegy életszükségletévé vált: a Jouzeau ur házában tölteni el szabad óráit. Már csak a gondolat az esteli együttlétekre, könnyebben elviselhetővé tette napi teendőinek egyhangu terheit. Mialatt tanítványainak feladatait javíttatta, már előre örömmel gondolt az órára, midőn Sévres felé indul, midőn majd befordul a Susanne-ékhoz vezető utra s e gondolat maga, mint meleg napsugár világított be mindennapi élete unalmába. Alig végezte ebédjét, nyomban a binelle-utcai házba sietett, hol bizonyos lehetett, hogy a három leányt a tanuló-szobában együtt találja. Jouzeau bácsi nem vette nagyon szigorúan házigazdai szerepét, nevelési rendszere előnyeinek festésével sem igen untatta többé Mihályt; legtöbbször egyedül hagyta őt hugaival s visszavonult könyvtárába tanulmányaihoz. Briella és Zsófia szintén nem alkalmatlankodtak sokat. Susanne és Verneuil háborítlanul sétálhattak hát együtt az árnyas kertben, melynek mély csöndét csak olykor zavarta meg a Versailles-ba menő gyorsvonat éles fütytye. Beszélgetésük leginkább könyvek és festészet körül forgott; ritkán ment át személyi kérdésekre. Mintha mindketten gyöngéd számítással kerültek volna minden olyast, ami a szorosabb meghittség színét viseli. És mégis, amint többen és többen ültek együtt, kölcsönösen mind mélyebben bepillantottak egymás kedélyvilágába. Mind rokonszenvesebb vonzalom kezdett köztük közt fűződni. Már csak a módor, hogy Susanne kérdezte Mihálytól: »Mivel töltötte el a mai napot?« - elárulta, hogy a fiatal leány gondolatai egésznap kísérték Mihályt, Páris utcáiban való jártában.

E gyöngéd és meleg meghittség, a boldogság és nyugalom oly jótékony légkörét vonták Mihály körül melynek élvezetétől rég elszokott már szíve. Kéjittasan szívta be e boldogságot és reszkette gondolt rá, hogy mint ködfátyol-kép oszolhat el ismét. Olykor, ha esténként visszavonult egyedülisége örömtelen lakába, s gondolatait az elmúlt időkbe mélyesztette el, egy visszatekintőleg újból alkotott életnek fellegvárát építette fel. Mikor Toursban lakott, a véletlen közelébe hozta Susanne-t; ha akkor a helyett, hogy a napi események árjába veti magát, megmarad a Grandière-utca szűk körében, bizonyosan megragadta volna figyelmét a fiatal leány kiváló egyénisége és fejlődését azzal a szeretetteljes gonddal kísérte volna, mint a kertész kedvenc virágai fészlését. Susanne ugyanazt a ragaszkodást tanusította volna iránta, mint ma s elvégre köztük egy pár lett volna. Oldalán, meleg vonzalmából merítve ihletet, mily termékeny, mily hatalmas munkásságot fejthetett volna ki! mily boldogan, mily megelégedetten éltek volna együtt!... S mind e szép álmok helyett mi jutott részébe?... Késő bánkódás, meddő vágyak!

Igyekezett kitörülni emlékéből a multak keserveit, egyedül a jelennek élni, hogy annak édességeit élvezhesse teljes mértékben. - Hallani minden nap a Susanne ezüst csengésű hangját, együtt bolyongani a meudon-i ligetben, érezni, hogy fűződnek naponként szorosabbra a gyöngéd bizalom kötelékei, - nem boldogság lett volna-e?... Ah! de ezt az örömet is keserű gondolatok zavarták meg. - Minden perczen rettegnie kellett, hogy a család megtudja, hogy nő s hogy szomorúan kényes helyzetét előtök eltitkolá. - S mi lenne akkor e boldog együttléte, melynek varázsát oly ittasan élvezi most? S ha ellenben Susanne továbbra is megmarad a valóság iránti tájékozatlanságában, a helyzet semmit sem vesz kinos és veszélyes jellegéből. Hogy lelkiismeretét megnyugtassa, föltette magában, hogy gondosan elrejtje a fiatal leány előtt, már-már kitörő szenvedélyes szerelmét. Meglevení győződve, hogy e szenvedély csak egyoldalú, s hogy Susanne részéről, a vele való mindennapi érintkezésben kitüntetett érzelm nem egyéb, mint baráti vonzalom, hitte, hogy képes lesz szerelmét visszafojtani szívébe.

- Nem fogja megtudni soha, mennyire szeretem, gondolta magában, s ha észrevenne valamit, egy perczig sem fogok habozni s inkább elhagyom e helyet, semhogy nyugalomát megzavarjam.

Elhatározásában őszinte volt, de számításából kihagyott egy tényezőt, mely romboló természeténél fogva minden bölcs szándékot megsemmisített: - a féltékenységet.

Nem sokkal azután, hogy Mihály a Jouzeau-család meghitt körébe lépett, Lechantre Ferencz, az a művész, a ki szintén a szomszédságban lakott s olykor Jouzeau bácsival együtt jött haza Párisból, gyakrabban kezdett ellátogatni a Binelle-utcai kis lakba. Lechantre tul volt már a negyvenen, de testileg és szellemileg fiatal ember maradt. A madár könnyedségével siklott át az élet utain, alig szárnya hegyével érintve annak porát s csak akkor szállott le, ha egy kedve szerinti virágot, napsütötte helyecskét talált. Egy dolgot vett komolyan csak: művészetét. Politika, tudományos, pénzügyi kérdések, mindez szemeiben mellékes és unalmas fogalmak voltak. Ha jól eltalálta a keresett színeket, ha a vegyítés sikerült, ha árny és világosság szépen olvadtak össze képein, boldog volt s nem gondolt egyébbel. Munkájának nem volt sok láttatja, elvonultan, nagy gonddal dolgozott, mint madár a fészken. Egyszer-egyszer aztán előállott egy-egy kis tájképpel, finoman, gondosan kidolgozva, teli bájjal és természetűséggel. Képeit nagy áron adta el s aztán hónapokig élt belőle, átadva magát a költői lelkek felületes érzékiségének, melyet a szavak csengése inkább elbódít, mint a dolgok valóságja. A borban, melyet elejébe tettek, nem annak igazi jósága, hanem czimének csengő hangzata, az üveg különös alakja, az ajkaihoz vitt pohár finom metszése ragadta el. Szemeivel és fülével élt. Lelkesedése, mint a pezsgőbor gyöngyözése, a legmagasabb fokra hágott egy illatos virág vagy csinos női láb látásán, egy szivhez szóló dal hallásán, de épp oly gyorsan le is hűlt, ha egy kellemetlen szó, alkalmatlan idő, vagy hamis hang zavarta meg nyugalmit.

A váratlan és kitűnő fogadtatás, melybe a Susanne képe a »Salon«-ban részesült, egyszerre a fiatal leányra fordította a Lechantre figyelmét. Egész addig úgy szólva, észre sem vette s e magába zárkózott ifju leányi kedély nem gyakorolt reá semmi vonzerőt. De most, hogy a siker mintegy kiemelte a mindennapiság sorából, kezdett nagyobb figyelemmel nézni reá és észrevette, hogy sem érdekesség, sem fenkölt szellem nem hiányzik nála. Aztán minden hosszas habozás nélkül belelovalta magát abba a gondolatba, hogy szerelmes Susanne-ba s mily szépen fogja majd tehetségeiket egy házasság egyesíteni. Attól a perctől fogva, hogy megbarátkozott e gondolattal, mind gyakoribb vendég lett a Jouzeau-ék házában s a művészi pajtáság érzete, mely kettőjük közt a meghittség mezében lépett föl, kinos órákat okozott Mihálynak. A gyöngéd és kitartó figyelem, melylyel a festő Susanne-t körülvette, annál élesebben sebzé szívét, minél inkább érezte, hogy nem szabad fellépnie vetélytársa ellen. Vetélytárs! Szorosan véve erről szó sem lehetett, mert Lechantre, ha már egyszer meg tudta nyerni Susanne hajlamát, azonnal felléphetett mint kérő, míg Mihály végre sem nyujthatott neki egyebet compromittáló barátságnál. Nőül vennie nem lehetett s így a tisztesség leg-
elemibb fogalmai is azt kívánták, hogy ne csak félre álljon az utból, de semmiben ne gátolja a Lechantre terveinek megvalósítását. Imádta Susanne-t s e szenvedélyét mélyen el kellett szívébe zárnia. Ez eddig ismeretlen érzés fájó szurása alatt, most először ismerte meg az igazi szerelmet, most tudta meg csak, hogy ez önzetlen, gyöngédségében megkapó, lemondásra kész érzelem, mennyire különbözik attól a becsvágygyal telített szenvedélytől, mely egykor eltöltötte volt szívét.

Bármennyire nehezére esett is a festővel egyszerre időzni a Jouzeau-ék házában és tanuja lenni a művész olykor túlaradozó érzelmi kifakadásának, nem birt ellenni Susanne látása nélkül. Egy szombat este a rendszeresnél korábban rázva le nyakáról a napi teendőket, a Bellevue-i állomásról egyenesen a Binelle-utcai házhoz sietett. Belépve a tanuló-szobába, csak a fiatalabb két nővért találta otthon. Briella zongoránál ült, örökös keringőjét játszva, Zsofka pedig felhasználva bátyja távollétét, egy kölcsön-könyvtárbeli regény olvasásába volt mélyedve. A két fiatal leány hamar fölemelte fejét, mint egy röptiben fölfogták Mihály csalódott pillantását, melyet ez Susanne üres helyére vetett.

- Nincs itt, szólt Zsofka, hamiskás mosolylyal és be sem várva Mihály kérdését. Kénytelen lesz, Verneuill ur, e miatt a mi igénytelen társaságunkkal élni be.

- Ha ugyan, - tévé hozzá Briella, nem tudva ellenállni a vágynak, hogy ő is adjon egy vágást, - ha ugyan nem akarna egész a fonceauxi szigetig fáradni. Ugy hiszem, Susanne ott dolgozik Lechantre urral együtt.

Mihály homloka elsötétült és oly kedvetlenül ült le az ablak mellé, hogy az alapjában jószívű Briella megsajnálta.

- Mint az árnyék, úgy a nyomában van mindig, tette hozzá; szegény fiu, pedig hiába fárasztja magát!

- Briella! sugta oda szigorú hangon Zsofka, úgy vélekedve, hogy nénije távollétében őt illeti meg a Mentor szerepe, Briella! ugyan miféle beszéd, nem szégyenled magad?

- Oh, ha két akkora szemeket meresztesz is, még sem ijedünk meg tőled!... Lechantre ur hiában vesztegeti az idejét és Susanne-nak máson jár az esze. Ennyi az egész, tessék! jegyzé meg Briella comicusan titkolódzó arczczal.

- Hallgass már! vetette oda sugva Zsofka feddő hangon.

Mihály figyelemmel leste a szóváltást s nem lelte többé helyét.

- Most mennem kell, kisasszonyaim, szólt, kalapját véve; visszajövök, ha Jouzeau ur is itthon lesz.

- Főleg pedig, kiáltott utána Zsofka, nehogy elbeszélje Susanne-nak, hogy mi mindent fecsegett össze, ez a higeszü leány.

De Mihály már kint volt és egyenesen az erdő felé vezető utnak tartott. A mint elérte a fonceaux-i ligetet, meglassította lépteit. A nap rekkenő volt, de a közeli esti szellő már némileg lehűtötte a leveget. A nap rézsutos sugarai megaranyozták a fák lombjait s az apró legyecskék milliárdja vigan zümmögött és tánczolt a napsütötte oldalakon. Nem messze a fonceaux-i tót körítő kőfáltól, ott hol a Villebonba menő országút derékszögben vágja a fasorral szegélyezett sétautat, a fák sűrűsége egy tisztás helyet vesz körül, melynek egyik oldalát, kuszó növényekkel borított omladozó kőfal zárja el. Egyetlen keskeny ösvény vezet ez elrejtett magános helyre, melynek létezését a legtöbb sétáló nem is tudja s melynek ritkán zavart csöndje madárcsapatok gyűlhelyéül szolgál. A hely nyugalmas, árnyas és üde, még a nap forró óráiban is, s Mihály tudta, hogy itt szokott Susanne dolgozni, ha nem akarta magát zavartatni. Egyenesen ide irányozta tehát lépteit, de alig haladott pár lépést a szűk ösvényen, a Lechantre hangja ütötte meg füleit, melynek éles csengése, mint kalapácsütések zaja vált ki a körülötte uralkodó csendből. Megállt s nem tudott ellenállani a kísértésnek, hogy látatlan tanuja legyen a beszélgetésnek; a helyett, hogy tovább haladott volna a kanyargó ösvényen, egy a sűrűségben végig húzódó árokba vetette magát, melynek nedves talaján észrevétlenül közeledhetett a lombfödte helyhez, hol Susanne és Lechantre együtt ültek.

A festő bevégezte munkáját és éppen vásznát s festékeit csomagolta egybe, mialatt szokott élénkségével folytatta csevegését. Susanne, tábori széken ülve vászna előtt, hideg közönynyel hallgatta s zavartalanul folytatta a festést.

- Kisasszony, mondá a festő, nem szeretem a kerülő utakat s nyíltan kimondom, a mi szíven fekszik. Kegyed már kiismert engem... Alig hiszem, hogy ma napság festő legyen, a ki tultegyen rajtam a részletezés és élethűség tekintetében... Növényzetet, madarakat, bogarakat, mind úgy ismerem mint a tenyeremet... nem tartozom azok közé a szobában guggoló tájképfestők közzé, a kik nem képesek a cserfát a bükkötől, a nyírfát a nyárfától megkülönböztetni... Ha élőfát festek, ismerem annak minden titkát; könyv nélkül tudom, mikor hajt leveleket,

milyen alakuk ezek nyáron, milyen színűek ősszel... Ezért aztán képeim tartósak is ám, nem mennek ki a divatból, ellenkezőleg, minél régiebbek, annál becsesebbek, épen mint a jó bor... Száz esztendő múlva is meglesz az értékük... Nem sokat termelek az igaz, de minden képemért annyit fizetnek, a mennyit kérek... Negyven éves vagyok, jól érzem magamat, a gyomrom rendben van, fogaim jók, szívem nyílt, eszem helyén van. - Akar-e feleségem lenni?... Mondjon igent s úgy kiragadom a Jouzeau bácsi nevelési rendszeréből, hogy csupa gyönyörűség lesz s olyan otthont készítek számára, puhát és meleget, mint akár egy fülemüle-fészek.

- Kedves Lechantre ur, felelt komolyan Susanne, fogadja köszönetemet s higgye meg, hogy felettébb hízolgőnek tartom ajánlatát, de ismétlem még egyszer, hogy nem fogadhatom el... Nem óhajtok férjhez menni.

- S miért nem? Mi a manó viheti rá, hogy ennél a hóbortos öregnél akarjon tovább is maradni, a ki csupa zöldsalátával és savanyu rizskásával tartja?... Hisz ilyen életmód mellett, végre egyik színt sem tudja megkülönböztetni a másiktól...

- Mindenek előtt egyik legfőbb indokom erre az, mert nem akarom elhagyni két hugomat, a kiknek még nehezebbjőkre esik az említett rendszer...

- Ah! mormogta fogai közt a festő, gondolkozóba esve ez ellenvetésen; magasra emelte a fejét, mintha azt nézte volna, nem jön-e vagy egy madár, hogy jó tanácsot adjon neki. Aztán, egy percnyi hallgatás után, újra kezdte:

- Isten neki! ezen fön ne akadjon a dolog; magával hozza a két hugát s együtt fogunk élni.

A ki ismerte Lechantre-t, tudhatta, hogy ez nagy áldozat tőle; Susanne mélyen meg is volt hatva. A megindulás hangján felelt:

- Ön derék egy ember, Lechantre ur, s ajánlata őszinte hálára kötelez... De lássa, így se, még így se fogadhatom el...

Lechantre kétségbeesetten turkált a zubbonya zsebeiben.

- Akkor bizonyára olyan bibije van a dolognak, a mit előttem elhallgat.

Semmi felelet. - Susanne szótlánul hajolt a vászonra s kezében lázasan mozgott az ecset.

- Gondolja meg, hogy nincs keservesebb dolog, mint vén leánynak maradni, kezdé újra a fiatal festő. A férfi nem arra van teremtvé, hogy elzárkózva a világtól, megkocsonyásodjék a szíve... Ugyanez áll a nőkről is... A nőtlen állapot nem mindig kellemes, annyit mondhatok...

- Ha úgy van, jegyzé meg hamisan Susanne, ha annyira megunta a nőtlen életet, miért ne venné feleségül Briellát vagy Zsofkát?... Nekik nagyobb hajlamuk van a házasságra, mint nekem.

- Oh a kisasszony nagyon kegyes, felelt némi bosszus gunynyal a festő, de Briella, meg Zsofka nem érdekelnek, míg kegyedben Susanne, minden megvan, a mi egy művész kedélyéhez szól. De mindegy! tette hozzá, festékes szelenczójét hóna alá, vászoncsomagját hátára dobva; azért én még mindig abban a reményben ringatom magamat, hogy ez nem volt utolsó szava s időt engedek, hogy gondolkozzék...

- Meggondoltam jól, édes jó Lechantre ur, nem egyezhetem bele... Ne ragaszkodjék eszméjéhez, mert megharagszom...

- Hallgatok hát, hallgatok, mert a világért sem akarnám, hogy megharagudjék... De annyit mondhatok, hogy az eszem sincs már helyén s fogadok, hogy még egy hét múlva sem tudom, mi a kék, mi a zöld... Hanem azért szent a barátság! Ha egy kissé összeszedtem magamat, ismét eljövök...

- Magától értetik, hogy szent a barátság... s kérem is, hogy mindig jó barátok maradjunk, szólt Susanne kezét nyújtva neki. A viszontlátásra, s ha elmegyén a házuk előtt, legyen szíves beszólni s megmondani hugaimnak, hogy mihelyt végeztem tanulmányomat, én is megyek haza.

A festő hátára csatolta táskáját s távozott, bölcs megnyugvással véve az egész dolgot, a hogy egyébiránt minden egyebet is venni szokott. Mikor már eltűnt a bokrok mögött s távozó lépteinek zaja is elnémult, Mihály egyszerre előlépett rejtekéből. A zajra Susanne fölemelte fejét s összeresztette, megpillantva a tanárt.

- Hogyan, ön itt? kiáltott fel megrémülve s sötét pirral arczán.

- Igen, felelt a másik s hangja örömtelten rezgett, igen, itt voltam... és be kell vallanom, hogy hallgatództam és mindent hallottam...

- Oh, ezt helytelenül cselekedte, felelt Susanne, letéve ecsetét. Aztán fölemelve hozzá mély érzésű szemeit, folytatá: jobb lett volna, ha mutatja magát s félbeszakítja együttlétünket, nagy szolgálatot tett volna nekem... Nem kellemes dolog, egy alkalmatlan ajánlatot visszautasítani, mikor az ember nem akarja megsérteni az illetőt.

- S a házasság élet eszméje annyira kellemetlen kegyednek? Csakugyan erős elhatározása hajadonnak maradni?

Mialatt e kérdést tette, izgatottan járt fel s le, fejét elfordítva Susanne-től. Élénk pir borította el a fiatal lány kifejezésteljes arczát, míg keblének szerény körvonalai, a benső felindulástól hullámozgottak. Egy perczig néma maradt, szemeiben szelíd tűz égett, ajkai félig kinyíltak, mintha kényeztetéssel élveznél előre is egy rég várt vallomás boldogító mámorát. Igen, Mihály most nyilatkozni fog; hallani fog tőle oly dolgokat, melyeknek gondolatára is feldobogott a sziv, füleibe fog csengeni a vallomás, melyet, úgy hitte, rég kiolvasott szemeiből, hangjának elfogultságából, még hallgatásából is... Miután remegő hangon sutogta:

- A házasság életében véve nem rettent vissza, sőt ellenkezőleg...

Mihály folyvást le- s feljárt a bokrok mellett, keresztbevetett karokkal, lecsüggesztett fejjel; nehéz küzdelmek között, aztán hosszas habozás után, miután erőt vett volna magán, heves, szaggatott hangon kezdé újra:

- Akkor hát miért utasította vissza Lechantret?... Derék, tehetséges ember, tisztességes állása van... szóval képes lenne egy nőt boldogítani...

Mialatt önmagával vívódva, mintegy akarata ellenére ejtette ki e szavakat, Susanne arcza és egész lénye rögtönös változáson ment át; szemei elhomályosodtak, halálsápadtság borította vonásait, ajkai görcsösen rángatóztak.

- E szerint, rebegte alig hallhatóan, az ön nézete szerint el kellett volna fogadnom?

- Én... Susanne... az istenért, mi lelte?... mi történik?... Végre reá merte szemeit emelni s megrezzenve látta, hogy sápadt arczán könnyek peregnek alá. A szenvedély lázas hevével vetette magát térdre előtte s kezeibe vette a fiatal leány jéghideg kezeit.

- Susanne, Susanne, fáj ugy-e, a mit mondtam?... feledje el... meggondolatlan valék, egy szó sem igaz, hazudtam!... Kétségbe esném, ha más karjaiban látnám, mert szeretem, imádom kegyedet!

A fiatal leány néma és mégis oly sokat mondó fájdalma előtt összeomlott Mihály minden becsületes elhatározása. Most már biztos volt benne, hogy szerettetik, s e váratlanul nyilatkozó szerelem, mint forgó szél söpörte el eddigi tétovázását és aggályait. Lehajtotta homlokát a leány gyöngye kis kezeire, aztán egyszerre szenvedélyes csókokkal borítá el azokat. A váratlan

forró csókokra Susanne kéjesen rezzent össze s egy még könytől nedves sugár villant meg szemében, míg remegő ajkain a boldogság mosolya vonult végig.

- Oh istenem! rebegte elfogódva s alig bírva szólni a fölindulástól.

- Bocsásson meg, szólt Mihály, örült voltam... Oh, ha tudná... ha megmondhatnék mindent...

A leány szüzies hévvel, a szerelem kimondhatatlanul gyöngéd kifejezésével szakította félbe:

- Ne mondjon semmit, susogta, szeliden téve egyik kezét a vállára, elég tudnom, hogy szeret... oly boldog, oly büszke vagyok!... Elég, elég, mára...

Mihály engedelmeskedett is, elég gyáva volt, hogy ne mondjon többet. Nem volt bátorsága a valónak kiméletlen bevallásával megzavarni ez édes perczeket, melyek soha nem érzett kéjjel töltötték el szívét. Mint hajótörött az utolsó szál deszkába, úgy kapaszkodott a percnyújtotta boldogsághoz. Mozdulatlan maradt, mintegy elmerülve a gyönyör kimondhatatlan édességében, melyet szeretett volna örökkévalósággá átváltoztatni. Olyan jó volt a liget ez elfeledt szögletében, a fák hosszúra nyult árnyában, a lehajló nap sugaraitól megaranyozott lombok alatt! A virágokkal illatozó szederbokrok közül kihallatszott az apró legyek zummogása s ez elandalító zene még mélyebbé tette a körülöttök uralgó csöndet, még jobban elszigetelte őket a külső világtól. Mikor aztán a nap utolsó sugara is elmerült az ég sötét kékjébe, a saint-cloud-i torony harangjának távoli zugása, mint édes dal ringatta a szerelmes párt boldogsága özönében s az enyhe esti légben reszkető hangok szerelmi susogásuk viszhangjaként szólottak kéjittas sziveikhez.

- Haza kell mennünk, sóhajtott Susanne, fölemelve szemeit a homályba boruló égre.

Mihály segített neki holmija összezsomagolásánál, aztán vontatva, mintegy akaratuk ellenére, haza felé indultak.

A fiatal leány büszke odaadással csüngött a tanár karján s szerelemben és gyönyörben égő szemeit fölemelte reá. A ligetből kiérve, Susanne kéjesen legeltette szemeit a már félhomályban derengő halmokon, a Szajna partjain végig huzódó zöld sűrűségeken s a mély kék egen, melynek végtelen boltozatát már beragyogta az első esti csillag, s tuláradó boldogságában úgy tetszett neki, mintha most először látná életében minde szép dolgokat.

- Oh mily felséges látvány! susogta, közelebb simulva Mihályhoz; oh mily boldog vagyok!

S ő látva e határtalan boldogságot, elszorult szívvel gondolt a jövőre. Kinos remegéssel vetette fel önmagának a kérdést, ha lesz-e bátorsága bevallani a rettenetes valót s azzal örökre romba dönteni a tiszta boldogság e ragyogó épületét?

XVII.

- Ugy van kisasszonyaim! úgy nézzenek reám, hogy az egész éjszakát a boulogne-i ligetben, szabad ég alatt, korhely compániában töltöttem el. Minő éj, nagy éj! költői éj! shakspeari éj, istenemre!... Még most is lázas izgatottságban tart s ez magyarázza ki, hogy ilyen kora reggel itt vagyok... A ház előtt menve meghallottam a Gabriella kisasszony zongorajátékát, s nem lévén kedvem aludni, dolgozni még kevesebb, bejöttem, hogy elbeszéljem az éjjeli kalandomat.

Lechantre ur csakugyan feltűnő jó kedvvel beszélt, szemei lázasan égtek s minden mozdulata a legmagasabb fokra emelkedett izgatottságot árulta el. Két nap mult el a fonceaux-i együttlét óta s most először találkozott ismét Susanne-al. Ugy látszik stoicus megadással vette a dolgot s a megjelenésére előbb zavarba jött fiatal leány, később nagy örömmel tapasztalta, hogy a festő egészen ki van békülve sorsával. Oly boldog volt, hogy Lechantre rossz kedve, mint hamis hang nem zavarta meg örömteli nyugalma; nem tudott elég hálás lenni iránta, hogy oly hamar visszanyerte régi jó kedvét s oly könnyen veszi elutasítását.

- Menjen! mondá a fiatal leány nevetve, csak azért jött, hogy megmutassa mily könnyen tud egy egész éjet átkorhelykedni s hogy az igazi művész mindig fiatal... Ez aztán szép!... Most hát beszélje el az éjjeli vigasság történetét... persze elhallgatva azokat a részleteket, melyek talán egy kissé igen is fiatalosak...

Jouzeau ur már eltávozott volt irodájába; Briella és Zsofka előre is örvendve a váratlan szórakozáson, közelebb huzódtak a festőhöz, s az asztalra könyökölve, fordították feléje kíváncsi fejüket, míg Susanne az ablak párkányán ült s nyugodtan mosta ki festő ecseteit.

- Mindenek előtt meg kell jegyeznem, kezdé Lechantre, hogy nem voltam dolgozó kedvemben...

Megállott s bámulatos pillantást vetve Susanne felé, folytatá:

- Nagy bánatom volt a mult héten s a természetet fekete színben láttam... Szórakozás kedvéért elmentem meglátogatni Zimmert, régi tanuló-pajtásomat, kit már hónapok óta nem láttam; ezzel aztán vacsorára mentünk a »Zuhatag«-hoz, egy csomó más művésszel együtt. Tíz órakor indultunk el kocsikon. Tudják, mily gyönyörű est volt tegnap... A »Zuhatag« helyiségei tündéri világításban usztak!... Nem igen vagyok járatos a világban s ily helyeken épen nem, de be kell vallanom, oda voltam!... Az az ezer meg ezer gyertyafény a kerti fák sötét lombjai közt; a kanyargó utakon közlekedő kocsik lámpáinak örökké mozgó ragyogása, a selyembe és bársonyba öltözött nők uszályos ruháinak suhogása s mind ennek mintegy kíséreteül a zene, és pedig milyen zene!... Arany, a magyar festő egy cigánybandát hozott magával⁴ s ezek aztán vacsora alatt huzták a csárdást, de úgy, de úgy hogy a szobrok is össze-ütötték bokáikat. Tokaji bort ittunk s hallgattuk a czimbalmot, akár Magyarországon!... Már hajnalodott s ezek a barna ficzkók még mindig huzták részegítő nótáikat. Az embert az örület környékezte e zene hallatára s mikor a többiek haza mentek, én egy magam még a ligetben maradtam, gondolva, hogy nagyobb élvezet lesz gyalog tenni meg az utat... Óh! a természet oly fenséges napfölkeltkor!... Minő gyönyörű színvegyülékek a pirkadó égen, a harmatos fűvön, a párolgó Szajrán!... Paradicsomi élvezet volt s én mint egy herczeg bolyongtam

---

⁴ Megvallom, nem értem az eredeti e helyét. Honnan veszi a szerző »Aranyt, a magyar festőt, a ki cigány bandával jár a párisi köz-mulató helyeken«? fogalmam sincs róla! De csak hadd álljon itt e hely is, úgy a mint az eredetiben van, érdekes adalékul arra: hogyan ismerik a mi dolgainkat, még a rokonszenves külföldön is! F o r d.

mindebben és dudoltam magamban a Rákóczi-indulót. Nem tudják elképzelni, mily varázserővel hatott reám e tündéri éj! S hogy bámulatom a tetőpontra érjen, képzeljék, csak milyen érdekes valamit hallottam vacsora alatt, a mi kegyeteket is meg fogja lepni... Százat, nem, ezeret teszek egyre, hogy nem találják ki!

- Csak süsse ki mindjárt, ugy is egyre megy kiáltá fel Zsofka.

- Verneuil Mihályról van szó, a Jouzeau bácsi barátjáról.

Susanne összerezett.

- Nos? kérdé türelmetlenül.

- No hát! ez az ur házas ember.

- Oh persze! szakítá félbe Briella; házas volt, de a felesége meghalt.

- Meghalt? Szeretem az ilyen halottakat!.. Ott sétált tegnap este közöttünk a »Zuhatag«-nál... Zimmer személyesen ismeri, ő mutatta nekem... Gyönyörű alak, ekkora mély kék szemekkel ni, ígésző mosolylyal s aztán minő toilette, teringette!... Ha csak a csipke, a mi a ruháját ékiti, az enyém volna, pompás nyári lakot tudnék az árával építtetni.

Susanne mozdulatlan, egy szó nélkül ült az ablak fáján; kővé váltan fordította halálsápadt arczát ki a kert felé s kitágult szemei mereven nézték egy datura tölcséres virágait, melyek kimért himbáló mozgását gépiesen követte fejével.

- Csalódik Lechantre ur, erősíté újra Briella; Verneuil ur határozottan állította a bácsikának, hogy elvesztette nejét.

- Hogy elvesztette, jegyzé meg tréfásan a festő, abban senki sem kételkedik, mert már három éve lesz ma-holnap, hogy a faképnél hagyta... Zimmertől tudom részletesen az egész dolgot... Különben minden nagyobb zaj nélkül mentek széjjel... az asszony nem viseli többé az ő nevét s jelenben a... de csitt! a többi nem kisasszonyoknak való.

Susanne gépies merevséggel fordult vissza.

- Elég volt, Lechantre ur! rebegte izgatottan. A Verneuil ur dolgai nem tartoznak mi ránk s a folytatástól megkímélhet bennünket.

A festő mehökkenve nézett a fiatal leány megváltozott arczába s egy perczig nem tudott szóhoz jutni.

- Ah! pardon, de nem tudtam! hebegé, vegyék ugy, hogy nem mondtam semmit.

Briella és Zsofka felé fordult s boszankodva vette észre, hogy ezek is oly képet öltöttek, mint mikor valaki nem tudja, melyik lábára álljon. Briella zavarodottan rágtá az ajakát, Zsofka pedig nagy figyelemmel lapozgatott egy könyvben. Semmi kétség, itt nagy bakot lőtt s nem is késett sietősen kivonni óráját s reá nézni.

- Teringette! kiáltott fel, én itt fecsegek s nem veszem észre, hogy kegyeteknek dolguk is lehet... Nem akarok tovább is terhőkre lenni, kisasszonyaim, magamat ajánlom.

S kalapját véve, az ajtó felé indult. Mikor látta, hogy egyik sem marasztalja, megfordította a kilincset s eltűnt.

Alig zárult be nyomában az ajtó, Briella hevesen felszökött s a szoborként mozdulatlanul álló Susannehoz fordulva, fölkiáltott:

- Házas! minő gyalázat?... De mondtam is én mindig, hogy van ennek az embernek a magaviseletében valami különös kétértelműség; igazam volt, hogy nem bíztam sötét arczában.

- Nem kell mindent mindjárt az első szóra elhinni, a mit az emberek beszélnek, jegyzé meg Zsofka fontoskodó arczczal. Tudjuk, milyen szeleburdi ez a Lechantre; félfüllel hall valamit, nem érti s aztán úgy adja tovább... Na, hanem annyi bizonyos, szegény Susanneom, tevé hozzá szájalommal, hogy a te helyedben tisztába jönék a dolog iránt. Rá kell bízni a bácsikára, hogy vonja feleletre ezt az urat s ha nem tudja magát igazolni, vége, ajtót kell neki mutatni!

- Megtiltom, hogy csak egy szót is szóljatok a dologról bátyámnak, mielőtt én beszéltem volna Verneuil urral, felelt Susanne szagगतott, sivitó hangon. Ma délután úgy is ide fog jönni... Ha eljön, hagyjatok vele egyedül... Egyelőre ennyit, ne beszéljünk többet a dologról.

- Hány órákor akarsz ebédelni? kérdé habozva Briella, csakhogy megváltoztassa a beszélgetés tárgyát.

- Nem vagyok éhes, ne várjatok reám.

Kinyitotta az ajtót s kimért lépésekkel, mint alvajáró, ment le a lépcsőkön a kertbe. A nap égetően sütött s az alacsony bokrok nem vetettek még árnyat az utakra. A levegő izzó meleg kezdett lenni s Susanne mégis jéghidegséget érzett minden tagjában. Lázás borzongás fogta el s halántékain fájó nyomást érzett; a kert szögletében, az egyetlen árnyas helyen, leült s míg a levegő reszketett a nap izzó hevében, megkísérlette rendbe szedni eszméit s gondolkozni.

- Házás!... Mihály házás!... Ki hitte volna!

Pedig Lechantre egész határozottan beszélt; látta e nőt s Zimmertől hallotta az egész történetet. Most eszébe jutottak bizonyos habozások, bizonyos kitérő szók a Mihály részéről, melyekre akkor nem fektetett súlyt, de melyek most rettenetes világot vetettek a multra. Nem kívánta vádolni a bűnöst, átkozni a miért megcsalta. Nem gondolt egyébre, mint a zord valóság által fenyegetett szerelmére, e szerelemre, mely még vérezve is élt, élni akart, irtózva gondolta el, hogy soha sem lesz elég ereje kitépni szívéből e szenvedélyt... Pedig meg kellett lenni, most, mikor minden remény eltűnt; most, mikor ismerte a rettenetes valót... - Házás! s ez a másik nő él és Susanne boldogsága egy-két napig tartott!

Órákig ült ott, nem törődve a nap égető hevével, mely perzselőleg sütött az akác gyér lombjain át a fejére; aztán egyszerre összerezsent. A kapucsengettyű megszólalt; férfi léptek hallatszottak a folyosón... Ő volt!... Szíve összeszorult, lélekzete elállt. Gépiesen fölkel s kimért, lassu léptekkel indult a tanuló szobába, hol Mihály már várt reá.

A festő állvány felé hajolva, egy Susanne által megkezdett vízfestmény szemléletébe volt elmélyedve. A betevődő ajtó zajára fejét fölemelte, megrémülve pillantotta meg Susanne halálsápadt arcját s előre nyújtott karokkal rohant feléje:

- Angyalom, mi történt? kérdé.

De a leány parancsolólag emelte fel kezét.

- Ne szóljon! Mindenekelőtt feleljen erre: azt mondják ön házás... Igaz ez?

Mintha a villám sujtotta volna, Mihály is halálsápadt lett, szemeit kinosan sütötte le s alig hallhatóan hebegte:

- Igaz!

Néhány perczig tartó kinos csönd állott be a kis tanuló szobában, melynek ablakredőnyei a nap heve ellen le voltak eresztve; siri csend, melyet csak egy, az ablak körül röpkedő darázs egyhangú dongása zavart meg.

- Gyalázat! Gyalázat! szólt ismét hörgő, tompa hangon Susanne, kezeit tördelve.

- Susanne!

A szegény leány lázasan intett kezeivel, mintha azt akarta volna mondani, hogy nem kíván hallani semmit.

- Kiméljen meg!... Mit vétettem én önnek, hogy ily gyalázatosan bánt velem... Kijátszotta hitemet, bizalmamat s mi czélból? elgondolni sem merem! Minő véleménynyel lehetett ön felőlem? Minek tartott engemet? Ah! fájdalom megmérhetetlen, de kinomat ezerszeresen tetézi a gondolat, hogy meg kell önt vetnem!...

- Ne sujtson a porig, hebegte Mihály, mély fájdalommal arcán, elég boldogtalan vagyok én a nélkül is. Megcsaltam önt s hibám menthetetlen, de a rettegés, hogy elvesztem kegyedet, tett ily gyávává. Kezdetben szerettem, nem is remélve viszonszerelmet, és elgondoltam: minek szóljak? miért feltárni életem nyomoruságos boldogtalanságát?... Oldala mellett feledtem mindent: a mult gyalázatát, megtört életem keservét... És, most két napja, mikor megtudtam, hogy szeret...

- Akkor kellett volna szólania, szakítá félbe kiméletlen hangon Susanne; miért hallgatta el a valót?

- Oh! akkor a boldogságtól eszemet vesztettem... Oly boldogok voltunk, ott az árnyas berek rejtekében, hogy nem volt erőm kimondani a szót, mely legszebb reményeimet semmisítette volna meg... Másnapra halasztottam s másnap ismét lezárta ajkamat a boldogság érzete... Nem mertem kötelességemet teljesíteni, mint becsületes ember, ellenkezőleg remegtem, hogy egy meggondolatlanul elejtett szó felfedezi a rémitő valót és örökre kizár szivéből... Pedig oh! ez elkerülhetetlennek meg kellett történni s most a megsemmisülés iszonya áll előttem...

Reszketve, a kétségbeesés szilaj kifejezésével arcán állt meg a szoba közepén, üvegesült szemei, mintha már bemélyedtek volna abba a sötét semmiségbe, melybe mint szárnyaszegett madár újra alá fog zuhanni.

Susanne az asztal mellett ült. Kinos merevséggel szegezte rá szemeit s görcsös fuldoklás nyomta el szavait.

- Igen, szólt tompán, boldogtalanok vagyunk mindketten.

Az erős férfi összerezzen, aztán hozzá lépve, szeliden tette kezeit vállára:

- Szegény gyermek! Minő irtózáttal tekinthet rám.

Susanne fejét rázta.

- Nem, felelt a leány, visszanyerve rokonszenves, csengő hangját, szánom önt és magamat... Ön mindenem volt s most vége, vége...

- Vége? Az lehetetlen! Nincs emberi törvény, mely megtilthatná, hogy egész életemet kegyednek szenteljem... Susanne, feleljen nyíltan, daczára szomorú multamnak, daczára, hogy elhallgattam a valót, szeret-e még mindig?

- Minek e kérdés? felelt a leány, azokat a szép nagy szemeket kérdőleg emelve rá, ha nem szeretném, nem volnék oly boldogtalan e perczen.

- Akkor, mondta a másik, határozott hangon, akkor semmi sincs elveszve, akkor nincs mindennek vége s ha bizalma van bennem...

A lány fölemelte fejét s a rémület kifejezésével arcán nézett rá.

- Nem értem...

- Hallgasson meg, folytatta növekvő hévvel Mihály, a nő, a ki megcsalt s a kit elhagytam, nekem meg van halva, úgy mint én neki. Maga tépte szét a köteléket, melyek hozzá fűstek volt s nem igazság, hogy az ő bűneiért mi is szenvedjünk... Ha még csak én volnék... De kegyed, Susanne, kegyed, a szüzies tisztaság, az ártatlanság eszményképe, - az nem lehet, nem lehet!

- És mégis meg lesz, miután nem lehetek neje.

- Susanne, kölcsönös vonzalmunk oly komoly, oly szilárd, mintha az egyház adta volna áldását reá... Én szeretem, kegyed szeret; ne habozunk hát, menjünk, vigyük boldogságunkat a világ egy elhagyott zugába, hol semmi sem gátol, hogy egymáséi legyünk.

A lány lázas izgatottsággal szökött fel.

- Mit mond? ön merészel erre gondolni?

- Igen, folytatta Mihály szenvedéllyel; igen, Susanne, kegyed nem köznapi lény s szelleme fenköltebb, semhogy tud ne tudná magát tenni a higeszüség üres kötelékein... Nem eshetünk örök áldozatul egy házassági köteléknek, mely tényleg ma már szét van tépve s mely ha hazánkban a válás lehetséges volna, törvényesen is felbontanék.

- Elég!... A miről ön álmodozik, az lehetetlen.

- Ne mondja hát, hogy szeret, mikor a társadalmi szabályok tisztelete erősebb szívében, mint szerelme.

- Két különböző szempontból tekintjük a szerelmet, susogta a lány fuldokolva.

- Az ön felfogása Susanne, az örökre elválás, a kínzó gyötrelme, remény és cél nélkül... Engedi hát, hogy egyedül távozzam innen s visszaessem sötét kétségbeesésembe, mely aztán kezdete lesz a végnek?

A leány nem felelt. Megint az asztal mellé ült. Arczát kezeibe temette s emberfölötti erővel fojtotta vissza zokogását. Mihály a szoba egy sötét zugában vetette magát egy székre. Ismét néma csönd uralgott a tanuló-szobában. Kint a ház körül is, a nyári délután rekkenő hevében, mozdulatlan volt minden. A perzselő nap egy eltévedt sugara a félig lezárt redőnyök hézagain át behatolt a szobába s aranyos fénye békésen rezgett a mennyezet homályba borult fehéren. Mihály mozdulatlanul ült, mintha el akarta volna rejteni magát a nagy fekete tábla árnyában, hogy észrevétlenül, feledve legyen. Susanne nem merte szemeit reáemelni, ajkait nem merte felnyitni, remegve, hogy az elfojtott zokogás kitör kebléből. Mindketten, kínos gyötrelmek martalékaul esve, reszkette, lázas izgatottságban számlálták a perczeket, melyek az örök megválás gyorsan közelgő órájától még elválasztották. »Mikor az a játszi napsugár a mennyezetről eltűnik«, gondolta a leány, vége lesz mindennek: az ajtó bezárul utána és én nem látandom többé soha!...

Vádolta magát, hogy az utolsó perczeket elmulni hagyja a nélkül, hogy nézésével beteljék annak, a kitől örökre el kell válnia és mégis remegett reá nézni, mert érezte, hogy akkor még nehezebb lesz az elutasítás. - És mégis meg kell lenni! meg kell lenni! ismétlé magában, s minél később, annál nagyobb kín lesz mindkettőnkre... Oh, istenem, mily boldogtalan vagyok!

Mihály, lelkében összetörve, mozdulatlan ült székén s várt. Nem tudott megbarátkozni a gondolattal, hogy mindennek vége. Még remélt, hogy Susanne megszólal, hogy a szerelemnek, a szájalomnak egy szava visszahívja, hogy valami - maga sem tudja mi - meg fogja gátolni e rettenetes elválást. De könnyörtelen némaság uralkodott tovább is a kis szobában; az egész ház, rideg érzéketlenségben azt látszott Mihály füleibe kiáltani:

- Elvégeztetett! Nincs mit várnod tőlünk!

Most a nyomasztó csöndet egyszerre távoli moraj szakította meg; előbb tompa dübörgés, aztán mind tisztábban kivehető zugás reszketette meg alapjában a kis házat, melynek ablakai csörömpölve rázkódtak meg; éles fütttyökkel megszakított menydörgés töltötte el a léget; a bretagne-i gyorsvonat mint zugó vihar robogott át Bellevue-n; aztán a siketítő zaj ismét eltompult, míg lassankint, mint zajgó tenger mormolása, elveszett a távolban.

Susanne mozdulatlan maradt, Verneuil egyszerre fölugrott s az ajtó felé rohant.

- Isten velünk!

Ekkor a leány is fölvetette szemét és reá nézett. A szoba derengő homályában megpillantva Mihály dult arcát, melyen egy kétségbeesett elhatározás ült, egyszerre elhagyta minden bátorsága. Elejébe rohant, görcsösen megragadta kezeit s könnyörgő hangon szólt:

- Kérem Mihály, legyen bátorsága!.. Értse meg, hogy ha egyedül állanék a világban, semmi sem tartana vissza... Követném mindenüvé és boldog lennék, ha életemet önnek adhatnám... De testvéreim vannak, ezeket nem hagyhatom el, nem hagyhatom bátyámra, a ki, a nélkül, hogy tudná, türehtlenné teszi helyzetüket. Ezek nem lehetnek el nálam nélkül, értse ezt meg és ne nehezteljen reám!

A remény egy halvány sugára villant meg a Mihály szemeiben s mint két nappal az előtt Lechantre a festő, ő is így szólt:

- Vegye magához testvéreit is, hozza őket is és én dolgozni fogok hármuk számára.

A leány szomoruan rázta fejét.

- Az nem lehet, felelt... Vannak dolgok, melyekre vállalkozhatom magam, de nem erőltethetem nővéreimet... Nem akarom, hogy valaha szememre vethessék, hogy megrontottam az ő életüket is azzal, hogy a magaméhoz kapcsoltam... Oh Mihály! nem akarom fájdalmát tetézni, de azt meg kell értenie, meg kell értenie...

A tanár lehajtotta fejét és átlátta, hogy csakugyan nincs joga Gabriellát és Zsófiát is részesévé tenni annak a kényes helyzetnek, melyet az által teremt, hogy nem veheti nőül a legidősebb testvért... Nem vétek-e már Susannet is saját eltévesztett életéhez lánczolni?... S valamint a villámlás éles világánál egy egész táj kiterjedését be lehet látni, úgy tüntek föl lelki szemei előtt mind azok a nyomorult viszonyok, melyeknek részesévé tenné azt a nőt, a ki elég merész lenne, vele lépni az élet utaira: - az együttlét lealázó volta, oly körülmények között, melyeket a társadalom kárörömmel siet elítélni, a dicstelen helyzet, mely a kétértelmű viszonynak kimaradhatatlan folyománya; az önérzetet sujtó csapások, melyek annál fájóbbak, minél inkább igyekszünk azokat elrejteni; s egykor talán a kölcsönös elhidegülés is, elhidegülése annak a szerelemnek, melynek mindent föláldoztunk... - mind e kínzó látványok éles világitásban vonultak el szemei előtt.

- Igaza van, szólt tompán; jobban szeretem, semhogy ily áldozatot követelhetnék... Isten veled és bocsásd meg, hogy oly önző valék... Isten veled, egyetlen szerelmem, az életben többé nem látjuk egymást!

De nem volt ereje elereszteni kezeit; még szorosabban tartotta a magáéban s csókokkal borította. Ez utolsó és emésztő csók heve alatt Susanne érezte, hogy bátorsága fogy, hogy ereje elhagyja:

- Távozzék, rebegte, erőt véve magán, nem tehetem, nem tehetem!

Kiragadta kezét öleléséből s Mihály elfordított arczczal, nem tudva, nem látva semmit, örültként rohant ki a szobából.

Mikor künn volt, mikor a kiskapu ajtaja szívéig benyilalló éles zajjal csapódott be utána, Susanne az ajtóhoz rohant. Most vissza szeretne volna hívni, most bánta, hogy oly könnyörtelen volt hozzá. Oh! hogy kiáltotta volna utána:

- Jőjj vissza! nem igaz! Szeretlek. Vigy magaddal!

Térdeire rogyott az asztal mellett, s görcsösen fogózva annak tömör párkányzatába, tompa zokogásba tört ki.

Mikor Briella és Zsófia ép oly félénken, mint kíváncsian be mertek nyitni a tanuló-szobába, így találták nényöket, önmagában összeesve, keservesen sirva s nem akarva bevenni a vigasztalást...

BEFEJEZÉS. XVIII.

Két kinyuló sziklacsucs között, a tengerpartig lankásan leereszkedő fűvényes lapály háttérében, fekszik a bretagnei partok egyik fürdőhelyében a Dinard-szálló. Ha az ember a balfelőli sziklára felhág, meglepő kilátás nyílik, a szeszélyesen szaggatott tengerpartra. Élesen felnyúló csucskok; óriási kőtömbök, melyek mint megannyi a napban sütkérező tengeriszörnyek hevernek szanaszét a sekély vízben; a partba merészen bevágó apró öblök, sima és kék színűek, mint csöndes tó; a tengerbe benyúló meredek sziklapartokhoz csapkodó habtarajos hullámok: mind e festői részletek rendkívül érdekes jelleget kölcsönöznek e félreeső helynek. Ha a Malouine-csucstól lefelé kigyózó keskeny ösvényre lépünk, egy negyed óra alatt Saint-Enogat-t érjük el. Ez előtt hat évvel ez a hely még teljesen pusztá volt. Egy jól számító vállalkozó, elragadtatva a hely vadregényessége által, arra a jó gondolatra jött, hogy mindekelőtt a maga számára építtetett egy házat, aztán egy nagyobb szabású szállót s végre e körül öt vagy hat villát: s a Saint-Enogatról nevezett tengeri fürdő kész volt.

Messziről nézve, a szálló úgy veszi ki magát, mintha a tengerből emelkednék ki, félkör-alakban környezve fehér és rózsaszínű villáktól. Alig száz méternyi szélességű viritó kertek választják el egymástól e bájos kis lakokat. A kilátás a tenger felé elragadó. Szemben a végetlen tenger, majd tükör-tiszta, majd sötét síkjával, telve apró sziklaszigetekkel, melyek fantasticus alakja Leonardo da Vinci némely festményeire emlékeztet. Jobbról a meredek sziklapart mögül a saint-malói karcsu torony födele integet; balról, nyolcz tengeri mértföldnyire a Fréhel-fok fürösztöi kékelő lábait a zöld hullámokban. A boldog hely légköre kivételesen enyhe. A nyugati szelek ellen a Fréhel-fok, - az északkeleti viharok ellen a Cancale-csucs által fedve, melegítve a golf-áram kigőzölgése által: csaknem délszaki éghajlattal bír. A fügefafa akkorára nő mint a platán; fuchsia, borostyán, kamélia, a szabadban tenyész. A tenger színe elragadó szép. Ég és föld mindig fönséges és mindig váltakozó szépségeit nyugodtan engedi élvezni a telepen uralkodó csönd. Itt hire sincs a dinard-i fürdőt jellemző lármás multságoknak; zene és fényes toillettek ismeretlenek. A lankás oldalon elszórt s legnagyobb-részt angolok-lakta villák mosolygók és csöndesek, mint a virágok, melyek buján tenyésznek kertekben és terasse-okon.

Az 1879. év júniusa vége felé Coudray Johanna anyja látogatásán lévén Dinardban, egy izben reggeli sétáját egész a saint-enogat-i virágos völgyig terjeszté ki. A kies fekvés megtetszett neki s miután épen egy ily helyre vágyott, hol csöndben s mégis a világhoz közel legyen, kibérelt egy lakást s augusztus elején belé is költözött. A fönsik szélén fekvő kis villához a közeli hegységből keskeny ösvény vezetett, mely a hegyoldalon lankás kanyarulatokban kigyózva, egész a tengerpartig szállott alá.

Johanna a legteljesebb visszavonultságban élt a kies villában. Az egy anyján kívül, ki maga részéről meglehetősen zajos életet folytatott Dinard-ban, épen semmi érintkezése nem volt senkivel. Ezzel is azonban jóformán hideg lábon állt. Amaz események óta, melyek a Verneuil-pár szétválását előidézték, anya és leánya feszült viszonyban éltek. Johanna nem tudta megbocsátani Guériniérenének, hogy Mihály karjaiba játszotta őt, csak hogy meneküljön alkalmatlan széptevőjétől; ez pedig éles kifejezésekben róvta meg leányát, hogy mintegy tüntetőleg viszi Perrusson Adorjással való viszonyát. Lassankint a két nő között az a bizonyos alattomos ellenségeskedés fejlődött ki, mely többé kevésbé nyílt sértegetődzésekben, csipős vonatkozásokban lelt kifejezést s hovatovább kiállhatatlanabbá vált. Johanna szenvedélyes természete minden legkisebb alkalommal oly kiméletlen éllel nyilatkozott, mely a legviharosabb jeleneteket idézte föl. Guériniére-né látszólag több mérsékletet tanusított s

ellenszenve kifejezésében nagyobb elővigyázattal élt; de épen mert visszahatást erőszakolt magára, leánya iránti izgatottsága majdnem a gyűlölségig fajult. A családi étellel járó mindennapi együttlét és folytonos érintkezés, ha nem eredményezi a kölcsönös szeretetnek bensőbb kifejezését, csakhamar oly ellenszenves áramlatot terem meg, melynek hevéssége a közlekedés gyakoriságának arányában növekszik. A surlódások, melyek idegenek között a percznyi fellobbanás jellegét viselik magukon, a családtagoknál mélyreható ellenségeskedéssé nővik ki magukat. Guériniére-né is, bár nyíltan nem szakított leányával, a legjobb uton volt ahhoz, hogy halálos ellenségévé válják s Johanna a legmagasabb fokú izgatottságba hozva a mindennapi tűszurások által, csupa daczból és ellenkezési viszketegből odáig jutott, hogy egész lényét kizárólag a Perrusson Adorján iránti szenvedélye foglalta el.

Egészen és mindenestül e szerelmének élt, melynek mindent feláldozott volt. Érezte, hogy a férjével való szakítás okozta feltűnés után, egyetlen mentsége a világ szemei és saját lelkiismerete előtt is: félszeg viszonyának tartósságában és bensőségében lesz feltalálható. Amolyan, a szerelem által megszentelt, ugyszólva törvényesített összeköttetésről ábrándozott, mint a Saint-Lamberté és d'Houdetot-née volt a XVIII. században. Lelke egész erejéből csüngött e viszonyon, mely egyébkint vágyait teljesen kielégítette.

A mint Johanna éles ösztönével előre látta, Perrusson Adorján kiváló szerepet játszott a közéletben. Ékes szólása csakhamar az ellenzék vezérévé tette s kiváló jártassága az ellenzéki cselfogásokban, azok közé sorozta, a kikre a bekövetkező kormány változásoknál, pártja nagy reményekkel tekintett. A becsvágya elé tüzött célokat nem érte még ugyan mind el, de csillaga még mind emelkedőben volt s nyugodt bizalommal várhatta a perczet, mely pályája magaslatára emelendi. Addig is egy közbeeső állomáson pihent meg. A minisztérium utóbbi kiegészítése alkalmával, államtitkárrá neveztetett ki az igazságügyi miniszteriumban s miután főnöke nem tartozott a jó szónokok közé, rendesen Perrusson képviselte tárczájának ügyeit a házban, védte a kényesebb törvényjavaslatokat s felelte meg a leghevesebb interpellációkat. Reakönyökölve a női karzat bársonyos karfájára, Johanna a büszkeség érzetétől kipirult arczzal hallgatta a riadó tapsokat, melyek a fiatal szónok ragyogó előadását mindannyiszor kísérték, s kiben a közönség nagyobb része már előre is az egykori minisztert üdvözlölte. A fiatal nő titokban magának is részt tulajdonított e sikerből. Nem nála merítette-e Perrusson az ihletet nyilvános szerepléséhez? Nem az ő szalonja volt-e gyűlőhelye Adorján politikai barátainak? Nála lettek mindig előzetesen megállapítva a követendő eljárások, a képviselőházi harczok tervei, a jelszó, mely a pártárgyalatokat a fontosabb kérdésekben egyesíteni volt hivatva. Büszkén gondolt a szerepre, melyet e nevezetes tanácskozások közepett játszott s hogy azoknak központja, éltető szelleme, királynéja lehetett. Lángoló lelkesedésével bátorította a habozókat, szellemességével mérsékelte a tulzókat; mester volt mind e göggel eltelt emberek gyöngéinek legyeztetésében, a keletkező kölcsönös féltékenységek kiegyenlítésében: míg imádatának tárgya, friss rózsabimbóval gomblyukában, ajkain mosolylyal, csoportról csoportra menve, itt egy kézzorítást, ott egy ígéretet osztogatott, nem kötelezve magát semmire, ígérve mindent, mindenkinek.

E heti összejöveletektől eltekintve, Johanna majd minden estét meghitt együttlétben töltött Perrussonnal. Olykor fiatal szerelmesek módjára, nyilvános étkezőhelyek külön szobájában vacsoráltak, vagy elkocsikáztak ketteskén a színházba s valamely páholy háttérének félhomályából nézték a napirenden levő darabot. Meghitt szoros viszonyuk, melynek külszinét a legszigorubb tisztesség korlátai közé szorították, senki előtt sem volt titok, mindamellett nem csak elnézést talált, de bizonyos nemében a tiszteletnek is részesült, így e viszony, egyfelől az ugynevezett balkézre való házasságok függetlenségével birt, melyet a mai társadalom mindinkább elfogad, míg másfelől megvolt benne az a bizonyos varázs, mely a tiltott gyümölcs élvezetével jár. A nyár közeledtével a szerelmes pár rendesen kiröppent a nagyváros fojtó légköréből s valamely félreeső tengeri fürdőhely magányában vontá meg magát. Johanna

kivett magának egy a központtól távolabb eső lakást, Adorján a vendéglőben szállt meg, s a látszat így meg levén mentve, az édes együttlét gyönyörei annál szabadabb folytatást nyertek a viruló természet csöndes ölén.

Azonban az 1879. év kezdetén, azaz mióta Perrusson tagja lett a miniszteriumnak, e benső viszony némi lazulásnak indult. Bár nem szűnt meg a szombati összejövethöz a Johanna salonjaiban a vezérszerepet játszani, Perrusson esteli látogatásaiban mind nagyobb időközök állottak be. A fiatal nő ez iránti panaszaira, hivatalos elfoglaltságával mentette magát. Nem volt többé ura idejének, minden percze közügyek által vétetik igénybe, - s Johanna nem mert ellentszólni. Az országgyűlés bezárta után, remélte, hogy az előbbi szép élet újra kezdetét veendi, s némileg épen hogy minél többet mondhasa egészen a magáénak, választotta a saint-enogat-i fürdőt kirándulási helyéül. - Ennek daczára Adorján augusztus elseje óta egyetlen egyszer jelent meg rövid időre Saint-Enogat-ban, egy szobát a vendéglőben csakugyan állandólag kibérelve magának. Minden szombaton reggel, Johanna dobogó szívvvel kelt föl, vágyva-várva a második látogatást, de az omnibuszok egymásután érkező menetei csak nem hozták a várt vendéget. Olykor égető türelmetlenségétől üzetve, gyalog ment át Dinard-ba s lázas sietséggel szállt le egész a kikötőhelyig. Ott szemeit majd Saint-Maló, majd Saint-Servan felé fordítva, leste az apró gőzösök megérkezését, melyek a közlekedést fölváltva közvetítik e két város és Dinard között. Minden közelgő hajó láttára elgondolta magában: »Talán ezen jön.« - Mikor aztán a kiszálló utasok lassankint mind elszéledtek a parton és megbizonyosult, hogy Perrusson nincs köztük, nedves szemei remegve fordultak arra a pontra, a honnan a legközelebbi gőzös volt jövendő. És ez így tartott késő estig. Ha kifáradva az eredménytelen várakozásban, megtörve a fölindulástól, este aztán megtért lakába, az asztalán találta a táviratot, mely kegyetlen rövidséggel vetett véget minden bizonytalanságnak s egy egész hétre elnapolta reményeit, rendesen a következő tartalommal: »Sürgős hivatali ügyek nem engednek. Levélben többet.«

Másnap meg is jött a levél, tele mentségekkel, tele hízlgő, szép ígéretekkel, melyek szellemes vidorsága nem kis szeget ütött a Johanna fejébe, ki úgy találta, hogy Adorján felettébb könnyű szívvvel nyugszik bele sorsába. Ha ismét és ismét végig olvasta a bűbajos stylben irt leveleket, összeszorult szívvvel gondolta el, hogy ő hasonló helyzetben, nem volna képes ily gondtalan könnyedséggel irni s rémitő kételyek kezdetek lelkében támadni. Csak a gondolata is annak, hogy Perrusson szerelme elhidegölhet, megfagyasztotta minden csöpp vérét ereiben s oly buskomor hangulatba sodorta kedélyvilágát, mely még a szemei előtt elterölő ragyogó tájat is elsötétítette.

Egy augusztusi reggelen, mialatt bágyadt boszusággal öltözködött fel, újra keserű elmélkedésekbe merült a földi dolgok hiábavalósága fölött. A hánykódó tenger tompa moraja mint távoli zene, hallszott be a nyitott ablakon; a fellegekkel borított ég sötét árnya ült a vizeken, mely csak lassanként derült föl, a mint a felhők sűrűjéből egy-egy kék folt bontakozott ki. Lapdázó gyerekek pajkos sivitása reszketteté meg a ház előtt járó-kelő falusiak beszélgetését s az északi szél kikapva egy-egy mondatot, bevitte a Johanna szobája csendjébe.

- Szép időnk van ma reggel, Máriskó néni!

- Nem sokáig tart, meglásdd fiam, a holnapi nagy dagály miatt.

- S azt hiszi kend, hogy nagy lesz a dagály?

- Meghíszem! Ez szokott a legnagyobb lenni az egész évben s ha tart az északi szél, tarts számat, hogy egész a fürdőházakig kiloccsan a víz.

A beszélgetés többi része elveszett a faczipők éles kopogásának zajában s Johanna azonnal arra gondolt, hogy talán az esteli vonattal Adorján is megérkezik, a nagy dagály megbámulására összeseregleni szokott idegenek közt. Épen kész lett a fészülődéssel, midőn újra zajt

hallott kívül s rögtön megismerte anyja éles hangját a ház előtt. Pár percz múlva Guériniére-né, kirándulási toilettben: széles karimájú lombos kalap, lebegő fátyol, rövid ruha, piros harisnya, szarvasbőr magas cipők, - belépett a hálószobába, pálczául használt magas nyelű vörös napernyőjére támaszkodva.

- Jó reggelt! Most jövök a fürdőből s látni akartalak... Ma kirándulást teszünk a Tremereue-melletti tavakhoz... Velünk tartasz?

- Köszönöm! felelt Johanna, gyanus pillantásokat vetve anyjára. S egyszersmind elgondolta magában: Ha hozzám jött, bizonyosan valami kellemetlen közleni valója van. Nyugtalan kíváncsisággal vizsgálta anyjának félig lezárt szemeit s a csalárd mosolyt, mely ajkai körül játszott. Köszönöm! ismétlé. De ma itthon akarok maradni.

- Vársz hát valakit? kérdé célzatos gunynyal Guériniére-né.

- Nem, de nincs kedvem kimenni.

- Annál rosszabb. Sajnálom a társaságért... Pedig hát a te lakásodról se lehet elmondani, hogy valami mulatságos lenne... No de vannak emberek, a kiknek a magány a boldogság netovábbja!

Valami gunyos megjegyzést mormogott a fogai között, azokról a regényes hajlamu emberekről, a kiket egy gunyhó és egy sziv kielégít, aztán tüntető közönnyel kezdett egyéb közönbös tárgyakról beszélni, fürdői pletykákról, toilettekről. A tegnapi estély a kaszinóban szerfölött érdekes volt. A kicsi Izé, a Varietés színházról, gyönyörűen énekelte a Tücsköt, a hosszú Desormeaux fölülmulhatlanul adott elő egy magánbeszédet a Varázsvesszőből. - De mindegy. Most isten veled. Haragszom, hogy így elfalazod magadat a világtól...

Már néhány lépést tett az ajtó felé, Johanna megkönnyebbülve lélekzett fel, mikor tettetett közönnyel visszafordult ismét s végig nézve leányán:

- Apropos! szólt gunyosan, rég nem kaptál már tudósítást Párisból?

Johanna ösztönszerűleg érezve, hogy valami csapásra készül ellene, önkénytelenül össze-rezrent.

- Nem rég! felelt szárazon. Négy vagy öt napja.

- Akkor hát, szegény fejed, nem tudsz semmit? gyötrötte tovább is Guériniére-né, részvétet szinlelve.

- Semmit... Miről? kérdé Johanna izgatottan és türelmét veszítve.

- Arról, a mit egy ma kapott levélben irnak nekem. Vedd és olvasd magad, jobb ha tőlem tudod meg, tette hozzá, oda nyújtva egy női kézzel tele firkált levelet s rámutatva az illető helyre... Itt ni, a lap közepén.

És Johanna, előbb közönyös megvetéssel, azután rémitő figyelemmel olvasta a következő sorokat:

»Különös feltűnést okoz még egy más házasság, az igazságügyi államtitkáré. A jövő héten veszi nőül Perrusson Adorján Philipson kisasszonyt, a dús gazdag zsidó bankár leányát... Philipsonék tegnapelőtt fényes estélyt adtak s ez alkalommal iratott alá a házassági szerződés...«

Johanna úgy érezte, mintha jéghideg fogóval szoritották volna össze szivét, de erőt véve fájdalomán, merően nézett anyja gyűlölettől szikrázó szemeibe s volt bátorsága e hősiez hazugsággal felelni vissza:

- Oh! e házasságról van szó? Tudtam már azelőtt.

De nem volt ereje tovább uralkodni magán, halálsápadt lett, egy karszék felé tántorgott s gépies mozdulattal ereszkedett belé.

- Johanna! Mi ez? Mi lelt? kérde megrémülve Guériniére-né.

Az öltöző asztalhoz szaladt, egy szagos üveget ragadott fel s leánya mozdulatlan és fehér alakja felé hajolva, arcához tartotta.

Az illatszer ereje magához hozta az elalélt Johannát; felnyitotta szemeit s megpillantva anyját, elutasítólag emelte fel kezeit.

- Nem, semmi! suttogá, hagyj magamra.

- Kedvesem, jegyzé meg Guériniére-né, nincs okod annyira szivedre venni a dolgot... Végre is pénzházasságról van szó és semmi sem bizonyítja, hogy szereti is ezt a leányt.

Johanna összereszt.

- Ej, mit bánom én? Hagyj magamra!

- Akarod, hogy szólítsam Rozinát? kérde Julia visszavonulva.

- Azt akarom, hogy magamra hagyj! kiáltott fel nyersen Johanna, felszökve helyéből. - Értetted? Távozz innen!

Guériniére-né jónak látta ezuttal elpárologni. Leánya fenyegető magatartásától megijedt s szívtelen fellépése következményeitől is tartott.

Nyomban, hogy anyja eltávozott, Johanna dühösen dobta le magáról reggeli öltönyét, sebtében egy kijárót öltött magára, kalapot vett s egyenesen a táviróhivatalba rohant. Ott a jövőmenő fürdővendégek között, egy asztal szögletén, lázas sietséggel vetette papírra a következő táviratot: »Azt mondják, ön nősül. Igaz-e ez? Igen vagy nem, azonnal távirati választ.«

Egy perczig azon gondolkodott, hogy maga megy Párisba, de az esteli vonat, amelyikkel mehetett volna, csak hajnalban érkezik Párisba; csak tíz óra felé juthatott volna Adorján elé s kiszámította, hogy egy távirat, sőt még egy levél is, hamarabb megteszi az utat. Csak távirata elindítása után távozott a hivatalból s kerülő utakon tért vissza saint-enogat-i magányába.

Nem tudott, nem látott semmit a külvilágból. Minden gondolata, minden érzéke, önmagába mélyedt el s e házassági hír villámcsapása, mint delejes áramlat járta be egész testét. Időnkint erővel el akarta magával hitetni, hogy az egész dolog lehetetlen. Hányszor nem olvasott már az ujságokban híreket olyan állítólagos házasságokról, melyek nem léteztek s csak egyes ujdonsághajhászó reporterek agyában születtek! Itt sincs tán egyébről szó, mint egy a Guériniére-né szájába - kinek iránta való ellenséges indulatát jól ismerte, - valamely szintoly rosszakaró barátné által adott közönséges üres pletykáról. Alig ért lakába vissza, bezárkózott szobájába, s egy az Adorján leveleivel telt szekrénykét felnyitva, sorra olvasta a legutolsó keletüeket. S mialatt a szétszórt lapokat forgatta, mint midőn az elmúlt ősz száraz leveleit morzsolja ujjai között, e halom papírból az unottság és erőltetés halál szaga csapta meg. Most először olvasott rettenetes világossággal a sorok között. A virágos irály dagályos fordulatai mögött, ott lappangott nem egy feltételes biztatás és kétértelmű fogadalom... A kiábrándulás keserűbb volt, hogy sem az olvasást folytatni tudta volna, félre tette a leveleket, kikönyökölt az ablakba s szemeit a semmiségbe mélyesztve, számítani kezdte, mennyi idő alatt érkezhetik meg a várt válasz. Ha a hír hazug lett volna, ezóta már itt lenne a tiltakozó távirat. Talán maga fog jönni? Igen, ha szeretett valaha, jönni fog személyesen. S mialatt így áltatta magát, mélyen benn lelkiismeretében azt suttogta valami: »Nem, nem fog eljönni... Mint rendesen, egy levéllel vágja ki magát.«

A délután e kínos tépelődés közt telt el. Aztán jött az éj és minő éj! Álomtalan, telve a kétségbeesés kitöréseivel, gyászos rémlátással s ezek kíséretében az északi szél üvöltése, a felkorbácsolt tenger zugó moraja. Hajnal felé, megtörve testben és lélekben, elszunnyadt. Mikor ismét kinyitotta szemeit, a fali óra tizet mutatott. A levélhordó minden percben érkezhett. Kínos szívdobogással kezdett öltözködni, feldiszipolta magát, legszebb ruháját vette fel, épen mint azon napokon, mikor Perrussont várta. Aztán lement a villa előtti kertbe s lázas várakozásban járt fel s alá. Végre mintha a postás nehéz lépteit hallotta volna közeledni. Most felvillant a vasrácsok között a vöröshajtokás kék zubbony s Johanna a kapuhoz rohant. Csakugyan levele volt, levele tőle!...

Összeszorult szívvél, kínos rettegés közt szorítva kebléhez a levelet, rohant fel szobájába s reszkető ujjai dühvel tépték le a borítékot. Aztán olvasta a mint következik:

»Minek tagadni, drága Johannám, fájdalom igaz!... Balvégzetem akarja, hogy én is keresztül essem azon az átalakuláson, a melyet Darwin hivei »a politika emberei színváltozásának« neveznek. Igen, politikai érdekek követelik, hogy megnősüljek. Óhajtottam volna ezt személyesen adni tudtára, mert az efféle dolgokat könnyebb élőszóval, mint levélben megértetni, de hivatalos teendőim gátolnak ebben. Fenntartom azonban magamnak, lépésem indokának közelebbi magyarázatát is adni s midőn ezt teendém, bocsánatáról biztos vagyok előre is, mert kegyedben a szépség elragadó bája, sokkal nagyobb mértékben párosul a mély belátással és fenkölt szellemességgel, hogy sem meg ne értené...«

Nem folytatta tovább. Igen megértette! Megértette, hogy mindennek vége, hogy el van hagyatva, gyalázatosan visszataszítva azon ember által, kiért nyugalmát, jó hírnevét, mindenét feláldozta. Miután ünnepélyes fogadalmat tett, hogy örökre fogja szeretni, most álszenteskedő hazugsággal szegi meg esküjét, aljas érdekből, alávaló számítással és még azt sem hozhatva fel mentségeül, hogy tettében új, legyőzhetlen szenvedély vezérli. Egy ideig mintha villám sújtotta volna le, mintegy élettelenül állt ott. Aztán egyszerre összeszedte magát, a levél-szekrényéhez szaladt, dühösen üritette annak egész tartalmát a kandallóba, gyertyát gyújtott, s a hűtelen utolsó levelével, mint lobogó fáklával vetett tüzet az egész hazugságokkal teljes papirhalomba. Bárgyu, élettelen arczczal bámult a lobogó tűzbe, midőn ajtaján kopogtattak. Kínosan összerezett... De jaj! csak a szobalány volt, a ki azt jött jelenteni, hogy a reggeli kész. Johanna nem akart lemenni, felhozatta magának a theát s egy karos széket hurczolva az ablakhoz, görcsös fájdalomtól gyötört fejét annak támlájára hajtotta.

A tenger messze visszahuzódott partjától, szárazon hagyta a zöldes mohval fedett apró sziklaszigeteket, beljebb pedig a hosszúra nyúlt zátonyt, melynek felszínét helyenkint zöldellő vizinövények fődtek. Ezen túl a tajtékzó hullámok hallatták elhaló morajukat.

- Nem látom többé soha? gondolta a szerencsétlen magában. Elhagyatva, egyedül vagyok! Egyedül!

Lázban égő szemeit végig jártatta a végetlen tenger ingó felületén s a Dinard felé huzódó sziklapartokon. Egyes sétálók alakjai, mint fekete pontok váltak ki a távoli zöldből. A sirálymadár éles rikoltása hallatszott a tenger felől.

- Életemnek semmi célja többé! ismételte magában Johanna. Ki vagyok fáradva, szeretnék meghalni!

Aztán feltűntek előtte a régi szép idők édes emlékei: újra látta Verneuil Mihályt, házasságuk mézes heteiben, a Chambrierie-villa árnyas lugasai alatt; elgondolta, hogy boldog lehetett volna vele, ha egykori ábrándjai nem oszolnak oly hamar szét és keserűen fakadt ki anyja ellen, ki oly kiméretlen kézzel rántotta le a leplet Mihály célzatairól. Lassan, színtelen egyhangúságban, ólomsúlylyal teltek a délutáni órák. Az ég beborult és terhes fellegek usztak

közel a tenger színe fölött. A dagály órája közeledett. A víz zöldes színe sötét szürkésbe ment át, itt ott megtarkítva a tajtékzó hullámok fehér taraja által. A sziklacsucok feketéllő körvonalai élesen váltak ki a mindinkább fehérre változó víztömegből. A világító torony talapzatát már nyaldosta az emelkedő ár s a karcsu oszlop merészen emelkedett ki a tajtékzó hullámokból. A ködbe borult távolban már alig volt kivehető a Fréhel-fok éles csucsa. Most egyszerre az alantjáró felhők homályából a vészmadarak hossza nyult csapatja bontakozott ki, s mint kanyargó fekete szalag, éles sivitással, huzódott a nyugati tájak felé. E madarak gyors röptében, melynek a gyászba borult ég s az éjre váló idő szolgált rémes háttérül, volt valami kísértetiesen rémes.

- Én is így szeretnék tovaszállani, gondolta kétségbeeséssel Johanna, messze, messze, hogy soha vissza ne térjek!

A közelgő ár mindig élesebbé váló zugása ébresztette fel tompa merengéséből. Az éj közelgett. Az öböl két szélső csucsán álló világító tornyok fénye már derengeni kezdett a távol ködében. A partról gyermeksikoltás s a tomboló vizár megbámulására összesereglett idegenek felkiáltásai hangzottak. Johanna szótlánul felállt, vállára vetett egy barna köpenyt s lement a kertbe, honnan az út egyenesen a port-riou-i szirtekhez vezet.

Mig a fürdőház előtti téren vigan zajongó vendégek csoportja mozgott, a hely, hová Johanna irányozta lépteit, néma és elhagyatott volt. A sötét sziklatömb különben is a fürdőház előtti tértől teljesen elszigetelve nyult be a sik tengerbe. Mig Johanna tapogatódzva ereszkedett a sziklába vájt lépcsőkön lefelé, a mindig növekvő ár egészen megszakított minden közlekedést a lapos fensikkal. Az északnyugati szél által korbácsolt hosszú, mély hullámok szédítő sebességgel verődtek a kiálló szirtekhez, tajtékozva csapkodtak át rajtok s borították el habzó árjukkal a part fővényét. Az előbb beborult ég most helyenkint kitisztult s a tomboló vihar által elsöpört felhők mögül a ragyogó holdvilág fénye egész nagyszerűségében világította meg e gigászi harczt, melyben a fellázadt tenger látszott megostorozni a földet.

Az ár mind magasabbra hágott s már a Gézembre és Harbour szigetekcskék szirtes falait is nyaldosta. Mennydörgésszerű zajjal tódult be a sziklaüregekbe s szökkent föl függőlegesen a fensik gerinczéig. Mint özönvíz tódultak mindenfelől a tajtékzó hullámok s szilaj zugással ostromolták a kiálló szirteket. A hold eltűnt időnkint a sötét fellegek mögött s az addig ragyogvánnyal bevont habok sötéten gyászos színt öltöttek. Az ár mind magasabban tódult s hullám hullámot üzve, közeledett a port-riou-i partokhoz, aztán szabályos időközökben - mintha új támadásra készülnének - ismét vissza-visszavonultak a habok s a part fővényén maradt tajték mint friss hóhullás fehérítette meg a lapályt. De a dagály újból és újból visszatért, mindig magasabban csapkodva, mindig dühösebben seperve végig a partszéleket s a kőbevágott lépcsőzet közepén álló Johanna érezte ruháján s arcán a felszökkenő sósvíz langyosmeleg csöppjeit. Minden a boldogtalan ifjú nő körül, a sziklaüregek zugása, a porondon végig futó ár, a partokhoz csapkodó hullámok, minden, panaszos jajjal volt tele s e meg nem szűnő, e siketítő zajban, Johanna a maga gyötrő gondolatainak visszhangját vélte hallani: - Elhagyatva! elhagyatva! zugta füleibe a tenger. - Elhagyatva! - üvölté a vihar, tajték foszlányokat szórva szét a légben.

Keresztbe font karokkal, merev tekintetét a forrongó örvényre mélyesztve, állt a boldogtalan nő a csapkodó hullámok fölött és érezte, hogy a kétségbeesés vasmarokkal szorítja össze szívét s füleiben a szédület zugása kezd csengeni. Egy felszökkenő hullám szemébe vágta nedves tajtékát. - Mintha ígézet fogta volna el a visszavonuló ár láttára, ledobta válláról köpenyét s önkívületes őrjöngéssel indult a tajtékzó hullám után. Az átázott homok besüppedt lábai alatt, a háborgó vizek nedves porzása megvakította. - Isten veled világ! gondolta magában, aztán inogni kezdett... Egy rémes zugással visszatérő hullám tajtékozva borította reá hideg szemfedőjét - és ezzel vége volt mindennek.

XIX.

A Nantes felől jövő gyorsvonat szédítő sebességgel haladt Tours felé s Verneuil Mihály kihajolva egyik kocs ablakán, mélabusan jártatta végig tekintetét a szép vidéken, melyet évek óta nem látott. Langeais-t már elhagyták; a vonat rézsutos irányban szelte ketté a Loire termékeny völgyét, áthaladt a Cher hidján, aztán a mozdony éles fűttye reszketteté meg a léget: s a vonat berobogott a pályaudvarba. Mihály keserű érzelmekkel gondolt vissza a távoli időkre, mikor először jött a városba, büszkén, teli hévvel és lelkesedéssel, szívében a fiatakor merész vágyaival, merte mindent, nem rettenve vissza semmitől.

A bánat nem öl oly gyorsan és oly gyakran, mint gondolnók. Ha terhe alatt össze is roskadnak a gyöngé, női természetek, nehezebben tud elbánni a szívós, edzett emberekkel. A Mihály vállai a hatalmas és erőteljes fajra ütve, melyből eredtek, sokkal izmosabbak voltak, hogy sem el ne tudták volna bírni a sors által reájok rakott terhet. Maga is el volt bámulva, hogy oly gyorsan talpra tudott megint állani Susanne iránti szerelmének hajótörése után. A végzet sulyos csapásai keményen megingatták testileg és szellemileg, de végre is mindent összevéve, fentartotta magát, számolva a világgal tovább is, mozogva, működve, mintha a lét által nyújtható örömök forrása nem apadt volna ki rá nézve egészen. A catastropha után elköltözött Sévres-ből s Batignolles egy félre eső zugában huzta meg magát; aztán hogy szórakozzék, ismét munkához látott. Ujra hozzá fogott régi kedvencz művéhez: »A franczia földmives nép történeté«-hez. E nagy munkájából közzétett néhány töredék közlésével ismét magára vonta az irányadó körök figyelmét s e késő siker bizonyos mértékben kedvező hangulatot ébresztett iránta. Régi pajtásai előkelő állásokat foglaltak el a miniszteriumokban; voltak, kikben önvádat ébresztettek a Mihály irodalmi sikerei s közbenjárásukra a kormány egy közelebről megürült tanszéket ajánlott föl neki egyik vidéki városban, mit némi habozás után el is fogadott. Kinevezése november elején volt megtörténendő s addig is szabad idejét föl akarván használni, nyugati Franciaországba rándult ki, hogy az ottani könyvtárakban és muzeumokban adatokat gyűjtsön a Bretagne-i parasztság 1789. előtti helyzetéről. Utközben támadt az a gondolata, hogy pár órára betekint Toursba.

Podgyászát a pályaudvarban hagyva, gyalog indult be a városba. A királyutcza csak keveset változott azóta, hogy nem látta. Ugyanazok a boltok fényes kirakataikkal, közbe-közbe számos czukrárszat. A Fác z á n szálló is a régi volt, csak tulajdonosa változott. Mihály föltette magában, hogy minden ismerős helyet megtekint: a nagy kőhidat gyönyörű kilátásával a fejedelmi folyamra, a távolban zöldelő halmokra, az örökké mosolygó égre; a saint-cyri halmokat, meg magát a Chambrerie-villát is. Egy perczre megállt ennek rácsos kapuja előtt. A lak egészen elhanyagoltnak látszott: az ablakok lefüggönyözve; a kerti utakon fű, a vadszőlő levelei vérvörös színt öltve fonták körül a lépcsőzet oszlopait.

- Végzetem bus jelvényeit látom mindenben, suttogá Mihály; keblem is kihalt, pusztá lak s megtört reményeim, mint elszáradt levelek hullottak a porba.

S kínos érzelmekkel gondolt vissza a boldog időkre, midőn édes szerelemről, fényes jövőről álmodozva, bolyongott az akkor zöldellő, virágillattól terhes bokrok között.

Butól, keservtől fájó szívvel tért vissza a városba. Mikor megint befordult a királyutczába, a »Fác z á n« csengetyűje épen a hat órai ebédre hívogatott. Mihály helyet foglalt a tours-vidéki tájak szépeivel diszitett teremben a közös asztal mellett. A társaság küljellege ugyanaz volt, mint régen; csak úgy, mint akkor, a többséget angol és amerikai utasok tették ki. De az ő idejébeli törzsvendégekből egyetlen egy sem volt meg s az ebéd véget ért, a nélkül, hogy valaki ügyet vetett volna reá. Mikor a teremből távozott, az idő már esteledett s a gázlámpák kezdtek kigyulni. Szivarozva kóborolta be az ó-város ama jól ismert utczáit, hol munkás-,

tanulóéveinek egykor legszebbjei folytak le. Különös kedve telt benne a bizarr elnevezéseikről ismerni föl e régi utcákat, melyeken annyiszor bolyongott keresztül-kasul, hol annyi szép álmokat szőtt a fényes jövőről: a szépülő kigyó-utcát, a vászon-utcát, a tengelicze-utcát... Egyszerre egy fordulónál, az előtt a ház előtt állott, a melyben egykor lakott. Szíve sebesen kezdett verni; egy perczig úgy rémlett neki, hogy az idő nem haladott, hogy még mindig tanár a lyceumban s csak át kell lépnie az elkopott kőküszöböt, hogy ismét otthon találja magát kis szobájában...

Az éj egyre sötétebb lett, az ó-város utcái mind kihaltabbakká váltak. Visszatért a király-utczába, melynek fényesen világított során a járókelők tömege hullámozott. A muzeum-téren a katonai takarodót verték, mint egykor. A dobosok Mihály előtt haladtak el s ütemszerű lépéseik dobogása élesen hangzott a kövezeten; aztán lassankint mind megszűnt és távoztak, míg végre dobörgés és trombitaszó egészen elhaltak a távolban. Mintha letűnt ifjúságának jelképét látta volna Mihály a távozó zenében, melynek utolsó harsonái a sötét mellékutczákban veszttek el.

Kifáradva a sok járkálásban, egy kávéházba lépett, grogot kért s találomra egy reggeli lapot vett a kezébe. Szórakozottan futotta végig a napi híreket, midőn szeme egy jól ismert néven akadt meg. Feje zugni kezdett, halantékai égtek, torka összeszorult. És mohón, eleinte alig értve miről van szó, olvasta a »P á r i s i v i s z h a n g «-ban a következő sorokat:

»A csütörtöki rendkívüli nagy dagálynak egyik legszeretetre méltóbb delnőnk esett áldozatul, Du Coudray Johanna, a »köztársasági Olymp Hébéje,« kinek salonja a szélső és középbal kitűnőségeinek gyűlhelye volt. A szerencsétlen nő, nem messze Dinardtól egy magános villában lakott. Az emelkedő ár nagyszerű látványát közelről akarván élvezni, a Port-Riou szirtfokra ment ki, hol is egy óriási hullámcsapás magával ragadván, örökre eltemette. A boldogtalan ifjú nő iszonyatosan összeroncsolt testét csak másnap találták meg, tengeri sás zöld szemfedőjébe burkolva. - A gyászos esemény megrendítő hatással volt a dinard-i fürdő előkelő vendégeire.«

Mihály háromszor egymás után olvasta el e sorokat, s kétkedőleg vetette fel magában a kérdést, ha nem a testi kimerültség vagy szellemének a multakba való visszatekintés által megerősítése kápráztatja-e szemeit? Aztán letette a lapot s zavart tekintetét körül jártatta a teremben. Nem, nem tévedett, ébren volt, egy vidéki kis kávéház füstös falai közt ült: szemben vele a kasszirő nyelgett egy fiatal tiszttel; a szomszédos asztalon két nyárspolgár dominózott, közbe-közbe egyet kortyintva fekete kávéjukból s a nyitott ajtón át a künn járókelők hosszú sorát lehetett látni. Még egyszer fölvetette a lapot, végig olvasta a végzetes sorokat, fizetett és távozott. Eszméit teljesen összekuszálta a váratlan hír; érezte, hogy csak a szabad levegőn és teljes elvonultságban szedheti össze magát.

Kitért a Loire-parti sorra s némán méregette hosszában a kihalt járdákat. Tehát Johanna meghalt; e gyöngye női tagok, ez oly bájos alak, mely egykor kéjtől rezegve feküdt karjaiban, ma már szétmállott hulla; e fényes csillagként sugárzó szemek, kihunyva alusznak az örökre lezárt pillák alatt; e száj, az igézetes mosolylyal ajkán, megdermedve porladozik. Feledve a multnak keserűségeit, az ifjú nőnek emléke szánalommal tölté el Mihály szívét s méla búval gondolta el, hogy éppen azon a vidéken tudta meg szörnyű halálát, a hol megismerte és nőül vette volt. Mintha most is előtte állana, a mint merészen belép a Grandiére-utczai lakására; eszébe jutottak a szerelemben és kéjben töltött ragyogó délutánok a Chambrierie-villa árnyas helyein s az a juniusi reg, az Indre zöldellő völgyén, mely tanuja volt eljegyzésöknek.

Lázasszerűséggel szívta magába az éji friss léget. Visszatért a király-utczába, újra betért egy kávéházba s ismét elővette a reggeli lapokat, hogy nem csalódott-e? Mikor kíváncsiságát, mely lázként gyötré, kielégíté, elővette óráját. Tizenegy óra. A Párisba menő utolsó vonat már elindult s már másnap reggel hat óráig nem is volt más indulandó. Visszatért szállójába,

meghagyta, hogy jókor költsék fel, azon felöltözve az ágyra vetette magát s másnap reggel a robogó vonat a Loire-ből felszálló ködöt átszelve, szédítő sebességgel vitte Páris felé.

Még egészen a gyászos esemény izgalmas hatása alatt érkezett lakására. Az oly sajátságos körülmények között megtudott rémes hír egész valójában megrendítette s ha időnkint fel-eszmélt tompa aléltságából, azt kérdezte magától, ha nem lázas rémlátományok üznek-e vele játékot? Szerette volna a Guériniére-ék lakásán után tudakozódni, hogy igaz-e, a mit olvasott? de az álszemérem bizonyos neménél fogva nem tudta magát rávenni. Végre sem birt magával, elküldött a házhoz felvilágosításért, hogy összevethesse a lapok hireivel. Minden igaz volt: a saint-enogat-i ár elsodorta Johannát, testét ezelőtt három nappal szállították haza Párisba s a gyászszertartás a szent Ferencziek zárdatemplomában, nagy pompával tartatott meg.

Mihály még néhány napot az önkivület azon sajátos állapotában töltött el, melyet az opium tulságos élvezete szokott előidézni s mely az idegek működését bénítja meg. Aztán lassankint eszméi megint tisztulni kezdtek s mintha szemei előtt egyszerre sűrű köd oszlott volna szét, eszébe jutott, hogy szabad! Az egyetlen gát, mely Susanne-től elválasztá, nem létezett többé, ura lett megint sorsának s nőül vehette az egyetlen nőt, kit valaha életében igazán szeretett. Bizonyára Susanne is megtudta az ujságokból Coudray Johanna tragikus végét s talán máris bámul, hogy nem jelentkezik az, kinek ő hiva maradt? Elhatározta, hogy már másnap átlátogat Bellevuebe. Épen vasárnap volt s a ragyogó szép idő egészen megtöltötte a kirándulók seregével a Montparnasse-indóházat. Bérkocsik és omnibuszok minden perczen új csapatokat szállítottak ki. Az utasok vidoran haladtak fel a váróterembe vezető lépcsőkön s zajos riadással tódultak a kocsik nyitott ajtóí felé. Hahota és vig danolás csendült meg az induló vonaton s a mozdony éles füttye ríktólag vegyült be az általános zajba.

Mihály is elhelyezkedett egy kocsiba s a nyitott ablakba könyökölve, nézett ki a szabadba. A ragyogó napfény s a vasárnapi vígság lassankint eloszlatták az elmúlt napok kinos benyomásait. Minden gondolata a Susanneé volt, kitől husz perczeni távolság választotta el. Hogy fogja találni?... Bizonyosan várja, mert kétségtelen, hogy mindent tud. Már elképzelte, hogy ül festővászna előtt. Közel a virágokkal megrakott ablakhoz a zongora, melyen Briella játssza örökös Rózsa-keringőjét és a kerek asztal közt, mely mellett Zsofka van elmélyedve regényolvasásba. - Most egyszerre belép, karjait nyújtja feléje, a zajra felszökik az ifju leány s ő elragadtatással kiált föl:

- Most a tied vagyok, egészen a tied!

S a sötét barna szemektől megvilágított halvány arcz felragyog; igéző mosoly vonul végig a félig nyílt ajkokon. Mihálynak már mintha füleibe csengett volna az az ezüsthang és szive hevesen dobogott.

A vonat e közben átsiklott a Meudon melletti alaguton s a nap rézsutos sugárai arany tengerben fűrsztötték a Fleuri bájos völgyét. A természet igéző mosolygása látszott végig vonulni az egész viritó tájon. Verneuil úgy érezte, hogy elvégre eljutott élete forduló pontjához s hogy a jövő neki is nyújt még verőfényes napokat és mosolyt, hogy csöndesen pihentetheti majd kifáradt tagjait s nem lesz többé nyomában mindig balvégzete, mely multját szünetlen keserűséggel tölté el...

A mozdony füttyölt, a vonat meglassította menetét. - Bellevue! - Mihály kiszállt s lassu léptekkel indult a Binelle-utca felé minden husz lépésnyire megállva, annyira el volt fogódva. Végre feltűnt jobb kézről a Jouzeau-ék háza, zöld repkényével a rácsos kerítésen, leeresztett ablakredőnyeivel s akáczfaival. Ujra megállt s letörölte homlokáról az izzadtságot.

Abban a perczen, a hogy azt mondta magában: »Bátorság! Lépünk be!« a kis kapu megfordult sarkában s Jouzeau Narcisz ur mély gondolatokba merülve lépett ki. A jó emberen nyoma sem volt többé annak az élénk fűrgeségnek mely egykoron jellemezte. Vállai mintha

megroskadtak volna, valami terhes gondolatok sulya alatt; hosszú szürke fűrtői kóczyosan fityegtek kabátja gallérára; simára borotvált ajkai körül a csalódás keserű mosolya játszott, szóval az egész megjelenés olyan volt, mint egy kivert kutyáé, mely lehorgasztott fülekkel, behuzott farkkal sunnyog a kertek alatt.

Mikor betette maga után az ajtót, fejét fölemelte s megpillantotta Mihályt. Meglepetve kiáltott fel s lázas izgékonyssággal lépett hozzá.

- Kedves drága barátom! minő providentialis esetleg! Nincs husz percze, hogy önre gondoltam... Ah! édes Verneuilöm, mi történt önnel? egy éve, hogy nem láttuk! az óta hogy... Egy perczig megállt, aztán újra kezdte: - Értem, hogy helyzete kényes volt... de végre is, mit akar, legfőlebb meggondolatlanságot lehetne szemére vetni... Csak nem gondolta, hogy neheztelek?... Sokat adtam volna érte, ha ön lehetett volna a Zsuzsikám férje...

Mihály, míg hévvel szoritotta meg kezét, már mondani akarta:

- No hát, ne busuljon, itt vagyok, a mi lehetetlen volt akkor, lehetséges most; eljöttem, kezét kérem...

De Jouzeau mindjárt folytatta:

- Ön legalább nem vitte volna magával a más kettőt is.

- Mi ez? hebegte megütődve Mihály, míg jéghideg borzongás futotta végig tagjait; mit akar mondani, mi történt?

- Susanne, kedves barátom, férjhez megy, felelte az öreg; egy hét múlva lesz az esküvője ezzel az eszelős Lechantre-rel.

E lesújtó hír, mint agyára mért nehéz kalapácsütés rendítette meg Mihály egész valóját. Térdei inogtak s ösztönszerűleg kapaszkodott a Jouzeau karjaiba.

- Ugy van, folytatá ez utóbbi, magával vonva a félig eszméletlen Mihályt s örülve, hogy szabad folyást engedhet keserűségének, nincs maradásom többé saját házámban!... A könnyelműség, a pazarlás ütötte fel benne tanyáját, melynek láttára undor fog el. Briella és Zsofka rut hálátlansággal fizetnek; arcátlan gunyt üznek nevelési rendszeremből; cserben hagyva öreg napjaimra, nényökhöz költöznek...

A jó öreg megállt, fölemelte karjait s szétterpesztett ujjaival hadonázott a levegőben.

- S épen most, mikor oly közel voltunk a célhoz!... Meglepő eredményeket értem el velök: sikerült végre teljesen kiküszöbölnöm életrendszerükből a husnemüekkel való táplálkozást... Nyoma sincs a zsíros ételeknek, semmi, semmi egyéb, mint zöltség és olaj! Az algebrának nem voltak többé titkai előttök s már azon voltam, hogy érettségi vizsgát tétessenek velök... Gondolja el csak Verneuil, mily diadala lett volna ez tanrendszeremnek, mily öröm, ha midőn középiskolákat állitanak a lányok számára is, Briellát és Zsofkát, rendszerem életrevalóságának fényes bizonyosságaiul mutathattam volna föl!... A miniszternek nem maradt volna egyéb hátra, minthogy engemet nevezzen ki a nőnevelés főfelügyelőjévé... A helyett, hogy a nőnevelés fölcent apostolai legyenek, inkább a mulékony örömek s az állatias szükségletek nyomorult kielégítésére gondolnak... Óh! a szálnalmas korcs nemzedék!

Annyira magánkívül volt, hogy észre sem vette a Mihály levertségét és sápadt vonásait.

- Hanem hát, folytatá mélyen felsóhajtva, ne beszéljünk többet erről... Beszéljünk önről barátom. Honnan kerül ide? Miféle szerencsés véletlen hozta megint körünkbe?

- Épen önökhöz akartam menni, felelt Verneuil tompán... De miután már itt találkoztunk, felesleges, hogy a kisasszonyoknál alkalmatlankodjam...

- Csak az kellene! kiáltott fel az öreg sarkán megfordulva. Ellenkezőleg! akarom, hogy meglátogassa őket!.. Susanne nem neheztel, higgyen nekem... Nagy tiszteletben tartja önt s boldog lesz, ha ismét láthatja... Ez még a legtöbbet ér a három közt... Maga is művész s férjhez megy egy festőhöz, ebben legalább van logika; de a más kettő!...

A közben már visszafelé fordult s Mihály gépiesen engedte magát vezettetni a ház felé. - Tudja, hogy szabad vagyok, gondolta magában - lehetetlen, hogy ne tudná, és másnak nyújtja a kezét!... Minek mennék hát be! - És még sem volt ereje távozni, anélkül, hogy még egyszer ne lássa azt a nőt, kit újra visszahódíthatni vélt s ki az utolsó perczen siklik ki kezeiből, mint Euridike az Orfeusból.

- Nem megyek be önnel, folytatá Jouzeau ur, bocsásson meg, de szörnyű izgatottságban vagyok s a friss levegőn kell magamat kissé lehűtenem... Tessék csak bemenni... Beszéljen, ha csak lehet, négy szemközt Susanne-al s vegye reá, hogy ne vigye magával a két hugát... Önre talán hallgatni fog, mindig sokat adott a véleményére... Egyébiránt, tette hozzá, történjék bármi, a veszett fejszének a nyelét legalább meg fogom menteni, - s ihlettől sugárzó szemeit büszkén jártatta körül - új földbe fogom a jó magot vetni. Ha ez a két eszelős ide hagy, ám legyen! Két árva gyereket fogadok örökbe!

Izgatottan gombolta be kabátját, megszorította a Mihály kezeit s megindult a liget felé.

Ez alatt Mihály a reményvesztettség gyötrő érzetével huzta meg a csengettyűt s Susanne kisasszony után tudakozódott az elősiető cselédnél.

- A kisasszony a kertben van, mindjárt szólitom, felelt ez; tessék addig ide belépni. - S bevezette a tanuló szobába.

A szoba békés arculata mit sem változott; hanem az egyik nyitott ablakon át női hangok lármás csengése hallatszott be, közbe-közbe férfihanggal vegyülve. Időről-időre egy kötelhintá gyors ingása tünt fel a bokrok mögött s a legmagasabb ágakig emelkedő női szoknyák repülését lehetett kivenni a fák sűrű lombjai között, mialatt sikoltás és vig hahotától csengett a kert. - Ez volt az a szörnyűséges léha mulatság, mely oly nagyon ellentétben állván a jó Jouzeau bácsi nevelési rendszerével, elűzte az öreget házából.

Most egyszerre felnyílt az ajtó s Susanne megjelent a küszöbön. Még sápadtabb volt mint régen; mintha még meg is soványodott volna, s szép nagy szemei be voltak esve. Mikor megismerte Mihályt, mintegy leszögezve állt meg: élénk pir futotta el arcát s csaknem rémülve sikoltott fel.

- Ön az!... Ön? rebegte zavartan.

- Igen, én vagyok, felelt a másik keserűen; bocsásson meg, hogy zavarom!... Nem akartam itt átutazni, a nélkül, hogy szerencsét ne kívánjak...

E gunyos hang hallatára ismét halálsápadt lett a leány, mégis merészen kiállta a Mihály sötét tekintetét s szilárdul nézve szemébe a történendőknek kérdé:

- Tehát tudja?... Mondták, hogy férjhez megyek?

- Mondták, de saját szájából akartam hallani; még mindig reméltem...

Susanne esdő tekintettel szakította félbe: - Kérem, könyörgök, ne térjünk vissza a történetekre.

A Mihály váratlan megjelenése azt a gondolatot ébresztette föl benne, hogy talán elhatározását akarja megingatni. Szilárd elhatározással azonnal eltökélte magát, hogy minden áron meggyőzi Mihályt szándéka hiában valóságáról; de remegett, hogy nem lesz ereje megküzdeni vele.

- Ne sűröghessen! ismétlé szárazan; szavamat adtam.

- Kegyed téved! kiáltott fel keserőséggel Mihály; nem szándékom nevetségessé tenni magamat azzal, hogy oly lépésről akarjam lebeszélni, a mely bizonyára egészen szíve szerint való... S mikor lesz az esküvő?

- Holnaphoz egy hétre.

- Akkor nem leszek többé itt... Hála az égnek örökre elhagyom Párist!

- És messze megy? susogta a leány remegve.

- Nagyon messze... Arra le, Véel-be, szülőfalumba, melyet soha sem kellett volna elhagynom!... De előbb jó kíváncsimat akartam kegyednek meghozni... boldogságához... És most, isten velünk!

Bár mennyire erőt akart venni magán Susanne, szemei megteltek könnyekkel. Az ajtó és Verneuil közé állt s nem merte reá emelni nedves szemeit, akadozva szólt:

- Szavai mélyen bántanak... Hallgasson legalább ki, mielőtt elítélne.

Mihály a fejét rázta és távozni akart, de Susanne megállította s kezét a karjára tette.

- Ne beszéljen így! szólt hozzá megindulva. Meg kell tudnia, mi vitt ez elhatározásra. Ha egyedül lettem volna, soha sem megyek férjhez... de itt vannak nővéreim! Szegény bátyám rögeszméi őrjöngésbe kezdenek átmenni és elviselhetlenné teszik nekik az életet... Annyit még nem tudtam szerezni, hogy elhagyjam a házat s magammal vigyem őket is; másfelől minden perczen remegnem kellett, hogy Briella és Zsofka megelégtelve az örökös hajsztát, valami jóvátehetetlen lépésre engedik magokat ragadtatni... Kétségbe voltam esve, fejemet vesztettem... Ekkor ujitotta meg Lechantre annyiszor visszautasított ajánlatát... Előbb tagadó választ adtam... nem tágitott és ígérte, hogy hugaimat is magához veszi... Briella és Zsofka térden állva kértek... Szabad volt-e tovább ellenkezni és visszautasítani?... Gondolja meg, hogy egyedül állok a világban és jövőm ennél szebb reménnyel már nem kecsegtetett...

Fölindulása nőttön nőtt; egyszerre megállt, félve, hogy máris igen messze ment s elég meg-gondolatlan volt szíve rejtelseit tárni fel Mihály előtt.

Ez pedig egészen meg volt zavarodva az ifju nő oly gyöngéden könnyörgő szavain, de egyszersmind minden csepp vére is föllázadt, látva, mily természetesnek akarja feltüntetni szőszegését. Sötéten kétkedő pillantást vete reá:

- Tehát pusztán csak hugai iránt való könnyörületességből megy férjhez? Azt hiszem, találhatott volna más módot is segítségökre lenni, a nélkül, hogy odadobja magát egy oly embernek, a kit nem szeret!

Susanne kérdőleg tekintett reá, és érezve, hogy kötelessége erőt venni magán, elnyomta a kínos fölindulást, mely már már kitörőben volt.

- Nem dobom magam senkinek oda, felelt izgatottan; jó szántomból nyujtom kezemet egy becsületes embernek, a kit tiszttelek.

- Szereti? pattant föl Mihály.

- Megigérttem hogy szeretni fogom, és megtartom szavamat.

Mihály eleresztette kezét. Ugy tetszett neki, mintha sorsának súlyos vasajtói könnyörtelenül csapódnának össze, elzárva előtte örökre minden reményt. Fékezhetlen düh fogta el egész valóját s szenvedélylyel lökve félre Susanne-t, szilajon kiáltott föl:

- Ugyancsak sietett szavát lekötöni! Egy perczig se gondolt hát arra, hogy én megint szabad és ura lehetek sorsomnak s hogy egykor jogom lehet a nekem lekötött szó beváltását követelni!

Susanne összerezzent. Téveteg, zavart szemekkel nézett Mihályra, nem tudva szavainak jelentőségét egészen felfogni.

- Szabad? ismétlé akadozva.

- Szabad, de most már késő... Isten velünk!

S feledve mindent, eszeveszetten rohant el.

Susanne mozdulatlan állt az asztalhoz támaszkodva. - Szabad!... Fülei zugtak, feje görcsösen vonaglott; el akarta hitetni magával, hogy rosszul hallott, aztán eszébe jutva, hogy Mihály kétségbeesve futott el, utána akart rohanni, de lábai a földhöz voltak szegezve. Nem birt mozdulni, egy szó nem jött ajkaira. Mozdulatlan, megsemmisülve állt a homályos tanulószobában, míg kint a kertben a nevetgélés mind zajosabb lett. A nyitott ablakon át behallatszott a Zsofka hangja, a mint a hintát taszító Lechantre-t »Jobban! jobban!« kiáltásokkal buzditotta, időről-időre a festő szavát lehetett hallani, ki félbeszakítva a játékot, aggódva kérde:

- Hol maradhat oly soká, Susanne?

Mire aztán a Briella éles hangja felelt:

- Nézzünk hát utána.

A házhoz közeledő lépések recsegése hallatszott a porondon, aztán az ajtó nagy zajjal nyílt fel a festő s a két lány előtt.

- Már azt hittük, hogy elrabolták a mi Susanne-unkat, kezdé udvariasan a festő, belépve a homályos szobába, de egyszerre meghökkenve állt meg, jegyese dult arczára tekintve.

- Nagy Isten! Mi baj!

- Ki volt nálad? tette hozzá Zsofka, egészen magadon kívül vagy.

Susanne halálra válva mozdulatlan állt, mintha nem is látta volna a belépőket. Üregeikből kimeredt szemei szörnyű kifejezést adtak arczának. Aztán elutasítólag nézett hármukra.

- Hagyjatok, hebegte rideg, száraz hangon; nem akarom, hogy hozzám szóljanak!

S mialatt a három kérdőleg nézett egymásra, Jouzeau ur lépett a szobába az ő szokott fürgeségével.

- Mondd csak! szólitotta meg Susanne-t. Találkoztatok? Én küldtem hozzád.

- Kit? kérde Zsofka, mialatt Susanne az ablakig hátrált.

- A régi szomszédunkat, Verneuil Mihályt, felelt a jó öreg; azt hittem, még itt találom.

- Verneuil? kiáltott fel Lechantre a féltékenység hangján. Ah! tehát előbujt megint, hogy meghalt a felesége?

- Micsoda? kérde meglepetve Jouzeau; a felesége meghalt?

- Meg hát! Tegnap hallottam Zimmertől... A dinard-i fürdőben, a nagy ár elsodorta s belefult a tengerbe... Ma egy hete temették el.

Mialatt beszélt, a Zsofka kíváncsi szemei a Susanne mozdulatait kísérték s egyszerre élesen sikoltott föl:

- Szent isten! Susanne rosszul van!

E perczben a szegény leány az ablak párkányára rogyott s feje súlyosan csapódott a párkányhoz...

XX.

A Véel melletti hosszú fensikon reggel óta éles szél füttyöl. A hegy gerinczétől egész a sárguló erdő széléig, minden a kihalt természet szomorú ridegségét mutatja s az egyhangú pusztaságot csak közbe-közbe zavarja meg egy letarolt zab-föld hosszúra nyuló szalagja. A nyugati szél keresztbe söpri az egész tájat. Az alatt járó sötét fellegek gyors egymásutánban usznak a szürke föld fölött. A mult éjjel esett; az utszéi árkokban, a kerékvágásokban összegyült víz ragyogva veti vissza a komor árnyakat s a végig sivitó szél megfodrozza a különben sima tükröt. Itt-ott a földek szélein, megáll egy parasztkocsi s a földmivesek érezve, hogy estére megint megered az eső, sietve rakják fel a sovány takarmányt. A parasztkocsi, a mozdulatlan lovak s a földmivesek hosszúra nyult körvonalai élesen feketéllenek a szürke láthatáron. Tul a reszkető levelű nyárfák mögül Véel házikóinak barna-piros födelei s a karcsu torony csúcsa látszanak.

Mintha a nyugati szélvész suhogó szárnyain érkezett volna, az est-szürkület a szokottnál gyorsabban szállt alá. A folyvást kóválygó és borongós felhőzetten csak nehezen tud némi világosság átszűrődni. A sáros tehenek panaszosan bögve térnek haza a legelőkről. A meg-rakott szekerek nyikorogva huzódnak be a faluba, melynek házaiból már imitt-amott világosság kezd derengeni. Az utcák egy perczre megélnkülnek; az asszonyok megállnak egy kissé, pár szót váltani a ház előtt; a csűrkapuk recsegve nyílnak ki, hogy a szekereket be lehessen taszítani az istállókba döfőlődzve vonulnak be a marhák. Aztán lassankint csöndes lesz minden, az utcák megint kihálnak s az ablaktáblák bezárulnak. A toronyban megcsendül az esteli harangszó s kimért ütéseinek hangját messze elviszi a sivitó szél. Aztán mind sötétebb lesz s a koromfekete éjben nem hallatszik egyéb, mint a fergeteg panaszos zugása s olykor-olykor egy kutyaugatás.

A falu szélén, a kertek felől, a nehéz cserépfedél által mintegy összenyomott alacsony ház udvarfelőli egyik oldalából lámpa-világ sugárzik ki az éj sötétébe. Az istálló pusztasága és csöndes, nem hallatszik a marhák kérődzésének zaja, az elhagyott konyhában mécses nem pislog. A gyümölcsös felé nyíló egyik szobában van csak valaki, a kit alig-alig ismernek meg a rozszant butorok, bárha egykor gyermekéveinek tanúi is voltak. Ez a valaki Verneuil Mihály, a ki tegnap érkezett haza szülői lakába.

Szerelmi reményeinek hajótörése s a lázasan keresett boldogság biztató csillagzatának oly váratlan feltűnése és ép oly gyors lehunyása után, mely összetörve vetette ismét vissza a semmibe: Páris gyűlöletessé vált Mihály előtt; úgy hitte különben, hogy az egész élet immár csak rögzös utakat adhat neki. Egy pont volt csak a világon, mely kihalt szívének, lelke kétség-beesésének nyugalmat ígért. Elbujdosott Véel-be, valamint a nyul visszatér párját kiadni, vaczkába.

Durva tölgyfaasztal előtt ült, mely valaha ebédlőasztala volt az öreg Verneuil-nek s melyen most könyvek és iratok heverték szanaszét. Lábára meleg takaró volt borítva, mert a rég lakatlan ház padlójából fagyasztó hideg szállt fel. A szoba nem változott. A pislogó lámpa csak alig világítja meg a füstös mennyezetet, a szétmállott kőpadlót s a meszelt falakat. A vörös gyapjuszövettel függönyözött ágyban most is nagy halommal állanak a magasra vetett vánkások. Az öreg Verneuil idejéből származó magas lábas óra most is ott áll a sötét szögletben, de az inga mozdulatlanul függ és nem hallatja egyhangú ketyegését. A vasas szekrények, a zabos ládák, a fehér fenyőfaszékek, az utrechti bársonnyal bevont kopott karszék, csak úgy vannak a magok régi nyugalmas valóságukban. Minden, minden az egyszerű szobában a régi időket juttatja Mihály eszébe, mikor még ifju, erős, piros-pozsgás, merész

tekintetű, reménynyel teljes volt; azokat a szép ifjui időket, mikor magasröptű eszméi a világot járták be s becsvágyó szemei kicsinylőleg néztek az egyszerű butorzatra le.

A vihar panaszosan üvölt künn és megrázkódtatja az ablakokat s Mihály tompa egykedvűséggel hallgatja a lassankint elhaló utcái zaját, a parasztnak egymásközt futólag odavetett jóéj-kívánatait s az ablaktáblák egymásutáni becsapódását. Irigyliz ez egyszerű emberek igénytelen életét. Átkozódva gondol a paraszti fiúk közt lábra kapott dühre, melylyel odahagyják faluikat s nagyvárosok örvényébe vetve magokat, hajhászszák a szerencsét. Az istenadta földet művelve, urai lehetnének a világnak; a városi élet magasra fokozza vágyaikat, megbénítja tetteiket s nyomorultul elvesznek...

Mindez kétségbeejtő világossággal áll most előtte. Még szájában van a nagyvilági élet ize s a keresett dicsőség annyi neki most, mint az a szappanbuborék, mely csak annak ragyogtatja színeit, a ki felfujta s szálló útjának legelső akadályán semmivé pattan szét. Mind ez üres és hamis örömök nem érnek föl a földmives szerény sorsával, ki gondtalanul szántja-veti földét, nyugodtan hajtja fejét kemény vánkósára, lázas álmokat nem ismer s hajnalban ujrakezdi mindig egyhangú, de legalább sikerkoronázta munkálkodását. Mig ő, ki göggel mondta magát sorsa urának, nyomorultan megrontotta életét s most, midőn az utolsó csapás megsemmisítőleg teperte le a földre, megszégyenítő tudatában volt akarat-ereje teljes bénultságának s hogy hasztalan minden erőlködés visszanyerni a vesztetteket.

Minden szétmállik, minden föloszlik körülötte, mint az őszi nedves felhőkkel alázuható víz, mely ablakait verdesi. Az emberi csalódások gyászát az elemek látszanak képviselni: a szél panaszosan üvölt; a vizek zugva rohannak; a csatornákból tájékozva ömlik az eső s mint forgó özönvíz árasztja el a kertet.

- Ah! gondolta magában Mihály, meg akartad hódítani a világot? No hát! meg lehetsz elégedve a sikerrel, belebuktál a magadástá verembe, melyből ki nem mászol ebben az életben! - A mélységből, melybe alázuhantál, föltekintve, az élet reménytelen kilátásnál egyebet nem nyújt: csalódás mindenütt, a véletlen játéka, a multak kinzó emlékei, a mindennapi szenvedések hosszú sora, aztán a végén, ha mindenben túl lépsz, előbb-utóbb a halál, rideg és érzéketlen, mint egy gránitszobor.

Mialatt szél és omló eső csapkodják ablakait, a vihar bömbölését éles fütty kiáltja túl. A gyorsvonat füttyülése, mely zakatolva szeli át a völgyet. Mihály rettenetesen sajgó szívvel gondolt vissza egy hasonló éles füttyre, mely a belle-vue-i liget mellett reszkettette meg a léget s hideg közönnyel jelzette Susannétól elszakadásának percét. Miért ne lenne e met-szően éles fütty egy újabb, még teljesebb és végső elszakadásnak jelzője? Miért ne menne, ha már ez a cél-vesztett élet úgy se nyújt neki többé semmi vigaszt, semmi örömet, merészen a halál elébe, mely maga jönni késik? A haldoklás utolsó perczeinek gyötrelmei nem rémitik s ott van előtte asztalán az eszköz, melylyel siettetheti a véget. S a könyv és papirhalom alól elővon egy forgópisztolyt s hidegen néz utána, hogy meg van-e töltve s könnyen jár-e a ravasza.

Ez iránt megnyugtatta, föláll s kétszer háromszor végig méri az üres szobát, fölcsavarja az alvó félben levő lámpát s megint vissza ül az asztal mellé, hogy rendbeszedjen mindent, mielőtt a nagy utra indul.

Rendszeres lassusággal szedi ki sorjában a magával hozott irományokat a tartóból s egymásután dobja a kandallóba azokat, a melyeket meg akar semmisíteni. Évek óta most gyul ki először lobogó lánggal a sötét üreg s kormos falán végig siklik a fiatalkori levelek, a fényes remények és magasröptű lelkesedés óráiban született iratok lángjának világa. Most a »Földmívelő nép története« akad kezébe; mikor tíz évi munkásságnak és kutatásoknak e beszélő jeleit akarja a tűzbe dobni, haboz, gépiesen kezdi forgatni a sárguló lapokat s

belemélyed olvasásukba. Pedig e lapok nemcsak hiu reményekkel voltak tele írva; hatalmas munka volt, telve költészettel és őseredeti erővel, mint a nép maga, melyről szólt. Az élet legszélsőbb határán állva, készen a merész ugrásra a semmiségbe: Mihály hidegen bírálja munkáját, elfogultság nélkül és be kell vallania, hogy a munka jó és a mesterre vall. Mind tovább olvas és kinzó büszkeséggel jártatja végig szemeit a tele irt lapokon. Minden sor, szép ifjúsága, meglett kora egy-egy boldog óráját juttatja eszébe. Megjelenik emlékében az a ragyogványos reggel, mikor, Toursban, első sikere után való nap, hozzákezdett nagy munkájához, azzal a tüzzel, melylyel az utas indul ismeretlen festői tájak felé vezető útjára; újra látja a Belle-vue-ben töltött csendes estéket, mikor néma önfeledtségben ültek egymás mellett Susanne-al az ablaknál, s a csillagos ég ábrándos sötét kékje kandikált be a kis szobába. Mint a vizbefuló ember az utolsó kinos percz alatt, végig tekint a mult képein: Mihály emlékében is megdöbbenő elevenséggel ujultak meg a tanuló-szobában lefolyt régi jelenetek, az édes órák, a vig hahota, bevonva minden a boldogság ragyogványával; a Chambrierie-villa virágos gesztenyefái; a fejedelmi Loire sima tükre; Jouzeau Susanne sápadt, komoly vonásai, mélabus nedves szemei...

Kop, kop!... mintha türelmetlen kezek vernék az ablakot. A vihar hajtogatja a gyümölcsös fáit s azoknak ágai verdesik a táblákat. E zajra elüzi magától Mihály a multak emlékeit, föláll s az ablak felé indul. Az idő telt, az eső megszűnt, de a vihar még tombol. Arra lefelé, a völgy nyílásánál a hajnal első derengése mutatkozik, a simára söpört égen... Legyen! ütött az óra!... Nem kell bevárni a reggelt s a falu ébredését. Az asztalhoz lép, felhuzza a pisztoly ravaszát s a hideg aczélcsővet halántékára nyomja.

És most, szegény kifáradt utas, eredj, pihentesd kimerült tagjaidat szülőfölded csendes sirkertjében; összhangzat nélkül, összehalmozott nyomorult atomok tömege, menj, hogy husod és fájó idegeid a nedves földben málljanak szét!

De, ime, abban a perczben, hogy a végzetes nyomást akarja adni, mely véget vet mindennek, megáll, vissza teszi a pisztolyt a nyitott fiókba és hallgatózik. Ébren van vagy álmodik?... A tomboló viharban mintha kopogtatást hallana a házajtón, mintha kérő hang szólítaná nevén... A gondolat, hogy ott kint az utcán, egy nálánál még nyomorultabb élőlény van, a ki tán segélyére van szorulva, gyászos szándéka kivitelét egyszerre felfüggeszti, kirohan a szobából s tapogatva jut el a sötét konyhába. Nem csalódott: az utcaajtót keményen verik.

- Ki az?

- Én vagyok, kedves barátom, nyissa ki gyorsan!

A hang nem ismeretlen előtte, félrehuzza a reteszt s a hajnali fény derengő világánál, két alak homályos körvonalait veszi ki. Aztán az árnyak közül egyik hozzá rohan s a jó öreg Jouzeau éles hangja hallszik:

- Drága barátom! Csakhogy végre itt vagyunk!... Nagy Isten! de nehéz önre ráakadni!

Mihály mozdulatlan áll az ajtóban, velőkgig ható megindulás reszketteti meg minden tagját, csak szemeinek égő tüze tükrözi vissza benső érzelmeit; tekintete merően tapad a másik árnyra, ott Jouzeau Narcisz mellett, s a földig érő sötét köpenybe burkolt alakban Susanne gyöngéd vonásait ismeri föl. Mihály gyorsan becsapja a kapuajtót a bámulásra gyült szomszédok orra előtt s megragadva a jó öreg s a fiatal lány kezeit, hevesen maga után vonja őket a szobába. A meglepetéstől szóhoz sem bir jutni s csak töredezve hebegi:

- Önök! Önök? Minő csoda?

- Valóságos Odyssea! kiált fel Jouzeau, helyet foglalva. De jöjjön magához, kedves barátom; ön rosszabbul van, mint mi, a kik pedig ébren töltöttük az egész éjet... Talán le se feküdt volt?

A hajnali pir első sugarai hatolnak be a szobába. Susanne ledobta köpenyét s kérdő szemeit a Mihály feldult vonásain, a félig égett papirhalmaztól füstölgő kandallón s a kialvó lámpán jártatja végig. Minden arra mutat, hogy e barátságtalan szobában virrasztva, előkészületek voltak téve egy végzetes hosszú utra. Rémes sejtelem fogja el a fiatal lányt; agyában megvillan a Mihály gyászos elhatározásának gondolata s kitörő szenvedélylyel vetve magát karjaiba, kiált föl:

- Ah! Mihály, bocsánat! bocsánat!

S zokogni kezdett.

- De mi a manóért is - kiált föl bosszusan Jouzeau bácsi - nem beszélte ki magát velem nyíltan és egyenesen... A dolog majd csak eligazodott volna magától is, ne vegye szemrehányásnak barátom, mi is meg lettünk volna mentve ettől az uttól, a mi hogy ilyen időben nem kellemes, azt elhiheti nekem.

Mihály könnyen lélekzett föl.

- És Lechantre? kérdé habozva.

Susanne tagadólag int fejével, Jouzeau pedig folytatja:

- A házasságból természetesen nem lesz semmi... Különben is, a mint látta, mily felindulást okoz Susanne-nak az ön özvegységének hire, azonnal megértette, hogy nincs többé mit keresnie s szavunkat önként visszaadta.

- S kegyed akar nőm lenni, Susanne?

Felelet helyett még szorosabban simult hozzá.

- Ölelje hát meg, mi a manó! kiáltott Jouzeau bácsi, én megengedem! De meg is érdemli, azok után, a mi mindent kiállott ezen a gyalázatos uton, esőben, viharban.

Mihály élt is az engedélylyel sőt még vissza is él vele, úgy, hogy a vén Jouzeau végre megsokalta a dolgot s türelmetlenül kiált fel:

- Ha elvégezte, kedves barátom, lesz szives nekem egy pohár meleg tejet adni s azután egy kis tűz sem ártana, mert az igazat megvallva, minden spártai életmódom mellett is az éjszakázás végkép kiéheztetett.

Mihály kirohan, a közeli csapszékbe fut s tejes kávét s friss tojást rendel; azután beszél a szögletboltba s egy nyaláb fával tér vissza. Egy percz alatt vigan pattog a tűz a kandallóban. Jouzeau bácsi lefoglalja az egyetlen karszéket s szétfeszítve lábait, a tűz elé tartott kezekkel, melengeti dermedt tagjait, mialatt kedélyesen beszél el, hogy jutottak a Mihály nyomába.

- Mikor a minap odahagyott bennünket, azt mondta Susannenak, hogy visszatér falujába. Én egyszerűen írni akartam önnek, de ő nem lelte többé helyét s addig unszolt, addig kért, a míg végre tegnap este felültünk a gyorsvonatra, mely éj felé Barig elhozott. Itt más okos ember megpihent volna s megvárja, míg megvirrad... Hogy is ne, szekeret kell fogadnom s azon zuhogó esőben, szélben, borzasztó uton idáig jönni... Igen, mert ennek a leánynak vasfeje van ám, annyit mondhatok s ha egész erejét arra fordítja, hogy rendszeremet elsajátítsa, csodákat művelhetett volna!

De mindig beszélhet az öreg, nem hallgatja senki. A boldog szerelmesek, kéz kézben, szem szemben, önfeledten merültek el abban a tudatban, hogy újra feltalálták s ismét szerethetik egymást örökre, háborítlanul.

És Mihály, ki csak az imént is tört reményeinek gyászát az egész mindenségben visszatükröződni látta, most úgy találja, hogy a hajnal pirkadása soha sem volt ily bájos; hátatelt

szívvel jártatja szemeit a nap első sugaraitól megaranyozott völgyeken; üdvölt mosolylyal köszönti a felkelő napot, mely Susanne visszatértét ünnepli. A nyitott ablakhoz vonja a fiatal leányt s hévvel szoritja keblére.

- Ah! drága megtalált! susogá édesen, mennyire szeretlek s az élet mily szép és mily jó lesz veled!

Annyi áll, hogy hajlandók vagyunk a külső dolgokat saját kedély világunk sötét vagy rózsás szemüvegén át nézni! A szerint, a mint boldogok vagy nyomorultak vagyunk; a természet is bájos vagy rideg előttünk; áldjuk vagyátkozzuk, a mint érzelmeink hangolva vannak s az alatt a természet a maga magasztos közönyében mosolyog, ragyog, gyümölcsözik és megujul, mintha mi halandó emberek épenséggel nem is léteznénk a világon!

(Vége.)